פירוש שלמה סיריליו על תלמוד ירושלמי פאה

רבי שלמה סירליאו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש שלמה סיריליו על תלמוד ירושלמי פאה

רבי שלמה סירליאו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-שלמה-סיריליו-על-תלמוד-ירושלמי-פאה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 25
הלכה ה 32
פרק ב 36
הלכה א 36
הלכה ב 44
הלכה ג 46
הלכה ד 49
הלכה ה 52
פרק ג 56
הלכה א 56
הלכה ב 60
הלכה ג 63
הלכה ד 64
הלכה ה 66
הלכה ו 67
הלכה ז 67
הלכה ח 73
פרק ד 74
הלכה א 74
הלכה ב 76
הלכה ג 78
הלכה ד 80
הלכה ה 80
הלכה ו 83
הלכה ז 87
פרק ה 90
הלכה א 90
הלכה ב 93
הלכה ג 100
הלכה ד 101
הלכה ה 103
הלכה ו 104
הלכה ז 105
פרק ו 106
הלכה א 106
הלכה ב 111
הלכה ג 113
הלכה ד 120
הלכה ה 121
הלכה ו 123
הלכה ז 125
הלכה ח 127
פרק ז 127
הלכה א 127
הלכה ב 130
הלכה ג 134
הלכה ד 138
הלכה ה 139
הלכה ו 148
הלכה ז 148
פרק ח 151
הלכה א 151
הלכה ב 153
הלכה ג 154
הלכה ד 155
הלכה ה 157
הלכה ו 158
הלכה ז 160

הלכה ח 162

פרק א

הלכה א

אלו דברים שאין להם שיעור. בגמ' פליגי שונין ברייתות איכא מ"ד גבי פאה שאין לה שיעור לא למעלה ולא למטה ואיכא מ"ד אין לה שיעור למעלה דוקא אבל למטה יש לה שיעור ונראה בעיני דמתני' דקתני דאין להן שיעור כו"ע מודו בה דאין להן שיעור לא למעלה ולא למטה קאמר דהא ראיון דמתני' מוקי ליה ר' יוחנן דוקא בראיות פנים כלומר במצות עשה דיראה כל זכורך ברגלים דאילו לא נתראה אלא פעם א' ולא אייתי קרבן קיים מצות עשה ואילו נתראה נמי הרבה פעמים יש בידו מצוה דאין לה שיעור אבל לא מוקמי לה בראיית קרבן ברגלים דמחייב לאיתויי קרבן מדמי חולין ואי מתחזי ולא מייתי קרבן עבר על לא תעשה דכתיב ולא יראו פני ריקם ואע"ג דקיים מצות עשה דההיא שיעור יש לה שאם בא לקנות בהמה או עוף מחולין שבידו וממעות מעשר יש שיעור לדמי חולין דטופל דמיחייב להוציא מעה כסף עליה דבפחות מכן אין כאן מעה דתנן בפ"ק דחגיגה ב"ה אומרים הראיה מעה כסף דעולת ראיה בעיא מעה כסף של חולין דיש לה שיעור נמטה והילכתא גמירי לה ב"ה הכי משו"ה לא מצי ר' יוחנן לאוקומה אלא בראיית פנים זו היא סוגיית הגמ' משמע דקים ליה לר' יוחנן דאין להן שיעור דתנן במתני' לא למעלה ולא נמטה הוא דתנן דבתרווייהו הוה מצי לאוקומה ולימא דאין להן שיעור דמתני' למעלה הוא דתנן ועוד דר' אושעיא בפ"ק דחגיגה בגמ' דילן פליג אדר' יוחנן וסבר דראיית קרבן נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה ובדרבנן הוא דפליגי ב"ש וב"ה ולהכי מוקי מתני' בין בראיית פנים בין בראיית קרבן ועוד דגמילות חסדים נמי מוקי לה הכא דהיינו בגופו אבל בממונו יש לו שיעור למעלה כדתנן בערכין מכל אשר לו ולא כל אשר לו מכל הני משמע דס"ל לבעלי הגמ' דמתני' דקתני דאין להן שיעור לא למעלה ולא למטה הוא דתנן וכי פליגי תנויי בגמ' גבי פאה לאו בפי' דמתני' פניגי דכלהו מודו בה דאין נהן שיעור דקתני לא למעלה ולא למטה הוא אלא דמתני' מדאורייתא קתני והנהו תנויי בתקנתא דרבנן הוא דפליגי. וכן פי' רבנו שמשון ז"ל דלישנא דאין להן שיעור משמע דאין להן שיעור כלל:

הפאה. התורה הזהירה כשיקצור אדם שדה של תבואה או קטנית שלא יקצור כל השדה אלא יניח לעניים מקצת קמה מחובר כדאיתא לקמן בפ' הפאה ניתנת ולקמן פליגי תנאי בפירקין היכן מניחה או בסוף השדה דוקא או אפילו בתחלתה ובאמצעה ואשמועינן מתני' הכא שאם קצר שבולת א' לעצמו והניח כל השדה כמות שהיא לשם פאה לעניים הויא פאה דאין לה שיעור למעלה וחל עליה שם פאה ופטורה מן המעשרות דכלהו

מתנות עניים דקרקע פטירי מן המעשרות כדתנן בריש חלה וכן אם קצר כל השדה לעצמו והניח באחרונה שבולת א' לעניים ההיא בלחוד קדשא משום פאה דאין לה שיעור למטה ופטורה מן המעשרות וכל הקציר כולו קמא קמא מתחייב במעשרות:

והבכורים. דאם קרא שם לכל שדהו דיהוי בכורים הוו בכורים וקדשי וחייבין עליהן מיתה וחומש לכל דיניהן ותנן נמי התם עושה אדם כל שדהו בכורים וכן אם לא הפריש אלא אשכול אחד או שבולת א' לבכורים נמי מיפטר מדאורייתא:

והראיון. כבר פי' לעיל דפליגי ביה אי מתני' מיירי דוקא בראיית פנים דהיינו במצות עשה דיראה כל זכורך אי נמי במצות לא יראו פני ריקם דהיינו בראיית קרבן:

וגמילות חסדים. מפ' בגמ' דהיינו בגופו כגון לקבור מתים לשמח חתן וכלה אין לו שיעור בין למטה בין למעלה:

ותלמוד תורה. אין לו שיעור למעלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת וכתיב והגית בו יומם ולילה ולא למטה דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית קיים מצות ת"ת והכי איתא לעיל פ"ק דברכות ובפ"ק דנדרים ובמנחות פרק שתי הלחם:

כיבוד אב ואם. כדאיתא לקמן מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס הכלים הצריכין לו ומוציאין כלים הצריכין להוציאן לכבודו וגדולה מכולן הסבלנות לא יענהו שום דבר אפילו יזיק ממונו או יצערנו וכדלקמן:

ואוכל פירות בעה"ז. דכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך:

וגמילות חסדים. לעיל ילפינן לה:

והבאת שלום ות"ת. בגמ' יליף להו ובספ"ק דקידושין פריך וליחשוב נמי שילוח הקן דכתיב ביה נמי למען ייטב לך וגו' ומשני אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבריות צדיק טוב ועליו נאמר פרי מעלליהם וגו':

למה לא תני תרומה עמהון. בהדי הנך דמני במתני' דאין להם שיעור דהא לתרומה נמי אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה דקיי"ל חטה א' פוטרת כל הכרי למעלה נמי דתנן בפ"ק דחלה האומר כל גרני תרומה לא אמר כלום עד שמשייר מקצת הא אם שייר מקצת שם תרומה עליה וקדושה ואסורה לזרים:

מפני המחלוקת. פי' רבנו שמשון ז"ל כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו דהא איכא תרומת מעשר שיש לה שיעור ואי הוה תני תרומה סתם דאין נה שיעור הוה משמע דאפי' תרומת מעשר ואע"ג דהוה מצי למיתני תרומה גדולה בפירוש כיון דלא מיתני ליה תרומה סתם לא תני לה ואין מחלוקת זה לשון פלוגתא דתנאי ודכוותיה בפ' שנים אוחזין

מחלוקת כששניהם אדוקים בתורף דלאו לשון פלוגתא היא דאחלוקיה קאי כדפי' שם בקונטרס ע"כ ואינו מספיק למה שכתב למה לא תני תרומה גדולה ונ"ל לפרש דתרומה גדולה היא חלוקה מן השאר דפאה ובכורים אין להן שיעור מן התורה למטה ותרומה מן התורה לכתחינה יש לה שיעור בבינונית ובעין רעה כדתניא בתוספתא דתרומות א"ר יוסי מנין לתרומה שהיא א' מחמשים שנאמר תקח אחד אחוז מן החמשים ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה' פי' דאחוז מיותר הוא אלא ה"ק אחד מחמשים שאתה לוקח כאן הוא האחוז במקום אחר והיינו תרומת ה' ומניין שאם תרם ועלה בידו א' מששים שאין צריך לתרום שנאמר וזאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החטים וגו' ע"כ פי' חומר הוא שלשים סאה והאיפה שלש סאין ושתות של האיפה חצי סאה הוי וכשתוציא חצי סאה תרומה משלשים סאין הרי א' מס' הרי לך דהנביא פירש א' מס' והתורה אמרה א' מנ' ומסרו לנו חכמים פירושו של דבר זו בבינונית וזו בעין רעה ואפילו תדחוק ותאמר דההוא דאורייתא אסמכתא היא דברי הנביא מפורשין הן וע"כ צ"ל שגמרא היתה כן ביד הנביאים והזקנים אותן שקדמו ליחזקאל עליהם השלום אלא דאתא יחזקאל ואסמכה אקרא דומיא דשאר מצות הכתובות ביחזקאל ופירשו בהן ואמרו דבר זה מתורת משה רבנו וכו' כדאיתא בזבחים ובמ"ק דהא קי"ל אלה המצות מלמד שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ובההיא פרשתא נמי כתיב ממשקה ישראל ואשכחן בזבחים דסברי דמדאורייתא היא דמכריז הנביא עליהן כה אמר ה' והיינו כדאמרן וא"כ נקטינן דיש לה שיעור למטה מן התורה והרי היא חלוקה מן השאר וההיא דאמר שמואל בפ' ראשית הגז חטה א' פוטרת כל הכרי מוכרחין אנו לפרש דההיא כשנתכוון לפטור שדהו דנפטרה כריו מעונש מיתה מדין טבל דהיינו דיעבד אבל לכתחלה שיעור יש לה דלא מצי פליג אההיא דיחזקאל ובפ' המפריש בס"ד יתבארו דברים הללו ועוד נראה לפרש דמפני המחלוקת הוא כדמפ' ואזיל ר' יוסי דלא דמי תרומה לבכורים ולפאה שהיא חלוקה מחברותיה:

אדם עושה כל שדהו בכורים. משנה היא בפ' התרומה והבכורים וילפינן לה מקרא התם מדכתיב ביחזקאל ראשית כל בכורי כל אבל גבי תרומה אין אדם עושה כל שדהו תרומה דבעינן ראשית שיהו שיריה נכרין ולא אשכחן גבה רבוייא כדכתיב קרא גבי בכורים ומשום דלא דמי למעלה דבכורים לא תני לה:

הרי פאה דאין אדם עושה כל שדהו פאה. דהכי תניא בתוספתא העושה כל שדהו פאה אינו פאה דבקצירה תלא רחמנא:

ותניתה. ושנה אותה במשנתנו:

קצירת שבולת ראשונה דומה למירוחו. דלא חלה מצות פאה עד שיתחיל לקצור ואפילו בשבולת ראשונה אבל משקצר אם בא לעשות כל שדהו פאה עושה והא דתניא פ"ק דנדרים מניין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה ת"ל פאת שדך פי' דהוי כאילו כתיב לא תכלה פאה ולא תכלה שדך התם אחר קצירת שבולת ראשונה מיירי אבל גבי תרומה אפילו משנתמרח דחל ביה שם תרומה בההיא שעתא דטבל הוא אם בא לעשות כל כריו תרומה לא מצי עביד ולא חייל כדמפ' ואזיל:

שבולת הראשינה מהו שתהא חייבת בפאה. כגון אם נשרף שאר הקמה או הגדיש ולא נשתייר אלא אותה שבולת ראשונה שקצר:

היא חייבה כל שדהו וכו'. כדפרישית דהיא גורמת כל החייב על השדה יחלק החיוב הוא שנשרף ופשיטא דהיא פטורה:

מהו שיהא צריך לקצור פעם שניה. כשבקש לקרות שם פאה על כל הקמה מי אמרינן כיון דראשונה גורמת על השדה חיובא כיון דנשרפה אזלה לה וכאלו לא קצר או דילמא הא קצר ונחית חיובא:

קצר חציה וכו'. תוספתא היא בפ"ק דמכילתין:

והקדש לאו כשרוף הוא. דאין לי בו כלום ופטור מן המעשרות שחלין לאחר שהוקדש כדאיתא במכילתין בפירקין ואפ"ה נותן מן המשוייר על הכל ולא אמרינן צריך לקצור מעט ולהניח פאה כנגד השאר אלמא דאין צריך לקצור פעם שנייה וטעמא דאילו הקדיש הקמה קודם שהתחיל לקצור פטור מן הפאה כדאיתא במכילתין דקצירך ולא של הקדש והשתא כיון דקצר שבולת ראשונה ואח"כ הקדיש בשעתא דקצר חלה מצות פאה בכל הקמה מיד ואע"ג דהדר אקדשה תו לא פקע והכא נמי כיון דקצר שבולת ראשונה חלה ואע"ג דנשרפה תו לא פקע:

את אמרת חזרה פאה לעומרים. כדתניא בתוספתא ומייתי בפ' הגוזל קמא מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרים לא הפריש מן העומרים מפריש מן הכרי עד שלא מירחו משמירחו מעשר ונותן לו ע"כ ופירש"י ז"ל מירחו מחליק את הכרי ברחת ומירוח הוי גמר מלאכה למעשרות הילכך מעשר כל מעשרותיו תחלה ואח"כ נותן לו פאה כדי שלא יפסיד העני שאלו היה נותנו קודם מירוח אע"פ שהעני מצרף לקט שכחה ופאה הרבה ועשה מהן כרי פטור מן המעשר שהרי הם הפקר אבל משנתמרח ביד בעה"ב נחתי עלייהו מעשרות וצריך לעשר ע"כ:

מהו שתחזור פאה לקצירת שבולת ראשונה. כיון דחוזרת הפאה למה שקצר ולא אמרו דחלה אהך שבולת אחרונה דקצר לבסוף א"כ אכולהו שבלים קיימא ומשערים ששים אפילו בהדי שבולת ראשונה:

לא חזרה פאה לקצירת שבולת הראשונה. כדלעיל דאם נשרף הגדיש נא חיילא אשבונת ראשונה דהיא גורמת החיוב על השדה ומקום החיוב הוא דנשרף אף פאת עומרים שחלה עליהן מטעם קצירת הראשונה אינה חוזרת לראשונה:

אית תנאי תני וכו'. חכם ששונה שמועות או ברייתות ששמע מרבו וסודרן לפניו כדי שלא ישכחם קרוי תנא וכן תני תנא קמי דפלוני:

הפאה יש שיעור למטה. דאין פוחתין לה מששים כדתנן לקמן:

ואין לה שיעור למעלה. כדלעיל דכיון דקצר שבולת הראשונה אי בעי מצי עושה כל שדהו פאה ויפטר השדה מן המעשרות:

מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. כיון דשנינו דאין פוחתין לפאה ששים א"כ אפילו למ"ד דאין לה שיעור למטה מודי אמתני' וא"כ במאי פליגי:

מה שנתן נתן. כיון שנתן פחות מכשיעור ויש לה שיעור למטה מה שנתן הוא נתון למנין דאין יכול לחזור בו ולזכות בו אע"ג דחייב במעשר ואם נמי חזר והוסיף חייב במעשרות דאע"ג דפאה ולקט ושכחה פטורין מן המעשרות כדתנן במס' חלה והכא בין מה שנתן ראשונה ובין מה שהוסיף חייב במעשרות דאין עליו תורת פאה לעולם עד שישלים לששים ומכי השלים מיהא פטור דהא קיים השתא תקנתא דרבנן ולמ"ד דבפאה אין לה שיעור למטה מה שנתן מיד פטור ומה שהוסיף עד ששים וכ"ש משששים ואילך חייב דהא בקמא קא חייל שמא דפאה וכן פי' רבנו שמשון ז"ל והקשה הרא"ש ז"ל כיון דמן התורה אין לה שיעור כדפרישית לעיל ופטור מן המעשרות מה שנתן היכי מחייבי ליה רבנן במעשר דאתי לאפרושי ממנו על מקום אחר דמיחייב מדאורייתא ומפריש מן הפטור על החיוב ותירץ הרב ז"ל דדילמא לעשות סייג לתקנת עניים ביטלו חשש זו ואמרו דאין עליו תורת פאה כלל אף לפטור המעשרות עד שישלים השיעור כדי שיהא נראה בעיניו כאילו לא נתן כלל ויחזור וישלים ע"כ:

עפר סוטה. שנותן עפר מקרקע המקדש במים שמשקה אותה כדתנן התם שנוטל אותה טבלה שהטבעת קבועה בה וכו' ואין להן שיעור דאע"ג דאמרינן פ' שני דסוטה דצריכין שיראו כיון דנראו כל דהו סגי:

אפר פרה. במי חטאת לא בעי אלא דיראה כל דהו:

ויש בעשייתן מצוה. דהא בפאה ובביכורים איכא מצוה דמרבה בגמילות חסדים הוא לעני ולכהן:

וראיון. נמי כבוד המקום איכא דמקביל פני יוצרו משא"כ גבי הנך:

מתני' בראיית פנים וכו'. מתני' דקתני דראיון אין לו שיעור ומשמע לא למעלה ולא למטה היינו ראיית פנים דאמר קרא יראה כל זכורך דבההוא הוא דאמרינן אם לא נתראה בעזרה ברגל אלא פעם א' קיים מצות עשה וכן אם נתראה נמי הרבה פעמים יש בידו מצוה:

אבל בראיית קרבן. דמיחייב להביא בשעת ראייתו קרבן דאמר קרא לא יראו פני ריקם וקי"ל דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ויש לו שיעור למטה והיינו כדתנן בפ"ק דחגיגה וב"ה אומרים בראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף דעולת ראייה במעה כסף של חולין סגיא אבל שלמי חגיגה דאכילתן להדיוט שתי מעות כסף דחולין בעינן:

ואתיא כיי דא"ר יוחנן וכו'. ואתיא הך סוגיא כי האי דא"ר יוחנן בפ"ק דחגיגה ירושלמי מעה כסף ושתי כסף שנחלקו בהן ב"ש וב"ה מדאורייתא הוא דפליגי מר סבר הכי גמירי ומר סבר הכי גמירי דאלו כר' אושעיא מצי לאוקמי מתני' נמי אף בראיית קרבן דאין לו שיעור לא למעלה ולא למטה ורבנן הוא דתקון מעה כסף ושתי כסף ור' אושעיא גופיה הכי נמי מוקי לה התם בפ"ק דחגיגה:

דבר תורה. ור' יוחנן לטעמיה דאמר בפ"ק דעירובין ופ"ק דסוכה שעורין הלמ"מ:

ראייה כל שהיא. קרבן ראייה:

א"ל ויש כן זו. א"ל ר' יוחנן לר' יוסי ויש כן בעלמא כעין זו שאמרת דהא אין לך שעורים על מצוה דאורייתא אלא מהלמ"מ:

לא חכמים הם שנתנו כזית מן המת וכזית מן הנבלה. ר' יונה מקשי אדר' יוחנן דמאי קא מתמה ר' יוחנן על הך ברייתא דתני ר' יוסי חכמים הם שאמרו השיעורין והלא ר' הושעיא מסדר ברייתות הוא ור' אושעיא אית ליה דכל השיעורין חכמי ישראל ונביאיהם אמרו במתני' דכלים תנן כזית שאמרו לא גדול ולא קטן אלא בינוני כעדשה שאמרו וכו' ומשמע דאינהו שיעורים דלהוי כזית בינוני וה"נ תנן גבי כגרוגרת וכו' אפשר לפרשם דמפי השמועה אמרו ובברייתא דתני ר' יוסי איכא נמי לפרושי חכמים מפי השמועה שיערו:

לא אתיא מישאל אלא בהדא וכו'. לא שייכא שאלתיה דר' יוחנן מפי השמועה אלא בהדא דתני ר' אושעיא לא יראו פני ריקם אפילו כל שהוא ואפילו פרוטה דבריקם תלה רחמנא ועלה מקשי ר' יוחנן:

מן דו סמך וכו'. כלומר אטו משום דר' אושעיא יסמוך עצמו על המקרא דמשמע מיניה דראיית קרבן אין לו שיעור למטה יש לו כח לומר דחכמים נתנו בו שיעור ככל תקנות של דבריהם אם אין לי קבלה על זה אלא מן הסברא אין שומעין לו:

ר' יוחנן כדעתיה. ר' יוחנן דס"ל בעלמא דשום שיעור על מצוה לא שיער אותו שום ב"ד אלא כולן דבר תורה כדעתיה וכו':

דר' יוחנן אמר כל השיעורין הללמ"מ. בפ"ק דעירובין ובפ"ק דסוכה אית ליה הכי: **צריך שירשום עליו את השיעורין**. שאכל ר"א ס"ל הכי פ' יום הכפורים ואמר האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב שיעור שאכל שמא יבא ב"ד וירבה בשיעורין וכדמפ' התם דדילמא יבא ב"ד ויאמר דלא מיחייב בקרבן עד דאיכא כזית גדול הלכך אל יכתוב מחוייבני חטאת אלא יכתוב כזית בינוני אכלתי שמא יבא ב"ד אחר ויפטרנו מקרבן: אמרין הדר ביה ר' יוחנן מן הדא. משום דר' אושעיא רביה הוא וקבל דברי רבו והכי משמע נמי בגמ' דילן בפ"ק דחגיגה דא"ר יוחנן כסבורים אנו לומר דראיון יש לו שיעור למטה עד שבא ר' אושעיא ברבי ולימד וכו' משמע דמשבח ר' אושעיא אין אנו אומרין כלום:

לא הדר ביה. וכי אמר כסבורין מפני ענותנותו אמר כן כנגד ר' אושעיא רבו והכי אשכחן ליה בפ"ב דגיטין דאמר וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה:

אדם חולק חובתו לשתי בהמות. שתי כסף דמיחייב מן החולין משלו להוציא על חגיגתו מצי זבין שתי בהמות לשלמי חגיגה וכל חדא מפיק בה מעה כסף חולין וסגי והשאר ממעות מ"ש דס"ל כר' אושעיא דאין לו שיעור ובבהמה ראשונה נפיק דמפני הכבוד הוא דתקון ור' יוחנן פליג עליה דאזיל לטעמיה דלעיל ופחות משיעורא בטיל ליה לגבי מעות מעשר וכלהו חשיבי מעות מעשר ולא נפיק וכיון דאשכחן דפליג ר' יוחנן על חזקיה שהוא בנו של ר' חייא ור' חייא הוא חבריה דר' אושעיא ואפילו בהדי ר"ל נמי אשכחן דפליג עליה אלמא לא הדר ביה:

שתי כסף לכל אחד ואחד. שתי כסף של חולין לכל אחד ואחד והשאר ממעות מעשר:

אדם טופל בהמות לבהמה. בפ"ק דחגיגה בירושלמי נפקא לן מקראי דטופלין מעות חולין בהדי מעות מעשר בשלמי חגיגה ונפיק והכי איתא התם ומניין שהוא טופל למעשר א"ר יוסי בר חנינא נאמר כאן מסת ונאמר להלן כי לא תוכל שאתו מה שאתו האמור להלן מעשר אף כאן מעשר אמר ר"א נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה שמחה האמורה להלן מעשר אף כאן מעשר:

טופל. לשון חבור כלומר דאע"ג דקי"ל דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הכא מצי למטפל מעות מעשר שני בהדי מעות חולין ונפיק השתא פליגי ר' חזקיה ור' יוחנן כדמפ' לקמן היכא דאפריש סתם עשר בהמות לשלמי חגיגה ולא פירש דכלהו בעי לאקרובינהו ביום טוב ראשון והו"ל שהות לאקרובינהו בראשון והוו ליה אוכלין ולא אקרבינהו וקאמר ריש לקיש משמיה דחזקיה אדם טופל בהמה לבהמה דס"ל דשפיר טפי יציאת ידי חובתו מן החולין כשמביא בהמה שלמה מן החולין ובהמות אחרות ממעות מעשר שני וכיון דדרך לטפול בהמה לבהמה ובהדי בהמות דראשון שייכאן אי מקריב להו בראשון אין ואי לא לא דדמו לנדרים ונדבות ולא דחו יו"ט האחרון ור' יוחנן סבר דאדרבה דדרך הוא לטפול מעות למעות שחולין יהו מעורבין עם כל אכילותיו הלכך כשיש מעות חולין עם מעות מ"ש בכל בהמה ובהמה אע"ג דלא אקריב להו בראשון מצי לאקרובינהו באחרון דהא כי אקריב להו בראשון נמי לא שייכאן בהדי קמייתא דאין טופלין בהמה לבהמה וכל חדא וחדא באנפי נפשה קיימא דמעות למעות הוא דטופלין:

היכי עבידא. כלומר מאי בינייהו דכיון דכלהו מודו דטופלין מה לי הכי ומה לי הכי ובמאי פליגי ומפ' דבהכי פליגי:

היו לפניו עשר בהמות. לשלמי חגיגה לחזקיה קנה א' או ב' מהן בשתי מעות כסף חולין והשאר כולן ממעות מ"ש ולר' יוחנן נתן בדמי כל אחד ואחד שתי מעות כסף חולין והשאר טפלה דמ"ש והותיר שלא הקריב אלא חמש ביו"ט ראשון והיו לו שהות להקריבן:

מהו שידחו ליום טוב האחרון. מי אמרינן הואיל והללו תחלת הפרשתו לחגיגה היתה מותר להקריבן ביו"ט האחרון ולא מיחזי כנדרים ונדבות או דילמא מיחזי ואסור בהא הוא דפליגי ר' יוחנן וחזקיה דלחזקיה לא ידחו ולר' יוחנן ידחו:

ר' קריצפא אמר וכו'. בא לומר דבהדיא קבל מרבו דפליגי בהכי אלא דלא מתפרש כל חד בסברא דיליה אלא כך קבל חד אמר דוחה אותו ליו"ט האחרון וחד אמר אינו דוחה אותו ליו"ט האחרון ור' זעירא קא מסיים מילתייהו כדמפ' ואזיל:

ר' יוחנן דאמר אדם טופל מעות למעות. קאמר דוחה כדפרישנא לעיל דהא אי קרבי בראשון נמי לאו משום דשייכאן אהדדי בהדי קמייתי הוא דשרי דאין טופלין בהמה עם בהמה אלא דוקא טופלין מעות למעות ושמם עליהן וכיון דמעות חולין איכא בכולהו ואי בעי מצי לדחויינהו ושלמי חגיגה מיקרו:

וריש לקיש דו אמר אדם טופל בהמה לבהמה. דוקא הלכך אי קרבי בראשון שפיר דמחזי טפלה אבל אי עבר יו"ט ראשון בטיל לה טפלה ומחזו כנדרים ונדבות ולא ידחו ליו"ט האחרון:

ר"ש בר ווא בש"ר יוחנן וכו'. כלומר איתמר נמי כר' זעירא דר' יוחנן הוא דס"ל דדחי ליו"ט האחרון דאמר ר"ש וכו' משום ר' יוחנן לעולם מוסיף והולך ודוחה אותם ליו"ט האחרון דטפלות לחגיגת שלמי יו"ט הראשון נינהו עד שיאמר אין בדעתי להוסיף עוד כן נ"ל פי' שמועה זו והא דפרישית לה בסתם דהא אמרינן לה בסיפא דשמעתין עד שיאמר אין בדעתי להוסיף משמע דמיירי דלא פירש כמה בהמות רוצה לחגיגת יו"ט הראשון אלא בדעתו הדבר תלוי והא דפרישית לה בדאיכא שהות פליגי משום דאשכחן בגמ' דילן דר"ל (ב) (אמר הפריש י' בהמות לחגיגתו הקריב ה' ביו"ט ראשון חוזר ומקריב ה' ביו"ט שני) ר' יוחנן אסר ולא דחו יו"ט ומתמהים עלה היכי דמי אי לימא דליכא שהות לימא האי דלא אקרבינהו דליכא שהות ביום ומדמתמהינן הכי ש"מ דליכא מאן דאסר וה"נ מתמהינן גבי אי לית ליה אוכלין כדאיתא התם אלא שקשה לי דהתם מסקינן דר' יוחנן מודי דאסור אי אית ניה שהות ואית ליה אוכלים ובסתם שלו פי' והכא שרי לה ר' יוחנן ואפשר ששוב חזר בו ר' יוחנן וסבר דאפילו אית מעות חולין בכל חדא וחדא כיון שלא גמר היום ולא רצה להפריש יותר שיורי שיירינהו ולא דחי יו"ט. ולענין הלכה גבי מעה כסף ושתי כסף פסק הרמב"ם כר' אושעיא דהא רבו דר' יוחנן הוא וגבי פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן נקטינן כחזקיה דרביה דר' יוחנן הוא ובדאיכא שהות ולא אקרביה אין דיחה כתלמודא דידן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' שני דהלכות חגיגה וחולק חובתו לשתי בהמות והא דפרישית דשריא לטפול דוקא גבי שלמי חגיגה דנאכלין דאילו גבי עולת ראייה לא שריא אלא מן החולין לחוד דמעות מ"ש אין נתנין אלא לאכילה ובספרי ממעטינן עולה בפרשת מ"ש בג"ש כדאיתא התם:

בגופו. כגון ניחום אבלים וללות את המת או לחופת חתנים:

בממונו. כגון צדקה ופדיון שבויים:

באושא נמנו. כשגלתה סנהדרין ובאו לאושא דהיינו אחר מות ר"ג דיבנה כדאמר בפ' בתרא דר"ה שם תקנו תקנות:

שיהא אדם מפריש עד חומש. כלומר עד חומש יכול לבזבז נכסיו אבל לא יפריש יותר ויבזבז יותר והכי איתא בפרק נערה דכתובות:

עד היכן. כלומר האי שיעורא דחומש דאמרן הוא שלא יוותר אלא עד כאן ולא יותר אבל השיעור הנאה שיבור לו האדם עד היכן:

כמראשית כל תבואתך. קסבר דבכל הפרשות התבואה משערינן אותן הקרויות ראשית דהיינו בכורים ותרומה ותרומת מעשר דהני מקרו ראשית והוו להו ד' ממאה ועוד ואידך סבר דבבכורים לא משערינן דאין נוהגין אלא בז' המינין וקרא קאמר מראשית כל תבואתך ראשית הנוהג בכל התבואה ותבואה קרויה כל ה' מיני דגן כדתנן בפ' הנודר מן הירק:

לכל המצות עד שליש. שכר ממונו או דילמא שליש לדמים הוא דקאמר ואפילו למצוה אחת:

עד כמה מטריחין עליו עד שליש. דמיה יותר לנאות המצוה כגון מצא אדם אתרוג בן ד' דינרין ומצא אחר נאה הימנו יפזר עד שש וכדלקמן ובפ"ק דב"ק איבעיא לן אי שליש מלבר או מלגאו ונקטינן לחומרא:

אתדמה לו. שיהו נאין מדותיו בעיני ה' לאחוז בהן:

מה הוא חנון וכו'. ורש"י ז"ל פי' ולשון ואנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו וידבק בדרכיו:

ור"ג. דיבנה:

לאו קודם לאושא הוה. ור"ג מלך ביבנה בפ"ב דר"ה ורשב"ג בנו מלך באושא כדמשמע בפ' בתרא דר"ה ובסדר הקבלה כתוב דרשב"ג מלך אחר מות ר"ג ותקנתא דאל יבזבז אלא עד חומש באושא הוות והיכי אמר ר"ג והלא אמרו והא לא אמרו עדיין ובגמ' דילן איתא בפ' נערה ולא קאמר אלא שלא הניחו לו חבריו ומנו ר"ע ומשני כך היתה הלכה בידם וכו':

ר' תנחומא אמר ובצלאל. אגב דאייתי לעיל עמדו שניים והסכימו על דעת ראשונים מייתי לה:

דברים שלא שמע מפי רבו. במסך עשה צפוי בראשי העמודים וחשוקים של זהב ואין כתוב כן בפרשת תרומה ובעמודי החצר עשה צפוי ראשיהם כסף ואין כתוב כן בפרשת תרומה:

אפילו דברים שאתה כסיל בהם. שאינך יודע תקנת הראשונים הוא יהא עמך להורות להלכה:

מן ההורייה. שלא תורה הוראה שלא כהלכה:

מן העבירה. שלא יכשילך יצר הרע:

מן המזיקין. כמשמעו:

אם נתת מכיסך צדקה. כיסלך תרי מילי דריש ליה כיס לך כיס שלך אם חלק ה' היה בו:

פיסין. לשון יון אישפינגא:

זימיות. לשון יון נזק והוצאה:
גלגליות. כראגו:
ארנוניות. מעשר הבהמות ובערוך פי' ארוחת דורון לשלטון העובר ממדינה למדינה נותנין לו כל עיר שעובר בו ארוחה ע"כ:
מונבז המלך. בנה של הילנית המלכה מזרע חשמונאים:
וצדק משמים נשקף. אלמא שהצדקה היא בשמים והיא נשקפת מן הצדיקים שנשענים עליה ומביטים אליה ומשום דכתיב צדק שהוא לשון זכר כתיב נשקף שמן השמים יבא אליהן ורש"י ז"ל פי' פ"ק דב"ב כשהאמת מארץ תצמח אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול:
נשקף. מביט כמו נשקפה ותיבב כלומר זכות הצדקה מביט ומסתכל למטה:
אוצרות שעושין פירות. כדלקמן דגמילות חסדים הקרן קיימת לעולם הבא והפירות אוכל בחייו שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו גבי אמרו צדיק כי טוב כתיב ומהכא נפקא לן לקמן:
מכון כסאך. גניזתה תחת מקום הכסא:
שנאמר ולוקח נפשות חכם. רישא דקרא פרי צדיק עץ חיים וצדיק היינו עושה צדקה וה"ק פרי עושה צדקה היא עץ חיים כמו אילן החיים שעושה פירות והקרן קיים לעולם ועוד שקונה נפשות וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא:
ולא מית. בתמיה:
גמילות חסדים נוהגת בחיים ובמתים. ללוות מתים וכבוד חתנים:
נוהגת בעשירים ובעניים. דהלואה גמילות חסדים היא ושייכא נמי בעשירים:
נוהגת בין בגופו בין בממונו. בגופו כגון מספיד למת נושאו וקוברו משמח חתן וכלה מלוה חברו בדרך ובממונו מלוה לו מעות משאילו כלים ובהמה:
וחסד ה'. חסד של ה' חסד שעשה אדם לאהבת הקב"ה:
וצדקתו. שעשה בשבילו וגבי צדקה כתיב לבני בנים ואילו בחסד כתיב מעולם ועד עולם:
את בנו יונית. לשון יוני בפ' שתי הלחם משמע דאסור אפילו שלמד כל התורה כולה גבי בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל וקס"ד דאסר ניה משום דכתיב והגית בו יומם ולילה דאין להתבטל מת"ת אפילו שעה א':
ופריך ובחרת בחיים וכו' זו אומנות. ובפ' אלו מציאות דרשינן לה מדכתיב והודעת להם זו בית חייהם ובפ"ק דקידושין דרשינן ראה חיים עם האשה זו אומנות שתחיה בה עם האשה:

ומשני דטעמא דאסרוהו מפני המסורות. שלא ילמדו הלשון למצוא חן בעיני גדולי האומות וימסרו ממונן של ישראל כי כן דרכן של אומות העולם:

יבא עלי. קללה כך וכך וקיצר הלשון:

עד היכן כיבוד אב ואם. דמצוה לכבדו אפילו יצטער הרבה כדמפ' ואזיל:

ולי אתם שואלין. שר' אליעזר היה קפדן ולא היה לו סבלנות כדאיתא בס"פ הזהב:

ראש פטר בולי. פטר אדון ורבון:

בולי. בית העצה כמו בולוטיס:

מסטרתו. הכתה אותו באחורי ידיה על פניו:

קורדיקון שלה. גאפין בלע"ז ורצתה לזרקו בפניו:

הוות פשיטא על תיבותא. ולכך לא שיבר התיבה שלא יצטער כשהיה ישן:

לא יכילת מייתותה לכון. לא יכולתי להביאה לכם:

דילמא די בעי פריטין טובא. שמא הוא רוצה סכום מעות יותר:

דו. דהוא:

כי פסיקא ליה אחרייא. כמו שפסקו לו באחרונה:

לא יענה. לשון ענוי הדין שאינו משהא מלדון:

באה וקבלה. וצעקה עליי תרגום צעקתו וקבילתיה:

כד דו נפק מבית ועדה. כד הוא כשהוא יוצא מבית הוועד מבית המדרש:

משזגא רגלוי. מרחצת רגליו תרגום ירושלמי ורחצת קרבו ותשזוג בני גויה:

ומשתי מיהון. לשתות מימי רחיצת רגלים:

ואגיבונה הכין. והשיבוה כן כלומר ר' טרפון הניח שתי ידיו תחת פרסיות רגליה ולא החשיבוהו לכלום ואמו של ר' ישמעאל היתה טורחת בשבילי ורוחצת רגליו ובשביל כבודה לא היה מניח ואמרו לו שכבודה הוא שיניחנה לרצונה:

כודנו ברחיים. לשון שפחות מכודנות דמפ' במגלת איכה אמהן משעבדן:

אכול ואדיש. אכול ושתוק כך פי' בערוך תרגום ירושלמי והחריש יעקב ואדיש יעקב והתוס' פי' לעוס ואכול:

אתת צמות נטחונייא. שהיו מתכנסין לאיזה מס מאת השלטון כמו עד דו מצמית להון מסתכן והתוס' גורסין אתת צווי לטחונייא ופי' מצות המלך בשביל אביו לבא לעבודת השלטון:

אין מטת מבזיא. אם מגיע העניין לבזיון שיבזו אותנו טוב לך שלא תמצא לשם ואני בחור ואסבול:

אלקיך תירא. ולא כתיב תבהל או תרעד אלא אותו לשון:

מן דמאן. משל מי מאכילו ומשקהו ומכבדו:
משלו. משל בן:
השלך את הארנקי לים. וקשיא למ"ד משל אב דמאי חסרון כיס איכא לגביה בההוא דאית ליה חורן ומשמע לאו משום חסרון כיס קאמר לה ר' יוסי בר חנינא אלא משום הנחת רוחו קאמר ובדאית ליה חורן שיש לו ארנקי אחר לפרנסתו אלא שעושה הנחת רוח לאביו אע"פ שמפסיד ירושתו והכי איתא בגמ' דילן ובמצוה להשליכה כדי להטיל אימה בתוך ביתו דאי לאו הכי רשע הוא ועובר על בל תשחית וכן כתבו התוס' ופסק הרי"ף ז"ל כמ"ד משל אב ואי לית ליה לאב כופין לבן שיפרנסנו משלו דלא גרע מצדקה:
אחד האיש ואחד האשה. חייבין בכיבוד אב ואם בפ"ק דקידושין נפקא לן מדכתיב תיראו הרי כאן שנים:
ספק בידו. יכולת דאין מוחה בידו:
רשות אחרים עליה. בעלה:
דר"ש היא. הך ברייתא דקתני אבל אשה רשות אחרים עליה ר"ש היא דס"ל דאפילו אין לו לבן חייב לחזר על הפתחים כדי לכבד אביו דהא הכא מעשה ידיה לבעלה ואמאי איצטריך למימר טעמא דרשות אחרים עליה שיש מוחה בידה תיפוק ליה דאין לה ממון אלא ר"ש היא והתוס' הרגישו זה בפ"ק דקידושין:
פן תפלס. לדעת רבותינו חוזר לתבונתו וחכמתו שאמר למעלה לא תוכל לשקול ולהכריע זו גדולה שכרה מזו וכדלקמן דבשילוח הקן כתיב אריכות ימים ובכיבוד אב ואם כתיב אריכות ימים:
שאין אתה יודע מאי זה מהן יוצא לך וכו'. ולשון כי ממנו שמא ממנו מאותו שהוא קל אצלך כי לשון דילמא הוא:
מצוה קלה. שאין בה חסרון כיס:
דבר שהוא פריעת החוב. כגון כיבוד אב ואם דהא מעיקרא עשה האב עם הבן כפלי כפלים של טובות:
והוא דר' מונא. האי דר' אבון היינו דר' מונא דתרוייהו סברי דכיבוד אב ואם קלה ואיפכא הוא מדר' אבא בר כהנא דכיבוד לאו בר קבולי שכר הוא דפריעת חוב הוא ואדרבה גדול הוא החידוש שהשמיענו בכיבוד שהוא דבר שהוא פריעת החוב משילוח הקן דאינו פריעת החוב:
לקהת אם. דרשי לה כמו לקחת אם כדדרשינן הלולים חלולים ובסוף פ' כל זית נמי אמרינן לא מתמנעי רבנן למדרש ה"י במקום חי"ת:

עורב. הוא אכזרי שבניו נולדים לבנים ומניחן והקב"ה מפרנסן כדאיתא בספ"ק דב"ב:
נשר. הוא רחמן כדאיתא במכילתא פרשת יתרו שהוא נוטל בניו על כנפיו ואומר מוטב יכנס בי החץ ולא בבני וזהו שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים:
קבל ליה על בריה. צעק אליו על בנו שיפרנסנו:
איזיל צור כנישתא עלוי. לך ואסוף עליו אסיפת עם בני הכנסת ויבוש ויפרנסך ובשביל שהוריתי לו רמאות שיפרנסנו בנו מכבדני:
למה לא כפתיניה. ולמה לא כפית אותו בשוטים עד שיזון אותו:
ועדיין אי את לזו. עדיין אי אתה בקי בזו השמועה שאינך יודע זה הדין ואסיקנא דכופין לבן לזון את האב כשאין לו לאב:
שיבשתיה. תרגום שריגים שיבשים והיינו ענף של הדס ארוך והיה מקלס לפני הכלות ובכתובות פ"ב נראה שהיה מרקד אתלת:
ואיך הוא מבהית לן. איך הוא מבייש אותנו שמזלזל בכבוד ת"ח דנוהג קלות ראש בעצמו:
בקשהו במקומך. אל תדקדק בדברים שאינן כדאי לדקדק בהם וזהו במקומך אבל במקום אחר כוף עצמך ואפילו תהא נעלב ואפילו יהא חוץ מן השורה רדוף אותו והקדימהו ואגב דבעי לאוכוחי מהך קרא דהבאת שלום דאוכל פירות בעה"ז קא מפרש לקרא כי אורחיה:
רדיפה רדיפה שנאמר להלן. גבי גמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד:
כל העולם כולו אינו שוה לדבר אחד. כל טובות שבעה"ז הוא דקא סבר מעשה עדיף ולא בעי לפרושי דת"ת שקול כנגד כל המצות וכנגד כולן דקתני ה"ק ות"ת כנגד כל חיות הבריות היא כ"ש גמילות חסדים וכ"ש כיבוד אב ואם וכ"ש הבאת שלום דחמירי ועדיפי:
אפילו כל מצותיה של תורה. וכנגד כולן דתנן כנגד כל המצות ות"ת עדיפא וחפצים היינו כל חמדת העולם ואינן ברשות כל אדם:
חפציך. היינו המצות שהן בידי ישראל לקיימן ולכן קרי להו חפציך שלך הן וברצונך:
חפציך אלה דברי תורה. מצותיה של תורה ואתיא כמ"ד אפילו כל המצות אינן שוות לדבר א' מן התורה ומפ' בפ"ק דמ"ק דהיינו כשאפשר לעשות המצוה ע"י אחר:
ארטבון. שם איש:
טבא אטימיטון. בעלת סכום הרבה כמו ובטימו אחד דב"ר:
חד פולר. שתי פרוטות או שלשה קורין בלשון פרס פול:
שמע כולהון מן הדין קריא. דהוקשו אהדדי ואוכל פירות וכו':
זה ת"ת. כדלעיל:

ואם ריק הוא מכם כי הוא חייכם. זה כיבוד אב ואם שהאב מחיה הבן ומוציאו לאויר העולם ומצילו מכמה מיני נזקין:

חסד. אשכחן דאקרי דבר דכתיב ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך וכתיב ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד וגו':

על האדמה זו הבאת שלום וכו'. עם כל בני האדמה עושה חסד:

וכנגדן ארבע דברים. פי' רבינו מאיר ן' סהולא ז"ל משום דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלקים וגרסינן בפ"ק דקידושין כתיב אוי לרשע רע וכו' וכי יש רשע רע ויש רשע שאינו רע אלא רע לשמים ולבריות זה רשע רע בעון ע"ז השמים נעצרים ונמצא רע לבריות דכתיב ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר וגו' וכן בעון גלוי עריות דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך ובעון שפיכות דמים גלות בא דכתיב ולא תחניפו את הארץ ולארץ לא יכופר וגו' ולשון הרע הוא שקול כנגד כולן דכתיב לשון מדברת גדולות ומדתני כנגדן משמע שהן כנגדן ממש דכיבוד אב ואם כנגדן והפכו גלוי עריות שאינו מכבד לאביו ומכבד למי שאינו אביו וגמילות חסדים הפכו ע"ז שמאבד נפשו ונפש השומעים ממנו ושפיכות דמים הפך הבאת שלום ולשון הרע הפך מת"ת ע"כ ונ"ל דכיבוד אב ואם הפכו ע"ז דאינו מכיר אביו שבראו וגמילות חסדים הפכו גלוי עריות שצריך לגזול ולחמוס ולפרנס הזונה כדכתיב פן ישבעו זרים כחך:

הנפש נכרתת. במיתת כרת והיינו נפרעין ממנו בעה"ז ועונה עמה לעה"ב וגבי ע"ז כתיב בפרשת שלח לך:

מה אמר חשודין הן על אבר מן החי. הייתי סבור לומר דיוסף הצדיק אמר אמת דכתיב ויבא ולא כתיב ויוצא וכן כתבו רש"י ז"ל כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו ע"כ אבל מצאתי לרב ז"ל שכתב בספר משלי על פסוק כל אחי רש שנאוהו לשון זה והמדרש פותרו ביוסף שהיה מוציא על אחיו דבה ואומר לאביו שהן חשודין על אבר מן החי ולכך שנאוהו ונקרא רע לפי שהיה מוציא דבת שקר עליהן ומחזר אחר אמרים שאינן של אמת לא המה לו קרינן כי עליו חזרה דבתו עכ"ל וצ"ל כמו שפי' מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפירושו לרש"י ז"ל עיין שם:

שהן שוחטין ואוכלין. עונותיו גרמו שלא סכל ה' עצתם שהרי אפילו בשעת הקלקלה שחטו השעיר ואם היו רשעים בזו לא היו זהירים עתה לשחוט והטבילו הכתונת בדמו ולכך נתייאש יעקב ממנו ולא עשה שום השתדלות כי אמר טרוף טורף יוסף בודאי:

בינו נא זאת שוכחי אלוה. וכתיב נעיל מיניה פיך שלחת ברעה תשב באחיך תדבר:

אזהרה ללשון הרע. לאו הוא דבעי למילף דאילו עשה בהדיא זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים וגו':
ונשמרת מכל דבר רע. וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה:
זו רכילות ולשון הרע. רכילות כדמפ' ר' נחמיה שמטעים דבריו של זה לזה שהוא שלישי בין אדם לחבירו לגלות סודו ואומר כך שמעתי מפלוני עליך ולשון הרע הוא תניין שמספר בגנות חבירו ואינו הורג אלא את עצמו שאומר כך וכך עשה פלוני כך וכך היו אבותיו ונראה דלשון הרע נפקא ליה מדכתיב ואהבת לרעך כמוך לקמיה א"נ כי כתיב לא תלך רכיל אתרווייהו מוזהר:
ואני זקנתי. פירש"י ז"ל בפ' הבא על יבמתו שרה אמרה לשון בזוי וכשגלה הקב"ה את הדבר לאברהם אמר ואני זקנתי שינה הדבר מפני השלום ע"כ משמע דזקן לשון בזוי מלשון אל תבוז כי זקנה אמך ואמרה הבזיון של אברהם והקב"ה אמר שאמרה על עצמה:
מפני שתבע אבישג. בתמיה כלומר והלא מותרת היא דלא היו לדוד בה קידושין:
האומרו והיודעו. דבין האומרו ראשון דאומר מה תכבדו לפלוני כך וכך מעשיו לא יאמר השומע שרי לי לאודועי לזה דהא פלוני פרסמו וקמ"ל דאחד זה ואחד זה מוזהרים בו א"נ יודעו ואומרו ברמז כדי שעל ידו יזכירו כדמפ' ואזיל:
חנותא דכיתנאי. חנות שמוכרין בה פשתן אותו העוסקין בו:
צומת. כנופיא על אי זה מס:
חובצין. הוא גבינה בלשון ירושלמי ובכך זכרו שמו:
בולטיא דצפורין. עשירים בעלי ממון כמו ראשי בולאות שביהודה פ' השולח:
לשון הרע בצדק. בדרך עשיית מצוה:
וכל עמא ידעין. דקא מתמה עובדיה ואמר הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי וגו' משמע דידע עובדיה דהוו אינשי דידעי להא מילתא:
האומרו. הרכילות עצמו שמתוך מריבה הנופלת בין השנים והורגין זה את זה הורגין גואלי הדם את הרכיל שההרג בא על ידו:
אבנר למה נהרג. דהא אמרינן בירושלמי דפ' חלק ולא אבו עבדי המלך לשלוח וגו' מי היו אבנר ועמשא אמרי ליה כלום אית לך עלנא אלא הדין זונרא והדין כלינרין פי' כלי זיין ורסן הסוס בלשון יון כך שמם אמרו ליה הא טריפין לך פי' הנה הם מושלכים אליך כמו זיל טרוף אקן כלומר אין אנו חפצים לא בעבודתך ולא במתנותיך ודבר שנשמט ונתרחק ממנו יכשל בו:
מן אבנר לדוד. ממני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל שלום ומורד במלכות חייב מיתה:

מן גולגלוי דהדין. מטעם כנף מעיל שמביא זה אתה רוצה למחול לו תרגום ירושלמי על כנפי בגדיהם על גדפי גוליהון:
בסירה הוערת. בקוצים נסתבכה ונחתכה הכנף ולא הרגשת ומצאה זה ולא מפני שהוא צדיק:
הוערתה. מלשון מעורות בגידין דפ"ק דביצה:
הוערת. לשון נקבה כנף לשון נקבה כדכתיב בשתים יכסה פניו וגו':
על ידי שהיה ספקה בידו. היה יכולת בידו ולא היה די לו להשמיט עצמו אלא התריס כי גבור ממנו היה:
דו גרם לי. דהוא גרם לי שפתיתי בלשוני את האשה:
בלא לחש. שילחישו לו מן השמים שישוך:
ולי אתם שואלין אמרו לבעל הלשון. והיינו סיפא דקרא ואין יתרון לבעל הלשון בתמיה ותשובת הנחש היא ואין יתרון לבעל הלשון יותר ממני:
ואין לה פירות. בפ"ק דקידושין מייתי לה ופירש"י ז"ל אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו:
עבירה שעשתה פרי. כגון חלול ה' שאדם חשוב עבר עבירה ואחרים למדין ממנו לעשות כן:
נדברו יראי ה'. מולחושבי שמו קא יליף ומפ' בגמ' דילן אמר רב אשי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה:
ולא כתיב לשיזביה. כדכתיב היכול לשיזבותיך מן אריותא שמלטך לגמרי שאפילו נשיכה קטנה לא עשו לו ובדידיה כתיב להצלותיה דהיינו להצילו מן המות אבל יכהו במקלות לשכך חמת השרים:
מחמס אחיך יעקב. דריש ליה כמו מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי:
ובתוהא על הראשונות. מתחרט על כל הטובות שעשה:
משלם לעתיד לבא. וכי פרע יש לו חלק לעוה"ב:
פורק עול ומפר ברית. לקמיה מפ' להו:
ע"ז וגלוי עריות. כלומר ודכוותייהו דהיינו שפיכות דמים ולשון הרע מי יש להן חלק לעוה"ב:
כקלות. ויש לו חלק דהקרן קיימת לו קתני בהו לעיל אבל לאחר שפרע יש לו חלק:
כחמורות. ואין לו והרמב"ם ז"ל בהל' תשובה פ"ג פסק כמ"ד (ה) [דע"ז כחמורות וג"ע כקלות וכן שפיכות דמים ולשון הרע חישב מאלו שאין להן חלק לעוה"ב]:

האומר אין תחיית המתים. רש"י ז"ל גריס בפ' חלק אין תחיית המתים מן התורה שאפילו יאמין בתחיית המתים צריך שיאמין שהיא כתובה בתורה כדדרשינן גבי מחצתי ואני ארפא:

אפיקורוס. התם מפרש כגון מבזה ת"ח או מבזה אחרים בפני ת"ח:

בספרים החיצונים. כגון ספרי מינין כגון ספרי אריסטו וחבריו שאומרים טענות שאין השגחה ומטעה את האדם להודות בהן כדאמרינן שאני מינות דמשכא:

והלוחש על המכה. מפ' התם וברוקק שנו לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ופירש"י ברוקק ואח"כ לוחש וה"ק כי אני ה' רופאך:

ההוגה את ה' באותיותיו. שם בן מ"ב הידוע לבעלי הקבלה והתוס' בסוכה ובע"ז פי' דאפילו שם בן ארבע או שם י"ה באותיותיו נמי אסור:

כגון יהויקים מלך יהודה. והמגלה פנים דקתני היינו שהחציף פניו כנגד התורה ובפ' חלק מפ' כגון מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכו' כדאיתא התם:

יהיב לך מן דידך. וה"ק ואתה תשלם לאיש מן חסד שלך כאילו הוא עושה מצוה כדי שתכריע הכף:

ר' שמואל בר יצחק בעא. כלומר מתמיה על מקראות הללו כדמסיק ואזיל:

וסייגין סייגא ותרעין תרעא. כמו תרעו שור סגאה כלומר וכי מן השמים עושין סייג למי שרוצה לפרוץ בעבירה או שמא פורצין פרץ לגודר עצמו דקאמר קרא חטאים תרדף רעה משמע שהרעה רודפם להחטיאם אף חם הם בורחים ממנה וכן משמע נמי דמדריכין לישרים לעשות מצוה אע"פ שכוונתן יהא לעשות עבירה דקאמר קרא צדקה תצור תם דרך משמע ששומרתו אפילו שרוצה להרוס וכן קרא דואת צדיקים ישלם טוב והא קי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

הקב"ה משמרו. כדמסיק ואזיל:

ובלחוד דלא יתיב ליה. דהיינו שלא יתבטל מן המצות בכוונה:

נושא עון. כתיב בשין שמאלית תרגם פן תשכח דילמא תינשי:

הלכה ב

אין פוחתין לפאה מששים. היינו מדרבנן כדאמרינן בפ' ראשית הגז והיינו דתנן אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור:

הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה. בגמ' מפ' דלפי הענוה דקתני אתא לפרושי דלפי השדה ולפי העניים דלחומרא קאמר כלומר השער הזה לפי מדת הענוה והחסידות:

הבא גמלים וטעון. כדמפ' דבנותנין לו יותר מששים איירי דאז אין אומרין לעני שיביא גמלים ויטעון פאה דהא מפקיע התבואה מן המעשר ואין מצוה לעשרו כדאיתא בפ' מציאת האשה ואע"ג דאין לפאה שיעור למעלה ומפ' בגמ' דבמתני' תני מילי שנוטל שכר בתוספתן היינו בשדה קטנה ששיבליה מועטין ועניים מרובין דאינן מתעשרין וכן פי' רבנו שמשון ז"ל:

אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון. דששים מתנת עניים היא ודמי למי שאין לו מאתים זוז דאפילו נותנין לו אלף דינר בבת אחת ועוד דששים תקנתא דרבנן היא ודמי לשבולת א' ואע"ג דעניים מועטין:

שדהו מרובה ועניים מועטין. מפ' דמתני' לחומרא קתני לה כדתנן לפי גודל השדה ולפי הענוה ודלא כר"ש דמפ' הני שיעורין לקולא:

נותן לפי העניים. ואינו מחוייב לתת להם ששים דאי אתה מצווה לעשרן:

נותן לפי שדהו. עד ששים ולכך הוזכר שיעור ששים לר"ש:

מתני' לא אמרה כן. דקתני לפי הענוה דכי איכא עניים מרובין יתן להם יותר מששים לפי ענוה של עניים דאי ע"ה הן דאינן צנועין והן רבים ושיעור ששים אין להן כדי שתי סעודות לכל א' יהיב להו טפי פורתא ואי צנועין הן יהיב להו טובא:

הלכה ג

נותנין פאה מתחלת השדה. מתחילת קצירת השדה:

ומאמצעיתו. ואף אם בא להוסיף מיירי ואע"ג דכתיב לא תכלה פאת שדך לקצור דמשמע דבסוף קצירה תלה רחמנא בגמ' מרבינן לה מקראי:

ובלבד שיתן בסוף כשיעור. בגמ' מפ' לה:

ר' יהודה אומר וכו'. ר' יהודה פליג אדר"ש וס"ל דכי יהיב פאה באמצע במחובר ובקש להוסיף אין לה שם פאה אלא כשיניח בסוף במחובר קלח א' לפחות ושייר קלח א' דקאמר אסוף דר"ש קא סמיך וסומך פאה שהניח באמצע או בתחלה אל קלח שבסוף ואפילו הניח באמצע או בתחלה כשיעור ששים ויותר מניח בסוף קלח א' וטופל הראשון אלא כדאיתא בגמ' ואם לא הניח קלח במחובר בסוף אין לפאה של אמצע או של תחלה שם פאה דאין פאה במחובר אלא בסוף:

אלא נותן משום הפקר. ויפקיר לעניים ולעשירים וה"מ משום דהניח הפאה שלא במקומה במחובר אבל כי כלה שדהו ולא הניח פאה כלל במחובר מודי ר' יהודה דחזרה פאה לעומרים וכיון דחזרה יהיב בין מן עומרין דתחלה או דאמצע או דסוף דכיון דחזרה אכולן הוא דחזרה והכי איתא בתוספתא ר' יהודה אומר אם שייר קלח א' סומך לו משום

פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר א"ר יהודה בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העומרים וכו' פי' בד"א דאינו נותן אלא משום הפקר בשכבר נתן בתחלה או באמצע שיעור במחובר ובקש להוסיף ליתן להן בתלוש וכן פי' רשב"א ז"ל:

מה ת"ל לקצור. דמיותר הוא:

ויש לו כמה לקצור. דהיינו שהניח בתחלה דעדיין צריך לקצור כל השדה וכן באמצע:

ה"ג גבי ר' יוסי בשם ריב"ל ובקצרכם ובקצרכם מה ת"ל. וההוא דבר האמור דגבי קצירת העומר הוא ddrish דכוליה קרא יתירא הוא דהא כתיב בפרשת קדושים אלא אתא לרבויי דאפילו קצירה דעומר דהויא קדשי מזבח מיחייבא נמי במתנות עניים:

ר' יודן בעי כלום מעות וכו'. מקשה אריב"ל דמאי קמ"ל קרא דהא תנן בשקלים בפ' התרומה שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ותני עלה בגמ' כיצד הוא עושה מביא מעות מן השלחני ונותן לקוצרים ולשומרים עד שלא יקרב העומר משקרב העומר מביא מעות מתרומת הלשכה ומחללין עליהן ע"כ וה"פ כיצד הוא עושה דהא לא מצו מתהנו השומרים בשביעית והקוצרים בכל שנה ושנה מן שקלי הלשכה דהא קדושים הן ומעילה אית בהו כדאיתא התם ואין מתחללת קדושתן על הספיחים כשהן מחוברין דקי"ל בפ' יש בכור ובת"כ דאין מתחלל הקדש על הקרקע ומחובר לקרקע כקרקע דמי אלא לוקח מעות מן השולחני הגזבר דהן חולין ופורע לשומרין שכרן של כל יום ויום וכן קצרותיו וקלויו וכל מלאכות הצריכות לו עד שיאיר היום משקרב העומר כלומר משקרב זמנו ליקרב דהיינו משיאיר היום מקדישין אותו והיינו דמחללין קדושת השקלים לסכום שכר השומרים והקוצרים וכל מה שפרע השלחני להוצאת העומר מחללין קדושת המעות על העומרים שקצרו ונותנין לו השקלים מחוללין וא"כ עד שיאור היום מיהא לא נתקדש וחולין הוי ופשיטא דחייב בכל מתנות עניים דמ"ש משאר קצירות חולין דעלמא:

ומשני ר' חנינא דטובא אשמועינן דלא תימא דכל העומד להתקדש כמקודש דמי ובעודו קציר הדיוט ליחשב כקציר הקדש וליפטר מפאה ומכל מתנות עניים דתנן לקמן דהקדש פטור מן הפאה קמ"ל קרא דאפ"ה חייבת:

ראשונה מהו. לר"ש קא בעי הפאה הראשונה שנתן בתחלה או מאמצע מי הויא פאה ופטורה מן המעשרות אי לא הויא פאה ומיחייבא והא דתנן ובלבד שיתן בסוף וכו' היינו לענין שאינו יכול לחזור בו והויא לעניים אבל אה"נ דבעי עשורי כדאמר לעיל דלמ"ד יש

לה שיעור למטה מאן דיהיב פחות מששים בעי עשורי והויא לעניים דאינו יכול לחזור בו ולזכות בה:

מן מה דתני ה"ז פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור. ר"ש תני לה בתוספתא והכי תנינן לה ר"ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע ה"ז פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור וכיון דתני ה"ז פאה סתם פאה הויא לכל דבר וקדשה ולא בעי עשורי:

מהו כשיעור. דקאמר ר"ש:

כשיעור המשתייר. מלקצור אחר שהניח הפאה ומסיק דודאי כשיעור המשתייר קאמר דהך דאמצע סוף מה שקצר עד שם היא ומה שקוצר משם ואילך מניח בסוף כשיעור זה דהשתא בלבד:

במחובר. הא דמשייר לבסוף במחובר דוקא הוא דבעי לאנוחי והא דפליג עליה ר' יהודה דר"ש בעי דוקא כשיעור המשתייר דמוכח דהוא פאה ואז טופל לו פאה דאמצע ור' יהודה סבר דבשבולת א' סגי:

בתלוש. ואפילו בתלוש סגי ור' יהודה בעי דוקא במחובר וכדפרישית במתני':

במתכוון לפטור שדהו. האי דקאמר ר"ש ובלבד וכו' דלמר אפילו בתלוש ולמר דוקא במחובר היינו דוקא בשנתכוין לפטור שדהו שנתכוון לטפול כל קצירותיו עם מה שהניח עתה בסוף בהכי מודה ר"ש דמהני או דילמא כיון דהניח בסוף כשיעור אהני ואפילו לא נתכוין לטפול כל קצירותיו:

לעולם הוא מוסיף והולך. ובלבד שיתן בסוף כשיעור ור' יוחנן אתא לפרושי מילתא דר"ש:

ואם במתכוין לפטור שדהו. דוקא הוא דקאמר ר"ש:

כבר נפטרה. כבר שמעינן דנפטרה ומאי לעולם דאשמעינן ר' יוחנן אלא ודאי אשמעינן אף בשאינו מתכוין לפטור שדהו ורבנו מאיר פי' דאליבא דר' אסי דאמר בתלוש הוא דמיבעי ליה ופשיט ליה מר' ייסא גופיה:

הלכה ד

כל שהוא אוכל. בפ' כלל גדול דמס' שבת מפ' אוכל למעוטי ספיחי סטים וקוצה וכ' התוס' דהא דנקט הני ולא קאמר כל דבר שאינו אוכל משום דהני חזו קצת לאכילה וקמ"ל דלא חשיבא אכילה דידהו ולהכי נקט ספיחי ולא נקט סטים וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא חזו כלל ויותר נכון לומר דמשום דתני בשביעית כלל גדול אמרו בשביעית וכו' וקתני התם ספיחי סטים וקוצה דהן ממינין הצובעין אשמועינן דכלל דתנא גבי פאה הוא למעוטי כללא דקתני בשביעית וכן כ' רש"י ז"ל שם בפ' כלל גדול וז"ל והאי דנקט

הני ולא נקט שאר מינין שאינן ראויין לאכילה משום דאיידי דגבי שביעית תני להו דיש להן שביעית נקט הכא דגבי פאה ומעשר ליתנהו ע"כ והא דבמתני' דשביעית תני ספיחין ולא תני גרעינין אסטיס וקוצה עצמן דמשמע בריש פרק כלל גדול זוטא דהגרעינין מאכל אדם הן ועוד דבגרעינין לא שייך כילוי דהא כל זרע ואפילו דירק מתקיים כדאמרינן לקמן בפ' מלבנות אלא בגידולים שייך כילוי דתנא בהדי אין מתקיים בארץ תני להו לאו מאכל אדם הלכך תני ספיחי ורש"י ז"ל כ' בפ' הגוזל קמא משום דבשביעית אסור לזרוע תני ספיחין:

ונשמר. מפ' התם למעוטי הפקר כגון הזוכה בשדה מופקרת ונ"ל דהאי כללא אהני נמי ללקט ושכחה דהא בכולהו כתיב קציר והאי נשמר בפאה לאו דהוא גופיה נשמר אלא שיהיה מין הנשמר ואע"פ שאין הוא עצמו נשמר דהא הפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בלקט ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר מ"ט תעזוב יתירא כתיב בהו כדאיתא בפ' הזרוע והא קא בעינן נשמר אלא ש"מ מין נשמר קא אמרינן וכ"כ הראב"ד ז"ל בפירוש ת"כ ועוד הקשה הוא ז"ל דאמאי לא תני באילן אלא הני שמנה ותו לא והרי תפוחים ועוזרדין וערמונים ולוזים ואפרסקין ואגסין ושזיפין ורימין ופרישין ותותין ותירץ ז"ל שאפשר שיש באלו מינין שאין מכניסין אותן לקיום כגון תותים ואפרסקין ותפוחים ועוזרדין ופרישין והשאר אפשר כי לא היו אצלן מן המשומר שהיו רוב אותן המינין מצויין בהפקר ע"כ ונראה דמתותים אין כאן קושיא דאין לקיטתן כאחת אלא הוו כתאנים:

וגידוליו מן הארץ. שיש להם שרשים שיונקים מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות דמאוירא קא רבו:

ולקיטתן כאחת. למעוטי תאנה שאין פירותיה מתבשלין כאחת והמבושלין אינן ממתינין באילן עד שיגיעו חבריהן לבישול אלא נופלין ולוקטין המתבשלין יום יום וה"ה כל אילנות דדמו לתאנה:

ומכניסו לקיום. לאוצר כדי לאכול ממנו בשאר ימות השנה למעוטי רוב ירקות דאע"ג דחייבין כולהו במעשר פטורין מן הפאה ויש ירקות שמכניסן לקיום וחייבין בפאה כגון שומין ובצלים ולוף וקולקוס:

והתבואה והקטנית בכלל הזה. בת"כ משמע דה"פ כל התבואה וכל הקטנית נכנס תוך הכלל הזה וליכא למעוטי בהו מידי דכי ממעטינן באילן וירק הוא דמעטינן דאית בהו מינין דלית בהו הני תנאים דפרשינן והכי איתא התם יכול הירק והקישואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר

וגידוליו מן הארץ ולקיטתן כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אבל אין מכניסן לקיום יצאו תאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת והתבואה והקטנית בכלל הזה וכו':

האוג. פי' בערוך אילן העולה מאליו ביער ופריו דומה לשני תולעת ומבשלין אותו וחמוץ הוא ומאדים התבשיל והוא כמו זרע קנבוס אל סומק בלע"ז:

ה"ג תני ובקוצרכם אין לי אלא קוצר תולש מניין ת"ל לקצור עוקר מנין ת"ל בקצרך והכי איתא נמי בת"כ ובחולין פרק ראשית הגז איתא אנא דהתם דריש עוקר מקמי תולש ופירש רש"י ז"ל תולש ביד ולא עם השרשים כגון פולין עוקר עם השרשים כגון עדשים ע"כ ואית דגרס עוצד מניין דהיינו עוקר במעצד וחדא היא ונ"ל ללמוד מסוגיא דפרק ראשית הגז דקטנית וירק כגון שומים ובצלים חייבין מן התורה בפאה דכיון דפליגי רבנן ור' יוסי בפ' ראשית הגז בשוטף את הרחלים וגוזז את העזים דלרבנן חייב ולר' יוסי פטור דדייק לישנא דקרא רבנן לא דייקי א"כ לרבנן אפילו בחטים ושעורים אם תלשן או עקרן מן השרשים חייבין בפאה מייתורא דקראי דשמעתין ובריייתא דהכא רבנן היא דקא דרשינן עוקר ותולש בתבואה ורבי יוסי מודי בהך דרשא אלא דלא מפרש ליה אלא במידי דאורחיה כגון תולש בפולין ועוקר בעדשים דאורחיה הוא כדברי רש"י ז"ל וכן בבצלים ובשומים אבל בחטים דוקא קוצר ומהכא ילפינן דדרשא גמורה היא דנר' יוסי דרשינן רבוייא דעוקר ותולש במידי דאורחיה ולא אשכחן עוקר ותולש דאורחיה אלא בהני דאמרן והיינו גבי ירק וקטנית ולרבנן למידי דאורחיה לא בעי קרא דפשיטא דהיינו קציר דידהו אלא כי איצטריך קרא ללאו אורחיה איצטריך זו היא סוגיית הגמ' ונקטינן דאיכא חיוב פאה מדאורייתא בין בקטנית בין בשומים ובצלים בין לרבנן בין לר' יוסי ותנן כל החייב בפאה חייב במעשרות שלא כדברי רבנו שמשון ז"ל שכתב דלא הוי דאורייתא אלא דגן תירוש ויצהר וכבר הארכתי בזה בריש מעשרות בס"ד:

ת"ל בקצרך. בפרשת אמור ומייתורא קא דריש ומייתי קרא לעוקר אע"ג דהא יליף תולש משום דתולש דמי טפי לקוצר מעוקר שעוקר עם השרשים:

אין לי אלא תבואה. דבה שייך קציר סתם: קטנית. והה"נ ירק שמתקיים כגון שומים ובצלים אלא דרובא דירק אין מכניסו לקיום לא נקיט ליה:

ת"ל ארצכם כל שבארצכם. ואע"ג דאיצטריך למילף דלא מיחייב בפאה כשקצרוה לסטים וכדלקמן פ"ב תרי ארצכם כתיבי חד בקדושים וחד באמור דאילו למידרש דלא מיחייב פאה אלא בארץ תיפוק לי דחובת קרקע היא ואינה נוהגת אלא בארץ כדאיתא בספ"ק דקידושין ובפ' ג' ארצות דשביעית:

אילן מנין. דנימא נילף במה מצינו מה קציר שאין בו ערלה אף כל שאין בו ערלה יצאו פירות האילן:

ת"ל שדך. ואשכחן בשביעית דכתיב שדך לא תזרע וכולן בכלל אחד שדה אילן ושדה תבואה וירק וכי תימא כיון שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל קציר להקיש אליו ולומר לך מה קציר לקיטתו כאחד ומכניסו לקיום ונשמר וכו' אף כל כעין הפרט:

זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת. תרתי קמ"ל חדא דשני מיני אילן זורעין כאחת ועוד דזורעין זרעוני דירק או תבואה בהדי זרע אילן דאין כלאים אלא זרעים דתבואה וירק בהדי הדדי או גרעין מאלו בהדי חרצנים ואע"ג דכתיב שדך לא תזרע כלאים ולא יליף שדך כלאים משדך דכתיב גבי פאה או גבי שביעית כדמפ' טעמא ואזיל ולהכי נקט לה הכא:

והזורע מן החרצנים. בהדי זרעים דתבואה וירק סופג וכו':

עיקר כרמך לא תזרע כלאים. דלא תימא דוקא מכי הוי כרם הוא דאסור לזרוע בו מין אחר אבל בהדי חרצן לא דהא חרצן לא איקרי זרע דאם כן לכתוב רחמנא לא תזרע כרמך כלאים דהא כרמך לא משמע אלא דעשוי שורות ומדכתיב כרמך אפילו הכי דרשינן אפילו עוקר כרמך דהיינו חרצן אי נמי דלכתוב לא תזרע כלאים כרמך ומדסמך כרמך לתזרע משמע אף על גב דכרמך דמי לזרע דהיינו חרצנים נמי אסור:

תמן אמרינן זרעי אילן אין קרויים זרעים. גבי כלאי אילנות דקאמרת דמותר לזרוע שני מיני זרעי אילן כאחת וכן מין קטנית וירק עם מין אילן דלא חשיב זרע זרע אילן וגבי כלאי הכרם טעמא היא דאיכא ייתורא וכדפרישית אבל בעלמא לא חשיב זרע זרע אילן:

וכה את אמר קרויין זרעים. גבי הכשר עוקצי הוא קאי ר' יודן כדאמר בסמוך ומתמיה דכולהו מתני' דעוקצין מוכחי דכולהו מינין מקבלין הכשר וטומאה דכולהו מיני ירק וקטנית ואילן מיקרי זרע בכלהו דינין דהתם:

מיעט הכתוב את שאין דרך בני אדם וכו'. גבי כלאים כתיב הזרע אשר תזרע ומשמע אשר אתה רגיל לזרוע ואין בני אדם רגילין לזרוע גרעינין אלא תבואה וקטנית וירק מה שאין כן גבי אילנות דדרך לנטוע זמורות וייחורין וגרופיות:

ברם הכא ריבה הכתוב וכו'. גבי הכשר ריבה הכתוב על כל זרוע ואי קשיא גבי הכשר נמי כתיב אשר יזרע איצטריך לכדדרשינן בת"כ מנין לזרעים טמאין שזרען שטהרו ת"ל אשר יזרע טהור והשתא נקטינן דשדך דכתיב גבי כלאים אין אילנות בכלל:

ואית דבעי נשמעינה מן הדא. גבי פאה לרבויי אילן הוו דרשי מברייתא דכרם וזית דקשיא להו כדרשא דלעיל דשדך דכתיב גבי פאה היכי דרשינן מיניה אילנות והא

אסקינא השתא דשדך דכלאים אין אילנות בכלל ולהכי בעי למילף אילנות מן הצד השוה שבהן וכדמפ' ואזיל:

לא תעולל. דכתיב בפ' כי תצא דלענין עוללות לא איצטריך דהא כתיב בפרשת קדושים וכרמך לא תעולל לאזהרת פאה לכרם הוא דקא אתי:

ובעי תלמודא מה את ש"מ. היכי שמעת אזהרת פאה באילן מהכא:

לא תדקדק. לקצור הכל אלא תניח בה קצת דהיינו פאה ופי' תעולל מלשון עלילה שכל מעליל הוא מדקדק במה שאין האדם נזהר ממנו:

לא תפאר. והא נמי לאזהרת פאה באילן:

לא תקיפו פאת ראשיכם. שתסר מלת תטול כמו ליטול פאת ראשכם והכי איתא בפרק הזרוע לא תטיל תפארתו ממנו והשתא ילפינן כלהו פירות האילן במה הצד דזית וכרם:

לקיטתן כאחת ומכניסן לקיום. הא דלא נקט אלא הני תרי משום דהני תרי הוא דשייכן גבי פאה היתירים על תנאים דמעשרות שארא דתנינן במתני' דאוכל ונשמר וגידוניו מן הארץ במעשר נמי שייכי כל דבר שחייב בביכורים ואתי במה הצד רמונים ותמרים:

ת"ל קצירך ושכחת. דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר וגו' ומשמע אפילו קציר אורז ואפילו קציר דוחן דכלהו קוצרין להן ובהני קראי דכרם וזית כתיב שכחה דכתיב בהו אחריך ודרשינן בפרק הזרוע אחריך זו שכחה והשתא קרא הכי קאמר כל מאי דמיחייב במצות אחריך לא תעולל לא תפאר דמאי דמיחייב בשכחה מיחייב בפאה:

יאמר זית ואל יאמר כרם. דהא בעית לאצרופינהו כיון דילפת מינייהו דלא להוו שני כתובים הבאים כאחד וקי"ל דאין מלמדין:

שהוא פטור מן הפרט. והוי דומיא דקציר שהוא חייב בפרט שני גרגרים הנושרים מן האשכול בשעת בצירה כדלקמן וכיון דיצא לידון בדבר חדש פטור:

יצא זית ללמד על כל האילנות פאה. דמה זית דהוא פטור מן הפרט וחייב אף כל האילנות כן:

על כל האילנות פרט. כגון הנושר מן האילנות בשעת לקיטת פירותיהן ובעיא היא:

שאינו שוה בשניהן. פאה שוה בשניהן בכרם וזית דאיכא מה הצד ילפינן אבל פרט אינו שוה בשניהם דגבי כרם שייך פרט שנופל פרט אחד מן הכלל דבאשכול מקובצין שם ענבים הרבה ונופל מהן אחד או שנים ולא שייך כן בזית דכל זית וזית נתלה בעוקצו וכל אחד ואחד הוא יחידי:

על דעתיה דר' ישמעאל ניחא. האי צריכותא דלעיל דאמרן אילו לא נאמר כרם לא הייתי לומד מזית דכיון דכרם יצא לידון בדבר החדש שחייב בפרט לפיכך לא יהא חייב בפאה

דאי אתה יכול להחזירו וכו' לר' ישמעאל דסבר דאגמריה רחמנא למשה במדה דיצא לידון בדבר החדש דכיון דיצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש דנעקר הוא מכללו דלא מצי למילף מזית ניחא:

אלא לרבנן דאמרי. דכי אגמריה רחמנא למשה הכי אגמריה:

הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו. דאינו נעקר א"כ אמאי איצטריך קרא לאהדוריה לכרם למצות פאה ופלוגתא דר' ישמעאל ורבנן תנינן לה בתורת כהנים בפרשה ויקרא גבי קרא דואת החלב המכסה את הקרב דכתיב גבי שלמים בפרשת כשב והכי תניא התם ואת החלב המכסה את הקרב מה ת"ל שיכול יתרבה בחלב הדפנות ודין הוא ומה אם בן בקר שנתרבה בנסכים נתמעט בחלב הדפנות בן צאן שנתרבה באליה הואיל ונתרבה באליה יתרבה בחלב הדפנות ת"ל ואת החלב המכסה וגו' אין לך מה שאמור בענין משום ר' ישמעאל אמרו מפני שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש החזירו הכתוב לכללו ע"כ וה"פ החלב המכסה את הקרב למה לי קרא בכשב כיון דכתבינהו בבן בקר שיכול יתרבה בחלב דפנות להקרבה וכתב בעל ספר המצות שלכך הוצרך למעט חלב שעל הדפנות לפי שדומה לחלב גמור שהוא כשמלה פרוסה וקרום דק יש עליו ונקלף מעל הבשר בקל שאלו הן סימני חלב אבל חלב האליה והיותרת לא דמו לשאר חלב וכשקרבין אין קרבין בתורת חלב כי אם בתורת יותרת ואליה לכך אין צריך מיעוט ע"כ יצא לידון בדבר חדש אליה החזירו הכתוב לכללו דאי לא אהדריה הוה אמינא אליה הוא דקריבה אבל חלבים לא ורבנן דס"ל הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו דרשי ליה למעט חלב דפנות וקשה בשלמא לר' ישמעאל איצטריך כי כחטאת האשם הוא לכהן משום דנעקר מכללו כיון דיצא לדבר חדש דהיינו מתן בהונות כדאיתא בריש ת"כ ובריש יבמות אלא לרבנן דס"ל הרי הוא בחדושו ואינו נעקר מכללו למאי מיבעי להו וי"ל דברייתא דפרשת מצורע דדרשינן כי כחטאת האשם מה חטאת מן החולין וביום ובידו הימנית וכו' כדאיתא התם אתיא כרבנן ולהכי מיבעי להו:

אילו לא יצא אלא כרם יאות הוית מקשי. כלומר אילו הוה לן קרא לרבויי אילן ואפילו הכי הוה כתב כרם הוה משמע דלא כתב כרם אלא משום דיצא לדבר חדש והוה משמע כר' ישמעאל אבל השתא דיצא זית נמי והיינו ללמד אכולהו אילנות פאה דלא תימא ליגמר שדך שדך מכלאים מה התם אין זרע אילן בכלל אף כאן וכו' וכיון דיצא זית לרבויי אילן משום דלא משתמע בכלל שדך ולית לן קרא לרבויי אילן ע"כ הוצרך לכתוב נמי כרם דהא ליתיה בכללא דשדך ובמה מצינו דזית נמי לא אתי שהייתי אומר וטועה כל דדמי נזית שהוא פטור מפרט ועוללות הוא דחייב בפאה ולא אתי כרם משו"ה כתב

רחמנא לכרם ולהכי לא נקט הכא ואילו נאמר כרם כדלעיל דכיון דלית לן קרא ומשמע לן דאי כתב כרם היינו משום דשאני דחייב בפרט ועוללות וכ"ש דבציר טפי כיון דלית לן קרא לאתויי אילן אבל גבי חלבים האיכא כללא דכתיב כל חלב לה' וחלב דפנות תותב קרום ונקלף הוי ומשו"ה מצית אמרת הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו משא"כ הכא דזית לא הוי כללא:

נאמר אף בפועל כן. דדוקא שכרו לדבר שמכניסו לקיום ולקיטתו כאחד הוא דאוכל ואילו שכרו ללקט ירק לא דהא קמה וכרם הוא דכתיבי אלמה תנן בפ' הפועלים העושה במחובר לקרקע אוכל בו:

וקטפת מלילות. ולא כתב שבלים לאורויי לן דאפילו דבר שנכרת ואומלל ואינו מתקיים פועל אוכל בו:

רוטבי תמרים. היינו מין תמרים שאין מתבשלין כמו שילהי גופנין:

פטורין מן הפאה. דאין לקיטתן כאחת:

מטילין שאור בב"א. בריש מעשרות תנן דעונת המעשרות דתמרים היא משיטילו שאור ופי' בערוך כשמתבשלין התמרים מתנפחין ונסדקין כמו השיאור והכא לא דמו לתאנים דתחלת בישולן לא הוי כאחת: קולקס. מין ירק הוא והשורש שלו הטמון בארץ הוא שראוי לאכילה ובערבי שמו קולקס ופשיטא לן דהוי ירק גבי פאה ומפסיק ביה כל הני דתנן לקמן אלו מפסיקין גבי תבואה וקטנית ולא דהוי אילן דתנן נקמן דאין מפסיק אלא גדר:

למעשרות. דהוי ירק והוי ר"ה שלו תשרי ולא אילן דר"ה שלו ט"ו בשבט:

ולשביעית. דלאו אילן הוא משמע אין בו משום איסור ספיחים דודאי ירק הוא ואסור באכילה בשביעית כדאיתא במס' שביעית דלא שריא בירקות שדה אלא ירקות שמנו חכמים שם:

ולכלאים. דלא תימא הוי אילן ולא הוי כלאים בכרם וכדלעיל זורעין זרע וזרע אילן כאחת וודאי הוי ירק ואוסר הכרם:

ולנדרים. כגון הנודר מן הירק מספקא לן אי הוי ירק ואסור בו ואי הוי אילן שרי או איפכא דאי נדר מפירות האילן דאי אמרת אילן הוא אסור בו ואי ירק שרי משום דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם יש קורין לו אילן ויש קורין לו ירק והכי משמע בפ' הנודר מן הירק דנא מספקא להו אלא גבי נדרים ואילו בשאר איסורין כלל גדול יש בידינו כל שמוציא עליו מגזעו מין אילן כדאיתא בס"פ כרם שחרב:

צריכא. לבני המדרש צריך עיון בה ומספקא להו וסלקא בתיקו ולחומרא:

הלכה ה

לעולם הוא נותן משום פאה ופטור וכו'. מי שלא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העומרים או מן התבואה אחר שנדושה כדתניא בתוספתא ומייתי לה בפ' הגוזל קמא וקאמר דנותן פאה לעניים ופטורה מן המעשרות כמו אם נתנה במחובר דפאה ולקט ושכחה והפקר פטורין מן המעשרות כדתנן בפ"ק דחלה:

עד שימרח. מפ' בפ"ק דמעשרות מן דו שפר אפוי דכריא והיינו לאחר שמנקין התבואה מן המוץ שלה צוברין אותה במקום אחד ומחליקין הכרי ברחת ומייפין אותו והוא מלשון ממרח רטייה ומכי מירח חייב במעשרות שהוא גמר מלאכה כדתנן בפ"ק דמס' מעשרות דמשם ואילך אסור אפילו אכילת עראי והוא דנכנסה התבואה לחצר דבהכי הוא דהוי טבל ולוקה בכזית ובההיא שעתא כי יהיב להו לעניים פאה יהיב להו מעושר שלא יפסדו עניים וטעמא דמירוח קא מחייב במעשר משום דכתיב דגנך ודרשינן דיגונך דבדיגון תלה רחמנא:

ונותן משום הבקר. בבי"ת כמו בפ"א בזר עמים כמו פזר והפקר פטור מן המעשרות כדלעיל ומשמע ממתני' דאם הפקיר אחר מירוח דהזוכה מיחייב במעשר ומפ' בגמ' משום דבהפקר דב"ש עסקינן דלא אלים שהפקיר לעניים ולא לעשירים דס"ל לב"ש דמהני האי הפקר להפקיע מידי מעשר ואשמעינן הכא דהיינו דוקא דאפקיר מקמי מירוח וטעמא דדיו לבא מן הדין להיות כנדון דלקט שכחה ופאה דהוו מתנות עניים דמינייהו גמרי ב"ש וכדלקמן בפ' ב"ש קמי מירוח הוא דאיתנהו וה"נ גבי הפקר אבל אפקיר בתר מירוח דהאי הפקר דחליש לא:

ומאכיל לבהמה. דאכילת בהמה עראי חשיבא:

ונוטל מן הגורן וזורע עד שימרח. דלאחר מירוח אסור לזרוע טבל כדאיתא בפ"ק דמס' דמאי:

דברי ר"ע. ורבנן פליגי עליה ולא מצי זרע אפילו קמי מירוח דלא דמי להפקר דהפקר לא שכיח ומילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן ופאה נמי שאני דקא עביד מצוה ועוד דמיחייב בה ולא פקעא המעשרות שלהן:

עד שימרח. בזמן שלקחו הגורן קודם שמירח בעה"ב אבל אם מירח בעה"ב ואח"כ לקחו חייבין ליתן תרומות ומעשרות לאחרים וטעמא מפ' בגמ' ועני שלקח גורן בשנת מ"ע פליגי תנאי בגמ':

המקדיש. קודם מירוח:

עד שימרח הגזבר. דאם מירח הגזבר קודם אע"פ שפדאו אח"כ פטור מן המעשרות דדגנך כתיב למעוטי הקדש אבל פדאו קודם מירוח כיון דנגמרה מלאכתו ביד הדיוט חייב:
הפריש בכורים מכרי ממורח. דבכורים צריך לקרוא להם שם במחובר כדתנן בפ' בתרא דבכורים וקאמר דכשהפרישן אחר שנתמרח הכרי אין צריך להפריש קצת לתרומה כדאמרינן במעשר ראשון שהקדימו לתרומה אחר שנתמרח הכרי דצריך להפריש ממנו תרומה גדולה כדאיתא בפ' ג' שאכלו ובפ"ק דביצה:
הא אם מירח. כל מתנה שיתן חייב בתרומה ומעשר:
משא"כ בבכורים. ומשמע דאין צריך להפריש מהן תרומה ולא מעשר כי הפרישן אחר מירוח:
ולימא אבל בבכורים יהא חייב וכו'. כלומר האי משא"כ דקתני בברייתא ה"ק קודם מירוח אין כאן חיוב במעשרות עד אחר מירוח משא"כ בביכורים דבין קודם מירוח ובין אחר מירוח מיחייב בהו כדתנן בפ' התרומה והבכורים שהבכורים נקנין במחובר לקרקע משא"כ בתרומה:
ויידא אמרה. והי דא אמרה לסיועיה לר' יוחנן:
למה נקרא ביכורים. משנה היא במס' תרומות פ' התורם קישות:
וכל הקודם את חברו חברו וכו'. כלומר אם הקדים את חברו שהוא אחרון חברו האחרון מחוייב במצות הראשון דבכורים קדמי לתרומה ומשמירח דהשתא מתחייב בתרומה התרומה מתחייבת בהן ונכנסה בגבולן ואינהו לא נכנסו בגבולה וקשיא לי אי הכי פאה נמי קדמה לתרומה וכי זכה זה אחר מירוח נמי תפטר מתרומה וניחא לי דפאה לית בה חיוב מיתה ואי בעי זבין לה מן העני ואכיל לה משא"כ גבי ביכורים דקדישי ועוד דבכורים קונין שם במחובר לקרקע ואינם תלויים בקצירה משא"כ גבי פאה דבקצירת בעלים תליא מילתא כדלקמן הילכך קדימה דביכורים הויא קדימה:
מתני' דב"ש. כלומר מתני' בהפקר דב"ש שהפקירו לעניים ולא לעשירים ומשו"ה לא מהני בהו שמא דהפקר אלא קודם מירוח דב"ש ילפי מפאה ופאה בקמה היא ולעניים הוא אבל אי הפקירן לכו"ע אפילו הפקירן אחר מירוח מהני ומתני' סברא כב"ש וקי"ל כב"ה דבהפקר דלכו"ע הוא דמהני מירוח ולאחר מירוח כדאיתא בפ' לא יאמר וכן נוטין דברי הרמב"ם ז"ל וכן דעת הראב"ד ז"ל והיינו מדאורייתא ואין כן דעת רבנו שמשון ז"ל:
אתיא דר"ע כחנויות בני חנון. בפ' הפועלים איתא והתם תני שהעמידו דבריהם על ד"ת שלא עשו סייג כלל אבל הדרשה היא אמת:

עשר תעשר פרט ללוקח. דכתיב עשר תעשר תבואת זרעך שזרעת אותה יצא הלוקח שלא זרעה:

ואכלת פרט למוכר. עשר כשתאכל יצא המוכר שאינו אוכל וסבר ר"ע דה"נ דרשינן ואכלת ולא זורע שאינו אוכל וכ' רבנו שמשון ז"ל דלא רצה לומר דר"ע סבר כוותייהו לפוטרן ואפילו מדרבנן דח"ו שהרי מזכיר אותן לגנאי אלא ה"ק אתייא דר"ע כי ההיא ברייתא דמגניא עובדא דחנויות בני חנון דמשמירח אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן אע"ג דלית ביה ואכלת דממעטינן מיניה מוכר ואיכא למעוטי נמי זורע אפ"ה כיון דחרבו מגנייא מילתא ואסיר ונ"ל דסבר ר"ע דדרשת בני חנון קושטא היא ומפני שהעמידו דבריהם על ד"ת חרבו וקסבר ר"ע דתקנת חכמים היינו אחר מירוח דאין זורעין את הטבל אבל קמי מירוח שרי ורבנן פליגי עליה דר"ע ואמרו דדרשה דבני חנון דאפילו נימא דמילתא היא דוקא מכירה והפקר דקמי מירוח שרי משום דלא שכיח ומאכיל לבהמה נמי קמי מירוח שרי דאכילת בהמה עראי חשיב ולא אתו למטעי הכי נמי בתר מירוח אבל זורע דשכיח ועוד דזורעים הרבה ואיכא הפקעת מעשר אפילו קמי מירוח נמי אסור לזרוע דהיינו טעותא דבני חנון:

קנס קנסו להן וכו'. מן הדין אפילו לקחו אחר מירוח המעשרות שלהן אלא משום קנסא:

שלא יהו קופצין לגתות ולגרנות. שנגמרה מלאכתן למעשרות ומפקיעין תרומה ומעשרות מן האחרים וכן כ' הרמב"ם פ"ו הל' ט"ו מהל' מעשר וז"ל כהן ולוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן מוציאין את התרומה והמעשרות מידיהן ונותנין אותן לכהנים וללויים אחרים קנס הוא להם כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים ואם קנו קודם שתגמר מלאכתן אין מוציאין מידן ע"כ והשיג עליו הראב"ד ז"ל בהשגות א"א אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאמר להן מנתא דכהן לא זבנית לך ודברי הרמב"ם ז"ל תלמוד ערוך:

טבח כהן. בפ' הזורע תנן דכהן אם שחט בהמה שלו אפילו למכור פטור מן המתנות והכא אמר דשבת א' פטרוהו ואוקמוה אדין תורה ובפ' הזורע גרסינן עד שלשה שבתות:

אפילו שבת א' לא יפטור וכו'. הכא דמיד קנסינן ליה אלא טעמא הוי משום דאין יכול להערים כדאיתא בסמוך ושבת שנייה ואילך טעמא שלא ירגילו טבחי ישראל לשתף כהנים עמהם ליפטר מן המתנות אי נמי משום דפסקו חיותא דשאר כהנים:

חנווני כהן. שמוכר תבואה של שדהו לאחר מי מחייבינן להפריש מעשרות תבואה של שדהו לאחרים או לא:

חנווני יכול להערים. ולומר נתתי ולא יהיב ושבת ראשונה קנסינן ליה אבל מתנות הבהמה לפנינו הן ומינכרי וליכא הערמה ואם יאמר פלוני כהן עמי מילתא דעבידא לאיגלויי היא:

לא נחלקו ברבי וכו'. ברבי גרסינן הכי אשכחן בפ"ק דחולין והתניא ברבי אומר ופי' רש"י ז"ל ברבי לא ידענא מנו אלא חכם אחד גדול בדורו:

לוקח פירות וכו'. ישראל שלקח פירות מחוברין מן הגוי שהן חייבין במעשר דכיון דלקחו במחובר נכנס ישראל תחת הגוי משעה ראשונה וכאילו זרען וחייב מן התורה בכל המצות דקרקע ואפילו הוי עני וכן היה הראשון ישראל ולקחן ישראל שני כשהן מחוברין השני נכנס במקומו:

לוקח פירות תלושין. ממורחין מן הגוי:

שהן פטורין מן המעשרות. וכ"ש משאר מצות דדרשינן דגנך ולא של גוי:

אחד עני ואחד עשיר מוציאין מידו. כדמפ' משום קנסא שלא יפקיע מ"ע מאחיו:

עני אין מוציאין מידו. דהוא קדים:

שאין אדם זוכה בלקט שכחה וכו'. דדרשינן בת"כ ואיתא נמי בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו דהו"ל למימר תעזוב אותם לעני ולגר אלא לאסמוכי עני לאזהרת לא תלקט שעני בעל השדה מוזהר להניח פאה ולקט לעניים ואסורים לו ושכחה איתקשא לפאה דכתיב לא תעולל אחריך ודרשינן לעיל לא תדקדק אחריך זו שכחה:

כך לא יזכה במעשר עני שלו. משום סייג ולאו משום דינא כדלקמיה:

אינן טובלין. ואיכא למימר דלא מפריש להו היינו טעמא דגזר רחמנא לא תלקט אלא תניחם אבל מעשר עני דטביל וכמו שמפורש במסכת דמאי:

וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון. ואיכא למימר דיהביה לדידיה המוכר ובדינא זכי ליה:

מ"ט דר' יהודה הנשיא. דשפיר קאמר ליה ברבי דשאני מ"ע דטביל ומשני משום קנס וכדפרישית:

עני אין בידו ליקח. וכדלקמן דאינו מצוי ללוות הילכך ליכא למיקנס דמילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן ואינו מצוי לקנות שדות ופסק הרמב"ם ז"ל בפירושו כר' יהודה הנשיא:

הדרן עלך אלו דברים בס"ד

פרק ב

הלכה א

אלו מפסיקין לפאה. של תבואה וקטניות דאילו פאה דאילן הא תני בסיפא דאינן מפסיקין אלו מפסיקין השדה לדונו בשנים ונותן פאה מכל שדה ושדה ואי יהיב מחד עליו ועל חבירו מפ' בגמ' דלא קדשה:

הנחל. מפ' בגמ' ואע"פ שאינו מושך מים עכשיו אלא כיון שאינו מקום זריעה שמלא חול ורגבים מפסיק:

והשלולית. מפ' בגמ' כל שהיא מושכת לעולם ובפ' הכונס מפ' אמאי קרו לה שלולית וקאמר אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה דבעלי השדות דההיא בקעה משקין שדותיהם משם ולא בעינן שיעור לרחבה דסגי בחדא והיינו דלעולם היא מושכת כדאיתא בגמ' ורחבה ואינה קבועה לקמן פליגי בה ר' יהודה ורבנן:

דרך היחיד. מפ' בפ' המוכר פירות דרחבו ארבע אמות:

דרך הרבים. מפ' התם רחבו ט"ז אמה: שביל היחיד. קטין טובא כגון כי שקיל כרעא ומנח כרעא:

שביל הרבים. לכרמיהם או לשדותיהם אבל אינה דרך לעוברי דרכים:

הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים. אשביל יחיד ושביל רבים קאי:

והבור. שדה בור שדה שלא נחרש ולא נזרע תרגום והאדמה לא תשם וארעא לא תבור:

והניר. שדה חרושה ולא זרועה:

וזרע אחר. כגון חטים מכאן וחטים מכאן ועדשים באמצע נותן פאה לחטים אלו לעצמן ולחטים אלו לעצמן וכתב הרא"ש ז"ל ונ"ל שצריך שיהא אורך ההפסק מקצה השדה אל קצהו דלא ישאר בו מחובר כדי שיעבור הבקר בכליו דהיינו ארבע אמות בלי הפסק דאי נשאר בו ארבע אמות בלי הפסק חשיב כשדה אחת ע"כ דר' יוחנן סבר לקמן כר' אלעזר בר' שמעון דבגדולה בחמשים אורך הפסקתה סגיא ובפ' כל סאה אמרינן בהדיא דכ"ע סברי דבקטנים על פי רובה ואין לנו אלא דברי חכמי הגמ' ונ"ל דנכון הוא לפסוק כרבנן דאמרי התם בפ' כל סאה מפולשים מראש השדה לסופו כדברי הרב ז"ל דר' יוחנן:

הקוצר לשחת. בגמ' מפ' דבשחת דחייב בפאה תני לה ר"מ דגדל שליש וקוצר לקליות ולא מפליג בין קוצר לבהמה או לאדם דכיון דמחייב בהך קצירה שלא לקצור לפני העומר ה"נ מחייב בפאה בהך קצירה ומאי דמשייר מכאן ומכאן לאוצר הנשאר לצדדין זה מתחייב בפני עצמו וזה מתחייב לעצמו כר' עקיבא דלקמן בפ' מלבנות:

אינו מפסיק אלא א"כ חרש. דמשום דמפסיק בקצירה לא חשיבי שתי קצירות להפסיק פאה אלא אתחלתא דקצירה היא וכולה חדא היא:

אלא א"כ חרש. ואז הוי שדה ניר:

שדך לחייב על כל שדה ושדה. בת"כ איתא ואע"ג דלעיל דרשינן מקרא דשדך לרבות פאה לאילנות תרי שדך כתיבי חד בפרשת קדושים וחד בפרשת אמור ועוד דהא אסיקנא דעיקר דרשא הוא מבנין אב דזית וכרם ומפ' תלמודא דהכי קאמר שלא יוציא וכו' כלומר דאע"ג דקורא שם בפירוש באחת על שתיהן עד כאן לזו ועד כאן לזו אפילו הכי לא מהני שאינו יכול להוציא משדה על חברתה:

על חברתה. ובמתני' מפ' מהו ההפסק שגורם להיות שתים:

ה"ג אינו מחוור ויש גורסין אותו בבי"ת והיא היא וכן תרווד תרבד וכן אויר אביר וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בפ' ויצא וסתמא דתלמודא מפ' אלו ההפסקות דתנן במתני' אינן מחווירין בידן דחכמים דלהוו הלכה למשה מסיני:

דאין תימר מחוור הוא. אפילו לגבי אילן נמי נהוו הפסקות ואנן תנינן דאין מפסיק גבי אילן אלא גדר ולמ"ד דפאת אילן ילפינן משדך לילף מינה ומינה:

וחבריה מקשה הא גדר מחוור הוא. כיון דמפסיק לאילן והא אשכחן ביה נמי דינא דמשמע דאין מחוור בידן:

דאין תימר מחוור בידן:

אפילו שער כותש. נמי להוי מפסיק:

דתנינן. בפרקין דאין מפסיק גדר לאילן:

אם היה שער כותש. שער כותשו ענפי האילנות ובדיהן מעורבין מלמעלה ונוגעין זו בזו ולקמן מפ' אם צריך שיגעו ענפים בגדר ויחלידוהו או אפילו יש אויר בין ראש הגדר ולענפים:

ומתרץ ליה חבריה ואין תימר אין מחוור הגדר אפילו מצד אחד. חזינן דמפסיק דכשאין נכנסין הענפים אלא מאילן של צד אחד ואין ענפי אילן של שדה האחר נכנסין כאן ואם לא היה בידן קבלה הא ריעותא איכא היכא דמצד אחד כותש והוה להו למימר דאינו מפסיק ובברייתא משמע דמצד אחד מפסיק אלא ודאי הכי גמירי ליה ולא דנו ביה כפי הסברא:

לא קדשה. ומה שמוסיף על שיעורה של זו בשביל פאה של שדה האחרת חייבת במעשרות:

נתכוון לזכותו מן המצר. נתכוון לזכותו לעני כדי שנא יתבטל ממלאכתו להמתין עד שיקצרו האחר זוכה לו על זו שקוצר משום פאה בשדה אחרת שלא היה מפסיק ביניהן אלא המצר מי אמרינן דכיון דלחזקת נכסי הגר הוי הפסק דהחזיק בזו לא קנה האחרת כדאיתא בפ' חזקת הבתים ה"נ הפסק הוי ולא קדשה או דילמא כיון דלא תנייה במתני' לא הוי הפסק.

שרע. לשון השמטה כמו גולתיה שריעא מיניה דפ' אין עומדין.

מיחלפא שיטתיה. כלומר אמאי מספקא ליה לר' ייסא ותפשוט ליה מדידיה:

דתנינן תמן. בפ' מלבנות התבואה:

מודים חכמים לר' עקיבא. אע"ג דפליגי במנמר שדהו ושייר קלחים לחים:

מנמר. כמו מנומר שמלקט כאן המבושלים כל צרכן ומניח את הלחים שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר דהוה ליה מנומר וקאמר ר' עקיבא כשהוא חוזר ולוקט נותן פאה מכל אחד ואחד שהקציר שבינתיים מפסיק וחכמים אומרים פאה מאחד על הכל ומודים חכמים לר' עקיבא בזורע שבת או חרדל כדמפ' טעמא ואזיל:

כיני מתני' וכו'. בפ' מלבנות התבואה יתבאר ולא גרסינן לה הכא:

שמואל אמר וכו'. כלומר ואיתמר עלה מ"ט מודו ואמר שמואל מפני שאין ראשון שבהן דהיינו של חרדל ושל שבת שזה מתבשל קודם האחר ודרך הוא שלא לקצרן כאחת ור' ייסא מפ' דטעמא משום שדרכן וכו' והתם מפ' מאי בינייהו והשתא מקשי הא לדברי ר' ייסא דאמר דטעמא משום דדרכן לזרוע וכו' ותלם של ערוגה זו מפסיק לערוגה אחרת אלמא דתלם אהני לאפסוקי ה"נ גבי שתי שדות של תבואה דרכן להפסיק מצר ביניהן ומאי מספקא ליה:

וכא הוא אומר הכין. אע"ג דהכא שרע מיניה ולא אמר ליה כלום משום דאורחא דתלמודא למימר הכי כי מקשי מדידיה לדידיה קאמר הכא הכי כלומר ותפשוט ליה מדידיה ואמאי שתק:

ומשני לא צורכא דא אלא אי קדשה או לא. כלומר הני דמתני' פשיטא ליה דמפסקי ואפילו בדיעבד אם נתן לא קדשי אבל האי מצר פשיטא ליה דלכתחילה מפסיק ולכתחילה מודו ואין ליתן משל זו בזו ובדיעבד הוא דמיבעיא ליה אי קדשה ופטורה מן המעשרות או לא קדשה דלגמרי מפסיק כי הני דמתני':

שמעת מימר אפילו מצר. דכיון דתני לה סתמא משדה לחברתה ש"מ דבכל שדה שהיא חלוקה לעצמה קאמרה ואפילו מצר ואיפשיט בעיין:

חצובות. עשב ששרשיו הולכין ויורדין כנגדו עד התהום כדאמר חצובא מקטע רגליהון דרשיעייא ובפ' חזקת הבתים פליגא אמוראי אי מצר וחצב מפסיק לענין פאה:
רב חסדא בעי. דריש לידע טעם לר' יוסי בר חנינא אפשר דטעמא משום דבהן חילק יהושע לישראל את הארץ מפסק או לא:
חילק וכו'. גבול שבין שבט לשבט ובין בית לבית לפי שאינו יונק לא מכאן ולא מכאן:
אתא ר' חנינא. ואמר הדר פשטא ר' חסדא משום דבהן וכו':
מכיון דתנינן. דרך היחיד דשיעורו ארבע אמות דמפסיק כ"ש דרך הרבים דהוי ט"ז אמות:
אפילו דרך הרבים וכו'. דכי תני סיפא הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן למאי דתני ברישא קאי ואי לא תני דרך הרבים ברישא הוה אמינא דמפסיק לאילן משום דרחב טפי ואע"ג דתנן אלא גדר דמשמע גדר ולא דבר אחר הוה אמינא משום דבעי למיתני סיפא ואם היה שער כותש דגבי גדר שייך תני הכי ולהכי תני דרך הרבים ברישא לאשמועינן דאף זה באילן אינו מפסיק:
שביל הרבים מה צורכה. דאי לענין אילן השתא דרך הרבים דרחב ט"ז אינו מפסיק שביל שאינו רחב ט"ז מיבעיא ואי לענין שדה תבואה כיון דתנא שביל יחיד דמפסיק דאינו רחב אלא כי שקיל כרעא וכו' וכ"ש שביל רבים דרויח טפי ומשמע מדברי התוס' בפ"ה (חסר מכ"י) דרך יחיד רויח משביל רבים:
להוציא את הקבוע בימות החמה. דיש שביל דבקעי ביה רבים בזמן דליכא זריעה ובזמן זריעה זרעו בעל השדה ואשמעינן דאין מפסיק שביל הרבים אי אינו קבוע לעולם:
בור וניר בית רובע וכו'. שמועה זו קשה בין המפרשים ואני אפרשנה כפי מה שיורוני מן השמים בס"ד:
בור וניר בית רובע. בור וניר דתני במתני' דמפסקי בעינן שיעור רחבן לאפסוקי גבי פאה רחבו דבית רובע דהיינו עשרה אמות ומחצה כדתניא במס' כלאים פ' שני ולרוחב הניר ובור הוא דבעי בית רובע דאילו לגבי אורך הא פרישנא במתני' דפלוגתא אי בעיא מראש השדה לסופן לרבנן וזרע אחר כל שהוא סגי לאפסוקי לשתי שדות ומיחייבי כל חדא וחדא באנפי נפשה ונ"ל טעמא דרב דמיקל גבי זרע דכיון דבעינן שיעור לזה הזרע שהוא באמצע לענין כלאים כי היכי דלא להוי חבוש והיינו דמפסיק להו במשר לב"ש שיעור רחבו שלשה תלמים של פתיח ולב"ה כעול השרוני וקרובים דבריהם להיות שוין כדתנן בפ' כל סאה וע"כ לא שמענו אלא ברוחב המשר אבל ברוחב הזריעה לא הילכך לית ליה לרב שיעור דאי בעי זרע ביה כל שהוא ואי בעי זרע ביה כל שטח המשר וכיון דאית ביה שיעור מקום ולהכי קאמר רב כל שהוא דאפילו לאותו כ"ש דזריעה בעינן שיעורא

דמשר לרוחב קרקע דודאי לאו ברשיעי עסקינן דכבר אית ביה שיעור בשטח הקרקע ומה שזרע אינו מעלה ואינו מוריד:

ור' יוחנן אמר. דבשלשתן שיעור רחב קרקע שלהם שלשה תלמים של פתיח דהיינו תלמים רחבים שעושין כשבאין לפתוח הקרקע בראשונה למעוטי תלמי הרביעה דקתני התם דהני דפתיח ומרחיקין אותן זו מזו שבג' הן ואוירן שתי אמות יש כמו שמפ' בפ' כל סאה וכן כתב ר"מ בפ' שני דכלאים גת"פ משמע שהן שתי אמות ע"כ אבל תלמי הרביעה שהוא אחר רדת המטר של רביעה ראשונה שחוזרין וחורשין לכסות הזרע דאז התלמים תכופין ומקורבין וכן אמרו במדרש יפתח וישדד אדמתו בתחלה הוא עושה תלמים רחבים ולסוף הוא עושה תלמים קטנים ע"כ וקסבר ר' יוחנן דכיון דגת"פ חשיב קרקע באנפי נפשיה גבי כלאים הכי נמי חשיב גבי פאה להפסיק ואע"ג דהאי לישנא דגת"פ ב"ש הוא דקא תני ליה הא קתני קרובים דבריהם ועוד דהתם נקטינן כשיעורא דב"ש:

מהו פליגין. בתמיה כלומר מי נימא דודאי פליגי רב ור' יוחנן או דילמא לא פליגי ונ"ל דמתמהינן הכי משום דגבי זרע אחר בההוא פשיטא דלא פליגי אלא דמר לא מיירי בשיעור הזריעה אלא בשיעור הקרקע ומר מיירי בשיעור הזריעה ולא בשיעור הקרקע וכדפרישית ומשום הכי בשארא מתמיה ומי דחקין אנפשין לפרושי נמי בבור וניר לא דפליגי:

ומתרץ מה דאמר רב בחיוב פאה. כלומר ודאי כי היכי דלא פליגי בזרע אחר הכי נמי לא פליגי בבור וניר וכלהו ס"ל גת"פ סגי דאית ביה שיעורא גבי הפסקה לכלאים והכי נמי גבי הפסקת פאה ובית רובע דאמר רב בבור וניר לא מיירי אלא אם עלה בבור וניר מין תבואה המין שחייב בפאה כלומר אותו מין שזרוע בשדות דהאי גיסא ודהאי גיסא בההוא קאמר רב דלא מפסיק אלא בבית רובע אע"ג דמה שעלה בו הוי כחוש ובשדות הוי דשן אפילו הכי כיון דשדה של כאן וכאן חייב בפאה ובור וניר נמי המפסיקין בינתיים מה שעלה בהן חייב בפאה כלומר דמינו הוי מצטרפין השדות אלא אם כן הוי בור וניר רחבים בית רובע דרויחי וחשיבי וליכא למימר דחיוב פאה היינו אפילו זרע אחר שחייב בפאה דא"כ היינו זרע אחר אלא אותו מין שזרוע בשדות שחייב בפאה קאמר ואיידי דגבי ר' יוחנן אמר פיטור פאה אמר גבי רב חיוב פאה:

ומאי דאמר ר' יוחנן בפיטור פאה. דמה שעלה בו הוי ירק או מאכל בהמה חוחים ודרדרים דכיון דלאו מינו ופטור מן הפאה כשיעור קטן דגת"פ רחב חשיב לאפסוקי וסגי ליה:

ופריך והא תני בור וניר חייבין בפאה. כלומר בבור וניר דתנן במתני' דמפסקי עלה קתני בברייתא דהעולה בהן חייב בפאה וקשיא לר' יוחנן דמפ' בור וניר דמתני' דהיינו שהעולה בהן פטור מן הפאה:

ומסיק דבודאי בבור וניר דהעולה בהן חייב בפאה איתמר שמעתין דרב ור' יוחנן:

אלא מאי דאמר רב בשדה בינונית. דכל חד מן השדות הוי שדה בינונית כלומר בסתם שדה שזורעים בה חטים או שעורים שהיא שדה בינונית שהיא בת תשעה קבין של זריעה דסתמא זורעין אותה בני אדם כל שטחה כמות שהיא הלכך בעינן להפסיקה בור או ניר גדול רחבו כרחב בית רובע דכך שיעור שדה בתוך שדה לתבואה לענין כלאים כדתנן תבואה בתבואה בית רובע ובציר מהכי לא מפסיק:

ומאי דאמר ר' יוחנן בשדה עשויה משרים משרים. שיעור ארכן חמשים אמה ורחבן שתים והיינו כהך דר' יוחנן דתניא בתוספתא ומייתי לה בפ' כל סאה דכי השדה כולה עשויה כן דהיינו כל משר אורך חמשים על רוחב השנוי במשנתנו גת"פ שהוא שתי אמות כמו שאפרש כגון שדה שזורעין בו שומין ובצלים וקולקס וקטנית דחייבין בפאה שדרך בני אדם לזורען משרים משרים מין בכל משר כדתנן בתוספתא התם עושה כל משר שלשה תלמים של פתיח ותני בסיפא כמה רחבו כמלא העול השרוני ומוכח התם דהאי תנא ר' חייא הוא ור' חייא אומר התם דשיעורא דההיא מתני' היינו שתי אמות אלמא דגת"פ ועול השרוני ושתי אמות חדא מילתא הוא והיינו לענין רחב המשר ולענין אורך פליגי תנאי התם מר בעי להו מפולשין מראש השדה לסופו ומר סבר דסגי באורך חמשים והואיל וכן במשר אחד שהניחו בינתים בור או ניר או זרע בו זרע אחר סגי בארכו חמשים על שתים דקסבר ר' יוחנן כר"א בר' שמעון ואבא יוסי בן חנן דאמר בפ' כל סאה בגדולה חמשים אמות סגי באורך ופליג אתנא קמא דאמר התם דבעינן מפולש מראש השדה ועד סופו ומשום דמר מיירי בחד גוונא ומר מיירי בחד גוונא קאמרי הכי אבל דכו"ע ס"ל דכל שאינה עשויה משרים משרים אלא שהשדה זרועה כל שטחה בעינן בית רובע ובפ' כל סאה אמרי אי זו היא שדה גדולה כל שיש בין בד לבד בית רובע פחות מכאן שדה קטנה בד פי' שורה המקפת לערוגה דערוגות בלשון משנה קרויין בדידין והא דנקט רב שדה שדה בינונית דאין דרך לעשותה משרים אלא לזרוע כל שטחה דגדול שיעורה ובדידין שלה רחבים כבית רובע ומנא אמינא לה דשדה בינונית בת תשעה קבין הויא דתנן בפ"ק דבבא בתרא אין חולקין את השדה עד שיהא בה ט' קבין לזה וט' קבין לזה וט' קבין של זרע הויא לה ע"ה אמות באורך וברוחב חמשים דבית סאה הוי שטחו חמשים על חמשים וקתני התם כל שיחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין ואמאי

הא אשכחן שדה בית סאה ושדה בית רובע אלא מאי אית לך למימר שדה בית סאה או בית רובע איקרו שדה בינונית לא איקרי אלא של ט' קבין ש"מ ושדה בינונית אין דרך לחלקה ולזרעה מינין אלא זורעין כל שטחה לחטים או לשעורים ושדה בית סאה אשכחן דדרך לחלקו לטבלאות מרובעות כדתנן בפ"ב דכלאים עושה כ"ד קרחות לבית סאה כנ"ל פי' סוגיא זו והרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' מתנות עניים כ' בלשון הזה היה מפסיק בה ארץ בורה שאינה זרועה ולא חרושה או ארץ נירה והוא שנחרשה ולא נזרעה או שהפסיק בה זרע אחר כגון שהיה בה חטים מכאן וחטים מכאן ושעורים באמצע או שקצר באמצעה אפילו קודם שתביא שליש וחרש מקום שקצר הרי זו נפסקת לשתי שדות והוא שיהא רוחב כל אחד מאלו כשלשה תלמים של פתיח והוא פחות מבית רובע בד"א בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות אבל אם היתה יתירה על זו אין הבור או הניר מפסיקה לשנים אלא א"כ היתה בהם רוחב בית רובע אבל זרע אחר כ"ש מפסיק בה ע"כ ומה שכתב שקצר באמצעה קודם שתביא שליש זהו פי' קוצר לשחת דפליגי ביה ר"מ ורבנן ואינו נכון פירושו דלא פליגי אלא בהביא שליש כדפרישנא והכי מוכח לקמן ומה שכתב דגת"פ הוא פחות מבית רובע כבר פי' דאין שיעורו אלא שתי אמות והרב ז"ל שכח סוגיא דפ' כל סאה שבה מתברר דכך שיעורו עוד קשה שכתב דבשדה שאינה קטנה דזרע אחר כל שהוא מפסיק בה ולא מפסיק גבי שדה קטנה ואמאי והא גבי כלאים מפסיק ומאי שנא גדולה מקטנה ועוד היכי מפ' שדה בינונית יתרה מחמשים על שתים והא תנן דשדה בינונית בת תשעה קבין היא והרב עצמו פסק כן ועוד תברה מצדה בשדה גדולה גבי בור וניר בעי רב בית רובע וממעט בזרע אחר ור' יוחנן בשדה קטנה ממעט בבור וניר ומוסיף בזרע אחר אלו דברים שאין הדעת סובלתן ואפשר שמה שכתב והוא פחות מבית רובע היינו כשתחשוב שדה קטנה מכאן ושדה קטנה מכאן והבור בינתים וגבולין שיש הרי קרוב לשמונה אמות וכשכתב אבל זרע אחר כ"ש כוונתו כשיעור הראשון לשדה קטנה שהרי זרע אחר צריך לו קרקע של משר גת"פ והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דגת"פ הוי שיעורא דבית רובע ומר אמר לה בהאי לישנא ומר אמר לה בהאי לישנא ולדעתו כי בעי מהו פליגין אזרע אחר קאי דאילו אבור וניר תרוייהו אמרי בית רובע אלא אזרע אחר בלחוד הוא דבעי ואסיקנא דבשדה קטנה בעינן הפסקה טפי משום דלא עבדי אינשי שדות קטנות כי הני ולעולם הן נדונין כשדה אחת אלא א"כ יש ביניהן הפסק גדול ומשום הכי קאמר רב בשדה בינונית זרע אחר כ"ש ור' יוחנן איירי בשדה קטנה שכולה אינה אלא בית רובע דהיינו חמשים על שתי אמות ובקירוב חמש אמות יותר הוי בית רובע ולא דק ומפני שהיא שדה קטנה

בעינן הפסקה טפי אף לזרע אחר וגת"פ קרובים להיות בית רובע ואפשר דהוי שתי אמות ברוחב ולא איירי באורך אלא כמו שהיא השדה וכבר נתפרש שאינו אלא חמשים אמות באורך ויותר מעט ומר אמר לה בהאי לישנא ומר אמר לה בהאי לישנא וכו' ע"כ דבריו ותימה דאי ר' יוחנן מודי בבור וניר כשיעור בית רובע אמאי לא קאמר בית רובע ועוד תיקשה ליה בזרע אחר דלגבי כלאים מהני או לא מהני אי מהני אמאי לא מהני גבי פאה ואי לא מהני מ"ט דרב דמפסיק וכי משום דחטא בכלאים אהני ליה ומה שכתב גבי גת"פ אפשר דהוו שתי אמות מוכרח הוא שם לפרש כן אבל עיקרן של דברים כמו שפירשתי:

ר"מ ור' יהודה. ר"מ דהקוצר לשחת ור' יהודה דפ' ר' ישמעאל דמנחות ומייתי לה לקמן דאמר דקוצר לשחת דכי הביא שליש אסור לקוצרו לפני העומר ועבר אעשה דראשית קצירכם דהביא שליש קרוי קציר ובציר משליש לא מקרי קציר דהא לאו אוכלא הוא כדמוכח במס' שביעית ובמס' חלה אומרים בשיטה אחת:

כן ר' יהודה אומר. דקוצר לשחת מפסיק כלומר כן ר' יהודה יסבור כר"מ לענין פאה דלא בעינן חרש מכי הביא שליש דחזי לקליות ואע"ג דקוצרו לשחת דקציר מיקרי הכא והכא:

כמא דר' מאיר אמר חיוב בפאה מפסיק. טעמא קא יהיב למילתיה כלומר כי היכי דאשכחן דשניהן שוין דחיוב פאה מפסיק לר"מ בענין פאה ולר' יהודה גבי עומר הכי נמי נאמר שניהם יהו שוין גבי קוצר לשחת לענין פאה דלא בעינן חרש:

אכלה גובאי. מלמעלה לצד השבלים:

קרסמוה נמלים. מלמטה ותנן לקמן דכל הני דפטורה מחיוב פאה דקצירך אמר רחמנא ואע"ג דלעיל רבינן אפילו עוקר ותולש היינו משום דאי בעי קצר ליה ודמי לראוי לבילה דאין בילה מעכבת אבל אכלה גובאי וכו' דהא נפלה כולה תו לא שייך בה קציר ואין ראוי לבילה ומעכבת:

הכל מודים. סיפא דברייתא היא כלומר היכא דאכלה חגב באמצע או נמלים וכו' ונשאר תבואה מכאן ותבואה מכאן מודה ר"מ לרבנן כדמפ' תלמודא:

מפני שהוא פיטור פאה. דכיון דלא מיחייב בפאה אותו המקום הנאכל מחגב לא מפסיק דהכא שאני דלא התחיל לקצור ולא דמי אפילו לבור וניר דהא אפילו בור וניר גופייהו מיחייב העולה בהן כדלעיל ומש"ה דוקא אי חרש מפסיק דדמי לניר והה"נ אי קצר לשחת ולא הביאה שליש דלא מפסיק דכאילו לא קצר כלל חשיב:

אבל אם היה חיוב. כגון במתני' דהויא קצירה והביא שליש וכדפרישית:

אפילו לא חרש. היה מפסיק אלמא בחיוב פאה הוא דמפסיק לר"מ:

דתנינן תמן. בפ' ר' ישמעאל דמנחות:

אימתי בזמן וכו'. התם פליג ארבנן דשרו דקתני רישא וקוצר לשחת ומאכיל לבהמה ופי' רש"י ז"ל מותר לקצור שחת קודם לעומר להאכיל אותה לבהמתו ועלה פליג ר' יהודה דלא שרי אלא כי קוצר קמי שהביאה שליש דלא חשיבא קצירה דלגבי התחלת חרמש לא שריא קצירה אלא בבציר משליש משום דההיא לא מיקריא קצירה ובקצירה תלה רחמנא כי חייב בפאה מפסיק ומונע אותו שלא יקצור דעבר אעשה דראשית קצירכם: **ובדבר שהוא חייב וכו'**. כלומר וגבי הפסק פאה היכא דאיכא קצירה דניחייב בפאה דהיינו הביא שליש הצדדין שקצר לבסוף בעיאן פאה אחריתי:

כמא דר' יהודה אמר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפילו הביאה שליש. לבסוף דתניא בתוספתא דמנחות סוף פ"י עד שלא הביאה שליש יתחיל משהביאה שליש לא יתחיל ואם התחיל יגמור עד שלא הביא שליש פטור מלקט שכחה ופאה ר' יהודה ור"ש אומרים אף משהביא פטור מלקט שכחה וכו' וה"פ דרבנן סברי דחמירא פאה מאיסור עומר דנהי דלגבי עומר אם התחיל בהיתר דהיינו קמי שליש אע"ג דעד שלא גמר הביאה שרי לה שליש והיינו לגבי עומר אבל לגבי פאה חל עליו חיוב פאה במאי דהביאה דלא תליא הא בהא ור' יהודה פליג עלייהו ואם עד שלא גמר לקצור הביאה יגמור ופטור ונראה דטעמא דר' יהודה היינו דבתר פרשת עומר כתיבא מצות פאה למדרש דוקא היכא דאיתסרא בה קצירה דעומר הוא דשרייה היא דמחייבת בפאה ואי עומר לא אסרה פטירת ודמיא לירק דלא תפסה ביה קצירה וה"ה גבי שכחה אע"ג דלא כתיבא הכא בפרשת עומר וטעמא כדלעיל איתקשה שכחה לפאה ומיבעיא ליה לר' זעירא דמי נימא בהאי סברא נמי ר"מ ור' יהודה כי הדדי נינהו כנ"ל לפרש סוגיא זו ובפ' ר' ישמעאל דמסקינן דר"מ כר' עקיבא לקליות היינו בהביא שליש ובשיטה זו אזלא דהא בלא הביאה שליש לקליות לא חזי דחציר בעלמא הוא כדאיתא בפ"ק דחלה ובריייתא דאכלה חגב איכא לפרושי למסקנא כדפרישית הכא דטעמא הוא משום דליכא קצירה מעולם ובחיוב פאה הוא דמפסיק לר"מ וכדפרישנא שלא כדברי רש"י ז"ל והתוס' שם ושני התלמודים עולין לסגנון אחד:

הלכה ב

אמת המים וכו'. מפ' בגמ' דאתא ר' יהודה לאוסופי אפילו שאינה קבועה משיכת המים בה בימות החמה ובימות הגשמים כיון דאינה יכולה להקצר כאחת מפסקת ובגמ' מפ' מאי אינה יכולה ליקצר כאחת אי מיירי בשעומד מצד אחד ואין יכול לקצור הצד השני ועלה הוא דפליגי רבנן דבעי קבועה דוקא אבל אי רחבה הרבה אלא שיש מקום גבוה בנהר בעצמו בענין שמתחלק לשנים ועומד שם ומתהפך וקוצר לצד זו ומתהפך וקוצר

לצד זו מודו ליה שאע"פ דאינה קבועה מפסקת או דילמא אדרבה בהך דרחבה כ"כ הוא דמיירי ר' יהודה ומשו"ה פליג אבל בקדמייתא מודי לרבנן דבעינן קבועה:

וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. לישנא דקרא נקט והיינו הר ובקעה דמצטרפין אע"פ שהן טרשין טרשין שאין אדם יכול לחרוש בה בבקרים אלא עודר בה במעדר ביד כאן מעט וכאן מעט אעפ"כ אינן כשתים ושלש שדות אלא כולן שדה א' ונותן פאה א' לכל:

שאין הבקר. הקו"ף דגושה החורש בבקר אינו יכול לעבור בכלי המחרישה שלו:

הוון בעיי מימר דלא פליגי. רבנן עליה דר' יהודה אלא איהו מריה דמתני' ואתא לאוסופי אפילו דאינה מחלקת שלל לאגפיה כיון דרחבה כ"כ מפסקת:

אמת המים הקבועה. כדפרישנא במתני':

ה"ז מפסקת. דוקא משמע דלא בעי ר' יהודה אלא שאינה יכולה ליקצר כאחת ותו לא אע"ג דאינה קבועה ופסק הרמב"ם ז"ל כרבנן דבעינן קבועה ומושכת ולהכי תנא תני לעיל שלולית דוקא דהיינו שהיא מושכת דבהא הוא דתליא מילתא:

ואינו יכול לקצור. מהצד השני וכיון דלא רויחא פליגי רבנן עליה ובעו קבועה לאפסוקיה:

מפסיק. לכו"ע:

אשכח תני ופליגי. אשכחן בברייתא דתני בדברי ר' יהודה היה עומד באמצע וכו' דמשמע דדוקא בההיא דרחבה כ"כ מיירי ר' יהודה ועלה הוא דפליגי רבנן דבאינה רחבה דמצד אחד הוא דאינו קוצר מודי ר' יהודה לרבנן דאינו מפסיק אלא אם כן היא קבועה והכי תניא בתוספתא בהדיא אמת המים שאינה יכולה ליקצר כאחת אמר ר' יהודה אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק:

אם עוקר את המחרישה. שמגביהה ומדלג הסלע בין מצד זה כשחורש ממזרח למערב בין כשחורש ממערב למזרח כגון שהסלע גביה משני צדדין:

מצד אחד אינו מפסיק. אבל אם אינו מגביה אלא מצד אחד כגון דשדה אחת גבוהה מחברתה וקרקע של זו אינו מפסיק ונותן פאה אחת:

מדרגות. תלוליות גבוהין וסתמא קתני אפילו במפסיקין כל השדה דלא תלי תנא אלא בגבוהין עשרה ודייקא הא פחות מעשרה נותן מן אחת על הכל:

ופחות מכאן אינו עוקר. בתמיהה ומשמע דלא מפסיק:

ראשי מדרגות. מעורבין שהן משופעין שיפוע נוח בענין שהשורות של כאן ושל כאן נמשכין ומתערבין עם השדה וקאמר דנותן מאחת על הכל דמשו"ה תני ר' משום סיפא כשהן מעורבין אף גבוהין אח"כ באמצע שיעור מחיצה דהוו גדר לא מפסקי כיון דאין

גבהן מושך במצד זה של הגדרה אלא כאן גבוהין וכאן נמוכין ומעורבין בהדי שטח השדה סגי ונותן מאחת על הכל אבל לעולם אם אינן מעורבין כגון שהסלע גבוה ושיפועו קשה על פני כל השדה כדקאמר ר"ל ועוקר המחרישה בלחוד מפסיק כנ"ל והרמב"ם ז"ל כתב להך מילתא דר"ל פ"ג דמתנות עניים וכתב ברייתא דמדרגות כפשטה ודבריו סותרים זה את זה אלא אם כן מפ' דברייתא לאו על פני כל השדה עסקינן:

הלכה ג

הכל מפסיק לזרעים. כל הני דתנן לעיל דמפסקי היינו לזרעים דהו"ל תבואה וקטניות וכתב הרא"ש ז"ל דאתא לאתויי האי דר"ל דאם עוקר את המחרישה וכו' ולהנהו אמוראי מרבה מצר וחצב:

ואין מפסיק לאילן אלא גדר. לת"ק היינו כולהו אילנות דתנינן פ"ק דמיחייבי בפאה מפסיק להו גדר בר מחרובין כדמפ' מתני' ובגמ' מפ' סדר מטען וכמה קירוב גזען אצל הנחל או לשלולית דמש"ה לא מפסקי דכי חורש אצלן נכנסו כלי המחרישה בנחל או בשלולית דבהכי מיחזי דלא הוו הפסקה ועוד מפרשי שיעור נופן כדאיתא בגמ':

אלא גדר. וסתם גדר גבוה עשרה טפחים והכי איתא נמי בת"כ:

אם היה שער כותש. בגמ' מפ':

כל הרואין זה את זה. אחרובין קאי דאפילו גדר אין מפסיקן ואע"ג דלא שייך ראייה באילן משער תנא הכי דאילו היה להן ראייה היו רואין זה את זה שאין שום דבר מפסיקן ולמעוטי אם היו בתים גבוהים באמצע דמפסיקין והכי אשכחן בפ' הספינה כל שרואה פני חמה זהו הגזע וכל שאינו רואה פני חמה זהו מן השרשים שלא כדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג דמתנות עניים שכתב דקאי אאנשים שעל גבן ופי' כן משום דלא שייכא ראייה בחרובין ואין פי' זה נכון ושמא כיון הרב ז"ל שלא להרחיקן יותר מדאי שאם היה לו חרוב א' כאן ולסוף פרסה חרוב אחר אלא שלא יהא שום דבר מפסיקן שאין סברא שיתן מזה על זה והנכון כדפרישנא ולמעוטי נמי הראשונים רואין את האמצעיים ואין הראשונים רואין זה את זה כדאיתא בגמ':

שהיו להם בכל הרוח. ואפילו אינם רואין זה את זה ובגמ' מפ' מי מכוון להם את הרוחות:

משמו. של ר"ג:

שהיו להם. בכל העיר מד' רוחות נותנין פאה א' וטעמא מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן בב"ב בחרוב ובשקמה חמשים אמה:

מהו כותש כעלי במכתשת וכו'. נראה מדברי רבנן שמשון ז"ל במס' כלאים פ' כרם שחרב דמספקא ליה לתלמודא השתא אי האי שער כותש מלשון כותש במכתשת

דמנחות והיינו שהגדר הוא מלבנים או מעפר ומחמת הענפים שכובדים בו נכתש ומתמעט מגבהו שכתב שם כלשון הזה משמע דאיבעיא ליה בפירושא דהאי כותש אי בגדר קאמר שהעפר תיחוח למעלה כמין אבק כעלי הכותש במכתשת שמה שבתוכו תיחוח ודק וחשיב אותו העפר כמאן דליתיה לפי שסוף הרוח לפזר העפר ולמעט הכותל מעשרה או דילמא כותש על גבי הגדר שענפי האילנות שמכאן ומכאן מסתבכין זה בזה למעלה מן הגדר ופשיט ליה מדקתני מתני' שער כותש משמע אבל אין הגדר כותש עכ"ד ואין במשמע לשון כעלי במכתש מה שפי' ז"ל דמתני' דמנחות הוו להו לאתויי ועוד להך פירושא היאך מתישבת ברייתא דתניא לעיל בריש פרקין אם היה שער כותש שמכאן ומכאן אינו מפסיק מצד א' מפסיק ועוד דסתם גדר של אבנים והיאך אפשר שהרוח ימעט הכותל מעשרה כדברי הרב ז"ל לכך נ"ל לפ' דהכי מיבעיא לן האי כותש הוא מלשון כעלי במכתשת שמכה העלי במכתשת שתחתיו והכא נמי כי נותן פאה אחת הוא כשהענפים דשני הצדדין מסתבכין ומכין על גבי הכותל ממש בענין שהכותל נכסה בענפיהן גם הגדר עצמו כותש בהן מחמת דחיקתן בו ומשבר הענפים ומרקיבן מתוך לחלוחיתו אבל אם ענפיהם גבוהין מן הגדר ולמעלה שאינם נוגעין בגדר אף אם הם כותשים זו בזו נותן שתי פאות דכח הגדר במקומו עומד:

או כותש. זה עם זה ע"ג גדר קאמר ואע"פ שאינן נוגעין בגדר וכ"ש כותש הגדר ממש. לשון כותש שנאחז זה בזה כמו שמריב עם חברו בכעס ואפילו אינו נוגע בו כי ההיא דב"ר בריש וירא אליו איתתיה דר' יוסי הגלילי הוה מכתשה עם אמתה פי' מריבה עם שפחתה אף כאן דומה כמי שלוחם זה עם זה ואפילו שאינן נוגעים בגדר קתני שנותן פאה אחת וכ"ש בקמייתא:

ומסיק מן מה דתני שער כותש וכו'. כלומר אי ס"ד דמתני' מיירי דוקא בשהענפים מכין בכותל אמאי לא משתמיט בשום דוכתי דליתני הגדר כותש דאי בעינן כעלי במכתשת הא גדר נמי כותש הוא שגם הוא משבר ומרקיב הענפים ומדלא תני הכי ש"מ כותש על גבי הגדר הוא דתנן שמע מינה:

ולא תני הגדר כותש. לא כאן ולא במס' כלאים ובהאי פירושא מתישבת ברייתא דלעיל מצד א' ומשני צדדין בין אם הגדר כותש בין אם שער כותש שנכנס באויר השדה האחר אבל אינו כותש לענפי האילן שרחוקים ענפיו ממנו ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג אינן מתוקנין כל צרכן:

זימנין דהוי בה בתוך ארבע אמות. כי תנן במתני' דאין מפסיק לאילן לא נחל ולא שלולית ולא גדר אם אינו גבוה עשרה טפחים זימנין נדון והוא שיהו גזעי האילנות סמוכין עליהן

תוך ארבע אמות וזימנין נדון והוא שיהו סמוכין ותכופין הן בעצמן דהיינו תוך עשרה טפחים ולעולם בעיא שיהו נטועין מטע עשרה לבית סאה כגון אם הן נטיעות כדאיתא בפ"ק דשביעית דמטי לכל חד מאתן וחמשים אמה וטעמא דכיון דחורשין כל בית סאה בשבילן כדתנן בשביעית סדנא דארעא חד הוא והקרקע מקשרן אבל אי מפוזרין יותר מבית סאה מאי דמפסיק לזרעים מפסיק להו נמי:

מה את ש"מ. כלומר היכי דמי:

ומסיק דבעינן שיהו גזעם בתוך ארבע אמות לגדר. דהיינו שיעור עבודת הכרם כדאיתא בכלאים וכיון דליכא שיעור עבודה בתוך השדה וכשבא להפוך המחרישה לחרוש אצל גזעו על כרחו נכנס תוך הנחל או לתוך הגדר נמוך או לתוך השביל בהכי הוא דקתני שאינו הפסק ונותן פאה אחת ותוך ארבע אמות לגדר דנקט אשיגרת לישן הוא דתנן הכי בכלאים לשיעור עבידא ורמז בטעם של ארבע אמות אבל תוך ארבע אמות להפסקות דמתני' קאמר:

והן שיהו תוך עשרה טפחים בין נוף לנוף. ופעמים נמי מחברן לפאה אף אם גזעם רחוקים זה מזה הרבה והוא שיהו הנופות של אילן שמצד זה ונוף של אינן שמצד זה תכופים נופות עצמן תוך עשרה טפחים ואף אם גזען רחוק יותר מארבע אמות לגדר או לנחל ואז נותן פאה אחת אבל אי איכא עשרה טפחים בין נוף לנוף לא הוו תכופים כיון שגזעם רחוק ונחל או שביל סגי להפסיקן ונותן שתי פאות ולעולם בעינן שיהו מטעתן עשרה לבית סאה והרמב"ם ז"ל בפ"ג לא כתב להך מימרא דר' מנא בהלכותיו אלא משנה כפשטה ולא ידעתי למה:

העיר מכוונת להן. את הרוחות בצד מזרח העיר היה נותן פאה אחת אע"פ שאין רואין זה את זה וגם היו בתים בין זית לזית אפילו הכי היו נותנין מאחד על הכל וכן לזיתים של צד צפון וכן לכל הרוחות:

ד' בדין לכל ארבע רוחות. בית הבד שעושין בו שמן של זיתים והבדים היו מכוונים:

היו שלשה אילנות. כלומר היו שלשה סדרי אילנות ושמעתא באנפי נפשה היא לפרושי כשאין רואין זה את זה והני אילנות חרובין נינהו דתנינן בהו כל הרואין זה את זה:

הראשים. הם החיצונים:

ואין הראשים רואין זה את זה. כגון שהן בשיפוע ההר והאדם רואה האילן הסמוך לו דהיינו באמצע שיפועו ואינו רואה האחר שבשיפולי ההר ופסק הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר בזיתים כר"ג דמעשה רב ועובדא דבי רבי כוותיה שייכא ובחרובין פסק כת"ק דר"ג מודי ליה:

הלכה ד

מין אחד. כגון חטים:

שתי גרנות. והן מתבואת שדה אחת:

שני מינין. חטים ושעורים:

שני מיני חטים. כגון שחמתית ולבנה דפ' הספינה או אגורי ושחמתית דאמרינן בגמ' ואזלינן בתר דעתיה בגורן דכי בעי עבדינהו שתי גרנות אחשבינהו לשני מינין ונותן שתי פאות:

עשאן גורן אחת. כלומר רצה לעשותן גורן א' ולבסוף עשאן שתי גרנות דמצות פאה בקמה:

נותן פאה אחת. ממין אחד לשני מינין:

ר"ג הזקן. בן בנו של הלל הזקן כדתניא הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה:

מן הזוגות. הן הנזכרים שנים שנים בפ"ק דמס' אבות שקבלו משמעון הצדיק:

קצר חצי אגורית. חצי השדה של אגורית וחצי שמותית היינו שחמתית דפ' הספינה אדומה קצת תרגום וכל חום וכל שחום והחי"ת בלוע:

אגורית. חטים גסין תרגום ויעשו גל ועבדו אגור:

ונמלך ועשאן וכו'. ובא לקצור חצי זה וזה אח"כ:

אינו מפריש מן אגורית וכו'. דלא אזלינן בתר מחשבה דמעיקרא אלא בתר מחשבה דלבסוף:

לא בתחילה ולא בסוף. לא ממה שקצר תחלה קודם המלכה וכגון שבא להפריש פאה מן הקציר כגווני דלקמן ואין מפריש מאגורית שבתחלה על שמותית של תחלה וכ"ש על מה שקצר בסוף אחר המלכה מ"ט דחובת פאה במחובר ובתר קצירה דלסוף אזלינן וכשני מינין דייניגן להו ומפריש מן האגורית של סוף על האגורית שבתחלה ומן השחמתית של סוף על השחמתית שבתחלה:

מן האגורית שבסוף על השמותית שבסוף. וכ"ש מן האגורית של סוף על השמותית והאגורית של תחלה א"נ מן השמותית של סוף על השמותית והאגורית של תחלה דבתר קצירה של סוף אזלינן דקא מצטרפי אלא דקמ"ל דתחלה דקצירה מה שקצר אע"ג דהויא אדעתא דשתי גרנות לא תימא הא חיילא על כל מין מצוה דיליה ותו לא פקעה קמ"ל דקצירה דלסוף מפקעה ליה ואם רצה להוסיף בפאה דאמר לקמן דפעמים דמפריש מן הקציר לקמה מפריש מן אגורית של תחלה על שמותית של תחלה אלא משום דמצות פאה בקמה ואינו מפריש מן הקציר על המחובר ולא מצי למיתני מן השחמתית של

תחלה על שחמתית של סוף או מן האגורית של תחלה על אגורית של סוף משום הכי לא תני נמי מן האגורית של סוף על שחמתית של תחלה כללו של דבר מן הקציר על הקציר נותן וכ"ש מן המחובר על הקציר דעדיף טפי אבל לא מן הקציר על המחובר:

מפריש מן האגורית על האגורית. בין בנמלך לעשותן שתי גרנות בין בנמלך לעשותן גורן א' מיירי דפעמים דכלהו גווני מאגורית על אגורית שרי ואפילו מן האגורית של תחלה על אגורית של סוף כגון דכילה שדהו דכיון דכילה שדהו ולא קרא שם פאה חזרה פאה לעומרים:

אפילו מן האגורית וכו'. כלומר אפילו מן האגורית על האגורית איכא גוונא דאינו מפריש אפילו נמלך לעשותן גורן אחת וכגון מן אגורית של תחלה על אגורית של סוף וכ"ש על שחמתית של סוף דמן הקציר על המחובר הוי אבל מן האגורית של סוף אפילו על שחמתית של תחלה מפריש:

מפריש מן האגורית על האגורית. מן המחובר על הקציר וכדאמרן ואפילו על כל השחמתית דכיון דקצרה כולה לשחמתית בתחלה במחשבת גורן אחת תו לא חיילא מחשבת של סוף על האגורית של סוף לנתוקה מן השחמתית דליכא שחמתית בסוף לאפקועי וכי היכי דלא מפקעה מן אגורית קצורה דמיניה הוא והכי נמי לא מפקעה מן שחמתית כיון דנקצרה הלכך אפילו נמלך ועשאן שתי גרנות אפ"ה פטורה השחמתית לגמרי וכדאמרן וכי אמרינן דכי כלה שדהו חזרה פאה לעומרים היינו היכא דליכא מידי דתיחול אבל הכא חיובא רמיא אאגורית דלסוף שנשארה מחוברת:

מפריש מן האגורית על האגורית וכל השמותית וכו'. וה"ה דכי קצר חצי שחמתית וכל האגורית אדעתא דגורן א' ואח"כ נמלך לעשותן ב' גרנות מפריש מן השחמתית מחבור על הקציר ועל כל האגורית וכדאמרן וחדא מינייהו נקט:

אם באת הלכה. איזו דין לידן ונסתפקת שאל ולא תדון מעצמך ותדמה מילתא למילתא שאפשר שאותו ענין עצמו יש בו קבלה ביד איזה חכם כדמוכח לה ואזיל מנחום הלבלר:

מרובין הן הדברים הנדרשין מן הכתב. רוב התורה תלויה במדרש הכתוב כגון כלל ופרט וייתור וג"ש ושאר מדות התורה שנדרשת בהן:

מן הדברים הנדרשים בפה. דברים שאין להם רמז בתורה אלא שבעל פה נאמרו למשה כגון רצועות שחורות וכיוצא בהן מועטים הן וה"ק קרא כתבתי להן רוב התורה והן כמו זר נחשבו ששכחוה:

וכיני. בתמיהה וכי כן הוא והלא רוב פרטי המצוה הן קבלה:

חביבין הן הנדרשים מן הפה. והכי קאמר אם כתבתי לו רובי תורתי כמו זר היו נחשבין ישראל דמה שכתבתי הרי העתיקוהו האומות וכן פירשו התוס' בפ' הנזקין:
רובי. גדלי כלומר גדולים בחשיבות:
אלו התוכחות. ורובי לשון רוב א"נ יריית חצים וברקים רב רובה קשת:
אלו התוכחות. שבתורת כהנים ומשנה תורה:
ואפילו כן לא כמו זר. שלא לקחו מוסר:
אלולי כתבתי לך רובי תורתי. וסבר לה כר' אלעזר:
דפתריהן. לשון יון קורין לספר דפתירא:
אותן שבפה. חביבין שעליהן נכרת הברית:
אם שמרת מה שבפה. דריש על פי הדברים:
ושמרת מה שבכתב. דבההוא קרא נמי כתיב כתוב לך את הדברים:
וחרינא אמר. לשון קצר הוא ואחרינא אמר:
שמרת מה שבפה. שלא תשכחהו:
וקיימת מה שבכתב. לעשותו:
עליהן ועליהן וגו'. מקרא הוא בפרשת עקב דכתיב ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר והוה ליה למכתב עליהם כל דברים ואיכא שלשה יתורין ודריש להו:
מקרא. תורה נביאים כתובים דאמר פ"ק דברכות דקלוע הם:
משנה. המשניות כמו שהן בלי טעם:
תלמוד. טעם המשניות יישובן ודיוקים שדקדקו מהם ומהיכן למדו לומר כן כדאשכחן זאת אומרת אף אנן נמי תנינא:
אגדה. בראשית רבה ויקרא רבה תנחומא פסיקתא ילמדנו:
ותיק. עניו על שם דבענוה שורה רוח הקודש. ותיק חלש כמו אחזתו ויתוק דפ' הנזקין מאנש"ו בלע"ז:
לא מן ההלכות. משניות שכתוב בהן והלכה כדבריו כגון הא דתנן במס' נדה רבי אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן וקבע שמואל הלכה כמותו לאשמועינן דאין למדין הלכה מפי תלמוד כדאיתא התם ופי' רש"י ז"ל הטעם שהאמוראים אחרונים דקדקו בטעם התנאים והעמידו הלכה על בוריה אבל הראשונים לא דקדקו איש בדברי חברו אלא כל אחד מה ששמע מרבו מלמדה לתלמידו שמועה כמות שהיא והיה נותן לבו לתת. טעם לשמועתו זה נותן טעם לדבריו וזה נותן בה טעם אחר ומשנה ששנויה בהפסק הלכה מסברת תלמוד שלהן נשנית ואין למידין הימנה ע"כ:

ולא מן האגדות. כגון דינין שכתובין בב"ר ויש מהן הפך בתלמודנו:
ולא מן התוספתא. כגון תוספתא דר' חייא והיא בהפך אי זו אמורא שנפסקו דבריו בגמ' משבשתא היא ואין למדין ממנה:
אלא מן התלמוד. מדברי האמוראין וכן פי' רשב"ם ז"ל בפ' יש נוחלין:
הוא שני מיני שעורים. דגבי מיני שעורים נמי דינא הכי עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות:
והתנינן. סייעתא היא:
המחליק בצלים לשוק. שמסיר מעליהן הקליפות המעופשות כדי למכרן לשוק נחים ואוכלין אותן לחין בעלין שלהן:
ומקיים יבשים. כלומר מבושלין וגדלין כל צרכן:
לגורן. לקיום ולישנן:
אית לך מימר שוק וגורן. בתמיהה דהא אילו החליקן לאוכלן הוא גופיה ולא למכרן ואילו קיימן ליבשן ולא עשאן גורן אלא שהכניסן לבית לקיום אחד אחד הכי נמי דלאו דינא הכי אלא מאי אית לך למימר דברו בהווה הכי נמי דברו בהווה ושכחוה:
ואין למדין מן ההורייה. נראה לפרש כדאמרינן בפ' יש נוחלין הורה רבי כר' יוחנן בן ברוקה וסבר ר' זריקא התם דאין ללמוד משם דטעה הרואה דשמא אותו הדין לא נפסק כר' יוחנן בן ברוקה אלא על ידי טענות אחרות זיכה הנכסים ועוד אשכחן בפ"ג דחולין הורה ר' כר' יעקב לחומרא בחוט השדרה ואין הלכה כרבי יעקב:
שאין למדין מן המעשה. דיחיד שעשה מעשה לחומרא כיון דלא הורה כן לרבים פשיטא דאין למדין כדתנן בסוכה בעובדא דרבן יוחנן בן זכאי ותני עלה לא מפני שהלכה כן אלא שרצו להחמיר על עצמן:
ברם דההוא. דסבר עביד. היכא דמסתבר טעמיה:
בההוא דפליגא. שחולקין עליו אע"ג דמסתבר טעמיה אבל היכא שלא נחלקו עליו עבדינן כוותיה בין מסתבר בין לא מסתבר ואנן יש לנו לסמוך על ההלכות הכתובות בתלמוד ואין לנו לחדש דבר מעתה והיכא דאיכא מחלוקת כבר כתבו הגאונים ז"ל מסורת לדעת הלכה כדברי מי:

הלכה ה

שדה שקצרוה גוים. לעצמן כדמפ' בגמ' והיינו גוי שקצר שדה שלו והניח פאה לא הויא פאה וחייבת במעשר אלא אם כן הבקיר ואפילו נתגייר כשהניח מקצת קמה דקרא כתיב

ובקוצרכם והכי איתא בת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור:

שקצרוה ליסטים. שדה של ישראל שקצרוה ליסטים ישראל ולא הספיקו לגזול העומרים עד שבאו עליהם והניחום פטור דנ"ל בת"כ פ"א דפר' קדושים מדכתיב ובקוצרכם את קציר ארצכם אתם תקצרו שדה שלכם ולא לסטים דתרי ובקוצרכם כתיבי ובגמ' מפ' אי בעינן שיחפרו בשדה שיחין ומערות דקנו השדה בשינויא:

קירסמוה נמלים. מלשון יכרסמנה חזיר מיער בחילוף קו"ף בכ"ף כמו אכלי מן שמיא מלשון קול קובע כובע ודרך הנמלים לקרסם קנה השבולת מלמטה והיינו טעמא דשברתה הרוח או בהמה וטעמא כדכתבינן לעיל דכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו:

קצר חצייה וקצרו לסטים חצייה פטורה. לגמרי אף מה שהוא קצר דלא חזרה פאה לעומרים ופטור בין ממה שקצר בין מן הקמה שהניח וקצרוה לסטים וטעמא כדמפ' שחובת הפאה בקמה והא אזלא לה:

קצרו לסטים חצייה פטור. אותו החצי כדנפקא לן מקרא לעיל וכשקצר חצייה אח"כ אותו החצי הוא דמחייב ותו לא הילכך נותן פאה ממה שקצר:

קצר חצייה ומכר חצייה. בקמה כיון דבמה שקצר שייך חובת פאה דהא ובקוצרכם קרינן ביה הילכך מי שלקח הקמה חייב ליתן אחד מששים על כל השדה:

הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל. והוא שפדאו קודם קצירה דהקדש כדאיתא בגמ' ונותן פאה לכל דהא בקצירת חצייה הראשונה נמי ובקוצרכם קרינן ביה:

שקצרוה. הגוים:

לעצמן. שהיתה השדה שלהן כדפרישית במתני' ולאו בפועלי גוים:

שאינן בקיאין בלקט שכחה ופאה. שאין מחלקים בין שלשה לשנים והכל מניחין בעומרים ושכחה נמי אין מחלקים בין לפניהם ולאחריהם והכל עושין גדיש ומדקאמר טעמא שאין בקיאים משמע דמיחייבא השדה במצות אע"ג דאינהו קצרי לה ופאה לקמיה מפ' לה:

שקצרוה לאבדה. אלסטים קאי וקצרו השדה לאבדה שהתחילו לחפור בה בורות שיחין ומערות דקנו השדה כדאיתא בעבודה זרה פ' ר' ישמעאל חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה אע"ג דקרקע אינה נגזלת:

מאחר שהפאה ניתנת במחובר לקרקע. אע"ג דלא קצרוה לאבדה דכה"ג אין קרקע נגזלת אפ"ה פטורה דבעינן קצירת בעל השדה מייתורא דובקוצרכם או ברשותו ואע"ג דכי

קצרוה פועלים גוים לא קצרי לה בעלים ומיחייבא התם ברשותו קצרי לה וקצירך ושדך איכא אבל כי קצרוה לגזלה אע"ג דלא היה לאבד השדה איכא שדך וליכא קצירך וכי זכה בה שהניחוה מציאה בעלמא הויא:

ואין קרקע נגזלת. משום הכי פטורה דבחזקת בעלים היא ואינהו לא קצרי לה וקצירך ליכא דאילו קרקע נגזלת הויא לסטים הוו זכו לה וכיון דרוב לסטים ישראל נינהו כדאיתא ספ"ק דביצה חייבת הויא מטעם לסטים דזכו בה הילכך לא מצית לאוקומה אלא בלא קצרוה לאבדה:

מפני שפעמים הוא מפריש מן הקציר על הקמה ומן הקמה על הקציר. הא דקתלי בברייתא מפני שאין בקיאין בפאה דמשמע דיש קלקול גדול בזה ומפ' דלפעמים יש חיוב פאה ויש פיטור פאה ואיכא קלקול כדאמר בפ"ק דאם יש חיוב הפאה פטורה מן המעשרות ואם יש פיטור נותן טבל לעניים ומפ' ואזיל פעמים מפריש מן הקציר על הקמה וכדמפ' ואזיל ופעמים מן הקמה על הקציר כי אורחיה ופעמים אינו מפריש לא מן הקציר שהוא גופיה קצר מיניה וביה ולא מן הקמה שהניח כשלסטים קצרוה דהיינו מתני' וטעמא כדילפינן מקרא ובסיפא שהניחו חצייה מפריש מן הקמה על הקמה גופה:

וקא בעי מפריש מן הקציר על הקמה. היכי דמי דהא תנן שחובת הקציר בקמה ומפ':

כילה שדהו. כלומר קצר וכילה כל מה שהיה לו לקצור והניח א' ששים לפאה:

כיון שקצר שבולת הראשונה. כיון שהניחה לפאה וחזר וקצר שבולת ממנה ונתערבה בקציר ונפלה דליקה בקמה חזרה פאה לעומרים הקצורים ומפריש מהן כל הס' מכל הקציר וטעמא דכיון דנחית שם פאה בעומרים נחתא אכולהו:

אפילו כשקצר. ולא היה בו שיעור ורצה להוסיף בפאה ואמר מכאן ואילך וכו':

המוכר מהו בפאה. דהא מכר חצייה שהניח בקמה ושם הניח חיובא דשדה ואילו הלוקח קצר ממנה שבולת ונפלה בקמה אונס דאמרת דחזרה פאה לעומרים מהו שיזכה בפאה זה המוכר שבידו העומרים הקצורים אם הוא עני שאין לו מאתים זוז דלא שייך הכא להזהיר עני על שלו דחיובא על הלוקח הוא דהוה רמיא:

אמר ר' יהודה אימתי וכו'. בפ' גדיש תנן המקבל שדה לקצור אסור בלקט ובשכחה ובפאה וקאמר ר' יהודה אימתי בזמן שקבלה ממנו למחצה וכו' אבל אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר:

ומה בינה לקדמיתא. כלומר והוינן בה מ"ש רישא ומ"ש סיפא ומפרקינן הכי קאמר:

לכשתקצור כולה השליש יהא שלך. דהשתא לא זכי ליה במחובר ולא מידי דאין לו אלא בתלוש וחיוב לקט ושכחה ופאה על בעל השדה רמיא:

הדא אמרה שהמוכר זכה וכו'. דאין לו אלא הקצור והלוקח הקמה הוא דמיחייב דהא המקבל זה משום דלא זכה אלא בתלוש זכה בפאה:

ודאי תמן לא נתחייבה שדהו ברשותו. דכיון דקאמר לכשתקצור שליש יהא שלך לא הוי דידיה אלא אחר קצירה ולא חייל עליה חיוב מעולם אבל הכא קודם שמכר הקמה כבר נתחייבה שדהו ברשותו וכיון דרמי אכתפיה שעה אחת וחזר הוי כמו בתחלה:

אילו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר. והיינו שואלין בו דכי אירע אונס לקמה וחזרה פאה על הקצור מהו:

דהלוקח מותר בלקט וכו'. דהא לא חל עליה חיובא מעולם:

יאות. שפיר פשטת דדמי למתני' דמקבל:

הלוקח. שלקח חצייה השני שמכר:

מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרים. מי חיישינן כיון דלקחה אתי לאפקועי חלק עניים:

ומשני דשייכא בפלוגתא דברבי ור' יהודה הנשיא דפ"ק דלמ"ד מוציאין מידו הכי נמי מוציאין מידו ולמ"ד אין מוציאין הכי נמי אין מוציאין:

קצירת ח"ל מהו. דבשעה שקצר חצייה והניח חצייה היה השדה מהארץ וקרעו הירדן מן הצד ונשאר כולה בח"ל אח"כ חזר הירדן למקומו ונשאר השדה בארץ וקצר אח"כ מי מיחייב להניח פאה אף לשיעור קצירה קמייתא דומיא דהקדש דהפודה נותן פאה לכל דקי"ל בפ' אלו מציאות דירדן מה שנטל נטל ומה שנתן נתן והכי קמיבעיא ליה מי אמרינן כיון דקצירה דלבסוף ברשות ארץ קדושה הוי הילכך מיחייבא וגמרינן מהקדש או דילמא הכא שאני דשנוי קרקע הוא דהוי ולא גמרינן שנוי קרקע מהקדש דשנוי בעלים הוא כדמפ' ואזיל:

אי מה הקדש חייב. כדתנן במתני' קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר נותן פאה לכל אלמא אע"ג דמעיקרא אזיל חיובא מיניה ומיפטר חוזר ומתחייב כיון דחזי לחיובא מעיקרא וה"נ הכא:

ולא קציר ח"ל. וע"כ מאי אתא לאשמועינן תיפוק ליה דחובת קרקע היא ואינו נוהג אלא בארץ כדנפקא לן מקראי במס' שביעית פ' שלש ארצות ובפ"ק דקידושין אלא למעוטי כה"ג הוא דאתי אע"ג דהכניסה הירדן בארץ אשמועינן דפטור:

מפריש מן הקציר על הקציר. הקציר שקצר אחר קצירת הקדש מפריש פאה מיניה וביה ואינו מפריש על הקציר הראשון דדמי לקצר חצייה וקצרו לסטים חציה:

הדרן עלך אלו מפסיקין בסייעתא דשמיא

פרק ג

הלכה א

מלבנות התבואה. היינו ערוגות מרובעות כעין דפוס שעושין בו לבנים שקרוי מלבן וכן נקרא רבוע של עץ שקובעין בו הדלתות מלבן כדאמרינן בעלמא מלבן של פתחים וכן פי' בערוך והואיל ועומדות הערוגות פיסקי פיסקי ואילן זית בין הבינים דאין מתערבות זו עם זו קסברי ב"ש דמפסיקין ונותן פאה מכל אחת ואחת ובגמ' מפ' לה אי ברצופין אי במרווחין:

ראשי שורות מעורבין. כגון שהערוגות ארכן מצפון לדרום ורחבן ממזרח למעריב ואין קוי השורות של הערוגות ממזרח למערב ישרים אלא אחת נכנסת ואחת יוצאה בענין שאין האוירים ישרים וראשי קוים של נגד רחבם קרי שורות מודו לב"ה דנותן פאה מאחד על הכל ומה שהקשה רבנו שמשון ז"ל בפי' המשנה במה שפירשתי אתי שפיר:

המנמר שדהו. לשון אתרוג מנומר נוקש בלע"ז שמלקט כאן ומניח כאן מלקט כאן ומניח כאן מלקט את המבושלים כל צרכן ומניח את הלחין שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר המבושלים דהו"ל מנומר וקאמר ר"ע דנותן פאה מכאו"א מכל מבושל ומבושל ומכל לח ולח שהמבושל הקצור הלח שבינתים מפסיקו והלח המחובר הקצור שבינתים מפסיקו דס"ל לר' עקיבא דמבושל בהדי שאינו מבושל שני מינין חשיבי ודמו לזרע אחר והראב"ד ז"ל סובר בהשגות דפלוגתא דר' עקיבא ורבנן אינו אלא על הלח המשוייר לבדו:

מאחד על הכל. מן הלח המשוייר על הלח והמבושל דכולו מין אחד ומפ' בגמ' אי חשיב חד מינא לרבנן כי הוי הלח המשוייר רובא דדילמא כי הוי רובא מצטרף לח של כאן עם לח של כאן ומן המבושל נותן פאה לעצמו ומן הלח בפני עצמו:

שבת. אניטו בלע"ז:

בשלשה מקומות. דוקא נקט לאשמועינן דטעמא דרישא דפליג ר' עקיבא דיהיב פאה על כל מבושל ומבושל היינו משום דהוי המבושל מופסק כגון יבש כאן ולח באמצע יבש כאן דהוי שלש מקומות דאילו חציו לח וחציו יבש אפילו ר' עקיבא מודי וטעמא דמודו רבנן בשבת או בחרדל בגמ' מפ' לה:

אנן תנינן של בין הזיתים. בסדר המשנה שלנו:

של בין האילנות. אילנות דעלמא דאין חייבין בפאה:

אלא של בין הזיתים. דחייבין בפאה ואילנות דכיוצא בהן והואיל והן חייבין בפאה משום הכי מפסיקין כדאמרינן בעלמא דבת מינה מחריב בה אבל שאר אילנות דלא מיחייבי בפאה חשיבי כאויר ולא מפסיק להו:

דבר שהוא פטור מן הפאה. ומשום הכי סברי ב"ה דלא מפסקי אבל בזיתים ודכוותיהו דחשיבי דפאה אית בהו מיפסקא להו דפאת אילן משונה מפאת שדה דתבואה זוכין בקשיה ומודו לב"ש קמ"ל:

במה אנן קיימין. כמו במאי עסקינן:

אי במרווחין. שמפוזרין האילנות בשדה שנטועין פחות מעשרה לבית סאה דאין נראה שעושין מחיצה אף ב"ש מודו:

ואי ברצופין. שסמוכין ותכופין האילנות יותר מעשרה לסאה הא מחיצה הוו ומפסקי ומאי טעמא דב"ה דאמרי דלא מפסקי:

בנטועין מטע עשרה לבית סאה. דזהו סדרן של נטיעות וחורשין כל בית סאה בשבילן בערב שביעית ואע"ג דהני אילנות דהכא זקנים הן ס"ל לב"ש דלעולם סמוכין חשיבי ומפסקי משום מחיצה ונותן פאה מכל אחת ואחת וב"ה סברי לאו סמוכין חשיבי כיון דיש ביניהון יותר ממלא אורו וסלו והרמב"ם ז"ל בפ' ב' גריס איפכא אבל הגירסא שלנו היא גירסת הראב"ד ז"ל ורבנו שמשון ז"ל והרא"ש ז"ל:

אין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות. שהצל קשה להן כדאיתא בפ' כל הצלמים אלא להפסיקן נתכוון הילכך מפסקי:

כמא דר' יוסי אמר אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק. דתנן לקמן מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וטעמא דר' יוסי משום דבצלים מכחשי לירק ואין דרך לזורען כן הילכך ירק שבינתים כהפסקא דשביל יחיד חשיבא ליה:

מסתברא דב"ש יודון לר' יוסי. דהאיכא דזרעי תבואה בין האילנות ולא קפדי משום צל וליכא מאן דזרע בצלים בין הירק דבצלים מכחשי לירק:

היה שם גדר כמאן דהוא אילן. היה שם גדר של קנים בין הערוגות פשיטא לי דדינו כמו אילן וכי היכי דאילן לא מפסיק ה"נ לא מפסיק ואע"ג דתנן דגדר מפסיק לאילן וכ"ש לתבואה ה"מ כשהשדה מוקף מארבע רוחותיו בגדר אבל הכא דאינו אלא מצד א' בין שורה לשורה לא חשיב והוי אוירא מהאי גיסא ומהאי גיסא ומבטל ליה:

היו ב' גדרים. כלומר מהו מי אמרינן הא גלי אדעתיה דבעי לאפסוקי כולה או דילמא כיון דעדיין מעורבין לא חשיב הפסק כלל ונותן פאה א':

ומסיק צריכא לפנים. והוא כמו תיקו דגמ' דילן:

עד כדון במעורבין וכו'. מיבעיא ליה דדלמא כי אמרי ב"ש מאחד על הכל היינו במעורבין מכאן ומכאן כגון שיש בשדה י' קוין של ערוגות ארכן מצפון לדרום ונכנסין הערוגות של

צפון בדרום ושל דרום בצפון כגון זו קצרה ושל מטה ממנה ארוכה ועוד יש א' שרחבה כנגד השנים כזו א)# אבל היכא שהערוגות של צפון נכנסות בדרום קצת מצד אחד אבל לעולם שטחי רחבן שוין כזו ב)# דלמא לאו מעורבים חשיבי:

כשלשה תלמים של פתיח. בעיא אחריתי היא האי עירוב דתנן במתני' כמה הוי מי בעינן שתכנס מלבן של זו באויר חברתה כג' תלמים של פתיח דהיינו ב' אמות כדאיתא לעיל דהיינו שיעור להפסיק משר ממשר כדתנן בכלאים והיינו נמי שיעורא דקרקע לערב ולקשר דבציר מהכי לא הוי עירוב דקרקע ולא איפשיטא בעיין:

כהדין נימרא. כדפרישית במתני' שהוא מנומר כמו הנמר כדכתיב ונמר חברברותיו ומפ' ומאי כהדין נימרא מקום הזבלים עולין תחלה נמרה קרי לה המקומות המזובלים יותר שם התבואה ממהרת לעלות ולהכי תני מנמר ולא תני הנומר:

עד כדון שהיה יבש מכאן ומכאן ולח באמצע. הכא סברא תלמודא כר' יוחנן דפ' ר' ישמעאל דמנחות דבמנמר לאוצר עסקינן שהוא מבושל כל צרכו ומבעיא ליה אליבא דרבנן דאמרי מאחד על הכל ונותן מן הלח על היבש ע"כ אין לנו נפ' אלא דמאי דמשייר היינו שהוא מועט כגון שלוקט מכאן ומכאן המבושל ונשתייר הלח באמצע ולר' עקיבא כיון דדמי לערוגה בפני עצמה לא מצטרף ולרבנן סוף קצירה היא והכי דייק לישנא דמתני' דקתני ושייר קלחים לחים משמע דהלח הוי שיורים:

היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. מהו כלומר כשהיה לח מרובה כגון שהיה המבושל באמצע וקצר היבש והניח הלח מיצטרף הלח עם היבש מי אמרינן נמי הכא דטופלין הלח עם היבש:

אתיא דר"מ בשיטת רבי עקיבא רבו. נראה בעיני דאייתי תלמודא מימרא דר' בא לפשוט בעיין והכי קאמר דר' יוחנן אמר עלה דההיא דר"מ דקוצר לשחת דאתיא כר' עקיבא דהכא דכי היכי דלר' עקיבא דמתני' לח ויבש שני מינין וחשיב ליה כמו זרע אחר ולהכי יהיב פאה מן המבושל לחוד ומן הלח לחוד ומבושל כיון דאפסקיה לח יהיב על כל מבושל ומבושל וכי הדר קצר הלח נמי יהיב פאה על כל לח ולח דאפסקיה מבושל הכי נמי לר"מ דס"ל דכי קצר באמצע לשחת דהיינו שהביא שליש וכדאמר לעיל ושייר האחר כדי שיתבשל כל צרכו כי הדר קצר להו כי הוי יבש הוי הנימור של אמצע שקצרו בפעם ראשונה דמי לאחשביה ללח מכאן ולח מכאן וזה דמי ליבש באמצע כיון שהביא שליש תחלה וכיון דר"מ בשיטת ר"ע אמרה וכך הוא נימור דשחת כיון דהביא שליש כמו נימור דיבש דטעמא הוא משום דחשיב ליה מין אחר איפשיטא בעיין דלעולם פליג

ר' עקיבא ונותן פאה מכל אחד ואחד ולרבנן מאחד על הכל דהתם המשוייר הוי רובא דקוצר לשחת דקתני דומיא דדרך היחיד וכו':

ולמה לי כר' עקיבא. למה לן לאדחוקי אנפשין ולמפשט מדאוקימנא ר"מ כר' עקיבא ותילף מרבנן דהתם בעייא דילן מאחד על הכל תיפוק ליה מרבנן גופייהו איפכא דכי קצר ללח לבסוף כשהיה יבש חייב על זה בפני עצמו וכו':

דתנינן. לקמן:

המחליק בצלים לחים לשוק. דהיינו שעוקרן ומסיר הקליפות שאינן אוכל ומוציא אותן לשוק כדי שיאכלום כשהן לחים בענין שלהם:

ומקיים יבשים לגורן. מעמיד בקרקע אותם הראויים להתקיים דהיינו להיות יבשים ומשהה אותן שם כדי שיגדלו כל צרכן ויהיו מבושלין דהיינו דומיא דמניח הלח שיתבשל דנדון דילן ותנן דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן ומסתמא מקיים יבשים לגורן דהוי רובא ומשמע דלרבנן כי לקיט הלח ומשייר האחר עד שיתיבש כל צרכו דהוי רובא שני מינין חשיבי לגבי דיהיב תחלה ללח בפני עצמו ולסוף ליבש בפני עצמו אבל לגבי יבש עצמו אפילו יהא מופסק יהיב לכוליה יבש כאחת דהא לא אשכחן לרבנן טפי אלא לר' מאיר לחודיה הוא דאית ליה הכי וכי תנן מאחת על הכל ה"ק מן לח אחת על כל הלח ומן יבש אחד על כל היבש:

ודחי ר' ייסא לתלמידיו דמהך מתני' שמעינן דשוק וגורן שני מינין אבל לח ויבש שיהו שני מינין לרבנן לא שמעינן:

לח ויבש שני מינין. בתמיה כלומר מי שמעינן ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דמתנות עניים כדברי חברייא שכתב אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפני עצמו דס"ל דמאי דאמר ר' ייסא דשוק וגורן דוקא דליתא אלא משל בעלמא הוא והכי אמרינן לעיל בפ' אלו מפסיקין ודברי הראב"ד ז"ל בזה אינן נוחין אצלי כלל ודברי הרמב"ם ז"ל נכונים בעיני (ד):

חציו לח וחציו יבש. אף ר' עקיבא מודי כשהיה חצי השדה חציו מבושל כאחת וחציו לח דהיינו שאינו מבושל לצד אחד כולן לא תימא דשני מינין הן וס"ל לר' עקיבא כי טעמא דנותן פאה מכל אחד ואחד דמנמר דוקא אבל בחצי חצי מודי לרבנן דנותן מאחד על הכל:

והא תנינן. סייעתא היא דתנן דמודו רבנן לר' עקיבא בשבת בשלשה מקומות ואי טעמא דמודו משום דמופסק לשלשה מקומות ותו לא אמאי נקט שבת לשמעינן הכי גבי תבואה

אלא אשמועינן דבשלשה מקומות מופסקים גבי תבואה הוא דפליגי ומשום טעמא דהוי שבת או חרדל מודו כדמפ' לקמיה ושמעינן לגבי תבואה חציו לח וחציו יבש מודי ר"ע: **כיני מתני' וכו'**. כלומר דוקא נקט מתני' שלשה מקומות לאורויי דבההוא גוונא גופא הוא דפליגי רבנן אדר"ע ולא תימא דמשל בעלמא נקיט וה"ה לשנים:

מפני שאין הראשון שבהן ממתין. השתא מפ' טעמא דמתני' אמאי מודו רבנן לר"ע ומפ' מפני שאין הראשון שבהן ממתין דזה מתבשל קודם זה וכיון דאורחיה הכי משעה ראשונה מופרשים הן ומפריש מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו:

דרכן ליזרע ערוגות. וכיון דאין דרכן ליזרע שדה אחת הוו להו ערוגות שדות טובא:

על דעתיה דשמואל. כלומר מאי בינייהו ומסיק הא איכא בינייהו דעל דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח דבתר בישול אזלינן ולר' יוחנן בתר ערוגה הוא דאזלינן וכתב רבנו שמשון ז"ל והאי דמחייב שבת וחרדל בפאה אע"ג דאין נותנין פאה לירק הני מיחייבי דלזרע עבידי וקטנית נינהו דתנן בכלאים פ' ערוגה חרדל מין זרעים ותנן נמי במס' מעשרות פ' הכובש השבת מתעשרת זרע וירק ע"כ כלומר וזרען מתאכיל ודמו לחטים דזרען מתאכיל:

הלכה ב

המחליק בצלים לחים וכו'. לאו היינו כמחליק דסיפא דהתם הוא שמחליק הקרקע שעוקר שלשה ביחד והכא עוקר כל הרכין והלחים למכרן ואפילו איתרמי דדמי למדל קתני דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו וכו' אלא מחליק דהכא שמחליק גוף הבצלים שמסיר מהן אותן עלין המעופשות דלא חזו לאכילה כדי למכרן ודייקא מתני' דבסיפא תני מחליק מאחת יד:

ומקיים יבשים לגורן. מקיים הנהו דחזו לייבש ולהתקיים מעמידן בארץ כדי שיהו מבושלין כל צרכן:

לגורן. להכניסן לקיום:

לאלו לעצמן וכו'. לעיל פליגי בה אמוראי איכא מאן דאמר דטעמא דשוק וגורן חשיבי ולהכי הוו שתי קצירות ואיכא מאן דאמר דטעמא דלח ויבש שני מינין הן:

וכן באפונים. שמחליק לחין ומקיים יבשים ויש לפרש דלאו באותן שהן מין ירק מיירי דהיינו אפונין הגמלונים ששנינו בהן מין ירק אלא באותן שהן מין זרעים כדתנן פ' ערוגה אפונין חשופין מין זרעים אי נמי דהכא סתמא קתני וזרען מתקיים אפילו אותן שהן מין ירק דהתם לענין ערוגה הוא דתני לה מפני העלין דאית בהו שרכא כדאיתא התם:

וכן בכרם. אי מוכר בוסר לאכול השתא ומקיים אשכולות האחרים לעשותם יין או צמוקים נותן פאה לאלו וכו' והרמב"ם ז"ל גורס וכן בכרם המדל נותן וכו' עיין פ"ב ואין נראין דבריו:

המדל נותן מן המשוייר. מפ' במס' שביעית פרק בראשונה אי זהו המדל אחד או שנים אי זהו המחליק שלשה זה בצד זה ומפ' התם בגמ' המדל שנוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד והכי מפ' נמי בפ"ק דמ"ק שלופי שהן נזרעים תכופים ולכך הן כחושין ושולף אחד או שנים מבינתיים כדי שישביחו:

ומחליק. שנוטל שלש:

מאחת יד. ממקום אחד יד מקום כמו איש על ידו וקאמר דכי הוא מדל בבצלים או באפונים או בכרם לא חשיב קצירה ולא בצירה ופטור מפאה דקצירת עראי בעלמא הוא אבל כשהוא מחליק שמה קצירה ומיחייב כדפרישית:

ה"ג תני המירוג חייב בתחלתו וחייב בסופו. והכי איתא בתוספתא והשתא מפ' לה אמוראי:

ואי האי דינו מירוג. ואי האי דאיהו מירוג:

ומפ' רבי ירמיה דהיינו הא דתנן המחליק בצלים לחים לשוק וכו'. ובשתולין כדרכן עסקינן אלא שעוקר מהן למכור בשוק ונותן בתחלתו דקאמר היינו השתא בלקיטת הלחין ובסופו היינו המבושלין של סוף כדתנן במתני' וקרי ליה מירוג לשון השמטה ששומטן ממקומן קודם זמנן לאכלן לחים תרגום כי שמטו הבקר ארי מרגוהי תוריא ונדחה ידו בגרזן ותתמריג ידיה:

הדין קיצחא וכו'. זרע בצל קרוי כן בלשון ארמי פליג אר' ירמיה דההוא פשיטא דחייב ומאי קמ"ל מתני' היא אלא ה"פ דכשזורעים זרע הבצלים תחלה זורעים בריצוף ועולין כאחת כמו עשבים דקים ואח"כ שותלין אותן בריוח בין אחד לחבירו ובסדר ומיקרי מירוג ששומטן ממקומן לחזור ולשותלן במקום אחר ומחליק דמתני' היינו עקירה דלא הדר אבל האי עקירה דהדרא ואשמועינן דהא כל מהן כשהן רצופין חייב בפאה וכ"ש אחר ששתלן דהיינו סופו:

דאי לא כן מה אנן אמרין. קא בעי תלמודא מאיזה טעם חולק ר' ירמיה על זה דר' יוסי אי משום דהואיל וראוי לזריעה דסופו לחזור ולשתלן והשתא לאו אוכלא חשיבי ותנן כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל והא חטים נמי לזריעה הן ואפילו הכי מיחייבי בפאה:

ומשני חטין שאני דרובן לאכילה ומיעוטן וכו'. וזה הבצל רובו לזריעה לחזור ולשתלן הילכך לאו אוכלא חשיבי:

על דעתיה דר' ירמיה ירק חייב בפאה. כלומר על דעתיה דר' ירמיה דפליג אגוונא דמפ' ר' יוסי משום דסבר דירק הוא ואי מחייבינן ליה בפאה משום דכשהן מבושלים וגדולין מתקיימין:

א"כ כל ירק נמי ליחייב בפאה דהא מינו מכניסו לקיום. דהא מקיימים הזרע לעולם:

מה עבד ליה ר' יוסי. מה יתרץ ר' יוסי לנפשיה אהך קושיא:

ומשני אוכל גמור הוא ואינו מחוסר אלא ליבש. כלומר שיתעבה ויגדל כל צרכו ולא דמי לזרע דירק דירקו אין מכניסו לקיום כלל אלא זרעו:

ולא לקט קיטוף. מייתי לה הכא דאע"ג דאמר ר' יוסי דאינו גמור חשיב גמור דוקא דכן אורחא דאינשי אבל אי לאו אורחא דאינשי גמור אין ושאינו גמור לא:

ולא לקט קיטוף. שחתך השיבלים בידים כדכתיב וקטפת מלילות בידך הילכך פטורות דאין לקט אלא הנקצר במגל כדכתיב ולקט קצירך דדוקא גבי פאה הוא דרבי רחמנא כדאיתא לעיל בפ"ק אבל גבי לקט לא אשכחינן דרבי:

המלקט שבלים. בידיו בקיטוף מעט מעט כדי עיסה:

ואפילו קטף כל שדהו. כך בכל פעם שיעור עיסה:

פטור. ולא דמי לקציר כלל ומשום הכי פטור אפילו מן הפאה:

אפילו במגל. דבחדא סגיא דמלקט מעט מעט וכדמפ' ר' יוסי:

והוא ששייר. בעינן שיור שלא ילקטם כאחת, למר בקיטוף דיד ולמר אפילו במגל:

חמשה גפנים. בצורת כרם:

ובצרם. כי אורחייהו במגל:

והכניסן לתוך ביתו. לאכלם ענבים מש"ה פטור דתבצור כרמך לא תעולל כתיב ומפ' לעיל בפ"ק לא תדקדק דהיינו אזהרת הנחת פאה וכדרך הבוצרים הוא דאמר רחמנא והיינו ליין וגבי שכחה נמי כתיב בהאי קרא אחריך ומיניה דרשינן בפ' ראשית הגז שכחה ובבציר קאי וכדרך הבוצרין. וגבי פרט נמי כתיב ופרט כרמך לא תלקט וגמר כרמך כרמך:

ומן הרבעי. קסבר כר' אליעזר בן יעקב דפ' משוח מלחמה דכי כתיב חלול גבי כרם הוא דכתיב מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו ולגבי כרם כתיב בצירה:

וחייב בעוללות. דעוללות שמים אקדשינהו והא דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל הא דרשינן דלאו בעוללות מיירי בפ"ק אלא בפאה והא דכתיב וכרמך לא תעולל הא דרשינן ליה לקמן בפ' כל זית לכרם שכלו עוללות וקשיא לר' חייא בר אבא דבעי תרתי קיטוף ביד ושיעור עיסה דהא הכא בצירה בכלי הוא וקתני פטור:

כאן בגמורות. ר' חייא בר אבא מיירי בגמורות דאי בעי לקיימן מתקיימות הן ומשום הכי בעי תרתי ובריייתא בשאינן גמורות:

ואפילו תימא וכו'. כלומר ברייתא לעולם מיתוקמא בין בגמורות בין בשאינן גמורות ולר' חייא לא תקשי דברייתא מיירי דבעי לאכלן ענבים דקתני והכניסן לתוך ביתו דאטו לכלבו שדי להו אלא הכניסן לענבים גופייהו והיינו לאכלן כמות שהן ורובא דענבים לאו לאכילה הן כמות שהן אלא לעשותן יין ולאו כדרך הבוצרים מיקרי ור' חייא בר אבא דאמר דבעינן תרתי גבי כרם היינו לעשותן יין והיינו דאמר לעסתו דאילו לאכלן בעינייהו דהיינו מלילות לא בעי תרתי אלא אפילו לא שייר אלא שלקטן כולן כאחת כדתניא בברייתא דלאכלן ענבים אפילו בצרן כולן כאחת פטור:

והוא ששייר. מקצתן כי היכי דלא להוי כדרך הבוצרין וילפא מן הדא דר' חייא בר אבא דאמר דדוקא כשיעור עיסה ולא כולן כאחת וכן כתב הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ד וז"ל מי שהיו לו חמש גפנים ובצרן לתוך ביתו אם לאכלן ענבים פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה ומן הרבעי וחייב בעוללות ואם בצרן לעשותן יין חייב בכל אלא אם כן שייר מקצתן ולא הבנתי מה שהשיג הראב"ד ז"ל ומימרא דר' חייא בר אבא פסק הרב ז"ל בפ' שני:

במדל לשוק. דמכרן מיד וכיון דלא חשיבי פטורין:

במדל לבית. כלומר מדל להרויחן ומכניסן לבית לקיום בצירה חשיבי ונותן מן המשוייר על הכל:

בשעיבה ע"מ להדל. שזרען רצופים בעובי כדי להרויחן דלא אחשבינהו אוכלא:

עיבה על מנת שלא להדל. אלא לקיימן כן אחשבינהו אוכלא ונמלך אח"כ להרויחן ואפילו שמוכרן מיד נותן מן המשוייר על הכל:

הלכה ג

האימהות. מפ' בגמ':

ור' יוסי פוטר. מפ' טעמא בגמ':

מלבנות. ערוגות מרובעות של בין הירק:

נותן פאה מכל אחד ואחד. מפ' טעמא בריש פירקין משום דאין דרך בני אדם להכניס בין הירק בצלים ומשום הכי מפסיקי ורבנן סברי כיון דבצלים מכניסן לקיום הן וירק אין מכניסו לקיום בטלה ערוגת ירק אגבייהו וכאויר חשיבא:

פודגרא. יש גורסין כן וכן גריס ר"י מסיפונטי ז"ל ופי' יש דרך רוב בני אדם כשתולשין הבצלים מניחין שרשיהם בארץ והן החוטין הדקין כמו שערות ועמהן מעט מן הבצל

וחוזר וצומח גידולים כשחזר ותלשן חייבות בפאה לת"ק דמקיימן הוי וכן כתוב ג"כ בפ"ק דמעשרות דתנן התם הבצלים משיפקלו ומפ' בגמ' מן די ירים פודגרא ופי' הרב ז"ל שם יש דרך תולשי בצלים שתולשין אותם עם השרשים ואח"כ מסיר מעל הבצלים הקליפות הרעות והשרשים שלהם והשרשים נקראין אימהות בלשון משנה ובלשון ירושלמי אימהות פודגרא ע"כ פירשו הרב מל' חולי הרגלים שקרוי פודגרא ויש גורסין פודגייא מלשון אם תרגום ירושלמי האומן פדגוגא וכן נראה גירסת הערוך והרמב"ם ז"ל שפירשו שהן בצלים גדולים שמניחן בארץ לעשות מהן זרע והני לא חזו לאכילה אלא ע"י הדחק ולר' יוסי לא שמה אכילה ופטורין ולרבנן שמה אכילה וחייבין ואימהות הוא כי ההוא דאמרינן אין קורין אימהות אלא לארבע:

צומחתא. הן העלין שהן יד הבצלים ויש כשעוקרין הבצלים נחתכין העלין שלהן בשעת עקירתן ונשארו הראשים בקרקע והעלין חזו לאכילה ובהנהו מחייבי רבנן דבמאי דקאמר רב אפילו רבנן מודו:

אלא משום הבקר. לשמואל איצטריך הך טעמא וקאמר דטעמא דר' יוסי דלא חשיב להו ומפקירן ואליבא דשמואל לשון אימהות דמתני' לשון שפחה תרגום לשפחה לאמהו שהעלין הן משמשין לעקרן בהן ולקשרן אגודות אגודות:

והפקר חייב בפאה. בתמיה כלומר ומ"ט דת"ק:

זוכה בהן אחת אחת. דחוזר וזוכה בהן אחר התלישה רבנן סברי לא הפקירן מעולם וחייבות ור' יוסי סבר נמלך הוא וכבר נפטרו:

אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה. דמי שיש לו הרבה בצלים אינו חושש לקיים האימהות לו אבל במועטין מקיימן לו וטעמא דרבנן מפ':

הוי לית טעמא דא אלא משום מכניסו לקיום. הוא דפליגי דר' יוסי אזיל בתר רובא ומפקירם ורבנן אזלי בתר מיעוטא ונקטי דפירות אימהות הוא:

הלכה ד

נותנין שתי פאות. דלכל חד וחד קרינן ביה שדך:

נותנין פאה אחת. דנפקא לן בפ' ראשית הגז דשותפים חייבים בפאה דאע"ג דכתיב שדך דמשמע דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא קציר ארצכם דמשמע על שנים הוא מדבר:

שנים. דעלמא:

שלקחו את האילן. מהנך אילנות דחשיב בפ' קמא דחייבין:

זה נותן פאה לעצמו וכו'. ואע"ג דאילן אחד הוא כיון דמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפים צריך כל אחד ליתן פאה וכתב הרא"ש ז"ל ונ"ל דאחין שחלקו את

האילן נותנים פאה אחת מדלא תני דין אילן באחין שחלקו ע"כ ואין דבריו מוכרחים דכיון שחלקו שותפים הוו ואין כאן תפיסת הבית:

וחלקו. וזה נפל לו קציר וזה נפל לו קמה:

אינו מפריש משלו. זה שנפל לו הקציר:

לא בתחלה ולא בסוף. לא על מה שקצר מיניה וביה ולא על הקמה של חברו שיקצור אח"כ כגון שחזר ולקחה אינו מפריש מן הקציר שנפל לו עליהן וטעמא דכיון שחובת הקציר בקמה כדתנן בפ' אלו מפסיקין על הקמה הוא דרמיא וכי נפלה הקמה לאחר היא הויא שדהו ועליה בעיא הילכך לא יהיב בעל הקמה אחד מששים אלא כפי חלקו המגיע לו ואע"ג דתנן התם קצר חצייה ומכר חצייה הלוקח נותן פאה לכל התם מעיקרא איהו הוי בעל כל השדה וכיון שהתחיל לקצור אכל שדהו רמיא חיוביה וכי זבין בר מחיוביה זבין אבל הכא מעיקרא דשותפין הויא וחיובא דשותפין בעודן שותפין מדרשא קא אתי הילכך זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום:

וקצרו חצי השדה. האחר בשותפות וזה שנפל לו הקמה התחיל כבר לקצור קצת:

מפריש מחלקו שבסוף על חברו שבסוף. דהוי חובת פאה בקמה:

משלו שבתחלה. דהוי קציר דהא לא מיחייב וכדלעיל וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ג דמ"ע וז"ל השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום וזה שלקח הקמה מפריש על החצי שלקח בלבד חזרו ונשתתפו וקצרו החצי האחר בשותפות כל אחד מהם מפריש חלקו שבקמה על חלק חברו שבקמה אבל לא על החצי שנקצר ע"כ:

קצר חצי שדה. דחל חיוב פאה אקמה ושהה כדי קצירת כל השדה או מיום לחברו או הנהו גווני דמפ' לקמן בפ' ב"ש וקצר חצי חצייה ובלא מתכוון נמצא שקצר כולה דאמרינן בפירקין דלעיל דכי כילה שדהו קודם שקרא שם פאה חזרה פאה לעומרים וקאמר הכא דאמצעי חשיב כילוי בהדי ראשון הילכך מפריש מן האמצעי על הראשון ומן הראשון על האמצעי וכ"ש דמצטרף אמצעי בהדי אחרון ומיקרי כילוי האחרון לגבי אמצעי וחזרה פאה לאמצעי ומפריש מן האחרון על האמצעי ומן האמצעי על האחרון:

ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. דחובת פאה בקמה והראשון נפטר:

חצייה הביאה שליש. ומיחייבא בפאה דהויא אוכל:

וחצייה לא הביאה שליש. והיא פטורה דעשבים היא:

ולא הספיק לקצור. חצי חצייה של אותו שהביאה שליש:

מפריש מן הראשון על האמצעי. דחשיב כילוי האמצעי לגבי ראשון דרמי חיובא דראשון עליה ומפריש מן הראשון על האמצעי כטעמא דלעיל ומן האמצעי על הראשון וכ"ש מן האחרון על האמצעי דהא הוי אמצעי בקמה בשעתא דנתחייב האחרון דכולה חדא שדה ומצטרפא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' ו' מפריש מן הראשון על האמצעי ומן האמצעי על הראשון ועל האחרון ע"כ:

ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. דחובת פאה בקמה ואינו מפריש מן הקציר על הקציר אלא היכא דכלה:

הלכה ה

קולחי אילן. לקחם עם פירותיהן קולחי בלשון משנה כמו יונקות בלשון מקרא ויונקתו לא תחדל ויעל כיונק והוא אילן בחור היוצא אצל גזע אילן הזקן או קרוב לו והלוקח בא לעקרן ולנטען בתוך שדהו וכל זמן שלא תלשן הלוקח הוא נותן פאה מכל אילן ואילן כדכתיב שדך ומרבינן אילנות מיניה בפ"ק ואין נותן מאחד על חברו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על כולן דאין שום דבר מפסיק לאילן אלא גדר כדאיתא בפ' אלו מפסיקין ובזמן שנטועין בסדר שמפורש שם:

אימתי בזמן שלא שייר. בעל השדה שום אילן מאותו מין לעצמו בשדה אבל אם שייר אחד מאותו המין לעצמו כולא חיובא רמיא עליה ופוטר את כל האילנות:

כשהתחיל לקצור. כלומר מתני' דקאמר ר' יהודה דרמי חיובא על בעל השדה נפרש דדוקא כשהתחיל בעל השדה ללקט קצת פירות האילנות קודם מכירתו דמן ההיא שעתא מיחייב בפאה ומשום הכי כי שייר לא נפק מחיובא קמא והוה ליה כדמעיקרא:

לא התחיל לקצור. לקצור לאו דוקא אלא ללקט ולישנא דקרא נקט:

המוכר חייב. בראשית הגז:

ואם לאו הלוקח חייב. דלא זבין ליה חיובא:

בין שהתחיל לגזוז וכו'. דבראשית הגז פשיטא לן דלא בעינן אתחלתא דגבי פאה כתיב ובקוצרכם משמע מתחילת קצירה וגבי ראשית הגז לא כתיב בגוזזכם גז צאנכם וכיון דר' יוחנן קאמר עלה דר' יהודה היא משמע דכלהו שוו ובפ' ראשית הגז לא קיימא הך מסקנא אלא דוקא דאתחיל לקצור וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג:

מ"ט דר' יהודה. דמכי שייר על בעל השדה להפרישׁ:

דחובת קציר בקמה. וכיון דנשאר לו אילן עליה דידיה רמיא כוליה חיובא אי משום דלא זבין ליה חיובא דרמיא עליה ולקמן מפ' מאי נפקא מינה:

אית לך מימר שחובת קציר בקמה. כלומר שחובת ראשית הגז להניחו במחובר הא ודאי לא דבשלמא לגבי פאה נפקא לן לקמן בפ' הפאה ניתנת מדכתיב תעזוב והכא אדרבא תתן לו כתיב שאין מחוסר אלא נתינה אלא ודאי משום דמכר הגיזין חוץ מחובתו הוא כיון דר' יוחנן מדמי להו טעמא דהך כטעמא דהך:

אין תימר משום שחובת קציר בקמה. ולאו משום דררא דממונא אם הפריש הלוקח הויא הפרשה ולא יהיב ליה המוכר דמים ואי טעמא משום דזבין ליה בר מחיוביה יהיב ליה דמים שיעור פאה שנתן דטעה בעצמו:

נשרף נשרף. כלומר ואזיל ליה חיובא ומפסדי עניים:

חוץ מחובתו. דאכתפיה רמיא:

נשרף נוטל ממנו דמים. ויהיב לוקח פאה לעניים ונוטל דמים מן המוכר ומסקינן דטעמא משום דמוכר לו חוץ מחובתו:

הלכה ו

בית רובע חייב בפאה. מפורש שיעורו במס' כלאים פ"ב עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה ושם פירשתי טעם התוספתא בעושה סאתים:

ר' יהושע. לא אזיל בתר זריעה אלא בתר קרקע המוציא סאתים מתבואה ובגמ' מפ' טעמייהו דהני תנאי:

כדי לקצור ולשנות. דרך הקוצר אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר בידו השנייה ואם יש בקמה כדי למלאות כפו שתי פעמים חייב בפאה:

והלכה כדבריו. אין למדין הלכה מפי תלמוד כדלעיל וקיימא לן כר' עקיבא:

מה שדך שנאמר בכלאים בית רובע. דתנן בפ' כל סאה ותבואה כתבואה. בית רובע אלמא דבציר משיעור בית רובע לא חשיב שדה באנפי נפשיה ומקרי זריעת כלאים בשדך:

שנאמר להלן סאתים. כדתנן לקמן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה דבעינן שתשכח עומר בשדה ולא שתשכח השדה עצמו דכיון שיש בו סאתים שכחת שדה הוא:

מערוגה. דתנן במס' כלאים בפ"ג ערוגה שהיא ששה על ששה זורעין לתוכה חמשה זרעונין וחשובה שדה ירק לחלקה לזרעונים שקבלו:

שלא מלא כפו קוצר. אלמא שדרך הקוצרים למלאות כפו:

הלכה ז

כל שהוא חייב בפאה. דס"ל דמיקרי שדך ובגמ' מפ' לה:

ובביכורים. בפ' לא יחפור מוקי לה בחטה דאילו באילן ט"ז אמה בעי ובבציר מהכי גזלן הוי ואינו מביא ממנו ביכורים ואע"ג דבחטה נמי יניקתה שלשה טפחים כדמוכח בפ' לא יחפור מכל מקום עיקר יניקתה אינו אלא כנגדה דהכי נמי באילן מתפשטין שרשיו כ"ה אמה כדתנן בבבא בתרא ולענין ביכורים סגי בט"ז אמה והכי נמי בחטה כן כתבו התוס' בפ"ק דקידושין:

ולכתוב עליו פרוזבול. דאמרינן בפ' בתרא דשביעית אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע ואם יש קרקע כל שהוא ללוה כותבין עליו פרוזבול אף מחוב גדול ושוב לא תשמטנו שביעית דכי תקן הלל פרוזבול אשעבוד קרקע תקן דמלוה המצויה ומי שאין לו קרקע אין מלוין לו ומילתא דלא שכיחא לא תקון אי נמי כיון שיש לו קרקע הוי החוב כגבוי ואפילו קרקע כל שהוא יכול לגבות ולחזור ולגבות כעובדא דקטינא דאביי בפ' מי שהיה נשוי:

ולקנות עמו נכסים שאין להן אחריות. דתנן בפ"ק דקידושין נכסים שאין להם אחריות דהיינו מטלטלין נקנין עם נכסים שיש להם אחריות דהיינו קרקע דכיון דזכי בקרקע זכי במטלטלין והא דקרי למטלטלין אין להם אחריות נ"ל הטעם דהמטלטלין מזומנין לכל נזקין ומאורעות ואינם בני חורין מן הנזקין וקרקע קרוי יש לו אחריות לשון חירות שהקרקעות הן בני חורין מכל נזק דאין נרקבין ואין נשרפין ואינן נגנבין ונאבדין ובגמ' מפ' אי בעינן ציבורין בהן או לא:

בכסף בשטר ובחזקה. כיון שקנה לוקח את הקרקע בחד משלשה קנינים אלו נקנין מטלטלין ובפ"ק דקידושין ילפינן מקראי דקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה ולא גרס במתני' ובודוי כדמוכח בגמ':

שכיב מרע. תרגום חולה שכיב מרע שוכב במטה מחמת חוליו:

שייר קרקע כל שהוא. עליו סמוך לפרנסתו הילכך אפילו הבריא אינו חוזר וכגון שלא צוה מחמת מיתה וכגון דאיכא קנין סודר או אחד מדרכי ההקנאה ואם לא שייר קרקע ועמד חוזר דודאי נתיאש מן החיים דאין לך אדם נותן כל ממונו בחייו והוא ימות ברעב ואזלינן בתר אומדנא אבל אם מת מיהא מתנתו מתנה בין שייר בין לא שייר כדמוכח בפ' מי שמת:

הכותב כל נכסיו לבניו. במתנת בריא ונטל קנין והיה שכיב מרע ועמד:

וכתב לאשתו קרקע כל שהוא. ולא פירש אם לפרעון כתובתה אם לשם מתנה:

אבדה כתובתה. מהני ניכסי שאם לא יקנה הבעל נכסים אחרים הרי הפסידה דמאלו שנתן לבניו לא תגבה עוד דנתרצית להן במתנה זו הואיל ונתן לה ג"כ ובגמ' מפ' טעמא

אמאי הפסידה בכ"ש ודוקא שחילק כל נכסיו אבל שייר אפילו חד דיקלא אמרינן בפ' יש נוחלין דמיגו דנחתא אדיקלא נחתא נמי אכולהו:

ר' יוסי אומר וכו'. בפ' יש נוחלין מפ' דס"ל לת"ק דבעינן שהיתה שם בשעת כתיבה וקבלה כלומר שמחלה בפירוש השעבוד להן דתניא אמר ר' יהודה במה דברים אמורים שהיתה שם וקבלה עליה אבל היתה שם ולא קבלה עליה קבלה עליה ולא היתה שם לא אבדה כתובתה וה"פ ר' יהודה אתא לפרושי דברי ת"ק כדאמרינן בסנהדרין אימתי ובמה דר' יהודה לפרש דברי חכמים והכי קאמר האי כתב לה קרקע כל שהוא דקאמר ת"ק דאבדה כתובתה היכי דמי כגון שהיתה שם בשעה שחלק נכסיו לבניו ומחלה בפיה דחזקה אין אדם רואה שנותנין ממונו בפניו ומחזיק את המתנה לקיימה בפיו אלא א"כ עושה בלב שלם אבל היתה שם ולא קבלה עליה אלא שהיתה שותקת או קבלה עליה ולא היתה שם בשעת כתיבה אפילו כתב לה קרקע בכתובתה לא איבדה כתובתה דמציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי ומשום דשמעיה ר' יוסי לת"ק דס"ל הכי משום הכי תני דבחדא סגי דאם מחלה בפירוש בפיה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה וכל שכן לא היתה שם וכתב לה:

עד שלא קצר אין כאן חיוב. כדאמרינן בפ"ק דבקצירה תלה רחמנא:

ולית אנן אמרין קמה כל שהיא. דכיון דאוקימנא מתני' שהיה שם קלח אחד ובו חמשה שבלים א"כ לא תליא חיובא דפאה בקרקע כל שהוא אלא בקמה כל שהיא דהא מודית דאילו לא נפיק אלא שבולת אחת פטור ואנן לא תנן קמה כל שהיא ולדידך קמה כ"ש הוה ליה למיתני:

ומשני משום דבעי למיתני בכורים תנא קרקע. דגבי ביכורים אפילו לא נפקא אלא שבולת אחת ועשה אותה ביכורים עושה כדתנן התם עושה אדם כל שדהו ביכורים:

תני והראיון. בתוספתא תני בהני דמני ר' עקיבא במתני' ותני בהדייהו ראיון דהיינו ראיית פנים דראיון נמי בעי קרקע כדיליף לקמיה מקרא:

פטור מן הוידוי. של מעשר דכתיב בפרשת וידוי ואת האדמה אשר נתת לנו ואמאי לא תני ליה בברייתא ובשלמא למתני' לא קשיא דתנא ושייר ראיון וידוי וכתב רש"י ז"ל בפ"ק דקידושין ובוידוי ל"ג דאף מי שאין לו קרקע מתודה על המעשר ויכול לומר וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו ולא דמי לבכורים דבעי למימר אשר נתת לי וגו' ע"כ ואינו כן דהא הכא תלמודא בהדיא מקשי עלה דברייתא דאמאי לא תני ליה ולא משני ואם לחשך אדם לומר דמאי דאמר הכא דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו שנוייא הוא לקושיין דכיון דכתיב לנו ולא כתיב לי אכולהו ישראל משמע ולעולם בין

אין לו בין יש לו מתודה הא ליתא דהא תנן במס' מעשר שני בפ' בתרא ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ ר"מ אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ ר' יוסי אומר יש להם ערי מקלט ומפ' תלמודא עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר למחלוקת ניתנו ומר סבר לבית דירה ניתנו אבל לכו"ע אין מתודין אלא אם כן יש להם קרקע משמע דכי כתיב ואת האדמה אשר נתת לנו אמתודין גופייהו קאי אלא ודאי כדפרשינן:

בעלותך לראות. אלמא דהמתראה פנים יש לו קרקע:

ומצא אריות סובבים אותו. ושמר הקב"ה בהבטחתו ולא יחמוד איש את ארצך:

חכינא כריכא על קרקסוי. נחש כרוך בברזלים של הפתח כמו מקרקש ליה בזוזי דכשהפתח סגור מקרקשין בהן:

מגורין נוכראין. שכנים גוים:

כדון אילין יהודאין. עכשיו אלה היהודים:

שלחון לון למיקמן. שלחון ישראל את הגוים למלאכתן שהיו הגוים מושכרין להן לעבוד או לחרוש מלאכת רעהו תרגום ירושלמי מקמתא דחבריה:

ויתן להם אביהם. בבני יהושפט כתיב בד"ה שהיו הקרקעות עם המטלטלין במקום אחד כדמשמע קרא עם ערי בצורות:

היו הקרקעות במקום אחד ומטלטלין במקום אחר. כלומר מהו:

ומעשה במירוני. ממקום ששמו מירון ובפ"ק דקידושין אמרינן דהאי מירוני היה חולה אליבא דר' אליעזר:

אין לו תקנה. התם פריך וליקנינהו במשיכה או בחליפין ומשני לה:

וקנה סלע אחד. וקסבר דהאי סלע מלא רחב סלע שהוא מטבע המוזכר בכל מקום ונקטינן דלא בעינן ציבורין:

וכאן אפילו בדברים. דרבנן תקינו כדי שלא תטרף דעתו דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו כלומר כי היכי שאתה מודה דטעמא דקיימו את דבריו לפי שבכל מקום לא סגי אלא בכתב וכאן אפילו בדברים סגי משום דדברי שכיב מרע הן הכי נמי לדידי דאמינא דבעינן ציבורין קיימו את דבריו אע"ג דבכל מקום לא סגי בלא ציבורין כאן אפילו קרקעות וכו' אהני:

א"ל ר' מנא. לעולם דלא בעינן ציבורין ואיפשיטא בעיין ואע"ג דשכיב מרע הוא דמדר' אליעזר נשמע לרבנן דהא שכיב מרע לר' אליעזר כבריא לרבנן דמי דר' אליעזר ס"ל בפ'

מי שמת דאחד בריא ואחד מסוכן אין דבריו קיימין בדבור אלא בקנין דלית ליה דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו:

וה"ג תמן תנינן ר' עקיבא אומר קרקע כל שהוא. ואע"ג דמתני' דהכא היא קאמר הכי דזה הלשון הוא שנוי עלה דמתני' דפרק קמא דקידושין דתנן נכסים שאין להן אחריות ניקנין וכו' ועליה קאי והעתיקו כאן אותו הלשון בעצמו ומוכח ממתני' דלא בעינן ציבורין בו דלמאי חזי כמה מטלטלין יצבור בה:

ומשני שהיה שם מקום שבולת ומרגלית טמונה בו. דשויא אלפא זוזי והכי נמי דחי לה בגמ' דילן: ובפ"ק דקידושין מסקינן דלא בעינן ציבורין ואגב וקני בעינן:

אי זהו שכיב מרע. לענין ביקור חולים מיתנייא דכל שלא קפץ עליו החולי פתאום אז חלוקים רחוקים מקרובים דרחוקים אחר שלשה ימים הוא דחייבין לבקרו:

נכנסין מיד. דפרונקא דמלאכא דמותא הוא:

דילמא. לשון קצר הוא דא לימא זה המעשה לומר לאנשים:

בי בעיתון מקיימא מתני'. דלא אתיתו אלא לאחר שלשה ימים ומשום דתלמידיו היו כעס עליהן דתלמידים לא חשיבי רחוקים:

ואפילו הבריא. והוא לא נתנו בתורת שכיב מרע אלא בתורת בריא ואפילו הכי קני כדפרישית במתני':

והוא שהבריא. שעמד דאילו מת מתנתו קיימת ואפילו לא שייר והכי אמרינן בפ' מי שמת והוא שמת מאותו החולי כדמפ' הא אם הבריא לא וכן אילו ניתק מחולי לחולי אין מתנתו מתנה ובפ' מי שאחזו מתמהינן שמעת מינה שכיב מרע שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה בתמיהה ומסקינן דאין מתנתו מתנה:

ובסיים דבריו. שנתן סימן ואמר שדה פלוני:

שייר מטלטלין לא עשה כלום. ולא אבדה כתובתה דדוקא קרקע אם שייר בו עמד אינו חוזר:

כדי לעשות מתנת בריא. ודוקא קרקע הוי שיור דיש בו אחריות מה שאין כן במטלטלין והכי נמי אמרינן בפ' מי שמת לא עשו מטלטלין שיור אצל כתובה:

שייר עבדים. לאשה לכתובה או לעצמו:

ולא ידעין. מה תנא אי עבדא כמקרקעי דמי והוי כמו ששייר קרקע או כמטלטלי דמי ולא שייר ובפ' מי שמת מפורש כל זה:

כתב. עבדו:

לזה. והיה כהן:

וכתב לזה. והיה ישראל:

אינו יכול לחזור בו. מהשני דהיינו רבו שלישי כדמפ' לקמן:
אינו יכול לאכול בתרומה. דכיון דנתנו ליה לישראל קנאו ועבד זר הוא ואע"ג דהשתא נמלך וחזר ונתנו לראשון דהוי רבו שני דהוא כהן לא יאכל בתרומה דלא קניא מתנת ש"מ עד לאחר מיתה ושמא יתננו לישראל וימות והוא קונה משעה ראשונה ונמצא שאכל תרומה והוא קנין ישראל:
דייתיקי. מתנת שכיב מרע:
מתנה. מתנת בריא:
ודכוותה ש"מ שכתב מתנה חוזר בו ולא עודהו שכיב מרע. כלומר כל זמן שהוא שכיב מרע יכול לחזור בו בכל עת ואפילו שכתב מהיום חוזר בו שחשב באותו היום הוא מת והיינו כר' יוחנן:
איזו היא דייתיקי דא תהא למיקם. זה יהא לקום ולהיות ככל הכתוב בו דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו:
אי זו היא מתנה הרי כל נכסי נתונים לפלוני מתנה מעכשיו. ושתהא כתוב בה מהיום בפ"ק דמציעא מייתי לה ואקשינן עלה ואי כתיב בה מהיום ולאחר מיתה הוא דקני ואי לא לא קני ומפ' אבייי ה"ק אי זו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע דלא קני אלא לאחר מיתה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה וה"פ אי זו היא מתנה מתנת בריא שתהא כתוב בה מהיום ולאחר מיתה גוף הקרקע קנוי לה מהיום ואין לו עוד בה זכות ליתנה ולהורישה לאחר והפירות אינו אוכל כל ימי חייו אלא לאחר מיתת שכיב מרע ואי לא לא קני וכ"ש דאי יהיב ליה גוף ופירות מעכשיו דקני טפי ואסיקנא דה"ק מתנה שאין יכול לחזור בו כגון דקנו מיניה ולא יהא לו בה זכות עד לאחר מיתה כיצד כגון שכתוב בה מהיום אינו יכול לחזור בו ופירש לאחר מיתה שאז יזכה בו:
כתבת נכסי לאחוה הקטן. וכתוב בה מהיום ולאחר מיתה:
כן אמר ר' יוחנן חוזר בו. לעיל בענין עבד כהן והכי נמי הכא:
אנהר ר' אמי. ונזכר וחזר בו:
במזכה על ידה. במזכה להם בקנין סודר שהיא נתנה לבעל סודר שלה להקנות להן ומשום הכי אבדה כתובתה דמוכחא מילתא כיון דאיכא תרתי חדא שאינה מערערת כלום כשנתן לה כל שהוא ועוד שסייעה בזכות שלהן שנתנה הסודר:
במחלק לפניה. בפ' יש נוחלין מפ' והיא שותקת כלומר אפילו אין מזכה להן אלא שהיתה לשם בשעה שכתב נכסיו לבניו והיא שותקת שתיקה כהודאה דמיא:

מקולי כתובה שנו כאן. ואפילו לא היתה שם ולא חילק בפניה אלא כשאמר לשון זה כשכתב לה קרקע כל שהוא טלי בכתובתך ולא ערערה כלום ודאי מחלה שעבודה ובפ' יש נוחלין פרכינן אכלהו מסיפא דקתני ר' יוסי אומר וכו' דמשמע דלת"ק בעי תרתי כתיבה וקבלה ואסקינן להו בתיובתא כדאיתא התם:

אלא אפילו כתובה של אלף מנה. וכיון דאקילו נמי לענין זיבורית משום טעמא דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להינשא הכי נמי אקילו הכא דאפילו לא מחלה בפירוש ואפילו לא חילק בפניה הויא מחילה ואבדה כתובתה:

הלכה ח

הכותב כל נכסיו לעבדו. שכתב לו כל נכסי נתונין לך:

יצא בן חורין. שאף הוא בכלל הנכסים וכל שאר נכסים נמי קנה:

שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין. מפ' בגמ' דלאו דוקא קרקע אלא אפילו מטלטלין דעבדא נמי אית ליה דינא דמטלטלין והכי איתא בפ' מי שמת:

לא יצא בן חורין. דבשלמא רישא דלא גלי אדעתיה ולא נחית לשיורא אנן לא אמרינן דשייר אבל היכא דנחית לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קא אתי ולאו לשחרוריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסי:

לעולם הוא בן חורין. בא להוסיף ואפילו אין לו אלא אותה העיר או אותה שדה ואמר חוץ מאותה שדה וכו' והוה אמינא כיון דאין לו נכסים אלא אותה העיר ואין מתקיים דיבור כל נכסיו אלא בעבד לבדו וכשאמר חוץ מבטל דיבור מה שאמר כל נכסי אפילו הכי יצא לחירות דפלגינן דיבורא אלא כשיאמר חוץ מאחד מריבוא שבהן שלא יפרש מה שייר ואז נאמר דשייר העבד:

אני אומר גופו שייר. דעבדא נמי כמטלטלי דמי שהרי אינו מחובר לקרקע ובני אדם קרוי ליה מטלטלי והכי איתא בפ' מי שמת דעשו מטלטלין שיור אצל עבד:

שפתים ישק. ראוי הוא לינשק וקילס לר' שמעון ובפ"ק דגיטין אסקינן אמר ר' יוסף מניומי אמר ר' נחמן אע"פ שקילס ר' יוסי את ר' שמעון הלכה כר' מאיר דשייר קרקע כל שהוא הוי שיור והוא הדין מטלטלי:

הדרן עלך פרק מלבנות בס"ד

פרק ד

הלכה א

הפאה ניתנת. הפאה של תבואה וקטנית ואילן ניתנת במחובר חוץ מדלית ודקל ניתנת לעניים כלומר זכו ורשות עניים בה:

ניתנת. לעניים:

במחובר לקרקע. ויבוזו אותה וכל דאלים גבר ותרתי קמ"ל חדא שיניחנה במחובר ויזכו בעצים ובקשים וחדא שיניחנה לפניהם ויבוזו אותה כרצונם כדתני לה ואזיל ובגמ' נפקא לן מקראי:

בדלית. גפן גדולה המודלית ע"ג קונדסין או ע"ג אילן ודקל הוא גבוה מאד ואין לו ענפים לצדדיו שיסתייע האדם עצמו אלא קורה גבוה וישרה וכיון דיש סכנה בעלייתן מצות פאה שלהן בתלוש כדנפקא לן בגמ':

אף בחליקי אגוזים. דינן כמו דלית ודקל ובגמ' מפ' טעמא דר"ש:

חליקי אגוזים. פירש בערוך דאילן של אגוזים קרי הכי לפי שהוא חלק ואין לו קשרים ולא ענפים ואין אדם יכול לעלות בהן כשאר אילנות:

אפילו צ"ט אומרים לחלק. ארישא קאי לבוז שילקטו מן האילן כאשר תמצא ידו בלא חלוקה:

לא תכלה פאת שדך בקוצרך. משמע כשהוא קוצר יניח פאת השדה בלא קצירה מכאן למדנו דניתנת במחובר ובריית בתרייתא מתעזוב אותם ר"ל כרצונם נפקא לן תרתי במחובר ושיבוזו ולא שיחלקו:

תבואה בקשה. הנח לפניהן התבואה עם הקש שלה שלא תשיר הפרי מן הקש שלו ותתן לו הפרי ותטול לעצמך הקש:

עמיר. קש של תלתן וכן פירש בערוך:

מכבדות. כמו מכבדין את הבית דכובדא דתמרי חזי לטאטא בו את הבית:

הדלית הדקל. שאין הקטן מושל בו כגדול הדקל מפני גבהו והדלית אין אדם יכול לעלות בה מפני חלישותה ואם יעלו בה ב' או ג' תשבר ויבואו לידי סכנה הילכך בעל הבית מלקט ומוריד למטה ומחלק בתלוש ביניהם:

תעזוב הנח לפניהם כמות שהיא. ויבוזו כרצונם דלא כתיב לעני ולגר תעזבם אלא תעזוב אותם משמע דתעזוב קאי נמי לעני ולגר דיעשו מה שירצו וכל דאלים גבר והכי דריש להו בתורת כהנים הני תרי דרשות במחובר וכל דאלים גבר מקרא דתעזוב:

ת"ל אותם. ומיעוטא הוא וכי תימא והא אותם אפיקתיה תרי תעזוב אותם כתיבי:

ואינו מחובר. בעיא הוא דכיון דסתם נוף אילן גבוה מן הארץ יותר משלשה ואם אני אומר וקורא פאה באילן והא כי מלקטים פועלים משירין פירותיו למטה והפאה מניחין אותה באילן ואינה מחוברת הפאה למה שקצרו דהפאה ברשות אחד והפירות שלקטו ברשות אחד כדמפ' ואזיל:

אין תימא מחובר. כלומר אם תוכיח מכח ברייתות דלמעלה נמי מחובר הוי הוא מצי קורא שם פאה למעלן דאפילו הכי חשיב מחובר ורשות אחד:

ואין תימא וכו'. ונ"ל דקפיד הכי דכיון דדרשינן שדך שלא ליתן פאה משדה לחברתה משמע דבעינן דמתחזי דפאה תהא ממה שקצר וכיון שזה למעלה משלשה וזה למטה משלשה דילמא דאין שם פאה מועיל אלא לאחר שהורידו עניים למטה ואם קרא שם עודם למעלה אין מועיל:

ואין תימא קורא שם פאה למעלן. כלומר ומאי נפקא מינה אי קורא למעלן או דוקא למטה:

דאי קורא שם למעלה. הוצאה משל עניים. אם צריכין סולם לעלות בשאר אילנות או חבל לקשור עצמן והוצאת שכירות סולם וחבל משל עניים דהא בעל הבית עבד מצוה דידיה:

מפני הסכנה. מפני פחזותן של עניים אולי יפלו וההוצאה וההכנה לעלות יהא משל בעל הבית וכל זה בשאר אילנות דאילו בדלית ובדקל ודאי דאין קורא אלא למטה וההוצאה משל בעל הבית דהא קתני בעל הבית מוריד ומחלק:

רבי מאיר לא דריש קציר. בתמיה דמיניה דרשינן לעיל מה קציר מיוחד וכו' יצאו דלית ודקל דלא:

ר"מ אמר כל האילנות סכנה. לאו מפני גבהן וסכנת עלייתן אלא מפני פחזות של עניים:

שקרא שם פאה וכילה. שלא כדין עשה שהיה לו להניח לעניים ולבזבז במחובר ואע"פ שעבר בלאו לא נשתנה דינו:

וקורא אני עליו לא תכלה פאת שדך. דמשמע לא תכלה הפאה שקצרת לא תמנעם ויבוזו כמו לא יכלה ממך:

לא קרא שם פאה וכילה וכו'. כלומר לא מיבעיא כשקרא שם פאה וכילה אלא אפילו לא קרא שם פאה נמי וכילה כך דינו דבין כך ובין כך קורא אני עליו לא תכלה ותעזוב והניחם לבוז לא כתיב לא תגמור לקצור אלא לשון מניעה נמי משמע והכי קאמר לא תכלה פאתך בקוצרך לא פאת שדך מצד שדך ולא מצדך שקצרת כילוי:

והתנו ביניהם. לחלק והושוו כולם באותה עצה ובעל הבית הניח במחובר:

אפילו כן אין שומעין לו. לעני שנתן העצה ללקט והוא יחלק לכולן אלא בעל הבית מחלק בידו שאם העני מחלק דילמא העני מיקרבא דעתיה לגבי עני אחר מודעתו וישליך לפניו כנ"ל ור"ש ז"ל לא פי' כן:

מודעתו. קרובי ויודעו מלשון הלא בעז מודעתנו:

את אמר חזרה פאה לעומרים. כדאמר לעיל בפ' אלו מפסיקין דאף בזה דמן העומרים גובים הפאה לעניים ועבר בעל הבית והתנו ביניהם דעני יחלק:

אפילו כן. כלומר הדר פשטא ואמר דאף כאן דבעל הבית יחלק דהוה אמינא טפי עדיף דעני ילקוט ויחלק כיון דעבר בעל הבית וכילה כיון דחזרה פאה לעומרים ועבר בעל הבית משיחלק אותה בעל הבית דמחזי כחשוד וקמ"ל דאפ"ה בעל הבית מחלק בידו:

הלכה ב

נטל מקצת פאה. עני שנטל מקצת פאה שלקט:

וזרקה על השאר. כדי לזכות בשאר:

אין לו בה כלום. בגמ' מפ' אמאי לא תני לא זכה:

נפל לו עליה. הפיל גופו עליה:

מעבירין אותו ממנה. עניים אחרים מעבירין את גופו ממנה:

מוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר. ומשום הכי תנן אין לו בה כלום לומר שמפסיד אפילו מה שלקט כבר והפקר ב"ד הפקר וטעמא שעשה שלא כהוגן שיש לו צרות עין לבטל זכות האחרים:

עד כדון מזיד. בעיא היא דעד כאן לא שמענו דקנסינן אלא בעשה במזיד אבל בשוגג שנפל מידו מה שלקט על הקמה לא שמענו ומסיק דבשוגג נמי קנסוהו דדילמא מזיד הוי ואמר שוגג אני:

ואפילו כריכות. ואפילו עשה אלומות מה שלקט שניכרין הן וליכא עירוב בפאה האחרת ולא בלקט אפילו הכי קנסוהו והרמב"ם ז"ל בפ"ב לא כתב זה ואין נראין דבריו:

ה"ג אדם זוכה לחברו במציאה בתוך ארבע אמות. ובב"מ בפ"ק בירושלמי ל"ג התם לחברו וגירסא דהכא עיקר כדמוכח שמעתין ותרתי אית ליה לאבא כהן חדא דהגביה מציאה לחברו קנה חברו ואידך ארבע אמות של אדם קונות לו והו"ל כאילו מגביהה והתם נמי גרס ר' יוחנן אמר והוא שתפול לתוך ידו וטעות הוא כדמוכח בשמעתין:

אלא ה"ג ור"ל אמר והוא וכו'. דלקמן פליג עליה דר' יוחנן ואמר אין אדם זוכה לחברו במציאה:

מה טעם ואני בעניי הכינותי וגו'. התם בב"מ בפ"ק מסיק להו ר"ל אליבא דאבא כהן הכי היך עבידא אם בנתונים לתוך ידו עשיר הוא ואם בשאינן נתונים לתוך ידו יש לך אדם מקדיש דבר שאינו שלו הוי אומר בנתונים לתוך ארבע אמות שלו ובתוך ארבע אמותיו של דוד במלחמה כשזוכין בשלל הקדישן דוד המלך ושלו מיקרי וקאמר בעניי רמז דלא הקדישן אחר שהגביהן או אחר שמשכן או אחר שקנאן באחד מדרכי ההקנאה אלא כעני הזוכה בתוך ד' אמות שלו כדין זוכה במציאה דזוכה בתוך ד"א שלו ומציאה הכל עניים אצלה ונ"ל דעשה דוד כן כדי שלא יהו פורצים פרץ עבדי המלך לשלוח יד בשלל וכשרואים שהמלך היה מקדישו לבדק הבית רפתה רוחם בהן:

רב הושעיה בעי. שאל במקרא זה שאלה דאפילו כאבא כהן לא מיתרצא דס"ל דד"א של אדם קונות לו: וקיימנוה במקדיש ראשון, והעמדנוה אנו בני הישיבה לעולם תוך ד"א ולא הקדישן אחר שבאו לידו כל אלף אלפים ככרים אלא ראשון ראשון המגיע לידו היה מקדישן ולעולם היה עני:

ראה את המציאה. משנה היא בפ"ק דב"מ:

זה שהחזיק בה זכה בה. ואי אמרת ד"א קונות לו ליזכו לו כשנפל:

בשלא אמר יזכו לי. כלומר משום דלא בעי שיזכו לו אלא בנפילה והכי אמר בגמ' דילן דגלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני:

שהיו מתכתשין על העומר. מריבין ומתקוטטין ומכין זה את זה בשביל העומר:

זו בגיטין מה שאין כן במתנה. הך מימרא דר' יוחנן עיקרה בגיטין ירושלמי פ' הזורק עלה דההיא דתנן היתה עומדת ברה"ר וזרקו קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת ועלה קאמר ר' יוחנן דקרוב לה שנינו ואפילו מאה אמה וקרוב לו שנינו אפילו מאה אמה וקאמר ר' יוחנן זו בגיטין זה הדין דוקא בגיטין משום דבשמירה תליא מילתא מה שאין כן במתנה דאפילו קרוב לו מצי הנותן למהדר ביה אי הוי חוץ לארבע אמות דמקבל וכדרך שסדורה שם כתבוה כאן:

רובא דר' יוחנן. כמו רבבא כלומר המלמד שלימדו לר' יוחנן והמלמד שלימדו לריש לקיש הן אלו כדמפ' ואזיל:

שאינו זוכה בה מדעת אחר. שאין דעת אחרת מקנה אותה:

הרי הוא זוכה בתוך ד"א. דוקא ולא חוץ לד"א:

מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחרת ולא תליא ברצונו בלחוד אלא גם בדעת הנותן לא כל שכן דבעינן תוך ד"א:

ורובא דר"ל. דאמר במציאה יכול לזכות לחברו תוך ד"א:

מתנה שאינו זוכה בה בתוך ד"א. אלא מטעם דעת אחרת:
הרי הוא זוכה בה. כשחברו רוצה:
מציאה שהוא זוכה בתוך ד"א. בלי דעת אחרת. לא כ"ש. כשיש דעת אחרת לזכותו בתוך ד"א דזכי:
והתנינן וכן לענין הקידושין. התם בפ' הזורק הכי תנן וכן לענין הקידושין קרוב לו אינה מקודשת קרוב לה מקודשת וקרוב לה היינו אפילו מאה אמה כדרישא דעלה קאי וקדושין מתנה הן לאשה:
היא גיטין היא קידושין. דאיתקוש להדדי בקרא ויצאה והיתה לכלהו מילי בפ"ק דקידושין ואין כן לענין מתנה דעלמא:
והתנינן וכן לענין החוב. סיפא דההיא דלעיל היא בפ' הזורק דתנן התם וכן לענין החוב א"ל בעל חובו זרוק לי חובי וזרקו לו ואבד קרוב למלוה זכה לוה קרוב ללוה הלוה חייב וקרוב לו היינו מאה אמה דכלהו בבי דמתני' דמיין להדדי:
זרקהו. לים ויהא מחול לך דכיון דשומרו המלוה קביל עליה אחריות:
עד שיכנס לרשותי. שאשמרנו אני ולא יהא בגבולך:
כל אילין תתובתא שהקשה ר' זעירא קומי ר' ייסא. דהוא מרי דשמעתא דר' יוחנן השיב אותם ריש לקיש לר' יוחנן וקבלן לומר יפה אתה מקשה עלי:
ופתר לוה כאילין פתרייא. שתירץ ר' ייסא:

הלכה ג

אין קוצרין אותה. העניים:
במגלות. שקוצרין בהן חטים ושעורים:
בקרדומות. כגון פאת בצלים ושומים וכיוצא בהן שדרך לעקור אותן בקרדומות:
שלא יכו איש את רעהו. מפני שדינן לבוז:
שלש אובעיות ביום. מפ' בגמ' מלשון נבעו מצפוניו ומתרגמינן אתגליין מטמרוהי שבעל הבית נגלה ונראה בתוך שדהו כדי שיבואו העניים ויקחו פאה:
בשחר ובחצות ובמנחה. בגמ' מפ' מאי שנא הני זימני:
פלוגתא דר"ג ור' עקיבא. בגמ' מפ' לה:
של בית נמר. כתב הרא"ש ז"ל שם מקום כדכתיב ואת בית נמרה ואינו כן דההוא מארץ סיחון ועוג הוא ולא נתקדש בקדושת הארץ ועוד דהוה ליה למיתני בני בית נמר או אנשי בית נמר כדתנן אנשי הר צבועים אלא שם משפחה בארץ ישראל הוא כדתנן בית אבטינס בית גרמו במס' יומא ובמס' שקלים:

היו מלקטין על החבל. קושרין חבל מקצה השדה ועד קצהו ומפ' בגמ' דכל חבל היה ארכו מאה אמה וקוצרין והולכין על החבל כהלוכו ונותנין פאה בסוף החבל שיעור אורך אמה דהיינו אחד ממאה וחוזרין וקושרין החבל ומניחין פאה בסופו והיינו דקאמר ומניחין פאה מכל אומן ואומן אומן לשון שורה כדתנן בהפועלים בחזרתן מאומן לאומן:

בשחר מפני המניקות. שאז בניהן ישנים ויוצאות השדה ללקוט:

מפני התינוקות. שהיו ישנים בשחרית בחצי היום יוצאין ללקוט:

מפני הנמושות. בריש אלו מציאות מפ' סבי דאזלי אתיגרא הן הזקנים שהן תשי כח והולכים לאט שנשענין על משענתן תרגום שבטך ומשענתך חוטרך תיגרך ומגיעין לשדות לעת המנחה:

לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו. שימצאו שלשה עתות אלו את בעל הבית עת בואם לשדה אבל אם רצה להתגלות עוד יכול הוא:

ור' עקיבא סבר יכול לפחות אבל אין לו להוסיף. כדי שלא יקבע זמן לעניים מיודעיו כיון שהוא בשדה שאינה שעה קבועה לכל העניים ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב כר' עקיבא וכתב הרא"ש ז"ל וקשה לי לפרש בכל השלשה זמנים משום דבפעם אחת מניח אדם פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל וקשה לפרש פלוגתא דר' גמליאל ור' עקיבא ופירש הרב ז"ל דבלקט מיירי מתני' ואיני רואה כאן קושיא שיש לאדם הרבה שדות במקומות חלוקות ואינו קוצר אותן כאחד וצריך לעמוד על פועלים וקאמר מתני' שיניח הפאה בעת כוללת לכל העניים ויקצרם וילך על מלאכתו בעתים מיוחדים שאמרו חכמים וטעמא דמתני' שאין לעניים רשות ללקוט הפאה אלא אם כן הבעל הבית שם או שלוחו וצריך להו שעה קבועה כדי שלא יתבטלו ממלאכתם ולכך תקנו שיגלו בשחר וכן בחצות וכן במנחה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב ובתוספתא פ"ב ולר' עקיבא הני זימני דווקא ואם רצה כולן בשחרית ולא יזכו אלא המניקות הרשות בידו ולר' גמליאל לפחות צריך שיקצרם באלו השלשה זמנים כדי מניקות ותינוקות וזקנים ואם רצה לחלק הקצירה בזמן אחר עוד כדי שיבואו מיודעיו יבואו כנ"ל:

שהיו נותנין פאה אחד ממאה. דהא תנן לא יפחות מששים:

מזכירין אותן לשבח. שעושין מצוה בכל אומן ואומן:

ה"ג מפני חמשה דברים אמרו. ול"ג אמרה תורה ובפ' במה מדליקין דגרס אמרה תורה מש"ה גרסינן התם מפני ארבע דברים:

לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו. ואע"ג דר' שמעון ס"ל לעיל בפ"ק דפאה קדשה באמצע אפילו הכי גזרו רבנן דלא יתן אלא בסוף:

בא וטול לך הפאה. דכיון דמניחה בתחלה או באמצע זה שנמצא שם לוקחה והעניים האחרים מתיאשין וסוברין זמן יש עד שיגיע לסוף שדהו ששדהו גדולה היא ולא נתבטל ממלאכתנו ונמצא מפסידין:

שלא יאמר כבר נתתי. והן מגיעין עד שלא קצר הסוף ואומר להם באמצע הנחתיה ונטלוה:

ויהא בורר היפה. טעמא אחריתא היא לרמאין דכיון דאין מקום קבוע לפאה יברור החטים יפים ויקצרם ויניח מה שירצה אבל כשהיא בסוף זכו עניים בחלקם:

ומשום שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. ופשטא דקרא בסוף השדה מיירי דמרבינן אמצע מייתורא דלקצור כדאיתא בפ"ק מכל מקום פשטא דקרא לסוף הוא כמו על ארבע הפאות פאת זקנך ואשכחן נמי בפ' השולח דאמרינן נראין דברי ר' טרפון בשן ועין הואיל והתורה זיכתה לו ודברי ר' עקיבא בשאר איברים הואיל ומדרש חכמים הוא:

הלכה ד

נכרי שקצר שדהו. וכילה ולא עימר אלא אחר שנתגייר:

פטור מן הלקט ומן הפאה. כדתניא בת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור שחובת פאה בקמה ובהאי קרא נמי כתיב לקט וטעמא דשכחה בגמ' מפ':

אלא בשעת העימור. וההיא שעתא כבר נתגייר:

ושכחת עומר ושכחת קמה. בסיפרי דרשינן בשדה לרבות שכחת קמה דמיותר הוא דכיון דכתיב קצירך בשדך ושכחת עומר סגי בשדה למה לי אלא לומר לך גם ושכחת בשדה ואיתקש שכחת עומר לשכחת קמה ושכחת קמה לשכחת עומר וכו' והתם בסיפרי מפ' טעמא דרבנן מקרא אחרינא דכתיב כי תקצור קצירך ושכחת פרט לשקצרוה גוים דדוקא כי קצר ישראל הוא דאיכא שכחה ולא כי קצר גוי אע"ג דשכחה בשעת עימור וכבר נתגייר:

חלקו של ישראל חייב. בלקט שכחה ופאה אף אם קצרוהו פועלי גוים:

וחלקו של גוי פטור. אף אם קצרוהו פועלי ישראל:

במחלוקת. פלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל בפ' השולח דהך ברייתא כרשב"ג דס"ל יש ברירה:

תמן תנינן. במס' חלה בפ' אוכלים עראי:

הלכה ה

הקדיש קמה. כשהיא קמה:

ופדה קמה. ופדאה כשהיא קמה:
חייב. ואינו פטור מטעם הקדש דכי בא לקצרה כבר פדאה וחייב בשלשתן:
עמרים ופדה עמרים חייב בשכחה. דכשהקדישן כבר היו עומרים וחל עליהם חיוב שכחה וכיון דחל בהו תו לא פקע מינייהו חיובייהו:
קמה ופדה עומרים. כשהקדישה היתה קמה וקצר ועימר בעודה קדושה ופדאה אחר כך הילכך לא פאה ולא שכחה חלו וכבר נקצרה ונעשית עמרים לא חל עליה שום מצוה דכי קצר דהוי זמן חיובא הקדש הוה וכתיב קצירך למעט הקדש: עד שלא באו לעונת המעשרות. בפ"ק דמעשרות מפורשת עונת הפירות והירקות:
ופדאן חייבין. ופדאן ג"כ עד שלא באו כיון שפדאן קודם זמן חיובן כי אתי זמן חיובן בתר הכי לא מיקרי תבואת הקדש:
ומשבאו לעונת המעשרות. שהקדישן אחר שבאו ופדאן נמי חייבין כדפרשינן דכי הקדישן כבר חל עלייהו חיובא ותו לא פקע:
וגמרן הגזבר פטור. דתבואת הקדש פטורה:
עד שלא נגמרו. בגמ' מפ' שלא הביאו שליש וכללא דהך מתני' דאין הקדש פוטר אלא כי נגמרה המלאכה שבה תלויה המצוה ברשות ההקדש כגון פאה בקצירה כדכתיב קצירך ולא של הקדש ותרומות ומעשרות בגורן כדכתיב דגנך ודרשינן דיגונך ופי' רש"י ז"ל לשון קיבוץ כרי ולא דיגון הקדש או בגידול שליש גבי שאר פירות כדכתיב תבואת זרעך ולא של הקדש אבל אי מקמי דאקדיש הויא להו טבל דנגמרו מלאכתן לא מצי הקדש תו להפקיע תרומות ומעשרות מיניה ואפילו לא פדאן ועיקר דבר זה מתברר בריש פ"ק דתרומות בגמ' והא דנקט במתני' משבאו לעונת המעשרות ופדאן הוא הדין אפילו לא פדאן דפודה מיד הגזבר מיחייב במעשרות ולא דתני פדאן היינו לאשכוחי לאותן מעשרות היתר אכילה ובלאו פדיון לא מצית אמרת דהא מעילה אית בהו אי נמי תני סיפא אגב רישא וסיפא דמתני' דקתני שבשעת חובתן היו פטורין דוקא היא:
ופדאתה חייבת. ופדאתה ג"כ קודם גלגול חייבת דאחר פדיון גלגלתה:
הקדישתה משגלגלתה חייבת. דכיון דגלגלה קמי דאקדשה תו לא אתי הקדש ומפקע לחיובא דטבל:
וגלגלה הגזבר. דגלגול הקדש פוטר דדרשינן עריסותיכם ולא עריסת הקדש:
ולמה תניתה תרין זמנין. האי כיוצא בו במס' חלה ובמכילתין:
בחלה למירוח. גמרן דקתני במס' חלה היינו מירוח וגמרן דמכילתין היינו שהביאו שליש הראשון ביד הגזבר ומשום דתני לה במס' חלה ובההיא שפיר תני גמרן דבמעשה

אדם שייך תני הכי נמי גמרן וצריכי דיש הבדל בין מדת שליש למדת מירוח דאילו מדת שליש פיטור וחיוב בבעלים דחיובא ותורת שנים נמי גרים ואילו מירוח איסור ובבעלים דחיובא הוא דגרים אבל תורת שנים לא גרים וטעמא דבקרא דכתיב עשר תעשר תבואת זרעך דמיניה דרשינן תבואה שזורעים אותה וצומחת דהיינו הביאה שליש הוא דמיחייבא כדאיתא בפ' לולב הגזול ובפ"ק דמעשרות ודרשינן נמי שלך ולא של הקדש ולא של גוי והתם כתיב נמי שנה שנה דמיניה דרשינן דאין תורמין ומעשרין משנה זו על חברתה ואילו גבי מירוח דכתיב מעשר דגנך דדרשינן דיגונך לא כתיב שנה שנה ונקטינן דתבואה שהביאה שליש בשנה שניה של שמיטה דדינה מעשר ראשון ומעשר שני ונתמרחה על ידי ישראל בשלישית אינה נופלת לחיוב מעשר עני אלא כדקיימא קיימא דכי עשה גורן לא סלקי אלא דאיכא איסור אכילת עראי וכי אקדיש קמי שליש והביאה שליש בידי הקדש ופדאו הדיוט ונתמרח ביד הדיוט פטורה דקי"ל כרבן גמליאל וכדלקמן ומידת שליש פיטור וחיוב לגמרי גרמה דכי קצר אחר שהביאה שליש איכא חיוב פאה ולקט ושכחה כדלעיל וכו' עשה גורן איכא איסור אכילת עראי ואילו קצר קמי הכי ליכא חיוב פאה ואפילו עשה גורן ליכא איסור טבל דלאו אוכל הוא ותנן כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל וכו' ונראה בעיני דטעמא דמתני' דחלה פרישו לה במירוח דבר הלמד מענייננו הוא דומיא דחלה דבתר גלגול אזלינן בה ולא בתר גידול דאילו קמח שלקחו ישראל מגוי ועשאי עיסה פשיטא דחייב בחלה ואילו בפאה דמצותה במחובר בתר שליש אזלינן כדאמרינן לעיל גבי הקוצר לשחת:

מתני' דר' עקיבא. מתני' דתנן משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין דמשמע דכיון דשליש הראשון ביד הדיוט והקדישן אחר זה אע"ג דגדלו שני שלישים ביד הקדש אין לחוש להם דאחר שליש הראשון את מהלך וחייבין כל הגדולין כר' עקיבא היא:

התוספת פטור. לר' עקיבא דשדי תוספת בתר עיקר וכיון דס"ל לקולא כ"ש לחומרא:

התוספת חייב. התוספת דוקא הוא דחייב והוי טבל וחולין מעורבין רש"י ז"ל האריך לבאר תיקונן בפ' ראשית הגז עיין עליו:

מאי כדון. כדון לשון עכשיו כלומר עכשיו לענין הדין מהו הא דאמרינן מתני' כר' עקיבא מסכימים בזה בני הישיבה דמתני' מחייבא אפילו שמירח ברשות הקדש דיחידאה היא:

תיפתר כר' עקיבא. היא:

ובמירוח. אם באת להעמידה כר' עקיבא וכדפרישית תפרש דחייבים דקתני היינו שפדאם קודם מירוח ובמירוח שמרחן ההדיוט בתר הכי חייבין דאילו מרחן גזבר ואח"כ פדאן אפילו הוו כלהו גידולין ביד הדיוט מודי ר' עקיבא דמירוח הקדש פוטר וכדאיתא

בפ' ר' ישמעאל דמנחות אבל פדאן קודם מירוח כשמרחן הדיוט אח"כ חייבין כלהו גידולין לר' עקיבא ואפילו שגדל ביד הקדש שני שלישים אלא שהמעשרות אין ניתנין לבעליהן כדאיתא במס' דמאי וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"א דהלכות תרומות:

ולרבנן שני שלישים. דהקדש איכא ולא שדינן תוספת בתר עיקר ואפילו מירח ההדיוט נמי פטור ואם באת להעמידה ככ"ע תפרש דמיירי שקצר מיד דאחר שהקדיש פדה מיד וקצר מיד בענין דלא גדל כלל ברשות הקדש ומודו בהכי כולי עלמא ובפ' ראשית הגז הגירסא בהפך דר' עקיבא מחייב ורבנן פטרי ותלמוד דילן עיקר או שמא משום דקיימא לן כר' עקיבא שנאוהו בלשון חכמים כדאשכחן בפ' כל שעה בפ"ק דב"מ:

הלכה ו

מי שלקט את הפאה וכו'. בגמ' מפ' שהוא אינו יכול לזכות בה לעצמו:

רבי אליעזר אומר וכו'. בגמ' מפ' פלוגתייהו:

יתננה לעני הנמצא ראשון. אם ירצה לימלך מלתתה לראשון:

הלקט והשכחה. סתמן פטורין מן המעשרות כדמפ' בפ"ק דחלה משום דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו אלו שיש לו בהן חלק ונחלה עמך שהרי אף לו מופקרין ואשמועינן השתא מתני' דלקט ושכחה של נכרי חייבין כדמפ' בגמ':

של נכרי. בגמ' פליגי אמוראי מר סבר בשדה של ישראל אלא שלקטן הגוי ומר סבר שהשדה של נכרי ולקטן ישראל

בבעל הבית עשיר. הוא דנחלקו לא מיבעיא אם הוא עשיר דעלמא אלא אפילו הוא בעל השדה דלא מצי לזכות לעצמו ס"ל לר' אליעזר דיכול לזכות לאותו עני מיודעו והשתא משמע דסבר ר' אליעזר דלא בעינן כדי לזכות לאחר שמזכה יהא ראוי לזכות בו לעצמו ולקמן פרכינן עלה:

אבל בבעל הבית עני. מזה הלשון משמע דבעל הבית עני יכול לזכות לכולי עלמא והקשה רש"י ז"ל בפ"ק דב"מ דהא קי"ל לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו כדאיתא בת"כ ובפ"ק דגיטין ואיתא נמי לעיל לכך פי' הרב רבינו ז"ל דבעני דעלמא איירי ומשום הכי פי' הרב ז"ל ברישא נמי דבעשיר דעלמא נמי איירי כי היכי דלהוי רישא דומיא דסיפא ולא משמע הכא כן ונראה לתרץ קושייתו ז"ל דכיון שהוא עני מצי לזכות בפאה דעלמא אע"ג דבדידיה לא מצי לזכות אריה הוא דרביע עלויה וכיון דחזי ליה פאה בעולם הא הוי ראוי ליטול וכדאיתא לקמן הילכך זכה נמי לחבריה ואפילו רבנן מודו:

אדם זוכה לחברו במציאה. ואע"ג דמגביהה תחלה לחברו מגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה:

דתנינן תמן. בפ"ק דב"מ:
בשאינן טפולין. שאינן מיטפלין וסומכין על שלחן אביהם אלא אוכלין משל עצמן מש"ה מציאתן לעצמן אבל אם היו טפולין לאביהן מציאתן של אביהן ואמאי לא נימא דיכולין אחרים לחטפה דהא אינהו לא זכו לנפשייהו ולידא דאבוהון לא מטא והפקר היא ויכולין אחרים לזכות בה אלא דאינהו כיון דמגבהי לה לצורך אביהן זכה ולא הוי כתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים:
לעשות עמו בכל מלאכה. כגון שאמר לו עשה עמי מלאכה היום דאפילו בשעה שהוא מגביה המציאה הוא מושכר לבעל הבית וזכה בעל הבית בה:
רצה לחזור חוזר בו. כדאיתא בפ"ק דב"מ פועל יכול לחזור בו ואפילו בחצי היום:
מה צורכא להיא דריש לקיש. דמשמע דאתא לאשמעינן דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חברו ומשום הכי אע"ג דכשהגביה סתם הויא של בעל הבית אם רוצה לחזור בו ולעזוב לו שכרו מכאן ואילך יכול לחזור בו וזוכה בה לעצמו תיפוק לי דבהדיא איפליגו בה ר' ווחנן וריש לקיש:
ר' יוחנן אמר זוכה וכו' וריש לקיש אמר אין אדם זוכה לחברו וכו'. והא דאמר לעיל אדם זוכה לחברו במציאה בתוך ד"א ההיא דרביה אבא כהן והא דהכא דידיה ור"ל דסבר דאין אדם זוכה לחברו במציאה מפ' מתני' דדוקא מעני לעני מחלוקת וטעמא דרבנן כדמפ' בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני לא תלקט אתה לצורך העני דלהכי סמכינהו רחמנא משום דדינן לבוז ואפילו צ"ט אומרים לחלק כדאיתא בריש פרקין והוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים וטעמא דר' אליעזר משום דלא דריש ביה אלא להזהיר עני על שלו והא דאמרי רבנן יתננה לעני הנמצא ראשון היינו בתורת מתנה:
הראוי ליתן זכה. כגון גבי גט לעבד דאין עבד מקבל גט לחברו עבד דבעינן ראוי ליתן:
ראוי ליטול. אף ראוי ליטול נמי בעינן כגון גבי מתני' דבעינן דלהוי עני דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דראוי לשניהן ליתן פאה ולנוטלה אבל אם הוא עשיר לא זכי דאע"ג דחזי ליתן לא חזי ליטול:
מ"ד הראוי ליטול זכה כ"ש ראוי ליתן. כלומר כ"ש דבעי נמי ראוי ליתן:
ומ"ד הראוי ליתן אבל ליטול לא צריך. ואפילו עשיר לעני מצי לזכות:
דתנינן תמן. בפ"ק דגיטין:
תן גט לאשתי. ומוקמינן לה התם דתן כזכי דמי ומה זכות שייך ביה כלום האדם ראוי ליטול גט והא הכא דבראוי ליתן לחודיה סגי וקשיא למ"ד דבעי נמי ראוי ליטול גט:
ומשני שכן ראוי הוא לקבל גט בתו. כשקיבל עליה קדושין:

ושטר שחרור זה לעבדו. גבה דההיא תנינן לה:
והא הוא אינו ראוי ליטול. גט משום עבד דלאו עבד הוא:
ומשני שכן הוא ראוי לקבל שטר שחרורו. דאילו הוי עבד עברי ראוי הוא לקבל גט לעצמו וראוי ליטול הוא:
ותנינן. בפ' התקבל:
התקבל גט זה לאשתי. האיש שאמר לשלוחו היה שליח קבלה לאשתי:
או הולך. דקסבר הולך כזכי דמי:
אם רצה להחזיר יחזיר. דחוב הוא לאשה ואין חבין לאדם אלא בפניו:
האשה שאמרה התקבל וכו' מכי הגיע גט ליד השליח מגורשת. דהאשה עושה שליח כדאיתא התם הילכך לא יחזיר ומשמע דטעמא דאין חבין לאדם אלא בפניו הא לאו הכי ראוי לקבלו ואמאי והא איש לאו בר קבולי גיטא הוי אלא משום דחזי לקבל גט שחרורו וכדאמרן ולעולם ראוי ליטול הוא:
ופריך והעבד ראוי הוא להוליך את הגט. דקא סלקא דעתך השתא דכי תנן בפ"ב דגיטין הכל כשרין להביא את הגט אפילו עבד נמי בכלל ור' אמי סבר התם הכי והא בעינן לכולי עלמא ראוי ליתן והכא ראוי ליתן ליכא וכלהו מודו דראוי ליתן מיהת בעינן וקשיא לתרוייהו:
ומשני פתר לה לצדדין. דפשיטא דעבד לא מרבה מתני' דודאי פסול והתם מסקינן דאפילו ריח הגט אין בו:
ה"ג והא מתני' פליגא על מ"ד ראוי ליטול זכה דתנינן וכו' ור' עקיבא ראוי ליטול הוה. בתמיהה והא הוה עשיר כדאמרינן דעבד לה לדביתהו עיר של זהב אלמא דלא קפדינן אלא אראוי ליתן ותו לא:
עד שלא העשיר. קודם שהתיר נדרו כלבא שבוע חמיו כדאיתא בכתובות:
דתנינן תמן. בפ' בתרא דמעשר שני ר"ג שהיה הולך בספינה ונזכר שלא עישר פירותיו ושנת הביעור היתה כדמוכח התם ומיהר לעשרן כאשר הוא שם וקתני עישור אחד שאני עתיד למוד דהיינו מעשר עני נתון לעקיבא בן יוסף:
יד הפרנס כיד העני הוא. דשלוחו הוי ור' עקיבא שלוחן של עניים הוה:
בבעל הבית עשיר נחלקו. דכי פליגי רבנן ואמרי דלא זכה אותו עני אלא יתננה לנמצא ראשון היינו משום דהמלקט הוי עשיר וכיון דלא זכי לנפשיה לא זכי לחבריה אבל מעני לעני כולי עלמא מודו דזכי דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה אלמא דלא סגי בראוי ליתן אלא אף ראוי ליטול נמי בעינן:

יש קנין לגוי לפטרו מן המעשרות. פלוגתא דתנאי היא בתוספתא דמאי בפ' הלוקח מן הנחתום ור"ש ס"ל התם יש קנין לגוי וכו' ובפ' השולח מייתי לה להך מתני' ומפ' התם לר' אלעזר דסבר דתנא דמתני' כמאן דאמר יש קנין וכו' ומתני' בשדה דישראל ולקטינהו גוי שהניחן ישראל בשדהו. ולקטינהו ותנן דחייבין במעשר היכא דחזר ומכרן לישראל דיש לו קנין וכו' ואע"ג דהפקר הן מסתמא לא מפקרי אלא אדעתא דישראל ולאו אדעתיה דגוי ומשום הכי תנן אלא אם כן הבקיר כלומר צריך הישראל ראשון להפקירן לכל דאע"ג דר' יוחנן ס"ל לקמן בפ' ב"ש דהבקיר לישראל ולא לגוים הוי הבקר ה"מ כי שקיל להו ישראל אבל כי שקיל להו גוי הפקר בטעות הוא ולא הוי הפקר וכן כתבו שם התוס' והשתא נ"ל דר' חזקיה סבר כפירושא דרבה דהתם ולא כטעמיה דרבה דרבה ס"ל התם דמתני' סברה כמ"ד אין קנין לגוי וכו' ובעלים גוי ולקטינהו ישראל וחייב במעשר אבל כשהבקיר הגוי שהוא הבעל הבית מהני הבקירו ונ"ל דר' חזקיה אליבא דר' יוחנן מוקי לה כמ"ד יש קנין וכרבה דבבעלים גוי ולקטינהו ישראל מיירי ומדאורייתא בלא הבקר נמי פטור מן המעשרות כיון דיש קנין אלא דאשכחן לר' יוחנן דאמר בפ' מאכילין דר"ש אע"ג דסבר יש קנין וכו' אפ"ה מודי ר"ש דמפריש מעשרות מדרבנן ונוטל דמים מן השבט ומשום הכי דוקא הבקיר הוא דפטור אבל לא הבקיר חייב:

ברם כמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל. כלומר ותימא דמתני' מיתרצא דלעולם דהוי משדה דגוי ולקטינהו עניי ישראל ומשום הכי חייבין במעשר דהא גוי לא מיפקיד אפאה ולא חייל עלה שמא דפאה:

אי הכי אפילו אפקרינהו גוי נמי חייב. ישראל לעשרן דהא אפקיר דבר שאינו שלו הילכך מיחייבי ור' יוסי פליג דאדרבא מתני' כמ"ד אין קנין לגוי בחרץ ישראל ומתני' בדגוי ולקטינהו ישראל עסקינן ומשום הכי בעי הפקר והפקר אהני דקנין נכסים אית ליה דאי כמ"ד יש קנין אפילו הפקר לא בעי דכיון דאנחיה לשם פאה או לשם לקע סגי ואע"ג דלקטינהו ישראל ולאו אדעתיה דבעל הבית:

קל הקלו חכמים. כלומר הרבה קולות אשכחן גבי לקט שהקילו חכמים לעניים כגון האי דתנן גדיש שלא לוקט וכו' ותנן נמי ספק לקט לקט וה"נ הכא הוה לן לאקולי דאפילו ואין לו קנין נכסים. השתא מפרש לה ואזיל ומפ' סתמא דתלמודא דלא קאי ר' אלעזר אדר' יוסי דהא קאמר מצי גוי לאפקורינהו ומהני הפקרא דיליה כדמפ' ואזיל אלא אמאי דאמר ר' ירמיה בשם חזקיה קאי דאמר דלמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל אפילו הבקירו חייב דמבקיר דבר שאינו שלו:

וכי אין לו קנין נכסים. דמספקא ליה השתא לר' אלעזר אי אמרינן כר' מאיר כר' זעירא בפ' הלוקח מן הנחתום דאמר התם אע"ג דר' מאיר אמר אין קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות מודה הוא דיש לו קנין נכסים מפ' התם ומהו קנין נכסים אמר ר' בא אכילת פירות וה"פ דכי קאמר ר' מאיר דאין קנין היינו דאם זרעה ישראל בקבלנות או בחכירות דבקדושתה קיימא או אם חזר ולקח ישראל הפירות מן הגוי קודם מירוח וכ"ש אי בתר שליש קמא דלא תימא דהויא כסוריא והויא כיבוש יחיד אבל אם הגוי זרעה ואוכל פירות או שעשה הגוי מירוח לכ"ע יש קנין דנהי דקרקע לא קני פירות מיהו קני כדאיתא בפ' הלוקח מן הנחתום וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א דהלכות תרומה גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיע מן המצות אלא הרי היא בקדושתה לפיכך אם חזר הישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לגוי מעולם פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומירחן הגוי פטורים מכלום שנאמר דגנך ולא דגן גוי ע"כ ומצי גוי להבקיר ופטורים:

אפילו על דר' יוסי נמי מצי מקשי. ואריש מקשי דהיכי מצי לומר דמשום דלית ליה קנין וקרקע דגוי ולקטינהו ישראל חייב במעשר וכי לית לגוי קנין נכסים והא גידולין דגוי נינהו וגוי קונה בכסף והבקרו אמאי צריך וכי אמר ההוא תנא אין קנין לאו להא מילתא קאמר אלא אם חזר ישראל ולקחה וכו' כדאיתא לעיל והיינו טעמא דתלמודא דילן בפ' השולח אליבא דר' אלעזר דמפ' מתני' בשדה ישראל ולקטינהו גוי וכמ"ד יש קנין ולא הכריח הענין כמו שאמר כאן ברם כמ"ד אין קנין לגוי וכו' אפילו הבקירו נמי חייב שזאת אינה טענה דהא יש לו קנין נכסים אבל הכריחו ממקום אחר דאי שדה דנכרי אפילו לקטינהו ישראל נמי פטורים דיש לו קנין והיכי תנן דחייבין במעשר:

הלכה ז

אי זהו לקט. דלעניים פטור מן המעשר:

הנושר בשעת קצירה. שבלים הנופלים בשעת הקצירה למעוטי אחר היד דתנן לקמן וה"ה דדרשינן מחמת קצירה והכי איתא בת"כ אין לקט אלא הבא מחמת קציר ומשום הכי ממעטינן לעיל בפ' מלבנות ולקמן לקט קיטוף והיינו דוקא גבי דבר דדרכו לקצר דדוקא גבי פאה הוא דמרבי תולש ועוקר בפ"ק מייתורא דקראי אבל גבי לקט קצירך כתיב וכי תבצור כתיב וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד היה קוצר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידי אינו לקט אבל התולש דברים שתולשין אותן הנופל מתוך ידו לקט הוא ע"כ:

היה קוצר מלא ידו. דברים הנקצרים:

תלש מלא קמצו. דברים דדרכן ליתלש:

הכהו קוץ וכו'. שאין זה בשעת קצירה דמחמתו הוא ואפילו שיבולת אחת אינה לקט:
תוך היד ותוך המגל לעניים. שנכנסו השבלים לאויר היד שמלא כפו הקוצר וחתכן המגל מתוכו של מגל כלומר מצד חידודו ולא בגבו ונפלו בארץ לקט הן ותרתי מילי בעינן כי היכי דלהוי לקט תוך היד וחתכן המיל בחידודו והיינו תוך המגל וסיפא דקתני אחר היד ואחר המגל או או קתני כמו חלץ ועשה מאמר הכי מפ' לה בגמ' למר ומר מפ' דרישא דמתני' הויא כמו חלץ ועשה מאמר ותרי בבי נינהו וה"ק כיון שהיו תוך ידו אע"פ שחתכן המגל מגבן כיון שקבלן תוך ידו קציר מיקרי:
ונפלו מידו. מפני שהיד היתה מלאה ואינו יכול לקבצן:
ואחר היד. שנפלו מגב היד וכגון שחתכן גב המגל:
לבעל הבית. דתרתי בעינן כי היכי דלא מיקרי קציר ולהך פירושא בסיפא תרתי בעינן כי היכי דלהוי לבעל הבית:
ראש היד וראש המגל. שהיו שיבולין נוגעין בראשי האצבעות וחתכן:
ר' ישמעאל אומר לעניים. דס"ל דקציר קרי ביה ודמי לתוך היד וכו' זהו לפירושא קמא ולפירוש בתרא או או קתני והיינו שידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו הנושר משם או הנושר מראש המגל בחדא מינייהו ר' ישמעאל סבר לעניים ור"ע סבר לבעל הבית:
שבתוך הקמה. לפני הקוצרים שעדיין לא הגיעו הקוצרים לשם הרי כל הנמצא בהם לבעל הבית דאין לקט אלא הנושר בשעת קצירה:
העליונים לעניים. חטים העליונים איכא למימר לקט הן שנשרו מן השבלים בשעת קצירה ובגמ' יהיב סימנא להכיר עליונים ותחתונים דהיינו ירוקים ולבנים ירוקים שלא נתבשלו ולבנים הן מבושלין כל צרכן ואין קוצרים השדה אלא כשהתבואה יבשה ומתלבנת ומשום הכי תחתונים דהן ירוקין שאין מבושלין של בעל הבית דקודם קצירה כנסום נמלים שם:
הכל לעניים. בגמ' מפ' טעמא:
שספק לקט לקט. בגמ' פליגי אמוראי אם הוא דין מוסכם אם לאו:
ולא התולש בידו. מדברים הנקצרין דקצירך כתיב גבי לקט והיינו דרשא דלעיל ולא לקט קיטוף:
ולא הפורט בידו. גמר לא תלקט דפרט מלא תלקט דלקט מה התם קצירך אף הכא קצירך:
תוך היד ובלבד תוך המגל. דרישא דמתני' חדא קתני כדפרישית וסיפא תרי בבי נינהו:

תוך היד ואפילו לאחר המגל. וה"ה תוך המגל ואפילו אחר היד וחדא מינייהו נקט דרישא תרי בבי קתני וסיפא בבא חדא וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד דמתנות עניים אי זהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים וקוצר והוא שתהא הנופלת שבולת אחת או שתים אבל אם נפלו שלש כאחת הרי שלשתן לבעל הבית והנופל מאחר היד או מאחר המגל אפילו שבולת אחת אינה לקט ע"כ ונראה דקשיא רישא לסיפא דאי הוי לקט מתוך המגל אפילו שנשר מאחר היד היכא פסק בסיפא דמאחר היד בלחוד אפילו מתוך המגל אינו לקט וכן קשה תוך היד בלחוד אפילו חתכו גב המגל וכו' ונ"ל לפרש דדעתו לפסוק כפירושא קמא והכי קאמר תוך המגל אפילו אם נשר מראש היד הוי לקט או מתוך היד אפילו חתכו מראש המגל הוי לקט ופסק כר' ישמעאל וסיפא הכי קאמר הנופל מאחר המגל ואפילו אם נשר מתוך ידו או מאחר היד ואפילו אם חתכן תוך המגל לבעל הבית דתרתי בעינן כדי שיהא לעניים כלומר שיהא פטור מן המעשר תוך היד וראש המגל דדמי לתוך המגל או ראש היד ותוך המגל דדמי לתוך היד ותוך המגל וכ"ש תוך היד ותוך המגל גופויהו:

בלבנים. שהן מבושלין כל צרכן:

בירוקין. לשון עלה ירק שהן לחין שלא נתבשלו:

שאי אפשר לגורן לצאת בלא ירוקין. דהא אין כל השבלין שוין דאפשר שימצאו ירוקין הרבה בשדה אע"פ שקוצרין התבואה כשהיא מבושלת:

דר' יהודה בן אגרא היא. משום דקשיא ליה לר' יוחנן בפ' הזורע מתני' דתנן גר שנתגייר והיתה לו פרה ונשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ספק פטור אלמא דספק מתנות לקולא והא תנן שספק לקט לקט ומשמע דדינא דספק לקט לקט כולי עלמא מודו ומשום הכי מקשי ר"מ לרבנן דרבנן גופייהו לא פליגי ביה אלא משום דס"ל דירוקין הרבה ימים קודם קצירה הוו אבל אי הוה מספקא להו מודו לר"מ וקאמר ר' יוחנן דדינא דספק לקט לקט ר' יהודה בן אגרא הוא דתני לה כדמפ' ואזיל:

דברי הכל היא. וכלהו מודו שספק לקט לקט כדמוכחי לקמן מקראי ומתני' לא קשי אהדדי דישראל גבי קמה עיקרו חייב דהא קמה כשנולד לך בה ספק ואתה מעמידה על חזקתה בחזקת חיוב היא דמעולם היא עומדת לך דשל ישראל היתה ומשום הכי ספק לקט לקט ולחומרא:

ספקו פטור. דאוקמיה אחזקיה:

אי אתה מודה לי שספק לקט לקט. דרבי יהודה קאמר להאי טעמיה ואח"כ לא תפלוג בירוקין והכל לעניים ולר' יוחנן רבנן סברי דספק הוא והוי לבעל הבית:

משיב את חכמים. דרבנן מודו דספק לקט לקט וכו' אלא דרבנן ס"ל דודאי ירוקים לבעל הבית ור"מ מספקא ליה ופסק הרמב"ם ז"ל כר"מ בפ' הנזכר ולא ידעתי למה:
הצדיקהו במתנותיו. דאילו לראות לו זכות בדין הא כתיב ודל לא תהדר בריבו אלא לענין מתנותיו מיירי ועשה לו צדקה:
מה ששנה לנו ר' תעזוב. דתני בת"כ מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל תעזוב אותם ומתעזוב יתירה קא דריש דתרי כתיבי חד בפרשת קדושים וחד בפרשת אמור ומפ' ר' יוחנן הנח לפניהן משלך והך דרשא מהניא גבי פאה ולקט דכתיבי ביה אבל לא לענין שכחה ומשום הכי קאמר רבי אי לא קרא דלגר ליתום וכו' דכתיב בשכחה ומפ' דיהיה קרא יתירה הוא ולדרוש יהיה בין מן דיליה בין מן דילך הב ליה:
הדרן עלך הפאה ניתנת בס"ד

פרק ה

הלכה א

גדיש שלא לוקט. כשמקבצין האלומות והעומרים למקום אחד בתוך השדה קרוי אותו ציבור גדיש כדאמרינן האי גודשא תילתא:
שלא לוקט תחתיו. שקבצם במקום שלא לקטו שם העניים את הלקט והמקום ידוע שיש בו לקט:
כל הנוגע וכו'. כל השיבלים הנוגעות על פני הארץ בשטח הקרקע:
הרי הן של עניים. ופטורין כל אותן שיבלים מלעשר ובגמ' מפ' אמאי אין אומדין אותה כדתני סיפא הרוח שפזרה את העומרים בשדה וכיסו את הלקט של עניים המפוזר בשדה ואין ידוע כמה לקט היה שם שנפלו העומרים עליו:
אומדין אותה. בית דין הולכין עליה ושמין אותה כמה לקט ראויה לעשות שדה זו:
רשב"ג אומר וכו'. אין הדבר צריך אומד כבר קצוב הוא ולא פליג את"ק אלא לומר קצוב ועומד הוא:
כדי נפילה. בגמ' מפ' לה:
ואפילו כריכות. אלומות תרגום ירושלמי כריכן:
אפילו חטים על גב שעורים. ואפילו שהגדיש חטים על גבי לקט של שעורים קנסוהו ופטור מן המעשרות כדמפ' ואזיל:
דבית שמאי היא. דלקמן בפ' ב"ש ס"ל דהפקר לעניים פטור מן המעשרות והיינו אע"ג דלא הבקירו אלא לעניים מועיל דאינהו גמרי משכחה ופאה כדאיתא התם והכא נמי

יש הרבה שבלין שאינן לקט ויהבינהו להו לעניים בתורת לקט דהפקר דאפקרינהו תנא דמתני' הפקר לעניים הוא דהוי ולב"ה מעשר בעי:

שמענו שהוא פטור מן המעשרות וכו'. כלומר לדברי הכל הוא וטעמא דהפקר ב"ד הפקר ואפקירו חכמים לנכסי דהאי גברא ומיד הן פטורין מן המעשרות וחזרו ב"ד וזיכו בהן לעניים:

ומשום קנסא. דלא תהני מחשבתו:

וכל אשר לא יבא לשלשת וגו'. אלמא דיש כח לב"ד להפקיר ולקנוס לאיש בנכסיו ובאנשי כנסת הגדולה משתעי קרא בספר עזרא:

ומנין שהוא פטור מן המעשרות. דבשלמא הבקר דיליה דאיהו אפקריה מדעתיה נפקא לן בפ"ק דחלה מדכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך וכו' אלא הבקר דב"ד היכן שנינו שיש כח ביד ב"ד להפקיעו מן המעשר דכיון דבעל הבית עומד וצווח נראין כעוקרין דבר מן התורה:

לא בשביעית. השתא משמע ליה משום שמאריכין להן באיסור עבודת הקרקע ומשום פיטור מעשרות כדמפ' לקמיה:

ולא במוצאי שביעית. בשמינית שבאה למוצאי שביעית ולקמיה מפ' טעמא:

ולא בחדש אחד שהוא מוסיף. שמאריך בשביעית:

לא פטור מן המעשרות. דשביעית פטורה מן המעשרות דכתיב תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם כדאיתא לקמן בפ' ב"ש ואי מוסיף חדש אחד יותר אתה פוטרו מן המעשרות אלמא דאם עברוה ב"ד בשביעית אע"ג דמפקיעין מידי מעשר אותו החדש אפילו הכי הויא מעוברת ולקמן פריך לה והשתא מפ' לכולה ברייתא והדר מסיק למילתיה:

עד כדון שביעית. אשכחן טעמא דהשביעית אין מעברין לכתחלה אלא מוצאי שביעית מאי טעמא לא:

שלא לרבות באיסור חדש. משום דבשביעית כלה הישן והם מצפין לחדש ואם מעברין אותה אתה מאריך להן איסור החדש:

א"ר בון וכו'. השתא דפריש לברייתא אתי לאסוקי מילתיה ואמר דמהכא לא מצי למידק דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות דעיבור שנה שאני דמקיימינן קרא דשמור את חדש האביב דמהכא ילפינן לעיבור שנה:

עד שלא התיר רבי להביא ירק. הא דקתני לכתחילה אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית היינו קודם שהתיר רבי להביא ירק מח"ל משום גושי ח"ל הבאין בשרשי הירק דמטמא במגע ובמשא גוש הבא מארץ העמים כדתנן במס' אהלות:

הוא שביעית וכו'. כך הוא שביעית ומוצאי שביעית כשאר שני שבוע ומעברין אותן נמי לכתחלה דיש להן תבואה הרבה מח"ל שבח"ל יכולין לזרוע בשביעית וכן במוצאי שביעית אע"פ שהאריכו להן באיסור חדש יש להן תבואה הרבה לאכול אותה של ח"ל שהתירה עומר של שביעית:

תני אין מעברין את השנה. ברייתא אחריתא היא דמיתנייא במדרשא אחרינא ומפ' לה ר' מנא דכי היכי דלא מיתנייא בזמן שהיותה דגושא הכי נמי לא מתנייא בזמן שהשנים כתקנן וה"ה נמי לאידך:

זמן שלא היו השנים כתקנן. דישראל לא זהירו במצות ולא מיקיימא ברכת התורה וצויתי את ברכתי ומשום הכי מזיק להן עיבור של שביעית ושל מוצאי שביעית:

אבל בראשונה שהיו השנים כתקנן. שהיתה הברכה מצויה דועשת את התבואה לשלש השנים היא שביעית וכו':

למוצאי שביעית מיד. בפרק קמא דסנהדרין ובפ' הנודר מן הירק מפ' עעמא משום דס"ל מותר להביא ירק מח"ל לארץ כר' זעירא דלעיל:

שמרהו שיהא בחדושו. המתן לו ולא תעשהו ניסן כי היכי דלהוי פסח בזמן אביב וכיון דדין תורה מיקיים לא חיישינן למעשרות דמדין תורה הוא דפטור:

ויי דא אמרה הדא. כמו והי דא אבל אי זו היא המשנה שמשמעת אותנו דהפקר ב"ד פטור ממעשר ממתני' דגדיש שמעינן לה דהא הכא לא מיקיימא דינא דאורייתא ונותנים לעניים כמה שיבלים דלא הוי לקט ומפקיעין אותן מן המעשרות וכדמפ' ר' ייסא:

עניים מעשרין ואוכלין. ומתני' קתני הרי הוא של עניים ומשמע דפטורין מלעשר:

ומשום קנסא. ואפילו כב"ה אתיא וההפקר לכולי עלמא הוא דהוי אלא משום קנסא דלא תהני מחשבתו שרצה לגזול העניים אמר שיהא לעניים ורבנן זכו בה ואקניוה להו לעניים:

ארבעת קבין לכור. כדי נפילה דמתני' ארבעת קבין לקט לכור כדמפ' ואזיל דהיינו בית כור שדה שזרעו בה כור והכי מסקינן בפ' המקבל דב"מ:

ארבעת קבין לכור של תבואה. שלקטו עכשיו ומסיק לבית כור והתם איבעי לן במפולת יד או במפולת שוורים:

תמן תנינן. בפ' המקבל דב"מ:

אמר ר' יהודה וכו'. פליג אהא דתנן התם המקבל שדה מחברו אם יש בה כדי להעמיד בה כרי חייב ליטפל בה כלומר שלא עשתה אלא מעט ובא לו האריס למנוע עצמו מלהתעסק בה עוד שאין בה כדי טרחו אם יש בתבואתה כדי להעמיד הימנה כרי חייב ליטפל בה והתם מפ' לה:

וקאמר ר' יהודה מה קיצבה. מה היא הקיצבה שקצבתם לו להעמיד כרי וכי שדה קטנה לשיעור כרי ושדה גדולה לשיעור כרי:

אלא אם יש בה כדי נפילה. ומפ' ר' אבהו דההוא כדי נפילה היינו כדי הזרע שנפל בה בשעת הזריעה:

וכא הוא אומר הכין. דאמאי לא שיערו הלקט כפי הזרע שנפל בעת הזריעה ולא משני לה והכי איתא בפ' המקבל:

הלכה ב

שבולת שבקציר. דרך קצירתו נשארה שבולת אחת מלקוצרה ובגמ' מפ' אם נשארה באותה שורה שהוא קוצר עכשיו או בשורה שאצלה שכבר נקצרה וקאמר דאם יכול לכוף ראשה ולחברה ולקצרה בהדי שורה זו שקצר הרי היא של בעל הבית ואם אינה מגעת הרי היא של עניים והטעם מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד דמתנות עניים משמע דחשיבא לקט שבאותו פרק כתב כל דיני לקט ובפ"ה כתב כל דיני שכחה ולדעתו אפילו הניחה ברצון נמי ועוד שהוא ז"ל כתב כן היו שתי שבולות זו בצד זו הפנימית יכולה ליקצר עם הקמה והחיצונה יכולה ליקצר עם הפנימית ואינה יכולה ליקצר עם הקמה הפנימית ניצלת ומצלת את החיצונה שהרי היא כנופלת מתוך המגל ואע"פ שעדיין לא נקצרה ע"כ והיינו מימרא דר' יוסי דגמ' ופי' דברי הרב ז"ל כן צריך שתהא החיצונה סמוכה אל הפנימית כדי שתהא נקצרת עמה שהרי היא וכו' וכתב הרב דחשיבא כנופלת מתוך המגל דהיינו לקט ונראה לי שהביאו לרב לפרש כן משום דהני מתני' מאי זהו לקט ואילך בלקט מיירי ומתני' דשבולת שנתערבה בגדיש דבתרה בשבולת של לקט מיירי ודינין דשכחה לא מפ' להו מתני' אלא מבבא דהעומר ששכחוהו פועלים ואילך ותימא על פירושו ז"ל דהא גבי לקט דייקינן דוקא קציר בדברים הנקצרים דדרשינן הכא ובת"כ ולא לקט קיטוף ועוד גרע זו מאותה שהיא מאחר היד דהויא של בעל הבית משום דלאו דרך קציר הוא השתא דרך קציר בעינן קציר גופיה מיבעיא ועוד דבפ' האוכל שוגג אמרינן בהדיא דאין לקט אלא בתלוש ועוד דדוקא גבי שכחה מרבינן מחובר משום דכתיב בשדה ושכחת כדאיתא בפרקין דלעיל ובפ' עגלה ערופה ובפ' ב"ש לקמן אבל גבי לקט מנא ליה ועוד דהך מתני' קתני לה בספרי ובעדויות משמיה דר' ישמעאל ומשמע

התם דבראשונה היו אומרים דכולן הוו דעניים בין שאינה מגעת לקמה בין המגעת והא מנא להו גבי לקט ועוד דבגמ' מפ' בהדיא דהך מתני' הויא פירושא דמתני' דפ' ב"ש דתנן התם קמה מצלת קמה ומתני' דקמה מצלת קמה בהדי שכחה הוא דמיתניא התם ועוד דמוקי לה בגמ' והוא שיהא הקציר סובבה ומשמע דטעמא כדלקמן בפ' ב"ש דאמרינן התם שדה שעומריה מעורבבין ושכח אינו שכחה עד שיקצור כל סביבותיו כי היכי דלא יהא נדון ראש שורה והכי נמי הכא כי היכי דתהוי שכחה בעינן שיהא קצור כל סביבה דאי לא ניצולת היא ועוד דאמרינן בתר הכי כשהיו שתים וכו' ניצולת ומצלת והאי לישנא דניצולת ומצלת לא תני לה לקמן אלא גבי שכחה כי הא דתנן קמה מצלת קמה העומר אינו מציל ועוד מוקמינן לה בגמ' משום קושיית שכחת דזיתים באומן שני שנו משמע דגבי שכחה מיתנייא ועוד תניא בספרי בהדיא דטעמא דמתני' היינו משום בל תשוב והכי תניא התם לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא וכו' כלומר דטעמא דשכחה הוא משום בל תשוב כדתנן והך אגידה בהדי קמה שלא שכחה דהא נקצרת עם הקמה הילכך קמה מצילתה הלכך נראה ודאי דגבי שכחה מיתנייא ששכח מלקצרה ותני לה הכא משום דבתוספתא שנינו אמר ר' עקיבא בעלי בתים נהגו בה עין טובה ולעניים ובעדויות שנינו דר' ישמעאל אמרה להך מתני' בכרם ביבנה למדנו דעיקר מימריה דר' ישמעאל היינו דאם נקצרת עם הקמה דהויא של בעל הבית ולא של עניים ופליג אדר"ע דאע"ג דאשכחן שכחה במחובר הך ניצלת כדר' יוחנן דקמה חשיבא וקמה מצלת אותה ור' עקיבא מטעם שכחה והפקר הוא דפליג ומדמי לה לרישא דתנן כל הנוגע בארץ וכו' מטעם הפקר וקסבר דהקילו עליה כיון דשכחה דאיכא בה שתי מדות דהויין זכות לעניים אפילו הכי טבלא כיון דאינם שלמות ועוד שנהגו בה עין יפה בעלי בתים פטורה מן המעשר ור' עקיבא לטעמיה דסבר לעיל דהפקר דב"ש דמהני ואשמעינן ר' ישמעאל דאינה פטורה מן המעשרות ולא מייפינן כחן דעניים הכא וטבלא כי הויא נקצרת עם הקמה ולא דייני בה דינא דרישא וטעמא דרישא בבעל כרחיה אפילו הכי משום קנסא דב"ד פטרי וכדאמרן אבל היכא דליכא קנסא דב"ד טבל היא ואע"ג דשכחה ונתנה להן בעין יפה ומש"ה תני לה וכך מפ' לה רבינו שמשון ז"ל והרא"ש ז"ל בשכחה כדפרישית:

וראשה מגיע לקמה. כשכופפין אותה ראשה מגיע לקמה שאצלה:

אם נקצרת עם הקמה. כגון שהשבולת ארוכה ויכולין לקצרה עם השבלים של הקמה אפילו שלא יטו השבלים אצלה והכי מוכח בגמ':

הרי היא של בעל הבית. ואם עניים קצרוה ונתערבה עם לקט שלהן בעיא תיקון וכדתנן לקמן:

ואם לאו הרי היא של עניים. כיון דשכחה ואע"פ שהיא מחוברת דאית דין שכחה נמי במחוברת וכדכתיבנא:

שנתערבה בגדיש. שנתערבה בתוך שבולי הגדיש קודם שזכה בה העני:

מעשר שבולת אחת ונותן לו. כלומר תורם ומעשר ונותן לעני לפי שחייב לתת לו דבר מתוקן כמו שהיתה השבולת של לקט דפטורה מן המעשר ואע"פ שעדיין לא נתמרח הכרי מכל מקום לא דמי לשבולת של לקט דמתוקנת לעולם היא ושאר שבלים של גדיש כי נמרחינהו הא טבילי ומה שאין מזכיר שם תרומה בכלל הוא כדתנן עונת המעשרות ובגמ' מפ' לה:

העני הזה. המקבל השבולת המתוקנת:

מחליף דבר שלא בא לרשותו. דהא השבולת של לקט לא בא ליד העני עדיין כדי שיהא לו לבעל הבית זכות ממנו להחליף שבולת בשבולת כדאיתא בגמ' דהא חלופי גזל הוי כדאיתא בפ"ק דחולין:

אלא מזכה את העני בכל הגדיש. וטעמא דת"ק בגמ' מפ' לה:

תמן תנינן. לקמן בפ' ב"ש דקתני התם קמה מצלת את הקמה ומפ' ר' יוחנן לא תימא דוקא לקמה שכוחה דחשיבא הוא דמצלת אבל שבולת אחת שכוחה אינה מצלת ואשמעינן דאפילו לשבולת נמי מצלת ותו אשמעינן מתני' דקמה עצמה דניצלת בעינן דיהא יכולה ליקצר עמה כדתנן הכא:

והוא שיהא הקציר סובבה. כי היכי דלא יהא נדון ראש שורה או סוף שורה כדתנן לקמן דכיון דקצור כל סביבותיה אין מקום לדונה לא לראש שורה ולא סוף שורה ובל תשוב איכא:

והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שתהא וכו'. הצעה לבעייתו היא כלומר מה ששנינו במשנתנו הוא דיכולים לכופפה ולהגיע ראשה לקמה ולקצרה עם השבלים אבל לעולם שבלי הקמה שאינה שכוחה הוא דיכולים ליקצר עמה אף אם יניחנה בקומתה ומש"ה מצטרפין כי קא מיבעיא לן כשהשבלין של הקמה נמוכין והשבולת השכוחה מקומה גבוה בענין דאין הקמה יכולה ליקצר עמה והשבולת יכולה ליקצר עמה מאי:

ומסיק דמ"מ הקמה מצלת אותה. הפנימית ניצולת ומצלת השבולת הפנימית שאצל הקמה ניצולת מחמת הקמה וחשיבא קמה ומצלת את החיצונה:

אמר ר' אושעיה. משום דבעינן לאקשויי עלה ממתני' מייתי לה:

כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו. אע"פ שירדת ממנו ועברת ממנו ותניא בתוספתא משיפנה ממנו הוי שכחה אפילו הכי קאמר ר' חייא אם ממקום שאתה עומד שם אתה יכול ליטלו לא מיקרי בל תשוב:

ור' יוחנן. פליג עליה דר' חייא דכיון דעבר מיניה והניחו לאחוריו בבל תשוב קאי:

אינו יכול לפשוט ידו וליטלה. בתמיהה ואמאי בעינן שתהא נקצרת עם הקמה וקסבר דמתני' אפילו באותו אומן עצמו מיירי:

ומתרץ ר' לא באומן השני. שנו אבל באותה שורה עצמה לא בעינן יכולה ליקצר עם הקמה אלא כל זמן שיכול לפשוט ידו וליטלה לא הויא שכחה ור' אושעיא נמי משום דעדיין עומד תחת אותו זית קאמר הכי:

דבר שהוא ראוי להציל מהו להעשות שכחה. דבר שהוא ראוי להציל את אחרים ששכחן כששכחו מהו שהוא עצמו יעשה שכחה וכגון ששכח את הקמה הסמוכה לשבולת פנימית וחיצונה:

אם נטל את החמישי הרי זה שכחה. הרביעי וכדמפ' ר' בון בר חייא:

מ"ד אם נטל את החמישי כשיש שם ששי. דכשנטל את השלישי נטל את החמישי מיד שלא שהה בין נטילת שלישי לחמישי דאז לא חלה שם שורה על השלישי שנשארו הוא דהוי שכחה:

אבל שהה ליטול החמישי. לא הוי ארבע שכחה כגון שהיו ששה עומרים ונטל שלשה והניח שלשה דהשלשה שהניח נחשבין שורה וקי"ל כב"ה לקמן דשלשה עומרים לא הוו שכחה משום דהן עצמן הוי שורה והתם מפ' כמה שיעור שהייה המפסקת בין קצירה לקצירה כי היכי דליחשוב קצירה בתרא תחלת קצירה ולא הוי שכחה וה"ה בין עימור לעימור:

ומ"ד אם שהה ליטול החמישי וכו'. כלומר אף אם שהה ליטול החמישי הוי רביעי שכחה כשאין שם ששי דכשעימר שלישי לא נשתיירו כי אם שנים דאע"ג ששהה קודם שעימר החמישי לעולם הוי כמסיים עימורו הראשון:

עד שלא נטל החמישי וכו'. כלומר והא הכא כשיש שם ששי אע"ג דלא שהה ונטל החמישי אמאי הוי שכחה הא הוה נחית שמא דשורה עלייהו ותו לא הוי שכחה דהרביעי עצמו השכוח היה מצרפן לשורה ואפילו הכי קתני דהוי שכחה:

הדא אמרה. דאע"ג דהיה מציל את אחרים כששכחוהו לעצמו הוא גופיה הוי שכחה:

ה"ג ואית דבעי נשמעינה מן הדא וכו' הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו וכו'. והכי איתא לקמן בסוף פרק ב"ש:

סאה תבואה עקורה. דקי"ל לקמן דקמה שיש בה סאתים אינה שכחה וכן עומר שיש בו סאתים ותנן שכח סאה עקורה וסאה שאינה עקורה לא מצטרפי והוו שכחה וסתמא קתני ואפילו ששכח עקורה תחלה דקמה מצילה כדתנן לקמן:

ומפ' ר' יונה לעולם לא תפשוט דמתני' מיירי בקוצר שורה ומעמר שורה שכן היה דרכו קוצר ומעמר קוצר ומעמר ובעוד שטרוד לעמר התלוש שכח המחובר:

וכבר שכח את הקמה עד שלא שכח את העומרים. ומכי התחילה השכחה כבר אבדה הקמה כחה ומעולם לא נצטרפה אבל אם שכח העקורה תחלה דהקמה מצילתה הא נצטרף העקור עם שאינו עקור ובטיל אגביה וחשיב כאילו הקמה עצמה יש בה סאתים ואפילו שכחה תו לא הוי שכחה וכן נראין מדברי רבינו שמשון ז"ל שכתב שם בפ' ב"ש כן:

ומסיק ר' יונה תפתר בקצר שורה ומעמר שורה וכבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרים. אבל אם שכח את העומרים תחלה ניצולת העקורה משום שאינה עקורה ולא אמרינן דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי הוא שכחה ויש ליתן טעם כאן דכיון דסאה של קמה מציל על סאה של עקורה הרי היא כקמה שיש בה סאתים ואם שכחה אינה שכחה ע"כ:

כיצד הוא עשה. כיצד מתקן השבולת:

מביא שתי שבלים מהגדיש. שנתערבה בו השבולת של לקט:

ואומר אם של לקט היא. מפריש אחת לעני ואומר אם זו של לקט הרי טוב: ואם לאו הרי מעשרותיה ותרומתה קבועין בזו:

וחש לומר שמא אותה שקבע בה וכו'. פירכא היא דדילמא הך דקבע בה מעשרות הויא ההיא דלקט ומפריש מן הפיטור על החיוב ואין חלין המעשרות כלל ונשארת בטבלה הראשונה והאיך נותנה לעני:

ומשני אמר ר' יונה מביא שתי שבלים. בזה נתקשה רבינו שמשון ז"ל ופי' דהא דמשני ר' יונה מביא שתי שבלים היינו שתי שבלים חוץ מאותה שנותן לעני וז"ל ומשני א"ר יונה מביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני וקובע המעשרות על אחת מהן ואומר על הראשונה אם לקט היא הרי יפה ואם לאו מעשרותיה קבועין על השניה ואח"כ אומר על השנייה דאם היא של לקט הרי מעשרות הראשונה קבועין על השלישית והשתא יש כאן שתי שבלים דלא ידעינן אהי מינייהו המעשרות קבועין ואין יכולין ליתן לעני אלא הראשונה והא דנקט ונותן לו אחת מהן לא חש לומר ונותן לו הראשונה הואיל וכבר פירש מעיקרא ועוד האריך בתיקון הגדיש למ"ד אין בילה עיין בפירושיו ז"ל ונ"ל דאין

הלשון משמע כן אלא הכי קאמר שתי שבלים שאמרנו כך הוא מביא שתי שבלים אחד מהגדיש המעורב ואחד מגדיש שהוא ודאי ונותן לעני אחד מהן ויזכה לו בה ויאמר כן אם זו של לקט הרי טוב ואם לאו מעשרותיה קבועין בזו של ודאי ונותן לו הראשונה וכדברי הרב ז"ל ואף הרב ז"ל הודה דאפשר שזו סברת ר' יונה עוד נ"ל פירוש אחר שלא על דרך פירוש הרב ז"ל דלעולם נוטל השתים מן הגדיש המעורב אלא שחוזר ואומר אותן דברים ממש בשבולת שניה ושניהם נותן לעני אחד במתנה ואחד במכירה ותרתי מילי אמר ר' יונה ואומר פעם שנית על השבולת השנית ונותן ואומר וכו' כלומר דמתנה הויא אחד מהן דוקא אבל לא האחרת וכיון דמתנה כן על השניה דהשתא לא קשה דדילמא זו שקבע בה המעשרות לקט היא דהא חזר והתנה כן על השניה דאם היה לקט מעשרותיה דראשונה קבועין בה עצמה ואפשר נמי דשניהן ודאי ומעשרות השניה עם מעשרות הראשונה קבועין בזו דהיינו באותה שאינה מתנה ולהכי הדר ר' יונה ואמר ואומר אם לקט היא כלומר ואומר פעם אחרת בשניה אותן דברים ממש דהא אינו יודע אי זו מהם ודאי ואפשר גם דשניהם ודאי הלכך נותן לעני במתנה אחת מהן שהרי אחת מהן חייב לו שלימה והאחרת יש בה שיעור לחשש מעשרות של השתים וכ"ש של האחת דהאחת מהם טבל ודאי והעני בזה אין לו תרעומות הלכך אינו צריך לתת לו במתנה השנית אלא יכול למכרה לו חוץ ממעשרותיה והעני יבקש פרנסה ממקום אחר לתקנם ויסלק הספק וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ד שבולת של לקט שנתערבה בגדיש הרי זה מפריש שתי שבלין ואומר על אחת מהן אם לקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות שחייבת בהן שבולת זו קבועין בשבולת שניה וחוזר ומתנה כן על שבולת שניה ונותן לו אחת מהן והאחרת תהיה מעשר ע"כ כוונת הרב מה שאמרתי והאחרת תהיינה בה המעשרות ומוכרה לו לבד ממעשרות שבה:

דר' יוסי היא. טעמא דרבנן אתא לפרושי דאמרי דיכול בעל הבית להחליף שבולת בשבולת ולתת לעני שבולת מתוקנת וטעמא דסברי כר' יוסי דפ"ב דבכורות דתנן התם רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים רבנן סברי אי אפשר לצמצם ובודאי חד מינייהו חולין ושקיל כהן חד מינייהו ויאכל במומו והנשאר ביד ישראל נמי ירעה עד שיסתאב ויאכל במומו לישראל וקאמר ר' יוסי דהך דישראל דחליפין ביד כהן פטור מן המתנות דעשו שאינו זוכה כזוכה ואע"ג דלא מטא לידיה כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה דמי כלומר ואע"ג דלא זכה כהן בהאיך דלא מטא לידיה מעולם הואיל ומעיקרא הויא שייכא ביה יד כהן דשמא דידיה הוי שויוהו רבנן כמאן דמטא לידיה שם בכורה וזבין ליה לישראל במומיה ושקליה לאידך חילופיה לדמיו ובכור שמכרו כהן לישראל פטור

מן המתנות דאיתקש לצבי ואיל כדאיתא התם והכא נמי שויוה רבנן כמאן דמטא לידיה דעני ויכול בעל הבית להחליפה כדי לתקן לו שבולת:

ור"מ מחייב. במתנות התם מפ' טעמא משום דכהן בא עליו משני צדדין אי בכור הוא כוליה דידי הוי דשקילנא הוי חולין ומהדרנא ליה ניהלך ושקילנא מתנות דיליה ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות דיליה ניהלי:

לדברי ר' יוסי צריך לזכותה לכהן. כדמפ' ר' יוסי בר זבידא לקמיה דר' בא אדר' אליעזר קאי דר' אליעזר ס"ל מזכה לעני כל שדהו ור' יוסי פליג עליה דר' יוסי בעי התם חילופיו ביד כהן כדתנן התם הכי נמי הכא צריך שיזכה לעני כהן השבולת שנוטל התרומה ותרומת מעשר ממנה דבכל מתנותיה אית בהו זכייה לכהן בין השבולת שנותן לו במתנה בין אחרת דמכירה ובהכי הוי חליפיו ביד כהן ומצי למכור לו האחת חוץ ממעשרות שלה ושל חברתה דאילו עני שאינו כהן לית ליה זכייה בכל מתנותיה ואפילו הוא לוי ולא מהני:

אמר ר' יוסי. הוא ר' יוסי בר זבידא אמורא:

וא"ר בא לדברי ר' יוסי וכו'. דר' יוסי פליג אדר' אליעזר דמתני' דלר' אליעזר כל עני דעלמא סגי וכ"ש דפליג אדרבנן ודלא כריש לקיש דאמר דרבנן סברי כר' יוסי:

כל גרמה אמרה דהיא דר' יוסי. וצריך לזכותה לעני כהן כדמפ' ואזיל לדעת כולי עלמא דס"ל לר' מנא דבהא פליגי דת"ק סבר מזכה את העני בשבולת דאי לאו הכי מאי טעמא דרבנן אלא דרבנן נמי מודו דצריך לזכות לעני כהן ובהא פליגי ר' אליעזר ורבנן דרבנן סברי בשבולת אחת דמזכי ליה סגי ואותה לוקח ומתקנה באחרת ור' אליעזר סבר בעינן לזכויי ליה בכוליה גדיש כי היכי דליזכי נמי באותה שבולת המעורבת:

ת"ק סבר מימר נראה כמזכה מימינו לשמאלו. כלומר וטעמא דרבנן דפליגי ולא אמרי מזכה לו בכל הגדיש משום דכיון דהגדיש לא נפק מרשותיה דבעל הבית מחזי האו זכות כי חוכא ואטלולא כמו שמעביר זכותו מימינו לשמאלו דלא נפיק לרשות אחר ומשום הכי אינו מזכה אלא שבולת אחת מן הגדיש וכדאוקימנא מתני':

ור' אליעזר סבר דאינו נראה כמזכה מימינו לשמאלו. הלכך מצי לזכויי ליה כוליה גדיש כי היכי דליזכי עני בההיא שבולת דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וכיון דתרויהו קפדי דלהוי זכות שלם ממילא שמעינן דבעינן שיזכה ואע"ג דלא אתי לידיה דעני:

מחלפא שיטתיה דר' אליעזר. דתנן לעיל בפ' הפאה ניתנת אליבא דר' אליעזר דבעל הבית מזכה ליה לעני הפאה והעני זכה במאי דמזכי ליה בעל הבית בהן:

ומשני בשיטתן השיבן. כלומר לדבריהן דרבנן קאמר להו לדידי בעל הבית גופיה יכול לזכות לעני כדלעיל אלא לדידכו דאמריתו דעני גופיה בעינן דזכי כל זמן שלא זכה העני בשבולת היכי מצי יהיב רשות דמחליף בעל הבית ולדידכו צריך לזכות לעני בכל הגדיש וטעמא דרבנן כדלעיל דכל הגדיש לא מזכי דחוכא הוא:

הלכה ג

אין מגלגלין בטופח. פי' הרמב"ם ז"ל בפיה"מ האי טופח מין קטנית כההוא דתנן בריש כלאים הפורקדן והטופח ופי' הרב ז"ל דקאמר ר' מאיר שיש להשמר מזה המין שלא יקצרוהו בכלל הזרע מפני שמזיק לעניים שמא יהא הלקט הנופל מן המין ההוא וחכמים מתירין מפני שאפשר שיהא הלקט מן הזרע הטוב ולא מזה המין ע"כ ואינו נכון דמאי שייכא ברייתא דהמרביץ שדהו דמייתי בגמ' לזה הענין ועוד דפריך בגמ' מרבנן דמתני' ארבנן דברייתא משמע דכולהו חדא נינהו ועוד אטו איכפל תנא לאשמועינן בזרוע כלאים שלא יקצור מין עם מין אחר וכי מכל מין תבואה אינו מחויב להניח פאה ולקט ואם כל מין זרוע בגבולו מה יוסיף ומה יגרע שיקצרנו בשעת קצירת החטים אם לאו לכך נראה פי' הערוך עיקר שגורס הפ"א בצרי מלשון משקה טופח ומגלגלין דקאמר מלשון מגלגל עמו עד י"ב שנה בפ' נערה שנתפתתה דהיינו בדברים רכים ובלשון נחת וה"ק בעלי בתים רשאין לגלגל עם העניים לומר תבואו מחר דעכשיו היא לחה ומטוננת ומשום דכשהיא לחה ומטוננת העניים כשהולכין עליה נעשית טיט וגומות ומתקלקלת וקאמר ר"מ דאין מגלגלין לדחות העניים בזאת הטענה דהפסד ביטול מלאכתן עדיפא ובגמ' מפ' דשמין לבעה"ב הפסדו:

וחכמים מתירין. לגלגל עמהן מפני שתקנתן אפשרית שנקל הוא שיבואו מחר ובגמ' מפ' דלרבנן שמין לעניים הפסד מלאכתן:

המרביץ שדהו. הרוצה להרביץ שדהו ודרכו לעשות כן אחר קצירה ובא העני אחר קצירה עליו וליטול פאתו:

אם הזיקו מרובה על של עני. כגון שהיא בית השלחין ועכשיו היא עונת המים ואם ימתין למחר אין לו מים מותר להרביצה דחייו קודמין:

ואם היזק עניים מרובה על שלו. כגון שיכול להמתין למחר להשקותה אסור להרביצה דסתמן דעניים נעליהן נקובין ומזיק להן:

מניחן על הגדר. כלומר השדה שרוצה להרביץ ירביץ ומניח הלקט והפאה על גבי הגדר כדי שיקחו העניים שלהן והוא ירביץ ולא יזיק להן ולא יזיקו לו:

תמן הוא אומר כשם שהוא מדל בשלו. לקמן בפ' כל זית תנן המדל בגפנים כשם שהוא מדל בשלו כך הוא מדל בשל עניים דברי ר' יהודה פי' מדל שלופי שכורת שריגים מהן עם אשכולות להקל מעל הגפן שתהא יותר עבה לא תוציא כלל לאותם האשכולות וקאמר ר' יהודה דיכול לכרות העוללות שהן של עניים נמי אע"ג דמפסדי עניים כדרך שכורת האשכולית הראויין לו ולא קאמר דיניח העוללות על גבי הגדר:

הן גרמו לעצמן שלא באו. בשעה שהוא מדל והוא יכרות העוללות ויניחם לשם ואינו מחוייב יותר:

אבל הכא כבר באו. ומה היה להם לעשות ולכך אין להפסידן ולקמן בפ' כל זית משנינן לה שינוייא אחרינא:

וכא אינון אמרין הכין. דהא מתני' סתמא קתני וחכמים מתירין ולא חשו להזקו של עני:

ומשני תמן אי אפשר. ברייתא מיירי בעניים מעיר אחרת ואין יכולין להמתין ואי אפשר להו:

ברם הכא אפשר להו. אפשר תקנתם שיחזרו לערב או מחר:

אין מגלגלין. אלא יכנסו ולא ירביץ ולא חייש להיזקא דבעל הבית והתם חייש מיהת להיזקא דבעל הבית דמדל בשלו ומשני דשמין לו הפסדו:

אמרין מגלגלין. ולא חיישי להיזקא דעניים והכא חיישי ומשני דשמין וכו':

למי הוא משלם. דהא ממון שאין לו תובעין הוא:

ומשני לעניי אותה העיר. דלגבי דידהו ממון שיש לו תובעין חשיב:

דלא כן מה אנן אמרין. דמשמע טעמא דעני היה באותה שעה הא לאו הכי משלם למאן משלם קסבר דלרבנן אפילו לעניי אותה העיר חשיב ממון שאין לו תובעין:

ומשני למדת הדין נצרכא. לא מפני שיחייבוהו ב"ד לשלם אלא משורת הדין ראוי הוא לשלם אם לא משום דעני היה באותה שעה והכי מוקי לה בריש פ' הזורע מדת חסידות שנו כאן כדאיתא התם:

הלכה ד

בעל הבית עשיר. שיש לו מאתים זוז שהיה עובר ממקום למקום וצריך לפרנסה ואין לו מעות שהוציאן בפרקמטיא יטול עם העניים כשבוזזין פאה ולקט:

וכשיחזור לביתו ישלם. כשימכור הפרקמטיא שמביא מעות כשיחזור לביתו ישלם ובגמ' מפ' למי ישלם דממון שאין לו תובעין הוא:

שלו פטור. מה שלוקח בהן דהיינו מה שנותן לו העני שהוא לקט שכחה ופאה פטור מן המעשר כדתנן בריש מס' חלה:

ושל עניים חייב. מה שנותן לעניים מתבואתו חייבין לעשר וקמ"ל דלא תימא כיון דנותן להם חלופי פאתם דפטור מן המעשר:
שנים שקבלו. והן עניים ונעשין כבעל הבית השתא ואמרינן בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו ודוקא על חלקו נעשה כבעל הבית ולא על חלק חברו לפיכך מותרין ליתן זה לזה:
המקבל שדה לקצור. כדמפ' ר' יהודה למחצה ולשליש ולרביע ואסור במתנות עניים ונעשה בעל הקרקע וקרינן ביה להזהיר עני על שלו:
אבל אמר לו שליש מה שאתה קוצר. בגמ' מפ' מ"ש רישא ומ"ש סיפא:
ואסור במעשר עני. שאין חייב מעשר עני אלא אחר שקצר והרי זכה בחלקו שקצר:
פודין זה לזה מעשר שני. בפ"ק דקידושין מייתי לה ופירש"י ז"ל פודין זה לזה מ"ש אם יש לאביו מ"ש פודהו הבן משלו לצורך אביו בלא חומש דכתיב ואם גאול יגאל איש ממעשרו על מעשר שלו מוסיף חומש ולא על מ"ש של חברו והכא קמ"ל דלא אמרינן הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר ניהו לגביה והרי הוא כמי שפודהו הוא לעצמו:
ונותנין זה לזה מעשר עני. אם יש להן מעשר עני לחלק לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני אע"פ שחוב עליו כגופו ומהכא דייק התם דמשל אב:
הכי גרס בתוספתא דמ"ש פ"ד אמרו לו מה אילו היו שניהן ענוים. וה"פ דאם הבן עני מה תשיב לנו מניין יתן לאב אם לא מעשר עני דהא אין לו לעצמו וכל שכן לאחרים וכי היכי דתודי לן אהך דנותן לאביו מעשר עני ה"נ אפילו יש לו נותן לאב מעשר עני:
מה בינה לקדמיתא. דהא ברישא נמי לא יהיב ליה אלא שליש קציר העולה:
לכשתקצור שליש יהא שלך. לכשתקצור כולה השליש יהא שלך דלא זכי במחובר מידי דאין לו אלא בתלוש ומשום הכי חיוב לקט שכחה ופאה על בעל השדה וכתב רבינו שמשון ז"ל ואע"ג ששכחת עומר בתלוש בשעת עימור ושמעינן ליה לר' יהודה בפירקין דלעיל גבי גר דאע"פ שאין לו שכחה בקמה יש לו שכחת עומרים מ"מ הכא שרי כיון דלא קרינן ביה קצירך הואיל ולא זכה אלא בתלוש וגר שאני דאכתי קרקע שלו הוי וקרינן ביה קצירך מידי דהוי אמכר קמה ושייר שדה דאסור בלקט שכחה ופאה כדלקמן ומ"מ לא מיחייב גר בלקט ופאה מאחר דעיקרו במחובר ע"כ:
הדא אמרה שהמוכר זכאי בפאה שהיא מתרת העומרים. כדפרישית בפ' אלו מפסיקין כגון דמכר חצייה שהניח בקמה ושם הניח החיוב של כל השדה ובא הלוקח וקצר ממנה שבולת ונפל בה אונס דאמר התם דחזרה פאה לעומרים ומיבעיא לן התם אם יזכה

המוכר בה שבידו העומרים הקצורים כשהוא עני דלא שייך ביה להזהיר עני על שלו דחיובא רמיא על הלוקח שקנה הקמה ופשטינן לה מהכא שהמוכר זכה דאין לו אלא הקצור ומשום הכי שרי ליקח פאה:

ודחי תמן נתחייבה שדהו ברשותו. דקודם שמכר הקמה כבר נתחייבה שדהו ברשותו וכיון דרמיא עליה שעה אחת תו לא פקע איסורא דלהזהיר עני על שלו:

הכא לא נתחייבה שדהו ברשותו. דהא שכיר בעלמא הוא:

שהן בעזיבה. דחייה אחריתא היא דתעזוב כתיב מן דידך יש לך לעזוב ואיהו כי שקיל להו מאי תעזוב איכא דבתר קצירה זכי:

הלכה ה

המוכר מותר. בגמ' מפ' כגון שמוכר הקמה והשדה:

והלוקח אסור. דשדך וקצירך איכא גביה וקמ"ל דהמוכר שרי ולא תימא דלאפקועי מתנות עניים קא זבין לה ולגזור בה רבנן קמ"ל דלא גזור והרמב"ם ז"ל פי' דבלוקח נמי אשמועינן דאע"פ שלא נתן דמים ואפילו לוה הדמים ולקחה הרי זה אסור:

על מנת שילקט בנו אחריו. הלקט הנושר והא דתניא בפ"ק דב"מ ילקט בנו אחריו התם בסתם אבל הכא במתנה שיפחות לו משכרו בשביל בנו שמלקט אחריו:

או שהוא מסייע את אחד מהן. בת"כ נפקא לן מדכתיבי תרי זימני לא תלקט לעני חד לא תלקט לעני לא תסייע את העני וחד לא תלקט להזהיר עני על שלו:

ה"ג ועל זה נאמר אל תסג גבול עולים. ביו"ד ואע"ג דקרא לא כתיב הכי וכן גריס הרמב"ם ז"ל ורבינו שמשון ז"ל ובגמ' מפ' לה:

אצל זה אני קורא קצירך. וכגון שנתן לו רשות בקרקע במחובר דאי לא מכר לו אלא בתלוש המוכר הוא דאסור ותו לא כדאמר לעיל:

בעל הבית שעשה כן. שהתנה עם הפועל שילקט בנו אחריו מוכר חלקן של עניים וגוזלן:

גוזל לבעל הבית ולעניים. דהפועל ממציא לבנו יותר מדין לקט וגוזל לבעל הבית ולעניים:

אלו עולי מצרים. והוי כאילו כתיב גבול ישראל דבשביל מתנות עניים הברכה הווה ואם זה גוזל העניים גוזל טובתן של ישראל הוא כדתנן (באבות פ"ה) בארבע פרקים הדבר מרובה וכו' ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים ועולם דקרא מ"ס הרבים בשקל הודם עושם עולם שלהם משה מצד הקב"ה מעלם מים ומארץ מצרים:

אלה שירדו מנכסיהן. כדמפ' לסמייא צווחין סגי נהורא ודרשו ג"כ עולם בלשון עלייה לשון יחיד ומ"ם הרבים ושב לעני היורד מנכסיו עולים בלשון כבוד כמו שמכנים לסומא סג"נ בלשון כבוד:

הלכה ו

ולא שכחו בעל הבית. בגמ' מוקי לה והוא שעומד וכו' ובפ"ק דב"מ מפ' דבשדה שאינה משתמרת הוא דבעינן דבעל הבית קאי בשדה דליזכי בה במציאותיה ובההוא אמרינן דלא זכו בו עניים עד שישכחוהו פועלים ובעל הבית אבל אי הוי בעל הבית בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעל הבית דמדמי ליה למציאה ומציאה אע"ג דצווח זכתה לי שדי לא זכי אי איני עומד שם ואפילו ברץ אחריהן ומגיען והכי משמע הכא בגמ' ומקרא יליף לה:

עמדו העניים. בפניו של עומר ושכחוהו פועלים ובעל השדה מחמת אונס שהעניים גרמו:

שחפוהו בקש. העניים ובגמ' מפ' לה:

דכתיב קצירך ושכחת. משמע דבעל הקציר ישכח דהיינו בעל הבית: דכתיב כי תקצור ושכחת. דמיותר קרא דלכתוב כי תקצור ושכחת למה לי למכתב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת אלא הכי מידריש כי תקצור ושכחת קצירך ושכחת דצריך שגם הקוצר שהוא הפועל דמתני' ישכחהו אבל חד לחודיה דישכח לא זכי ביה העני:

ה"ג בכל הספרים אפילו חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם. ומשום דלא שכחו בעל הבית משום הכי בעינן כי היכי דתיחול עליה שמא דשכחה שישכחוהו כל אדם ואז הוי שכחה אפילו לא שכחו בעל הבית ובאינו עומד באותה שדה אלא בשדה אחר עסקינן ולא גרסינן ושכחו בעל הבית אי בעומד בעל הבית בעיר הא אמר ר' שמעון בסיפא דלא הוי שכחה ואפילו שכחו בעל הבית וכו"ע אלא בעומד בשדה אחר אפילו לא שכחו בעל הבית חשיב ליה שכחה בסיפא אי נמי דשפיר גרסינן ושכחו בעל הבית בעומד באותה שדה גופה עסקינן ואע"ג דשכחוהו פועלים ובעל הבית לא סגי עד שישכחוהו כל אדם ובתוספתא לא גרסינן ולא שכחו בעל הבית:

יודע אני שפועלים שכחו עומר שבמקום פלוני. כלומר זכור אני עומר שבמקום פלוני שהנחתי שם מדעת וסמכתי על הפועלים שיביאוהו ושמא פועלים שכחוהו:

אינו שכחה. אפילו חזר ושכחו בעל הבית דס"ל לר"ש דדוקא עומר בשדה הוא דהוי שכחה אבל משבא בעל הבית לעיר אין שכחתו ושכחת פועלים כלום כדלקמן:

היה עומד בשדה וכו' הרי זה שכחה. אפילו לא שכחו בעל הבית ובעיר גרסינן ושכחוהו לומר ששכחוהו כולן ובסיפא ל"ג ליה וכגון דלא קאי באותה שדה דלזכי ביה דאילו קאי באותה שדה שכחת פועלים ושכחת בעל הבית ושכחת כל אדם בעינן ותנא דמתני' דריש קרא הכי שכוח מעיקרו הוי שכחה ששכחו הוא תחלה לפועל אבל זכור ולבסוף שכוח כגון שהניחו שם מדעתו ולבסוף שכחו ע"י פועלים לא הוי שכחה אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח כיון דליתיה גביה דליזכי ביה הוי שכחה וה"ק בשדה ושכחת בשדה בעינן דשכחתיה אתה ולא בעיר דבעיר אפילו לא שכחתו הוי שכחה והכי איתא בפ"ק דב"מ:

אפילו לענין מציאה כן. אליבא דרבנן דמתני' קאי דהא דתנן ראה אותן רצין אחר המציאה כדמוקי לה ברץ אחריהם ומגיען ואמר זכתה לי שדה בעינן שיהא עומד בצד שדהו:

אם ביכול ליגע בהן. כגון שרץ אחריהן ומגיען הצבי מהלך והגוזלות מדדין ומגיען קודם שיצאו משדהו אפילו אינו עומד בשדה נמי דס"ל חצרו של אדם קונה לו בהכי:

ר' ייסא בשם ר' יוחנן והוא שיכול ליגע בהן ואפילו בתוך שדהו. אפילו הכי בעינן שעומד בתוך שדהו בעינן רץ אחריהן ומגיען והכי איתא נמי בפ' שנים אוחזין:

היה כולו מחופה בקש. בעיא היא במתני' תנן חפוהו עניים בקש אין לו שכחה דהן גרמו השכחה אבל העומר מחופה מאליו בין הקשים שנתכסה כולו מן העין ושכחו מהו ופשיט לה מהא דתנן לקמן בס"פ ב"ש דסומא יש לו שכחה ומה לי כיסוי בעין ומה לי כיסוי בעומר:

ובזוכר את הקשין. שזוכר אותו מקום שהיה שם קש גבוה ויחפש לשם ומשום הכי תנן חפוהו וכו' אין לו שכחה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה:

בזוכר את העליון. לקמן בפ' ב"ש דתניא התם דלרבנן העליון אינו שכחה ומפ' ר' זעירא דבעינן זוכר את העליון קודם שיפגע בו דהו"ל כשני מינין ומשו"ה אפילו תחתון לא הוי שכחה והכא נמי משום דזוכר הקש שהוא על גביו זכה בעומר שהוא תחתיו דהקש חשוב מין אחר:

הלכה ז

לכובעות ולכומסות לחררה ולעומרים. בגמ' מפ' להו:

לגדיש יש לו שכחה. דמשעימר הכל רוצה לעשות מהן גדיש דהאי עימור אין אחריו עימור וכי הדר שוכח מהגדיש ולגורן שהוא במקום דישה אין לו שכחה דכבר נתקיימה המצוה גדיש היינו שצוברין כל העומרים במקום אחד עד זמן הדישה:

גורן. הוא המקום שדשין בו התבואה כדמוכח בפ' כל סאה וגם הכרי שמעורב בתבן והמוץ עם התבואה קרוי גורן כדכתיב הנה הוא זורה את גורן השעורים וכו' אבל ברישא דלא הוי עימור לגדיש כשחוזר ומעמר קצות השבלים הנותרין ממלאכתו להוליכן לגורן יש לו שכחה דהשתא חיילא:

זה הכלל. סימנא בעלמא הוא:

מן לעיל. לשים על ראשי הפועלים להגן עליהן מפני החמה שלא ישתרבו:

מן לרע. לרגלי הפועלים שהארץ חמה מאד בעת הקציר ונכוין רגליו או להגין מן הקוצים ואבנים דקות בשעה שקוצרים ויש מפרשים מלעיל שקוצר שבלים להניחן על גבי התבואה דלהוי כיסוי משום עפר טינופת מן לרע למטה בקרקע משום לחות הקרקע שלא תתחלחל התבואה וכל זה גמר מלאכה:

גלגל. פירש רבינו שמשון ז"ל מלשון גלגול עיסה והטעם דהוי דבר מועט ואינו נכון דאין זה טעם משנתנו אלא משום דאינו גמר מלאכה ועוד לישתוק בעל הגמ' מלפרש חררה ואחר שבאתי לארץ ישראל ת"ל הבנתי הענין הזה והוא שעושים משבולים כלי שטוח עגול כמין חררה גדולה להוליך בו חררות לתנור גדול כמו גלגל וקורין לו טבאקי והשתא לא הוי גמר מלאכה:

ולעומרין. שקצר שבלים לעשות מהן קשרים לעומרים של כל השדה:

שאין אחריו עימור. אחר כדרך כל עומרים דעלמא יצאו כל הני דמתני' שחוזר ומעמר פעם אחרת אחר שעשה מלאכתו:

שאין אחריו קציר וכו'. דהוקשו אהדדי שכחה וקציר:

הדרן עלך פרק גדיש

פרק ו

הלכה א

הבקר גרסינן בבי"ת והוי כמו הפקר וכן בלשון המקרא בקורת תהיה כדעת הרמב"ן ז"ל וריקים ופחזים ת"י סריקין ובקרין:

הבקר לעניים הבקר. משום דתנן בפ' הפאה ניתנת דהפקר פטור מן המעשר מפ' ליה תנא דמתני' השתא גווניה כי היכי דלהוי פטור מן המעשר ותני ליה הכא משום דתני לעיל דיש שכחה שיש בה זכות לבעל הבית וחייבת במעשרות ולא חלה השכחה אע"ג שהיא מדה שזוכין בה עניים תני אגבה נמי מדה שזוכין בה עניים דלא חלה וכב"ה וסברי ב"ש דכיון דהפקירו לעניים סגי ולעניים מיהת הוי הבקר כמתנות עניים דמכילתין

וב"ה סברי דאפילו לעניים לא הוי הבקר וגזל הוי לדידהו ולהחמיר לעניים קא אתו ב"ה כדלקמן וחייב במעשר עד שיבקיר לכל והכי משמע בפ' אלו מציאות בעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי דאפקריה ר' ישמעאל לכולי עלמא בר מההוא גברא ואקשינן עלה ומי הוי הבקר כה"ג והא תנן וב"ה אומרים עד שיובקר לעשירים כלומר וכיון דר' ישמעאל לא אבקיר בכלל לכולי עלמא נמצא גורם תקלה לבני אדם שמא ימצאהו ישראל אחר ויזכה בו ויהיה גזל בידו אלמא למי שהבקיר נמי לא הוי הבקר ובגמ' מפ' טעמייהו:

של קב קב ואחד של ארבעה קבין. בגמ' מפ' פלוגתייהו:

מה ת"ל תעזוב אותם. דלכתוב לעני ולגר הם ותו לא ומשמע שלהם הוא ותעזוב אותם ייתורא הוא אי נמי תרי תעזוב אותם כתיבי ומשמע להו ומה שתעזוב להם גרידי ברצונך כהאי גווני הוי:

מה זו לעניים ולא לעשירים. פאה ולקט ופטורין מן המעשרות:

מה שנאמר במקום אחר. הפקר נפקא לן דפטור מן המעשרות מקרא דכתיב ונתת ללוי ולגר וליתום ולאלמנה ודרשי יצא הבקר שידך וידו שוין בו כדאיתא בפ"ק דחלה ולב"ש חייב אתה במעשרות הכי דרשינן כשהעיקר שלך שברשותך לתת לעניים שתרצה יצא הבקר נראה דמתני' דמובקר לכולהו עניים ואין לה שולטנות בו וקסבר ר' יוחנן דב"ש ילפי מפאה וטעמא דב"ה דסברי אותם מועטים וללקט ופאה קאי ולא צריכי למילף משמטה כדלקמן:

מה ת"ל ונטשתה מה זו בין לעניים בין לעשירים. דשמטה חזייא בין לעניים בין לעשירים דדרשינן ואכלו אביוני עמך ויתרם כדאיתא בפ' הפיגם ופטורה מן המעשרות כדלקמן פ' כל זית דאמרינן שביעית אין בה מעשרות כל עיקר וקסבר ר"ל דב"ה משמטה ילפי וטעמא דב"ש דסברי דקרא דתשמטנה מיעוטא הוא ולא משום דילפי מפאה כדמפ' ואזיל:

מה מקיימין ב"ה טעמון דב"ש. לר' יוחנן דסבר דב"ה לא ילפי משמטה פריך וכן כי פריך מה מקיימין ב"ש טעמון דב"ה לר"ל פריך דסבר דלא ילפי ב"ש מפאה ולקמן מפ' מאי בינייהו:

אלא לעניים פאה ולקט. מה שנאמר במקום אחר הבקר:

זו בין לעניים בין לעשירים. ונטשתה מפיק בה"י נטישה לה:

לישן מתני' מסייע לר"ל. דקתני כשמטה משמע דב"ה משמטה הוא דילפי ור' יוחנן סבר דכשמטה דתנינן לסימנא בעלמא נקטיה שיהא לעניים ולעשירים:

הבקיר לבהמה אבל לא לאדם. השתא מפ' מאי בינייהו:

דברי הכל אין הבקרו הבקר. דלא דמי לא לפאה ולא לשמטה:
לאדם. עניים ועשירים:
אבל לא לבהמה. ודמי לפאה ולא דמי לשמטה:
לישראל אבל לא לגוים. ודמי לפאה דתניא בת"כ לעני יכול לעני מאחרים ת"ל וכו' ולא לשמטה דדרשינן ולשכירך וגו' אף הגוים:
לעניי אותה העיר. לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר לכל יושבי אותה העיר ונקט לעניי דסתמא לפי שראה אותם עניים עשה כן וכן פי' רבינו שמשון ז"ל:
על דעתיה דר' יוחנן הבקרו הבקר. אליבא דב"ה דהא הבקיר לעניים ולעשירים ולר"ל אין הבקרו הבקר וחייב במעשרות דבשמטה שנינו דוקא ושמטה הויא הבקר ואפילו לבהמה ואפילו לגוים כדכתיב ולבהמתך ולחיה וגו' ולשכירך ולתושבך ודרשינן אף הגוים אפילו לעניים ולעשירים דעיר אחרת כדכתיב אביוני עמך ויתרם כולם במשמע כדאיתא התם ואמרינן דכל חיות יהודה כיהודה וכל חיות דגליל כגליל וכ"ש אדם מה שאין כן גבי פאה דהיינו לנודעים לב"ה דכתיב לעני ולגר וכתב רבינו שמשון ז"ל דסוגיא דתלמודא דפ' אלו מציאות כר"ל אזלא והיה נראה לומר דמשום דר' ישמעאל בר' יוסי תנא הוא וקשיא לר"ל אתי לתרוצה אפילו כר"ל אבל מ"מ דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ב דהלכות נדרים ליפסוק כר"ל:
הדא אמרה הבקר לעניים וזכו להן עשירים. כלומר כיון דבגוונו דאמרינן דפליגי ר' יוחנן ור"ל לא אמרינן דפליגי נמי בהא:
הבקיר לזמן. ולעניים דהיינו לאחרים חוץ ממנו וקרי להו עניים דמציאה הכל עניים אצלה כדאיתא בפ"ק דב"מ ורצה לחזור בו וזכו עשירים להן דהיינו דהבעלים זכו לעצמן דהוה ס"ד דלמאן דאמר דיליף מלקט ופאה לא הוי הפקר דלית להו זמן שמפקיעה מן העניים ומאן דיליף משמטה הוי הפקר דשמטה נמי כה"ג הויא דאית בה זמן היתירא וזמן איסורא ועוד דבעלים מצו אכלי כאחרים ואמאי לא אמרינן הכי אלא דשמעינן מינה דהיינו פי' דברייתא דפליגי בהא מילתא ר"מ ור' יוסי ולר"מ הבקרו הבקר וכו':
הדא אמרה. ומשום דפליגי ביה ר' יוסי ור' מאיר ומחלוקת ישנה היא לא איצטריכי לאשמועינן פלוגתא בהכי:
פלוגתא דר"מ ור' יוסי. בפ' אין בין המודר קתני פלוגתייהו דגרסינן התם תניא ר"מ אומר כיון שאדם הבקיר יצא מרשותו ר' יוסי אומר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה:

הבקרו הבקר. אפילו כשקדם וזכה בו הבעל ופטור מן המעשר דמן ההבקר זכה והיינו הוא היינו אחר:

אין הבקרו הבקר. וחייב דקסבר ר' יוסי דהבקר כמתנה מה מתנה לא זכי בה מקבל עד דאתיא לרשותו אף הבקר לא נפיק מרשות נותן עד דאתי לרשות זוכה וכיון דלא זכי ביה אחר אלא הוא לא שמיה הבקר וחייב במעשרות:

ובעי תלמודא עד כדון כשהבקירה לזמן מרובה וכו'. עד כאן לא שמענו שנחלקו אלא כשהבקיר לזמן מרובה וחזר וזכה בה פטור מן המעשרות לר"מ:

הבקירה לזמן מועט. לא שמענו כגון שהבקירה ליום אחד ובא לחזור בו מי נימא דאף בזו סבר ר"מ דיש לה דין הבקר:

הבקיר שדהו שנים שלשה ימים חוזר בו. כשהבקיר בסתם איירי ולא שהבקיר לזמן מוגבל אלא לעולם כדאיתא לקמן בסיפא וקאמר דתוך שלשה ימים בין זכה בו הוא ואמר אין רצוני שיהא הבקר בין זכה בו אחר בתוך שלשה ימים נמי חוזר בו ולא הוי הבקר וחייב במעשרות והר"ן ז"ל הוסיף לומר דכי זכה בו אחר נמי לא קנה והשתא מפ' לכולה ברייתא והדר אסיק למילתיה:

וא"ר זעירא. כלומר אפשר דלא אמרו אלא תוך שלשה הא לאחר שלשה אינו חוזר בו מהך לישנא משמע דלא גרס בברייתא בגמ' דילן בפ' אין בין המודר המפקיר את שדהו כל שלשה ימים יכול לחזור בו מכאן ואילך אינו יכול לחזור בו ואולי על פי המסקנא דהכא הוסיפו שם וקאמר ר' זעירא דלאחר שלשה אינו יכול לחזור בו ופטור מן המעשר ואפילו איהו גופיה דזכי ביה:

אפילו לאחר שלשה חוזר בו. דטעמא הוא משום שלא יערימו בעלי השדות להבקיר כדי לפטור עצמן מן המעשרות משום הכי תקון רבנן דכי חזרו בהם הבעלים דלא להוי הפקר וחייב במעשרות:

היא לאחר שלשה וכו'. ואין שיעור ולעולם יכול לחזור בו ולא הוי הפקר ואמאי תניא בברייתא ג' ימים חוזר בו:

בד"א כשהבקיר סתם. סיפא דההיא דלעיל היא בד"א שלא הבקיר לזמן מוגבל ומשו"ה יכול לחזור בו תוך שלשה ימים:

אבל אמר ליום אחד וכו'. עד שלא זכה בה לא הוא ולא אחר בתורת הבקר יכול לחזור בו ולומר איני רוצה שיהא הבקר וחייב במעשרות:

אבל משזכה בה. בתורת הבקר:

בין הוא בין אחר. תו לא מצי הדר ופטור מן המעשרות וטעמא משום דלא שכיחא דאין דרכן של בני אדם להבקיר לזמן ומשום הכי כי הדר וזכי בה בעל הבית פטור מן המעשרות ואפילו בו ביום והא הכא בסיפא כשהבקיר לזמן שמעינן דלא שנא זמן מועט ולא שנא זמן מרובה:

הדא אמרה הוא לזמן מרובה הוא לזמן מועט. דאפילו הבקירה לזמן מועט אם זכה בה בעל השדה לשם הבקר הוי הבקר ופטור מן המעשרות ואינו חוזר עוד דכך ליום אחד כמו לשבוע אחת ואיפשיטא בעיין:

לא חשו להערמה. דרמאין דמפקרי והדרי בהו לפטור עצמן מן המעשרות דכיון דהוא לזמן מילתא דלא שכיחא הוא ולא גזרו בה רבנן:

וחוזר וזוכה. ואכתי הוי הבקר לבעלים גופייהו ופטור מן המעשרות וכר"מ היא שנויה:

הדא פשטא שאילתיה דר' זעירא. דר' זעירא רפיא בידיה דילמא אי יכול לחזור בו דוקא עד ג' ימים או אפילו מכאן ואילך דאקשי ליה לרבי שמעון דיינא מכיון דאפקרא אפילו לאחר שלשה אם כן אפילו לזמן מרובה שמעינן מהך ברייתא דשפיר קאמר ליה דסיפא קתני אבל אמר שדי מובקרת יום א' וכו' ושמעינן דרישא דקתני שלשה ימים חוזר בו ולא פירש יותר שמעינן דדוקא עד תוך שלשה ימים קאמר והכי איתא התם:

אי משום דבר מסויים דיו שנים. דהא כולהו עומרין מקב לחוד הן וחד דאית ביה שני קבין מסויים הוי ומאי טעמא דב"ש דבעו ארבעה ודבר מסויים בדעתו של אדם תנן לקמן בפ' כל זית דלא הוי שכחה כגון זית נטופה בשעתו:

ואם משום שורה. דרואין אם תחלק העומר לקב קב איכא שורת עומרין דיו בשלשה דבעומר בין שלשה קבין איכא שורת שלשה עומרין של קב קב:

ומשני כל שהוא יכול לעשותו שורה כב"ש. כלומר ב"ש אזלי לטעמייהו דתנן לקמן שלשה עומרין לעניים וארבע לבעל הבית וא"כ כי נימא רואין היינו בארבע לדעתן וב"ה לית להו רואין:

כל עומרי השדה של שני קבין ואחד של שמונה קבין. דלב"ש אמרינן רואין ופשיטא דאף בזו ב"ה פליגי דהא לב"ה לית להו רואין ואפילו אית ביה ח' קבין ועוד הוי שכחה כל זמן דלית ביה סאתים דהיינו י"ב קבים וסברי דלא אמרינן רואין להודיעך כחן דב"ש תני תנא ארבעה שלא כדעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה ואם היו של שני קבין ואחד יתר על שמונה קבין אינו שכחה:

הלכה ב

שהוא סמוך וכו'. ר' יהושע היא וכשלא נטלו להחזיק בו להוליכו לעיר או למקום שיש לו הגורן מיירי אלא במקום שמצאו שם נפל בעת הקצירה אבל אם החזיק בו להוליכו בעיר ושכחו אצל הגפה וכו' וכשמצאו זכר שכך אירע לו הענין קתני סיפא דמודי שאינו שכחה:

גפה. גדר של אבנים סדורות זו על גב זו בלא טיט:

בקר. בשני סגלין כמו אבן בית שעומדות בו הבקר החורשות בקר גרסינן והוא בית בקרות:

ולכלים. לבית הכלים שצריכין לעבודת השדה ב"ש סברי דמקום מסויים הוי כל חד מהני ועתיד לזוכרו ולא הוי שכחה ודמי לצד הגת דתנן לקמן בפ' כל זית כל זית שיש לו שם כגון במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לא הוי שכחה ובגמ' מייתי לה: **ה"ג וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה**. וכך היא הגירסא בכל הספרים וה"פ דאקשינן לב"ש דבשלמא בית בקר ובית כלים חשיב להו דבר מסויים דהא דבר המתקיים הוא ולעולם צריך אל השדה ודמו לגת או לפרצה דלקמן אלא גפה וגדיש דבר שאין מתקיים הוא דאינו אלא לפי שעה והיכי חשיבי ליה ב"ש דבר מסויים ואמרי דלא הוי שכחה ולב"ה קשיא איפכא ורבינו שמשון ז"ל נדמה לו דטעות סופר הוא ונ"ל שפירשתיו כהוגן וטעמא דב"ה כדלקמיה דלא חשיב מסויים אלא מחובר בצד מחובר:

תמן תנינן. לקמן בפ' כל זית:

שהוא עומד לצד הגת. אילו זית שעבר ממנו ולא לקטו והוא עומד בצד הגת: נימא ההיא מתני' כב"ש. דב"ש אמרי אינו שכחה לצד דבר מסויים:

דבר מחובר בצד דבר מחובר. כגון האילן שאין דעתו לתלשו גבי דבר מחובר כלומר דבר קבוע שמתקיים כן כגון גת או פרצה דאיכא תרתי אבל שבלין אע"ג דמחוברין כיון דעומדין ליקצר או עומר לא חשיבי ועוד דתלוש הוא:

לצד דבר מחובר. אפילו לצד דבר מחובר שמתקיים כגון בית בקר ודכלים דליכא אלא חדא לא:

אמר ר' אילעאי. דתלמידו של ר' אליעזר היה כדתנן בפ' עושין פסין והוא אביו של ר' יהודה סתם דכולה תלמודא:

באילו טומרין. ביו"ד גרסינן ליה פירושו באי אלו:

עומר הסמוך לגדיש. אבל לא בנטלו לזכות ביה והניחו בצד הגדיש ושכחו:

על העומר שנטלו. שהחזיק בו להוליכו לעיר והכי איתא בתוספתא:

הברית. היא התורה דכתיב בה ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם יש מי שפירש דהכי קאמר ברית שמה שאמר ר' יהושע הן הדברים שנאמרו וכו':

תמן תנינן. בכתובות ראש פרק הוא:

עד שלא תתארס ונתארסה. שמוכרת ונותנת בעודה ארוסה דבזכותה גרידא נפלו:

ב"ש אומרים תמכור. כל זמן שלא נשאת דכיון דלא נשאת עדיין לא זכה בה לירשה וליטמא לה ולהפר נדריה:

לא תמכור. דהא בזכותו נפלו:

ולמה לא תניתה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. במס' עדויות שכל קולי ב"ש וחומרי ב"ה נשנו לשם דבכל מקום ב"ש לחומרא וב"ה לקולא חוץ מאותן מקומות השנויין שם וכדי שלא להוסיף עליהן ושלא לגרוע מהן סדרן שם כסדר שנשנו ביום ישיבתו של ר' אלעזר בן עזריה כדאיתא בפ' תפלת השחר:

חומר משני צדדין. אין לפ' שאין קולא נמשכת מן החומרא אבל הכא קולא נמשכת מן החומרא וחומרא מהקולא דהא גבי פרוטה נמשכת קולא מחומרא דאי קדשה ראשון בפרוטה ושני בדינר ב"ש מחמרי לראשון דאם בא עליה הורגין אותו וב"ה מקלי לראשון ואפילו הכי שנוייה שם אלא הענין הוא ששינה חומר לאיש ולאשה כגון שהאשה אסורה לינשא לב"ה כיון שקבלה פרוטה וגם הבעל אחר י"ב חודש חייב במזונותיה ואילו ב"ש מקלי לשניהן והכא שאני דלב"ש דסברי מוכרת קולא לאשה וזכייה ללוקח הוי וחומרא לבעל דמפסיד ולב"ה דאמרי לא תמכור חומרא לאשה והפסד ללוקח וקולא לבעל דזוכה ומכירתו קיימת:

הבקר לעניים הבקר. הרי הוא קל לעניים דזכו בו וחומרא לבעל הבית דמפסיד ואפילו הוי שנוייה שם:

ואינו חומרא לבעל הבית שמדעתו הבקירו. ולא חשיב ליה הפסד:

מכיון שקדשה לזכותו ולזכותה נפלה. ואפילו הכי מקלי ב"ש ואמרי דמוכרת ומפסדי לבעל וב"ה מקלי לבעל ומחמרי לאשה דכבר זכה בה דהא אגידא ביה והקשו התוס' שם דהא קתני התם המדיר את אשתו ב"ש אומרים שתי שבתות וב"ה אומרים לא יקיים אלא שבת אחת יתר מכאן יוציא ויתן כתובה והא שתי שבתות קל לאיש וחומרא לאשה שהיא עגונה שאינה נוטלת כתובה עד שבת שניה ואפילו הכי קתני לה בעדויות ותירצו דלעולם ב"ה מחמרי דממהר לגרשה בהדרת שבת אחת ואע"פ שרצונה עכשיו לאחר מכאן שמא תחזור בה דטב למיתב טן דו וכו':

מה זו מכרה בטל. מה נשואה נפלו לה משנישאת מכרה בטל כדקתני התם נפלו לה משניסת הבעל מוציא מיד הלקוחות אף זו שנפל לה כשהיא ארוסה אם מכרה אחר שניסת יהא מכרה בטל:

על החדשים. כשנפלו לה משניסת אנו בושין על מה שאמרני מכרה בטל כדתנן התם שאין אנו יודעין טעם מה ראו חכמים לומר אם מכרה ונתנה הבעל מוציא מיד הלקוחות:

אלא שאתם אומרים שנוסיף עליהן הישנים. דהיינו כשנפלו עד שלא ניסת וניסת:

הלכה ג

ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח וכו'. זאת המשנה נתקשה בה הראב"ד ז"ל כמו שכתוב בהשגותיו ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהציעוה כהוגן והנני בא להציעה ולפרשה יפה בס"ד למען ירוץ הקורא בה ראיתי להרמב"ם ז"ל שסובר דטעמא דמתני' דקתני העומר שכנגדו מוכיח הוא טעם על הרישא דראשי שורות ומפ' לה בין במחובר בין בתלוש דהיינו בין כששכח קצת קמה מלקצור במחובר בין כששכח עומר תלוש כשהן מפנים אותן להוליכן לגדיש ולשניהן בעינן הוכחה דשני עומרין אצלו כדי שלא לעשותו שכחה וז"ל בפ"ה שנים שהתחילו לקצור באמצע שורה זה פנה לצפון וזה פנה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהן שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו והעומר ששכחוהו לאחריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכוח וכן השורות של עומרים שפינו אותן לגורן והתחילו שנים באמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחוריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע שורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכוח ע"כ ויפה כתב הרב ז"ל לפרש המתני' דראשי שורות בין בקמה בין בעומרין תלושין איירי דהכי איתא בהדיא בגמ' דראש שורה וסוף שורה שוין בה בין בקמה בין בעומרין תלושין אבל נראה מלשונו ז"ל דס"ל דהעומר שכנגדו מוכיח דקתני הוא טעם לראשי שורות דלא הוי שכחה וכן דעת הרא"ש ז"ל ואינו כן דלראש שורה ולסוף שורה מה צריך עומרים אחרים להוכיחו עמהם תיפוק ליה דראש שורה לא הוי שכחה דרחמנא אמר כי תקצור ושכחת ממקום שקצרת ושכחת להלן הוי שכחה ולא במקום שלא קצרת וסוף שורה נמי נפקא לן מדכתיב לא תשוב דמשמע דכבר עברו משם ולהלן והניחוהו כדמפ' ר' יונה בגמ' וכמו שכתבו הרב ז"ל בהלכותיו וז"ל יחיד שקצר ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחוריו ע"כ ועוד אני חוכך בטעם שכתב הרב ז"ל מפני שכל אחד מהם זה שלפניו וכו' דמאן לימא לן דניזיל

בתר זה של אחריו ניזיל בתר זה שלפניו וכיון דספיקא הוי המוציא מחבירו עליו הראיה ועוד דמתני' גופא יהיב טעמא דליכא בל תשוב למה צריך טעם אחר דעומר שכנגדו מוכיח ועוד כיון דטעמא דעומר שכנגדו מוכיח קאי אראשי שורות שכנגדן לשון רבים מיבעי ליה ועוד יש לשאול אמאי תנא ראשי שורות לשון רבים ולא תני ראש שורה כדאמרינן בגמ' ועוד היכן שנוי במנשתינו הכא דינא דסוף שורה דמיבעי לן בגמ' סוף שורה מנא לן ועוד ברייתא דאתיא לפרושי מפני שהוא נידון מזרח ומערב מאי קאמר וכי פליגא אדר' יונה ועוד מסוגיא דלקמן דהיה עוקר את המחרישה וכו' משמע דטעמא דאי לא אגידא כולה קצירה כאחת אלא באנפי נפשיה היא סגי ואפילו עבר משם ולהלן בדרך שורת קצירתו ואפילו אין שם אלא אחד או שנים וקצר השני ולא הראשון סגי והיינו טעמא דאי ליכא עקירת מחרישה א"כ ההפסקה כגון דאמת המים קטנה דנפסקת אין הפסקה ותימא דאגידא לקצירה דלעיל ולא חשיבא הפסקה וא"כ קצירה שלהלן לא חשיב ראש שורה והוי שכחה ואי איכא עקירת מחרישה אמרינן ראש שורה הוא ולא הוי שכחה ואע"ג דעבר משם ולהלן דרך שורת קצירתו וכדפרישית וכ"ש אם לא עבר דרך שם לקצור דפשיטא דלא הוי שכחה ולא בעי מזרח ומערב צפון ודרום דלא הוזכר שם כלל ועוד ראוי לדקדק במשנתינו כיון דמתני' ר' יהושע קתני לה דס"ל דבעומר שלא זכה בו והוא סמוך לגפה נחלקו ובעומר שנטלו להוליכו לעיר מודו אמאי אפסיק ביני ביני בדין ראשי שורות ועוד היכי בשנים קתני לפניהן שכחה וביחיד תנן שלפניו אינו שכחה. ונ"ל לפרש דמתני' מילי מילי קתני ושלשה דינין הן דדמיין להדדי נינהו ומשום הכי תני להו בהדי הדדי וכולה מתני' אירשא סמיך דקתני עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכו' והכי קאמר ראשי שורות שסמוכין לגפה וכו' או עומר שכנגדו מוכיח שהיה סמוך לגפה וכו' או עומר שנטלו להוליכו וכו' שסמוך לגפה מודים וכו' ודמיא להא דתנן האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו שפירושה או או קתני ומודים אכולה קאי וה"פ ראשי שורות בקמה אע"ג דסמוכין לצד מקום שהוא שכחה לב"ה אפילו הכי מודים ב"ה לב"ש דלא הפסיד זכותו והכא לא בעינן הוכחה ואפילו יהא גפה מצד ימין או מצד שמאל אינו מפסיד זכותו ובמתני' מפ' דהאי ראש שורה דמודים בה אפילו דאמצע וכ"ש ראש שורה וסוף שורה גרידא ולהכי תני ראשי שורות דתלתא גווני ראשי שורות איכא וכן בעומרין תלושין איכא נמי תלתא גווני ראש שורה וסוף שורה גרידא וראש שורה דשנים המוליכין לגורן ושכחו באמצע דגלי דעתיה שהשורות הולכין מצפון לדרום שקצר או עימר קודם ואח"כ שכח בדרך שורת קצירתו או בדרך שורת עימורו וכיון דאיהו אפסדיה בידים בעינן דמן שמיא מרחמי עליה

והיינו אם יש כנגדו מוכיח דההוא דוקא מודו כשיש עומרין כנגד עומר השכוח בצדו לצד מזרח או לצד מערב בשורה כגון שיש שתי שורות אצלו דיכולין להוכיח ששורה היא ג"כ מודים דנדוננו למזרח ומערב אע"ג דתוך שורת צפון ודרום הוא ומצד מזרח או מערב סמוך לגפה וכן בעומר שנטלו והוליכו לעיר אע"פ שהניחו אצל הגפה מודים דלא הוי שכחה דכיון שנטלו זכה בו ותו לא הוי שכחה והשתא מפ' ראשי שורות שהודו דגבי שנים יפה כחן דלא מיבעיא ראשי שורות דפשיטא להו לעלמא דהיינו ראש שורה וסוף שורה גרידא דאפילו גבי יחיד מהני מכח קראי אלא אפילו דאמצע נמי והיינו דקתני שנית שהתחילו לקצור או לעמר מאמצע שורה ושכחו שלפניהן שכחה מה שהיה לפניהן אפשר דהוי שכחה וכגון שעברו משם ולהלן ולאו בלפניהן דסוף שורה קאמר אלא משום דבעי למיתני של אחריהן אינו שכחה שלא היה לפניהן מעולם דהיינו מה שהניחו שניהן באמצע דזה שהוליך לדרום שיירו לראש שורה לחבירו וזה של צפון שיירו לראש שורה לחבירו לא הוי שכחה להכי תני לפניהן שכחה ובאמצע שורה הוא דתני דומיא דלאחריהן אבל גבי יחיד שקצר מראש מצי למיתני לאחריו שכחה דודאי לפניו היה מעיקרא דהא ראש שורה גופה התחיל לקצור ובל תשוב איכא ושלפניו היכא דלא שייך ביה לומר שהניחו אחריו כגון שהוא סוף שורה דאין משם ולהלך כלום אינו שכחה ולהכי תני זה הכלל לפרש דבריו ודינא דראש שורה גרידא וסוף שורה גרידא וכן ראש שורה דאמצע דגבי שנים דמתני' אפילו הויא שורה יחידית מיתוקמא דטעמא משום בל תשוב ודינא דעומר שכנגדו מוכיח לא מפ' במתני' גווניה ובברייתא מפ' ליה כדתניא העומר שכנגדו מוכיח כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עומרים ועימר אחד מהן מן הצפון לדרום ושכח עומר אחד פי' שורה אחת לאחריו אינו שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב והך ברייתא מיתנייא ביחיד שהתחיל לקצור מצפון לדרום והורה בדעתו שכך היא השורה ושכח באמצע שורה ועבר משם להלן ואשמועינן דאיכא גווני דלא הוי שכחה כגון דאיכא עומרים אצל השכוח שלא נטלן עדיין וכיון שיש כנגדו מוכיח להוכיחו דלהוי שורה אע"ג דהוי בסדר אחר והוא ממזרח למערב אפילו הכי מצילין אותו ולא הוי שכחה ונדונו מזרח ומערב לשורה נמצא עכשיו לענין ראש שורה גרידא אחד יחיד ואחד שנים ניצולות בין בקמה בין בעומרים תלושים דליכא קציר ולא עמור קודם לו ולאו שכחה הוי וסוף שורה נמי אחד יחיד ואחד שנים ניצולות דלא עברו משם ולהלן לקצור ואפילו שבולת אחת חשובה קמה וניצולת ואפילו סמוכה לגפה לא הוי שכחה דליכא בל תשוב אבל אמצע שורה דליחשיב ראש שורה היכא דליכא סניף לסונפה זה לא שנינו אלא בשנים אבל לא ביחיד וגבי שנים דשניהן הניחוהו לאחריהם

הוא דחשיב ראש שורה אבל לא ביחיד דגבי יחיד כיון דגלי דעתיה הוא גופיה שקצר קודם ואחר לא מהני אמצע אלא אם כן יש סניף לסונפה ולהוכיחו לשורה למזרח ומערב והיינו ברייתא וכיון דגבי יחיד אי איכא הוכחה מציל כ"ש לגבי שנים דהא יפה כח שנים מכח יחיד כנ"ל ואחר ימים מצאתי דברי ר"י מסיפונטי ז"ל דמפ' מתני' מילי מילי קתני אלא שלא האריך והרויח השמועה כמוני וזה לשונו ראשי השורות פי' אם שכחן אינו שכחה וראשי השורות מפ' לקמן שנים שהתחילו מאמצע שורה זה פנה לרוח צפון וזה פנה לרוח דרום ושכחו לפניהם ולאחריהן שלפניהם שכחה ושלאחריהן אינו שכחה פי' דיש לומר כל אחד ואחד סמך על חברו ואמר חברי יקצור משם נמצא שלא קצרוהו לא זה ולא זה ולא הוי שכחה מנין לראשי שורות אמר ר' יונה דכתיב כי תקצור ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח כלומר ממקום שהתחלת לקצור ושכחת הוי שכחה יצאו ראשי שורות שלא התחלת בהן כלל ומשום הכי לא הוי שכחה העומר שכנגדו מוכיח פי' אם שכחו לא הוי שכחה תניא כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עומרים והתחיל לעמר שורה אחת מן הצפון לדרום ושכח עומר אחד לצד סוף השורות אותו העומר אינו שכחה מפני שיש לו מוכיח ולעשות שורה כשתחשוב ממזרח למערב אכתי לא נגע כלל בזה העומר נמצא העומר הזה סוף שורת צפון ודרום וראש שורת מזרח ומערב והעומר שהחזיק בו להולוכו אל העיר והניחו ושכחו אינו שכחה פי' מפני שזכה בו מעת שהחזיק בו להוליכו אל העיר וכבר אוקמינא לה כר' יהושע אליבא דר' אלעאי ברם כר' אליעזר כשהחזיק בו ושכחו הוא מחלוקת ב"ש וב"ה עכ"ל ז"ל:

מנין לראשי שורות. ראשי שורות גרידי קא בעי:

מה שאתה קוצר אתה שוכח. ממקום שהתחלת לקצור משם ולהלן יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה והתחיל אחריה:

עד כדון ראשי שורות קמה. שהניחום במחובר דהכי משמע מה שאתה קוצר אתה שוכח ולא במקום שאינך קוצר וכששנים התחילו מאמצע שורה והניחו לאחריהם ואח"כ התחילו לראש שורה הניחו ואע"ג דקצור למעלה ולמטה ראש שורה הוי ולבעל הבית:

סוף שורות עומרים. כלומר מנא לן דקתני סיפא גבי יחיד לפניו אינו שכחה ובין בתלוש בין במחובר מיתוקמא וכדפרישית ועוד דבל תשוב קאמר ועיקר בל תשוב בתלוש כתיב וכדלקמיה:

ממקומך שבאת. כלומר ועברת משם ולהלן ועודך עסוק במלאכתך לא תשוב לקחתו ובתלוש משמע מדלא כתיב לא תשוב עליו ומדכתיב לקחתו משמע דאין מחוסר אלא לקיחה יצא מחובר שמחוסר קצירה ולקיחה:

עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרין. עד השתא לא שמעינן אלא ראשי שורות קמה מקרא דקצירך ושכחת וסוף שורות עומרין מלא תשוב לקחתו:
סוף שורות קמה. דהיינו לפניו דיחיד דמתני' וראשי שורות עומרין מנין:
ומסיק דגמרי מהדדי. כיון דאתקוש להדדי שכחת קמה ושכחת עומרין הילכך בין במחובר בין בתלוש יש ראש שורה ואמצע שורה וסוף שורה:
עשר שורות של עשר עשר עומרין תלושין. ביחיד מיירי דגלי דעתיה דהשורות הולכות מצפון לדרום דעימר שורה מצפון לדרום והשורות מסודרין כך # וכל שורה החיצונה אפשר שהיא ראשי שורות או מן מזרח למערב או מן צפון לדרום וכשהלך מצפון לדרום כנגד פניו כבר גלה דעתו שהשורות מצפון לדרום הן ואין אחד מאמצעיים שבאותה שורה נדונת למזרח ומערב אפילו הכי אם שכח אחריו באותה שורה אינה שכחה שיש לעומר הזה מוכיח לדונו דלא הוי שכחה ונדון אותו למזרח ומערב:
עימר מזרח ומערב ושכחו. גם בפעם הזו לאותו עומר שהניח כשהלך מצפון לדרום גם כשהלך עכשיו ממזרח למערב חזר ושכחו ונמצא נטול כל סביביו מהו שתחול בו שכחה כיון דכבר פקעה מיניה:
אם נטל את החמישי הרי זו שכחה. הרביעי וכדמפ' ר' בון בר חייא:
מ"ד אם נטל וכו'. כשיש שם ששי דכשנטל את השלישי נטל את החמישי מיד שלא שהה בין נטילת שלישי לחמישי דבהכי לא חל שם שורה על השלשה שנשארו הוי רביעי שכחה אבל אם שהה ליטול החמישי כבר חל על השלשה שם שורה ולא הוי שכחה:
ומ"ד אם שהה ליטול החמישי בשאין שם ששי. כלומר אפילו אם שהה הוי רביעי שכחה כיון דאין שם ששי דכשעימר השלישי לא נשתיירו כי אם שנים דאע"ג דשהה קודם שעימר החמישי לא אהנייא ליה שהייה ולא מידי דליכא שורה דאין שורה פחותה מג' כדאיתא בפ"ח דיומא והא הכא דכי איכא ששי כל זמן שלא נטל החמישי איכא ג' ונראה הרביעי רגע אחד ראוי לידון כשורה ואת אמר דכשלא שהה וחזר ונטלו לחמישי הוי שכחה אלמא אע"ג דניצול הדר הוי שכחה והכא נמי אע"ג דניצול שעה אחת הדר הוי שכחה:
היה עומר אחד גדול. בשדה מיירי כשנטל את הגדול דהיינו החמישי שנטל היה בו כדי שנים ברביעי ששכח וכשעימר צד החיצון של החמישי שלא היה שם ששי עימר אותו לצד הפנימי דהיינו לצד הרביעי ששכח אם כן גלי דעתיה שמצרפו אל הרביעי ויש בו בחמישי כדי שנים והרי יש כאן שורה ושכחת הרביעי אינה שכחה:
אבל עימר צד הפנימי לצד החיצון. דהשתא אינו מצרפו בהדי רביעי:

מהו שידון בשורה. כיון שיש בו כדי שנים ולא איפשיטא:
עימר צד העליון לצד התחתון. כשהיו שני עומרין זה על גב זה מיבעי למ"ד לקמן התחתון אין בו שכחה משום טמון וכיון דעימר העליון צד העליון שלו לצד התחתון שלו שהיה רפוי הקשר והדקו אגיד עליון בהדי תחתון וכיון דתחתון אין לו שכחה משום טמון גם לעליון אין לו שכחה אבל כי עימר צד התחתון לצד העליון הא בטליה מלאגדו ולחברו עם התחתון ויש לו שכחה ומשום הכי מייתי עובדא דרב דמפ' ביה דתחתון אית ביה משום טמון ואי קשיא לך הא ב"ה לית להו רואין בריש פרקין והכא אמרינן דכיון שיש בו כדי שנים שידון בשורה תשובתך הני מילי בעומר שכוח אבל בעומר זכור להציל אחרים אפשר דמודו דאית לן רואין אותו כאילו הוא חלוק:
כד נחית לתמן. לבבל:
אנא הוא בן עזאי דהכא. ראה עצמו שהיה בו צילות דעת ואמר הריני מוכן להשיב לכל מי שישאלני כמו בן עזאי בעירו:
שני הרוגים זה ע"ג זה. והאחד משוך להלן מחברו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחברו יקרב לעיר אחרת ומפ' בפ' עגלה ערופה מי אמרינן מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף מעליון מודד או דילמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודד או מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף:
התחתון משום טמון. והתם נפקא לן דטמון לא מייתי לכולי עלמא מדכתיב באדמה פרט לטמון וס"ל דמין במינו הוי טמון ואע"ג דס"ל לרבנן לקמן גבי שכחה דמרבינן טמון בגמ' משני לה לקמן והתם נמי משני להו:
והעליון משום צף. דבעינן בשדה נופל ממש והרי הוא כצף על המים והתם ילפינן לה מקרא דצף לא מייתו וס"ל דמין במינו הוי צף:
יאות אמר לך כי ימצא חלל כתיב ולא כי ימצאו. ולאו משום צף וטמון:
אמת המים וכו'. ושכח עומר אחד או שנים בסוף שדה זו של מעלה או אחד או שנים בשדה האחר:
אם עוקר וכו'. דכיון דאין נחרשין כאחת לא מצטרפי ולא הוי שכחה:
נדון בשורה. כלומר דחשיב ראש שורה או סוף שורה ואפילו לא שהה דשדה באנפי נפשה היא ולא מצטרפי ואם נחרש כאחת מצטרפי ואינו נדון בשורה ונראה דמצטרפי כי נחרשין כאחת ואפילו שמושך מים לעולם בין בקיץ ובחורף:
קצר חצי שורה ובא למחר. והניח עומר אחד או שני עומרים אחריו ודלגן הוו כשנים שהתחילו מאמצע שורה והניחו לאחריהן דלא הוי שכחה כדתנן במתני' והך שהייה

רבתי פשיט דחשובה שהייה כדאמר לעיל דאם יש שם ששי אם שהה אינו שכחה כי תיבעי לן אם ישב לאכול או ישב לישון או קרא לו חברו או חשכה לו והדליק נר וחזר וקצר ותנן לקמן דאפילו הקוצר בלילה יש לו שכחה וכשחזר הניח שני עומרין אחריו ודילגן בכולהו מיבעי ולא איפשיטא:

ונתנו על גבי חבירו. על גב עומר אחר:

התחתון שכחה. רבנן לטעמייהו דמרבו טמון גבי שכחה לקמן:

והעליון אינו שכחה. השתא משמע או משום דזכה בו מעיקרא דלא הוי שכוח מעיקרו כדתנן במתני' דבזכה בו להוליכו לעיר אע"פ שהניחו בצד הגדיש לא הוי שכחה וכר' יהושע או משום צף ולקמיה מפ' לה:

התחתון משום מכוסה. דס"ל לר"ש כר' יהודה דממעט טמון גבי שכחה לקמן:

והעליון מפני שזכה בו. בפ' עגלה ערופה תני משום שהוא צף ואיכא מאן דמפ' לה הכי מפני שהוא כצף בידו כלומר דזכה בו ומקשינן א"ה מאי שנא ע"ג חבירו דנקט ומשני משום תחתון לאשמועינן דמין במינו חשיב טמון והיינו גירסא דהכא:

בזוכר את העליון. מפי' הרמב"ם ז"ל נראה דר' זעירא קשיא ליה במילתיה דת"ק דליתני התחתון שכחה ותו לא אמאי תני והעליון וכו' ומשום הכי ר' זעירא מפ' למילתיה דת"ק הכי אם זוכר את העליון קודם שיפגע בו אפילו שכחו לבסוף אף התחתון אין כאן שכחה ורישא היינו דאם אינו זוכר את העליון התחתון שכחה משום דמרבינן טמון ובריית הכי קתני אם שכח את שניהם התחתון דוקא שכחה דמרבי טמון והעליון אינו שכחה היינו דאם זוכר את העליון אין שום אחד מהם שכחה דלא גרע מחיפוהו עניים בקש וזוכר הקש וז"ל בפ"ה נטל עומר להוליכו לעיר והניחו ע"ג חבירו אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה ואם לאו התחתון שכחה והשיג עליו הראב"ד ז"ל ואמר א"א הסוגיא שאמרה בזוכר לעליון לא נאמרה אלא לר"ש דאמר התחתון אינו שכחה משום דהוי מכוסה וקאמר ר' זעירא דוקא בזוכר לעליון דכיון דזה זוכר וזה אינו זוכר הוי כמכוסה בבגדים או באבנים דאין עליו תורת שכחה והוי טמון אבל אם אינו זוכרו אע"פ שהוא עצמו אינו שכחה שכבר החזיק בו להוליכו לעיר וזכה בו אע"פ כן הוי תחתון שכחה מפני שהוא מין במינו דשניהם שכוחים ולא הוי טמון ע"כ ותימה על פירושו דא"כ לר"ש לא חשיב טמון מין במינו אלא בזוכר את העליון ובריית קתני שניהן אינן שכחה התחתון וכו' דאפילו דשכח העליון התחתון חשיב טמון ועוד קשה מ"ש דכי זכרו חשיב אבן או בגד וכי זכה בו מעיקרא נמי דאינו שכחה חשיב מין במינו סוף סוף

לא הוי שכחה ומ"מ דברי הרמב"ם ז"ל נוחין אצלי דמדמי לה לשמעתיה דר' יונה וכי היכי דזוכר את הקש הלכה הכי נמי זוכר את העליון אליבא דהלכתא:

בזוכר את הקשין. בפ' גדיש מפ' למתני' דחיפוהו בקש דאמרינן לא הוי שכחה דטעמא בזוכר את הקשין כדפרישנא הקם:

בזוכר את העליון. ומשום הכי אין התחתון שכחה:

שעומריה מעורבבין. שאין לומר בהן כיון דהלך לצפון ולדרום גלה בדעתו שהשורה הולכת מצפון לדרום דאין להן סדר אלא עד שיטול כל סביבותיו דהשתא אין לנו לצרפו אל האחרים אז הוי שכחה:

הלכה ד

שני עומרים. בתוספתא קתני המובדלין זה מזה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ובגמ' אפרשנה בס"ד:

שלשה אינן שכחה. בגמ' יליף לה מקרא:

שני ציבורי זיתים. בגמ' מפ' אמאי תני ציבורי:

שני הוצני פשתן. כשעוקרין הפשתן מן הקרקע הוא כהוצני דקל ולכך קרי להו הוצני פשתן וכתב הרא"ש ז"ל ונ"ל דאיירי כשהזריעו דאז הן מאכל אדם כדאיתא בריש המוכר פירות אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה דשכחה כתיבא גבי קציר וקציר אוכל הוא כדאיתא בריש מכילתין:

שתי שבלין לקט. בתוספתא קתני המוטלין כדרכן:

שעשויין כמין גם. כזה # או כזה # ונראה בעיני דקאי אשלשה שאינן שכחה דהיינו מובדלין זה מזה דקתני בתוספתא ומשום שלשה קתני לה דאם הן מעורבין הוו להו כתרי וחד והוו להו שכחה:

לא אמרו אלא צבורין. הא זיתים לא הוי שכחה ולא ס"ל האי תנא כתנא דפ' כל זית דתנן שני זיתים שכחה דאילן זית גופיה הוי שכחה וטעמא כדמפ' ואזיל דאילני זיתים לא הוי גמר מלאכה דאכתי בעי עלייה וחביטה והולכה למעטן וכיון דלא הוי גמר מלאכה לא הוי שכחה כדתנן בפ' גדיש למקום שאינו גמר מלאכה לא הוי שכחה וקמה שאני רחמנא רבייה כדלקמן:

כל זית שאתה יכול לפשוט את ידך וליטלו. בתוספתא קתני בפ' בתרא דמכילתין ושאר כל האילנות משיפנה וילך לו הוי שכחה וקאמר ר' הושעיא כשיכול האדם לפשוט ידו וליטלו אינו קרוי משיפנה וילך לו אע"פ שעבר ממנו כבר ור' יוחנן פליג עליה ואמר דכיון שעבר עבר ותו לית ביה זכותא גביה:

כשקוצר ומניח תחת הגפן. כשמפנה האשכולות לפעמים קוצר עלין ואשכולות קטנים ומשליכן לארץ ומפקירן ולא חשיבי ליה ואפילו אשכול שלם הוי לעניים וכן פי' הרמב"ם ז"ל בפ"ד אבל שלשה גרגרין דתנן היינו הנפרטין מן האשכול שכורת לעצמו:

היו עשויין כמין סינפון. נראה לפ' לשון חבור שהיו מחוברים שלשה גרגרים ואינו חושש אם שלשה נפלו כאחד או שנים בכאן ואחד בכאן:

סינפון. לשון סניף:

והוא שיהא חיתוכן שוה. דבתר עוקציה אזלי אם חתוכן בשוה כאחת נפלו והוו דבעל הבית ואם לאו תרי וחד הוו ודעניים הן:

לגר ליתום ולאלמנה. דשלשה כתיבי וכולהו מתנות עניים מהתם ילפונן:

לעני ולגר תעזוב אותם. ותרי גברי הוו וכר"א דלר' אבין הא דלא דרשי ב"ה קרא דלגר ליתום ולאלמנה דמשמע להו דיתום בנה של אלמנה הוי ושבולת אחת שלוקטת לה ולבנה הוי:

ב"ש אומרים לעניים. וכמשמעו:

לבעל הבית. דיהיה כתיב בהוייתו יהא וחייב במעשרות הוא כדמעיקרא:

הלכה ה

העומר שיש בו סאתים. משקל סאתים ושיעור משקלו משמע במס' תרומות בפ' בצל שהוא תשעים וששה ליטרין וכל ליטרא מאה זוז והזוז ששה מעין דהוא דרהם וחצי מלכות תורקייא:

סאתים. בגמ' יליף לה מקראי:

אמרו לו יופי כח. כדאמרינן שנים שכחה שלשה אינן שכחה:

שהוא כגדיש. ולא שייך שכחה בגדיש:

שהן ככריכות. אלומות קטנים תרגום ירושלמי מאלמים אלומים מכרכין כריכן:

קמה שיש בה סאתים וכו'. בגמ' יליף לה מקרא וטעמא דיש בה סאתים הא לאו הכי הויא שכחה כדאמרינן בפ' הפאה ניתנת דיש שכחה בקמה אע"פ שהיא מחוברת היא ראויה לעשות סאתים אילו היתה שנה כתקנה:

אפילו היא של טופח. פי' רבינו שמשון ז"ל דבקמה של שעורים מיירי שהן גסין וקאמר דאפילו נשתדפו עד שנעשו דקין כשל טופח רואין אותן כאילו הן של שעורים וכאילו לא לקו והיה בהן סאתים ולא הוי שכחה וכן פי' הרא"ש ז"ל:

ענבה של שעורים. גרגרין של שעורים:

עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו. מלקחתו קא דריש דמשמע כלו כאחת דבפעם אחת יכול אתה להגביהו וליקחנו יצא זה שכבד כל כך שאי אתה יכול לפשוט וליטלו

מפני כובדו והך דרשא איתא נמי בספרי והכי איתא התם לא תשוב לקחתו כולו כאחת וכמה יהיה בו ולא יהא שכחה ושיערי חכמים בעושה סאתים מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה:

עומר ולא גדיש. והאי גדיש מיקרי ובמשנתנו נמי קרוי כן:

היך עבידא. היכי דמי: כלומר מאי בינייהו:

אין תעבדיניה עומר דברי הכל שכחה. דעומר בצד עומר כולי עלמא מודו דהוי שכחה:

ואין תעבדיניה גדיש מחלוקת ב"ש וב"ה. כדתנן בריש פרקין העומר שהוא סמוך לגדיש ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה וכיון דשכח עומר קטן בהדי עומר גדול שיש בי סאתים דקרוי גדיש לב"ש לא הוי שכחה ולב"ה הוי שכחה:

שכח שני עומרים בצדו. כלומר עוד איכא בינייהו דלמאן דאמר גדיש לב"ה ולב"ש אינו נידון בשורה אלא דלב"ה שני עומרים בצדו שכחה דהעומר הגדול שיש בו סאתים אינו משלים השורה לומר שלשה הן דאין קרויין שלשה עומרים ולב"ש לא הוי שכחה דגדיש הויין אבל מטעם שורה הוי שכחה ואי מיקרי עומר לא הוי שכחה לב"ה דהא שלשה הם ולב"ש הוי שכחה עד שיהיו ארבע כדתנן לעיל ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה כמ"ד דגדיש מיקרי ושמא משום דלישנא דמתני' דייקא הכי דתנן אם אמרו בעומר אחד שהוא כגדיש ותמהני עליו דבפ' המוכר את הבית סבר רב הונא דאית ביה תורת עומר ומצטרף בהדי שנים ולא הוי שכחה דגרסינן התם אמר רב הונא עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו תורת עומר עליו דשני עומרים שכחה שנים והוא אינן שכחה תורת גדיש עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה וכיון דגמ' דילן נקט הכי ולא פליג עליה דרב הונא שום אמורא שמעינן דהכי היא הלכתא:

כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה. כלומר דמבשדה נפקא לן שיש שכחה בקמה וכיון דאיתקש בהאי קרא שכחת עומר ושכחת קמה להדדי כדאמרינן בפ' הפאה ניתנת עומר ושכחת בשדה ושכחת כי היכי דעומר שיש בו סאתים לא הוי שכחה כדילפינן מולקחתו הכי נמי קמה:

ובלבד שבלים. דלא תימא אפילו הוא של טופח דקתני במתני' כפשטה היא דהא ראוי לעשות סאתים מיהא בעינן אלא בשל שבלין של תבואה מיתנייא כגון חטים ושעורים וכו' והשתא אם נשתדפו רואין אותן כאילו הן שעורים שגרגריו גסין והיינו דקאמר היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות בריאות ושלימות וטעמא דכיון דמחוברת היא ראויה היא להתברך וכמבורכת דמיא:

הלכה ו

קמה מצלת את העומר ואת הקמה. אע"ג דאיתקש שכחת מחובר לשכחת תלוש יש חילוק ביניהם כי היכי דאיכא חילוק גבי סאתים דגבי קמה אפילו אינה ראויה לסאתים חשיבא כסאתים מה שאין כן בתלוש הכי נמי גבי הצלת אחרים אם שכח עומר אצל קמה זכורה ואפילו קלח אחד שלא שכח מציל את העומר שבצידו והיינו בזמן שנקצרת עמו וכן אם שכח קמה אצל אותו העומר השכוח והעומר אצל הקלח שלא שכח וכל שכן קמה אצל קמה שלא שכח מצלת שניהן והוו לבעל הבית וחייבין במעשרות וטעמא מפ' בגמ' אבל עומר שאינו שכוח כיון דהוא תלוש אינו מציל לאחר שבצדו ולא אפילו קמה שכוחה בצדו ואפילו הוא גדול שיש בו סאתים ובתוספתא קתני אימתי אמרו קמה מצלת את העומר כשלא נטלה מבינתים פי' שלא נטל הקמה בין שכחת העומר לזכירתו דאם נטלה קודם שזכר העומר הרי זו אינה מצלת:

עקורה. תלושה ושכחה:

ושאינה עקורה. אבל מחוברת ושכחה:

אינן מצטרפות לסאתים. דלא להוי שכחה ובגמ' מפ' דמיירי בששכח את הקמה תחלה:

וכן באילן. למעוטי דר' יוסי קאמר הכי דבאילן סאה פירות תלושין אצל מחוברין אין מצטרפין והוי שכחה:

והשום והבצלים אינן מצטרפין. סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אינן מצטרפין והוו שכחה דאע"ג דכלהו תבלין לקדרה וחשיבי מין אחד כדתנן במס' ערלה אפילו הכי לא מצטרפי לסאתים והוו שכחה:

אם באה רשות עני לאמצע. כגון שיש שם לקט ופרט שיש זכות לעני בו:

באמצע. בין שתי סאין בהאי הוא דמודינא לכו דאין מצטרפין אבל אי ליכא פרט ולקט מצטרפין ולא הוי שכחה וכ"ש דבאילן דלית ביה פרט ושומין ובצלים דלית בהו לקט דמצטרפין אבל תניא בתוספתא כל שבאה רשות עני לאמצע כגון תבואה וכרם וכל שלא בא רשות עני לאמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין ובגמ' מייתי לה ע"כ:

ולא עומר שסביבותיה קמה. דקמה מצילתו: ולמה עומרים שסביבותיו עומרים. דהיינו קציר נקרא:

ולא עומר שסביבותיו קמה. דהא כל שכן הוא כדפליג רשב"ג לקמן דאם קמה שיפה כחו של עני בה וכו' ומפ' דטעמא דעומר שסביבותיו קציר מה שתחתיו שדה שמפנין אותן אל מקום פנוי ומגדישין אותן שם ועומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין וקרא כתיב עומר בשדה:

קשין. קש קרוי מה שנשאר מהשבלין מחובר בארץ לשון מוקש כן הסכימו התוס' בפרק כירה והכי מוכח הכא:
קמת חברו מצלת את שלו. כיון דטעמא משום דתחתיו קשין דלא מיקרי שדה מה לי שלו מה לי של חברו מה לי של חטים מה לי של שעורים ורבנן סברי דקרא בשדך מיירי ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה כרבנן:
אם הקמה שייפה כח העני בה. שיש לו בה לקט שכחה ופאה אפילו הכי מצלת לעומר:
עומר שהורע כח העני בו. שאין לו בו פאה ולא לקט אלא שכחה בלבד וזה דבר שאינו מצוי אינו דין שיציל קמה:
ה"ג אמר לו ר' בנו אם קמה שייפה כח העני בה מצלת לעומר שהורע כח העני בו יציל עומר שהורע כח העני בו לקמה שייפה כח העני בה וה"פ דדחי ליה רבי בנו של רשב"ג לאביו פירכא אסוף דינא וקא עביד הכנסת פירכא דטעמא דמצלת דקמה את העומר משום ייפוי כח דעומר הוא דהורע כח העני בו כדפרישית אע"ג דקמה גרועה היא אבל אין עומר מציל קמה מיד עני שהרי ייפה הכתוב כח העני אצל קמה ורשב"ג אזיל בתר מציל ור' אזיל בתר ניצול ומשום הכי קאמר תלמודא מדברי שניהם נלמוד דמצילין עומר מעומר דבין מציל בין ניצול יש בהן ייפוי כח לבעל הבית והורע כחו של עני בהן ופליגי אמתני' דתנן דאין העומר מציל עומר:
ואין מצילין קמה מקמה. דבין מציל בין ניצול יפה כח העני בה וכל זה אינו כהלכה אלא כדתנן במתני' וטעמא כדאיתא לעיל דעומר בשדה בעינן ולא עומר בקשין:
הא אם שכחה לעקורה הוי שכחה. ואפילו אם לא שכח עדיין שאינה עקורה הא קמה מצילתה:
ומשני בששכח את הקמה תחלה. ומתני' כרבן גמליאל דאמר לעיל דשני עומרין ובהן סאתים מצטרפין דבודאי הוא הדין נמי דפליגי רבנן בשתי קמות ובהן סאתים דאין מצטרפין והשתא דייקא מתני' טעמא דסאה עקורה בסאה שאינה עקורה הא שניהן תלושין או שניהם מחוברין מצטרפין:
ותיצול עקורה משום שאינה עקורה. בפ' גדיש פירשתי:
מה עד שבאת ממש. לשון בעיא היא כלומר הא דקאמר ר' יוסי אם באת רשות העני לאמצע באה ממש קאמר שיש בין סאה לסאה לקט וכו' ואם אין שם לקט או פרט אע"ג דמין תבואה או כרם הוי באמצע לא הוי שכחה או דילמא במין הוא דקפיד ר' יוסי דראוי לבוא אע"ג דלא בא ופשיט לה מדתני בתוספתא היכי דמי רשות העני לאמצע כגון תבואה וכרם וכרם אין דרך פרט לבוא לאלתר ש"מ במין הוא דקפיד ש"מ ופי' הרא"ש

ז"ל וכגון דתבואה באמצע שבין הסאין היא רחוקה ואינה יכולה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה:

הלכה ז

לשחת. להאכיל לבהמתו ואפילו הביאה שליש אין בה שכחה דאינה באה לידי עימור ועומר כתיב:

או לאלומה. לאסור בשבליה העומרים אין בה שכחה דכיון דאינה חשובה לאוכל כי אם לשימוש אין כאן גמר מלאכה כדתנן לעיל לעומרים:

וכן באגודי השום. שדה של שומין ובצלים שהניחן כדי לאגוד בהן שומין ובצלים ושכח בהן נמי לא הוי שכחה וקא משמע לן משום דסלקא דעתך דתבלין לקדרה הוו ולא בעי גורן קמ"ל:

וכן באגודת השום והבצלים. לפעמים זורעי השומין בשעת עקירתן עושין מהן אגודות גדולות להקל מעליהן הקיבוץ להוליכן למקום הגורן וליבשן ואח"כ חוזרין ומחלקין אותן לכריכות קטנות כדי המשקל הידוע להן ומוליכין לשוק למכור או לבית להתקיים ואם שכח אגודה גדולה מהם שסופו לחזור לחלקה ולאגוד ממנה כריכות קטנות אין להן שכחה כדאמרינן לעיל מה קציר שאין אחריו קציר אף עימור שאין אחריו עימור והכי משמע בתוספתא:

כל הטמונים בארץ. שדרכן להיות אוכל שלהן טמון בארץ כגון שום ובצלים שראשיהן הנאכלין טמונין בארץ ולוף נמי טמון האוכל שלו בארץ ויש בו שני מינין פקח ושוטה של גנה ושל יער של יער עליו רחבין יותר ונקרא שוטה שאין לו סדר שנראה רענן ודשן והוא מר כלענה כדמשמע בשביעית והפקר הוא ואין בו לא שכחה ולא פאה והכא בפקח הוא דמיירי שהוא מתוק:

לוף. הוא קולקס בערבי ויש לו ביצים סבוב השורש כמו ביצי זכר:

אין להן שכחה. קסבר ר' יהודה דלית בטמון שכחה דדריש בברייתא לקמן בשדה פרט לטמון ורבנן סברי דאית ליה שכחה ופלוגתייהו מפ' בגמ':

לא סוף דבר שנתנה. דהוי לשם בהמות שיאכלוה קודם שיקצור את השדה אלא אפילו נוטלה עכשיו בשעת קצירה על מנת ליתנה לבהמתו נמי לא הוי שכחה ושמעינן ממתני' דאם יש סאתים במשוייר באילן במחובר אע"ג דהתחיל לתלוש ממנו פירות ואפילו תלש רובו אם במשוייר יש סאתים לא הוי שכחה וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה בהדיא ואפילו דלא הוי נטופה ולא שופכני דאכתי לא נחתא מתני' להכי ועוד דומיא דתבואה קתני

לה ועוד מפלוגתא דר' יוסי ורבנן שמעינן הכי ודו"ק ולקמן בפ' כל זית אכתוב מחלוקת מפרשים בזה:

תמן תנינן. בפ' הכונס:

והיו בו כלים טמונין. תוך הגדיש דלאו אורחייהו למהוי תוך הגדיש דדמי לאונס:

אינו משלם אלא גדיש חטים או שעורים. כנגדן:

בשדה פרט לטמון. וקצירך לא מייתר ליה כי היכי דנימא דקצירך נמי משמע בגלוי ואין מיעוט אחר מיעוט וכו' דאיצטריך לדרשה דלעיל עומר שסביבותיו קציר א"נ להא דדריש לעיל בפ' גדיש עומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה דכתיב קצירך ושכחת וכו':

תמן כתיב וכו'. בפ' הכונס גרסינן ליה ר' יהודה דריש הכא אלא גדיש דחייב בתשלומין ממשמע שנאמר קמה אע"ג דהיא נמוכה ולפעמים לחה ואינה מוכנה ללהטה האש וכל שכן דגדיש בכלל דגבוה הוא ומוכן להזיקו האש:

קצירך. כלל מלשון קציר הוא דדריש:

נמצא. ההרוג:

טמון בגל. גל של אבנים ונפקא לן מבאדמה ולא טמון:

נימא מתני'. דיליף פרט לטמון רבי יהודה היא:

ושכחת עומר בשדה. לר' יהודה משמע בשדה על פני השדה ולרבנן משמע בשדה בתוך השדה:

התם מענייה דקרא. צריכין למידרש:

והכא מענייה דקרא. תדרוש ליה גבי חלל כתיב כי ימצא חלל כל היכא דמשתכח ואפילו טמון דהכי דרשי לא ימצא דחמץ הלכך על כרחין כי אתא באדמה למעוטי טמון אתא ותדרוש ביה על פני האדמה דאי לרבויי לא איצטריך:

אף שכחה בגלוי. דהא מימעיט טמון ממשמעותא אי לאו דהדר רבייה לשכחת קמה שאם שכח זית אחת לקצור קאי עלה בלא תשוב לקחתו והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת שדה:

נפקא ליה מבשדך. ושכחת קרי ביה ששכח קצת שדהו:

שצפו עומרים לתוך שדה חברו. שנשבה הרוח והרימה את העומרים מן הארץ והציפתן לתוך שדה חברו ושכחן כסבור שאינן שלו ונפקא לן מבשדך ולא בשדה חברך דלא הוו שכחה:

ורבנן. מיעוטא דשדה חברו נפקא להו מדהוה ליה למיכתב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת וכתב בשדך שמע מינה שדה דידך בעינן:

הלכה ח

הקוצר בלילה. ושכח קמה מלקצור:

והמעמר בלילה. ושכח עומר והכי מפ' בגמ':

והסומא. בין ביום בין בלילה:

הגס הגס אין לו שכחה. דכתיב קצירך בשדך כדרך שבני אדם קוצרין:

מה שאני שוכח אטול. מפ' טעמא בגמ':

כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל. חוץ מדבר שבממון וטעמא משום דמצי מחיל ליה כדאיתא במס' גיטין בפ' בתרא ובבבא מציעא בפ' הפועלים והכא אע"ג דממונא הוא מאן מצי מחיל ליה:

הדרן עלך פ' בית שמאי דהפקר בס"ד

פרק ז

הלכה א

בשעתו. מפ' בגמ' בשעה שהיה חשוב והיינו כשבא אנדריינוס הרשע והחריב ארץ ישראל והשחית כל עץ טוב וכל עץ מאכל באותו זמן היה חשוב זית נטופה ואע"ג דלית ביה סאתים אבל לא בימי רבי שסידר המשנה:

אלא שפכני או בישני. חשיבי דוקא:

שופכני בישני. בגמ' מפ' להו ולקמן מפ' דמיירי בלא התחיל בו:

שנים שכחה. משיפנה וילך לו הוי שכחה כדאיתא בתוספתא:

שלשה אינן שכחה. סתם לנו תנא כב"ה ובסיפא מפ' דשאר זיתים אימת הוו שכחה כשאין בהם סאתים בפירותיהן והוא הדין בשאר כל האילנות כשעבר מהן כשאין בהן סאתים הוו שכחה אלא משום ר' יוסי הוא דנקט זיתים:

ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. בגמ' מפ' טעמא דר' יוסי:

של שני מלבנים. בגמ' פליגי בה ר' יוחנן ור' אלעזר אי שני מלבנים קאי אזית שכוח דוקא או אשלשה שורות נמי דכל התשעה אילנות של שלש שורות כל אילן זית וזית מהן היה של שני מלבנים:

מלבנים. כבר פירשתי בריש פ' מלבנות דנקראין הערוגות כן לפי שהן מרובעים ופיסקי פיסקי ודרך אילני הזיתים בקצת מקומות שחלוק נופן לשני מלבנים דמחזי כשני אילנות כגון אותן של חליב וזה האילן במקום אחד ששמו נודיאן היו מצויין הזיתים להיות חלוקין נופן כן וקרוי זית של שני מלבנים והכא בגרסתנו שאנו שונים שנמצא עומד ה"פ שכח זית אחד של שני מלבנים שנמצא עומד בין שלש שורות דהיינו ט' אילנות ג'

אילנות בכל שורה שהיי עשויין של שני מלבנים וזית השכוח אחד מהם שהיה חולק נופו לשנים כזה # *:

אינו שכחה. בגמ' מפ' טעמא:

עומר שאתה שוכחו לעולם. דכיון דאינו חוזר לקחת העומר אלא אם כן זוכרו ואזהרה נמי לא שייכא אלא בתר זכירה לכתוב רחמנא כי תקצור קצירך בשדך וזכרת עומר שכוח לא תשוב לקחתו ומדלא כתב הכי אשמועינן דבעינן דלישכח מילתא גריעא דאין ראוי לזוכרו ומשום הכי זכירה לא כתיבא וההוא כיון דשכחו אע"ג דהדר זכרו הוי שכחה:

יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן. נטופה בשעתו ולשפכני בכל זמן והרמב"ם ז"ל פי' עומר שאתה שוכחו לעולם ואי אתה יודע בו אלא א"כ תשוב ותראהו יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן אע"פ שלא תפגע בו מפני שהוא ידוע ומסויים לך והך ילפותא איצטריך לזית נטופה בשעתו ולשפכני בכל זמן מפני שאין בו סאתים דאי יש בו סאתים תיפוק ליה דכיון דאיתקשא שכחת אילן לשכחת עומרים או לשכחת קמה כי היכי דגבי עומר לא הוי שכחה כי יש בו סאתים דנפקא לן מעומר ולא גדיש או מלקחתו ולא בעינן התם לא שם ולא מעשים ולא מקום ואדרבה דאפילו לקמה דדמיא לעומר ה"ז דבעה"ב ה"נ גבי אילנות כיון דבפירות גופייהו יש בהן סאתים פשיטא דאין לו שכחה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל:

היה מסויים בדעתו. אע"ג דאינו חשוב בעיני האחרים אלא שהוא נתן עיניובו ומצאו מבורך מחברו והך סוגיא דאמרינן דהוי מסויים ולא הוי שכחה אתיא כר' יוחנן דלקמן דהוא מריה דתלמודא ולקמן תניא כוותיה:

הדקל מסיימו. דהוי כמו גת או פרצה והכי נמי אמרינן לעיל דמחובר בצד דבר מחובר דלא הוי שכחה:

היו שניהן נטופה. ושכח אחד מהן חברו מסיימו והך בבא איצטריך לרבנן דאע"ג דלא חשיב להו זית נטופה אלא בשעתו אבל שלא בשעתו לא אפילו הכי כי הוו שנים אפילו שלא בשעתו חשיב השם לזית נטופה הסמוך לו אבל לא חשיב כולי האי לזית שאינו נטופה שהוא סמוך לו דלא חשיב מקומו כמו גת או פרצה:

היתה כל שדהו נטופה. ושכח אחד מהן:

אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להן שכחה. ורבנן פליגי עליה דר' יוסי דאפילו בזמן אנדרייגוס דוקא נטופה הוא דחשיב שאר זיתים לא ומדר' יוסי נשמע לרבנן דכך חשיבי שאר זיתים לר' יוסי בזמן אנדרייגוס כמו נטופה בשעתו לרבנן דכיון דר' יוסי מודי היכא

דזיתים מצויין דהוו שכחה ה"נ לרבנן נטופה בשעתו כיון דנטופין מצויין לו אף בשעתו הוי שכחה וכן פסק רבינו שמשון ז"ל והרמב"ם ז"ל:

נוטף שמן. שהזיתים שמנים ונוטפין שמן באילן:

אלא שהוא עושה הרבה. וקס"ד דפי' שפכני שעושה הרבה שזיתיו מרובין:

והתנן במעשיו. שהוא עושה הרבה ופשיטא דפי' עושה הרבה היינו עושה זיתים הרבה ומסיק אלא שפכני שהוא עושה שמן הרבה אע"ג שזיתים שלו אינן כ"כ:

נטופה. נוטף שמן באילן:

במעשיו שהוא עושה הרבה. היינו שהוא עושה זיתים הרבה אבל שמן הזיתים הוא כדרך שאר זיתים:

בישני ממש. פי' רבינו שמשון ז"ל יבשין שאין עושין שמן ואינו נכון דשם רע הוא זה ולא דמי לשופכני ויותר נראה לפרש מתרגם רע ביש שעושה אותן רעים לנגדו שאינן מבורכין כמוהו וכן פי' הרא"ש ז"ל:

דהוא מבעית לחבריה. שהוא מבייש לחבריו והוא מלשון בושת:

עד דו עביד ארבע כופלסין. בעיא היא הא דתנן שהוא עושה זיתים הרבה כמה צריך שיעשה יותר מחבריו שמא צריך שיהו ארבע כפלות כגון שחבריו עושין קב זיתים והוא עושה ארבע קבין:

כי ההיא דתנינן וכו'. דלב"ש אמרינן רואין וחשיב ארבע עומרין וה"נ חשיב לב"ש ארבע אילנות ולב"ה דלית להו רואין הוי שכחה עד שיהא בו סאתים ומסיק דטעמא משום דהוי מסויים וביותר מחבריו כל דהו סגי וטעמא כדלעיל דזכור ועומד הוא בלבו:

עד דו עביד כל שנה ושנה. בעיא היא אם צריך שיעשה כל שנה ושנה כן ובהכי הוא דלא הוי שכחה ומסיק דבתר רוב שנים אזלינן ומן התימא על הרמב"ם ז"ל שלא כתב זה ורבינו שמשון ז"ל כתבו:

מתני' דב"ש. דחשיב בפרקין דלעיל בית בקר וכלים מקום מסויים:

דבר תלוש. כגון עומר:

בצד דבר קבוע. כגון גפה: ברם הכא דבר קבוע בצד דבר קבוע. ומודו בה ב"ה:

דהוא דריש אחריך אחריך. אחריך דזית מאחריך דכרם דגבי כרם כולי עלמא דרשי ליה דכתיב לא תעולל אחריך ולעוללות לא איצטריך דהא כתיבי עוללות בפרשת קדושים אלא לשכחה הוא דאתי ולא תעולל לא תדקדק הוא דקאמר אבל אחריך דזית לגופיה איצטריך לענין פאה דהיא בסוף וס"ל לר' יוסי בר זבידא דלר' יוסי דמתני' דלעולם לית להו שכחה לזיתים ואפילו עכשיו שהזיתים מצויין ודלא כר' שמעון בן יקים:

התיבון הרי עומר. אדר"ע פריך היכי משמע מדכתיב אחריך שכחה דהא גבי עומר לא תשוב הוא דכתיב ואחריך לא כתיב והיכא כתיב אחריך גבי שכחה דלגמר זית מיניה:
ומשני דכיון דכתיב לא תשוב כמאן דכתיב אחריך דמי. דלא תשוב משמע שכבר היית לשם ועברת להלן והיינו אחריך שעבר ממנו והניחו לאחריו:
אפילו התחיל בו. ללקט ועבר ממנו דשייך בו לא תשוב דכבר היה שם אפילו הכי כמי שלא התחיל בו דמי אע"ג דרבנן ס"ל דבזית נטופה בשעתו ושפכני או בישני השתא אם התחיל בו ושפחו הוי שכחה פדתנן לקמן אע"ג דמודו דאי לא אתחיל ביה בשעתו דלא הוי שכחה ר' יוסי סבר דשאר זיתים נמי באותו זמן בלא אתחיל בהן ושכחן לא הוו שכחה אם כן בנטופה סלקינן דרגא דאפילו התחיל בו נמי ושכחו לא הוו שכחה שהרי את זוכרו לאחר זמן ופסק הרמב"ם ז"ל דלא כר' יוסי:

הלכה ב

שלש שורות. כל שורה של שלש אילנות כדאמרינן לעיל ובפ' בתרא דיומא אין שורה פחותה מג':
שיש בו סאתים. ואפילו אינו נטופה ולא שפכני וגמרינן לה מעומר:
בד"א וכו'. בגמ' מפ' דארישא קאי והכי קאמר בד"א דנטופה חשוב או שפכני חשוב ואפילו לית ביה סאתים:
בזמן שלא התחיל בו. ושכחו הוא דלא הוי שכחה:
אבל התחיל בו. ושכחו דכיון שהיה עוסק בו וזז מדעתו לא חשיב ליה:
ואפילו היה נטופה בשעתו. וה"ה בזמנו הוי שכחה ואפילו הוי שפכני:
כל זמן שיש לו תחתיו וכו'. אתא לפרושי כמה הוא שלוקט דהויא התחלה כי היכי דלהוי שכחה אפילו בנטופה וקאמר דהיינו כשליקט כל הענפים שתחתיו ההוא הוא דחשיב התחיל אבל אם יש לו לאילן זיתים בענפים התחתונים שלו הן עיקר האילן ששם רוחב הענפים ולא אסח דעתיה ויש לו אבות בראשו וכלא התחיל בו דמי וכי תנן דהתחיל בו הוי שכחה היינו כשאין לו עוד תחתיו שכבר ליקט הענפים שתחתיו ובגמ' מפ' אי מיירי ת"ק אחר שנהלכה המחבוא אי קודם:
משתהלך המחבוא. גרסינן כמו ותהלך אש ארצה ולשונם תהלך בארץ:
מחבוא. לשון נקבה היא כדגרס בפ"ב דכתובות היתה שם מחבוא אחת מצלת:
משתהלך המחבוא. משנבדקה המחבוא מבדיקת המנקף דהיינו המנקף הזית בעץ שהוא משיר את המחבואין דאמרינן בגמ' מפ' ר' אבהו שהוא משיר את המחבואין פי' משבדק המלקט את מחבואי הזיתים דהיינו הענפים שהזיתים מתחבאים בהם ולקט

המלקט אותם שכבר כל אחת ואחת נהלכה מחמתו ואפילו שהכרכר בידו עדיין אז קרוי התחיל בו ושכחו ואפילו יש לו זיתים תחתיו יש לו שכחה ולהחמיר לבעל הבית קא אתי ר"מ דס"ל דמחבואין עיקר ות"ק סבר תחתיו עיקר כנ"ל פי' משנתנו מתוך הגמ':

כיני מתני' של שני מלבנים. ושכחו דלא גרסינן של שלשה מלבנים אע"ג דהוה ניחא טפי כדמפ' ואזיל:

במה אנן קיימין. מאי קסבר ר' אלעזר אי ס"ל דטעמא דזה האילן אינו שכחה משום דבר מסויים שהאילן עצמו ששכח הוי מסויים:

והא אין כאן זיתים. הזיתים של השורות אינן מסויימין דאינן מאילנות השנויים למעלה שאינן לא שפכני ולא בישני ולא נטופה דשני מלבנין לא חשיב מסויים דגבי מסויים דלעיל הכי קתני מסויים בשמו כיצד שפכני או בישני אבל בשני מלבנים לא ותנן נמי ושאר כל הזיתים יש להן שכחה:

ואי משום שורה. כלומר ואין תימא לעולם דאינו מסויים אלא מטעם דחלוקין נופן חשיבי שורה:

וכי הוא עצמו נדון בשורה. בתמיה וכי הוא לחודיה יהא נדון בשורה דהא לא שכח אלא זית אחד לבדו ואי הוה גרסינן של שלשה מלבנים הוה ניחא דהוא גופיה יש לו שורה:

ומשני ע"י שורה וע"י שורות כיון דנמצא עומד בין שלש שורות שכולן של שני מלבנים ע"י שהוא מכלל השורה ועוד דהאילנות של השלש שורות נמי הן מסויימין לבעלים שכולן של שני מלבנין ע"י אלו שי סבות נזכר ומסויים הוא אצל בעל הבית:

נודיין. שם מקום הוא שכל אילני זיתים של אותו מקום הן של שני מלבנים ומפ' תלמודא דסבר ר' יוחנן שהזית ששכח בלחוד הוא שהיה של שני מלבנים וס"ל לר' יוחנן דשני מלבנים לא חשיב מסויים אלא משום שנמצא כן בין שלש שורות שלא היו של שני מלבנים וטעמא דכיון דהוא מסויים בדעתו לא הוי שכחה:

מכיון שדרכן ליבחן כנודיין. שיש מהן שסופן ליחלק כנודיין ואפילו לא נחלק עדיין לא הוי שכחה דהא יהיב דעתיה עלויה והוי מסויים אצלו:

אית תנאי תני שנמצא. לחוד ולא גריס עומד והוי כאילו שנינו זית שנמצא של שני מלבנים בין שלש שורות דהך לישנא משמע כר' יוחנן דנמצא דקאמר הוא שנמצא בו דבר חדש והיינו שהיה חלוק מהאחרים שנמצא כנודיין של שני מלבנים:

שנמצא עומד. דחידוש דנמצא שב אל עומד בין השורות דהשורות היו של שני מלבנים והוא היה עומד בתוכן והיינו כר' אלעזר והיינו דאמר לעיל ע"י שורה וע"י שורות:

בד"א שלא היה מכירו. קאי אהא דתנן ושאר כל הזיתים שנים שכחה בד"א בזמן שלא היה מכירו בדעתו:

מרדף אחריו אפילו עד מאה. אפילו שהניחו לאחריו ויש ממקום הבעל עד אותו אילן מאה אילנות כיון דמסויים בדעתו אינו שכחה והיינו כר' יוחנן כן נ"ל פי' שמועה זו ויש פירושים אחרים ואינם על דרך הגמ' ואני לא באתי אלא לפרש דרך הגמ':

הא אם יש בו סאתים אינו שכחה. תלמודא מקשה דממתני' דתנן בד"א על רישא דקתני זית שיש בו סאתים וכו' משמע בד"א דכי יש בו סאתים אינו שכחה כשלא התחיל בו אבל התחיל בו אפילו הוי זית נטופה ואע"ג דיש בו סאתים הוי שכחה ומשום הכי מקשה והא דינא דיש בו סאתים לא תלי בליכא התחלה דכיון דהשיעור הוי גדול כי התחיל בו מאי הוי ועוד דהא מהיכא אית לן באילן דאם יש בו סאתים לא הוי שכחה מעומר וא"כ דיו לבא מן הדין וכו' דכי היכי דגבי עומר דרשינן עומר ולא שדה ולא מפלגינן בין התחיל ללא התחיל גבי אילן נמי דרשינן הכי:

ומסיק דכי תני בד"א אריש קאי והכי קתני כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה ועלה קא מפ' מאי דקאמרינן דהתחיל בו הוי שכחה היינו בזית שאין בו סאתים הא יש בו סאתים אע"ג דהתחיל בו אינו שכחה דכיון דקתני הכי שמעינן דבנטופה בשעתו דוקא בהתחיל דכיון דהיה עומד בו ושכחו הוכחה הוי דאין לפירותיו חשיבות ואסח דעתיה מיניה דבטילא חשיבותו כי היכי דלא הוי שכחה הוא דבעינן סאתים ובשאר אילנות בין בהתחיל בין בלא התחיל כי הדדי נינהו דבסאתים תליא מילתא והכי תניא בתוספתא כל זית שיש לו שם בשדה כזית נטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו הרי זה שכחה עד שיהא בו סאתים ע"כ וכן פי' הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה:

כל זמן וכו'. בלישנא קמא ס"ל דפירושא דמתני' הכי דת"ק דמתני' בתר דנהלכה המחבוא מיירי ואתי שפיר מילתיה דר"מ דאמר משתיהלך וכו' כלומר הפסידו ויש לו שכחה מכלל דשמעיה לת"ק דאפילו נהלכה המחבוא לא הוי שכחה והכי קאמר כל זמן שיש לו תחתיו סתמא ואפילו דנהלכה המחבוא כלומר שנבדקה לא חשיבא התחלה ויש לו זכות בראשו אם נשארו לו זיתים וא"ל ר"מ דמשתהלך המחבוא פקע זכותיה מיניה:

הא קודם לכן. הא קודם שנהלכה אע"ג דאין תחתיו כלום דאין שם מה שישכח אפילו הכי לכולי עלמא יש לו בראשו זכות כיון דלא נהלכה:

פתר אחרן קודם לכן וכו'. דבקודם לכן מפרשי לה ומפרשי מתני' בלא נהלכה דוקא אלא שפנה ממנו והלך לו והיינו דתנן כי יש לו תחתיו יש לו בראשו דאחד מן המחבואים ראשו הוי ושאר מקומות דאם הולכה המחבוא שכבר בדק המלקט המחבואים לא ואבד מה שנשאר בראשו דאסח דעתיה מיניה ואפילו יש לו תחתיו דראשו בחדא מתרתי פקע זכותיה מיניה או דנהלכה ואף אם יש לו תחתיו או באין לו תחתיו ואפילו לא נהלכה כיון דעבר ממנו הוי שכחה והכי הוה לן למיגרס הולכה המחבוא אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו כלומר אע"פ שיש לו בראשו ותחתון אין לו בראשו אבל כיון דבקודם לכן מוקי לה לא חייש ולשון הירושלמי לישנא קטיעא הוי:

הולכה המחבוא אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתון. משום דקשיא ליה להך לישנא דאמרת דאי נהלכה המחבוא אבד זכותו א"כ היינו ר"מ ומתרץ דהא מילתא איכא בינייהו אע"פ שאין לו בראשו וכו' כלומר בההוא דאתיא פלוגתא דמתני' דלרבנן דמתני' כיון דזיתים שתחתיו לא ליקט אין מועיל ליקוט המחבוא ואפילו נהלכה וכו' ולא מיקריא התחלה לגבי תחתיו דלא פקע זכותיה מיניה דהליכת מחבוא לא אהני לרבנן אלא גבי ראשי הוא דמפקיע ותחתיו לא דכיון דיש לו תחתיו תחתיו עיקר דלא אסח דעתיה מיניה אף בנהלכה המחבוא ור"מ ס"ל תחתיו נמי מפקיע דנהלכה המחבוא עיקר וכיון דבדק מחבואין ועבר ממנו אף אם יש לו תחתיו הוי שכחה ורבינו שמשון ז"ל פי' כן אבל לא פי' תחתיו בענפים התחתונים ואני רואה לפרש תחתון דומיא דראשו:

עד שיניח וכו'. דלעולם יש לו זכות ואפילו בהליכת מחבוא ואפילו אין לו תחתיו עד שיניח בעל הבית הכרכר במקום המשתמר דהיינו השבט שמכרכרין בו הזיתים להפילן לארץ ומשיניח אותו השבט במקום וכו' דמוכחא מילתא דסבר דגמר מלאכתו אז יש לו שכחה אבל עד ההיא שעתא הרי זה יש לו בראשו לבעל הבית:

וגמרו. שחשב בעל הבית דגמר מלאכתו של אילן ולמעוטי אם חשכה נו והוליכו לבית ומתוך כך עבר הימנו ושכחו כשחזר לא הוי שכחה אלא דוקא כשהניחו בשמירה בחשבו שכבר נגמרה מחאכת האילן אזי הוי שכחה:

כרכרא. לשון ריקוד והרעשה כדכתיב ודוד מכרכר בכל עוז ובכרכרות שהן מין גמלים קלים לרוץ ומרעישין האדם במרוצתן ודייקא להא מילתא דאמרינן במס' גיטין ירושלמי עני המנקף בראש הזית מה שתחתון גזל מפני דרכי שלום ומפ' עלה בגמ' הדא דתימא בהן כרכרתיה אבל ליקט בידו זכתה לו ידו כלומר דגזל גמור הוא ויש להוציאו בדייניו וכל זה שאנו מדקדקים לזכותו של בעל הבית דוקא בנטופה דחשיב משום דבעינן נמי התחיל בו כי היכי דלהוי שכחה אבל זיתים דעלמא למר מכי עבר עליו ושכחו הוי

שכחה ולמר כי אינו משיג ידו לו כדאמרינן לעיל בפ' גדיש ול"ש יש תחתיו או אין תחתיו זאת נ"ל תורת אמת ויש להרמב"ם ז"ל בפ"א ממתנות עניים דרך אחר ושם תמצא סברת הראב"ד ז"ל:

ודעו וראו וגו'. פסוק הוא בשאול גבי דוד שיבקשוהו במחבואים ונמצאו כללי השמועה עכשיו לפי שיטה זו דזית נטופה לרבנן בשעתו ולר' יוסי שאר כל אילני זיתים באותה שעה דהיינו קרוב לזמן אדריינוס שחיק טמיא ובזמן הזה שפכני ובישני אפילו אין בו סאתים לא הוי שכחה והיינו בלא התחיל בהן אבל התחיל בהן הוי שכחה כל זמן שאין בהם סאתים ובהתחלה זו פליגי ר"מ ורבנן ואיכא תרי לישני כדאמרן וכלישנא קמא וכפשטא דמתני' קיימא לן דאם לא הלכה המחבוא אע"ג דאין לו תחתיו יש לו בראשו וכל הני באין בהן סאתים אבל אם יש בהן סאתים לא הוי שכחה כדפרשינן לעיל דדיו לבא מן הדין להיות כנדון ושאר כל האילנות אין חילוק בהן בין התחיל ללא התחיל אלא יש בו סאתים אין בו שכחה אין בו סאתים הוי שכחה ורבינו שמשון ז"ל פי' דבהתחיל ואיכא סאתים חלוקים שאר האילנות מנטופה דגבי נטופה לא הוי שכחה וגבי שאר אילנות הוי שכחה ואע"ג דאיכא סאתים ומתני' דסאה עקורה לא משמע כן דקתני עלה וכן באילן ועוד מדפליג עלה ר' יוסי ואמר לא באת רשות וכו' מצטרפין והוי סאתים דלא הוי שכחה ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא משום דחלוקין הסאין הא לא הוו חלוקין דאיתנהו באילן כולי עלמא סברי דלא הוו שכחה וההיא אפילו בהתחיל בו מיירי והרמב"ם ז"ל סובר דרך אחרת וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ואני כבר כתבתי הנראה לעניות דעתי:

הלכה ג

אי זהו פרט. אקרא קאי דכתיב ופרט כרמך לא תלקט א"נ אפרקין דלעיל קאי דתנן שני גרגרים פרט:

הנושר בשעת הבצירה. הענבים הנושרים בשעת הבצירה מכח הבצירה ונראה דיליף לה מדכתיב בקדושים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט איתקוש להדדי ובפרשת כי תצא כתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מה עוללות בשעת בציר אף פרט בשעת בציר למעוטי אם מחמת דבר אחר כגון הוסבך האשכול בעלין של גפן ועל ידו נפרט כדמפ' ואזיל:

עיקץ את האשכול. שיבר את האשכול מעוקצו כמו עקוץ תאינה מתאינתי דמרובה:

ונפל לארץ. או נפל מידו לארץ ונפרט:

המניח כלכלה תחת הגפן. כדי שלא יפול הפרט לארץ:

כלכלה. סל:

אל תסג גבול עולים. פירשתיו בפ' גדיש בס"ד:

אי זו היא עוללות. אקרא קאי דכתיב וכרמך לא תעולל וקרי ליה עוללות לפי שהיא לפני האשכולות כעולל לפני האיש:

לא כתף ולא נטף. בגמ' מפ' להו:

ואם יש לה כתף ונטף לבעל הבית. בגמ' מפ' דאו או קתני דבחד מינייהו סגי או בכתף או בנטף:

הרי היא של בעל הבית ואם ספק לעניים. בגמ' אפרשנו:

עוללת שבארכובה אם נקרצת וכו'. פי' הראב"ד ז"ל בפי' ת"כ ארכובה היא הפרך והקשר שהאשכול יוצא ממנו והאשכול תלוי בעוקץ ארוך והעולל הזו היא יוצאה בפרך ואין ידוע אם מעוקץ האשכול הוא עוקרו או מן הזמורה הוא שאם היה מן האשכול הרי הוא כאשכול אע"פ שהוא רחוק משאר פסיגי האשכול הילכך בודקין אותו כך אם כשתולש את האשכול היא נתלשת עמו בידוע שהיא מן השדרה שבאשכול ולבעל הבית ואם לאו הרי היא עוללת לעצמה והרי היא לעניים ע"כ:

גרגר יחידי. בגמ' אפרשנו:

גרגר יחידי. פי' הראב"ד ז"ל אשכול שכולו גרגרים שאינו עשוי פסיגין פסיגין אלא הגרגרין תלויין בשדרה ויורדין מעוקציהן ומכל מקום מחולק הוא מענין הפסיגין שהפסיגה אין לה שדרה והגרגרין שבה בראשה הן עומדין וזה האשכול יש לו שדרה ארוכה וגסה כשאר אשכולות אלא שאין לו פסיגין פסיגין אלא שהגרגרין יוצאין מן השדרה רבי יהודה סבר כיון שיש לו שדרה כעין אשכולות דעלמא אשכול הוא זה שאע"ג שהוא גרגרים גרגרים לא נקראו גרגרים עוללות אלא שנים או שלשה לחוד כדכתיב בקרא שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ומפ' לעוללות דרישא דקרא הא יתר' מכאן אשכול הוא ורבנן סברי כיון דאין לו פסיגין כעין אשכול כולו נידון כפסיגה אחת:

פרט בנשירתו קדש. ופטור מן המעשר כקדש מדקתני דמניח כלכלה דגוזל את העניים משמע דהוי פרט קודם שיגיע לארץ:

דחולפאי שאל לקט בנשירתו מהו שיקדש. אם הקדישו בגמ' דילן בתמורה בפ' כיצד מערימין אית להך בעיא דאילפא והיינו חילפאי דהכא וה"ג התם בעי אולפא אמר על הלקט עם נשירת רובו להוי הקדש או להוי הפקר לעניים ולעשירים לקט הוי או הפקר הוי והי מינייהו חל עליה ודוקא דאפקריה עם נשירת רובו מתוך המגל הוא דמיבעי ליה דאילו אפקריה מקמי הכי או דאפקיר לכל התבואה פשיטא דלית בה דין לקט דלא

מיחייב בלקט אלא כל שהוא נשמר דקצירך למעוטי הפקר וכן פי' רש"י ז"ל וקאמר הכא דתיפשוט בעיא דאילפא ממתני' דודאי לא חייל עליה שמא דהפקר דמכי אתחיל רובו לינשר מיד זכו בו העניים דקתני דגוזל את העניים:

ודחי שנייא היא. שהוא גרם לו שלא נפל לארץ ומיבעיא ליה כי ליכא הערמה כלל דהא לא ליהנות עצמו קעביד דהא הקדישו או הפקירו ולא איפשיטא לן הכא והתם פשטה אביי דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים ופי' רש"י ז"ל דכיון דבהדי הדדי קא אתיין דברי הרב ודברי התלמיד ודאי דדברי הרב קודמין דהבעל הבית עבדיה לקט ע"כ:

כתף פסיגין זו ע"ג זו. פי' הראב"ד ז"ל פסיגים נתחים תרגום ירושלמי ונתח אותו לנתחיו ויפסיג יתיה לפסיגוהי:

פסיגין זו ע"ג זו. עץ האמצעי שבאשכול הוא קרוי שדרה שהוא דומה לשדרה שהצלעות מחוברות בה כך מן השדרה אמצעי מתפצלין אשכולות קטנים הנה והנה וכתף הוא עליונו של אשכול לצד העוקץ וכל ארכו עד שוליו עשוי כן ונקרא כתף שהוא רחב ככתפים של אדם והרוחב שלו מפני הפסיגין שלו שדחוקות ודבוקות זו בזו ואינן מניחין זו את זו להיות יורדין למטה אלא עומדות זקופות:

נטף תלויות בשדרה ויורדות. האשכול שאין פסיגין שלו דחוקין ודבוקין זו בזו פסיגותיו יורדות ומביטות למטה אבל מ"מ נוגעות פסיגה זו לזו ונוטפין זו לזו והוא מלשון טיפי או שהן מביטין זה לזה וכשהן מפורדות זה מזה כל כך שאינן נוגעות אין כאן נטף ואי זו היא עוללת פסיגה אחת לבדה שאין לה שדרה שיהו בה פסיגין אלא פסיגה שנבראת כך והשתא הא דתנן אם ספק לעניים היינו כשהן מפוזרים ורחוקים זה מזה ונראין כנוגעין זה על זה קצת אבל אינן נוגעין יפה הרי הוא לעניים כדנפקא לן בפ' הפאה ניתנת מקרא דעני ורש הצדיקו או מקרא דתעזוב הנח לפניהם משלך וכו' אבל אין לפרש כגון שנמצא עוללות בגת ואין ידוע שמא מן האשכול נשברה ונפלה אם לאו דספק כזה לבעל הבית הוא כדמוכח לקמן:

כולן נוגעין בפס ידו. אף בפסיגה אחת לבדה נותן בה שיעור שאם היתה אותה הפסיגה ענביה דוחקות זו בזו הרי היא עושה כתף לעצמה אלא בזמן שענביה מפורדות עד שיהא אדם נותנה על גבי פס היד ויגעו כונן בה שאז אינן דוחקין זו לזו ומחמת זה נוגעין כולן:

שבע ליטרין בצפרי. והיאך תוכל לומר דעוללות של ז' ליטרין שיגעו ענביה כולן בפס ידו ומשני שאם נותנה ע"ג טבלא שכולן נופלות ונוגעות בטבלא:

טבלא. כמו טבלא ופינקס ורבינו שמשון ז"ל סובר שזה הלשון היה פי' למה שאמרו אם נקרצת עם האשכול ולכך דחק עצמו ואמר שידוע היה להן שיעור הטבלא ואני לעניות דעתי כתבתי וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק ד':

מעשר טבל. שצריך להפריש ממנו תרומת מעשר:

הרי זה עושה אותן תרומת מעשר. מפריש העוללות לתרומת מעשר:

ועוללות לאו של עני הוא. ומפריש מן הפיטור על החיוב ונשארין האשכולות בטבלייהו:

מן הנקרצות מן האשכולות. דתנן בהו במתני' דשל בעל הבית הן וחייבין במעשרות ומינייהו הויא ודברי הרמב"ם ז"ל בזה בפ"ד מן המתמיהין וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל:

אשכול. תרגום ירושלמי סגוליא:

דילמא. דא לימא דבר זה הוא ראו לספרו שיתנו אל לבם כמה היתה גדולה ברכת הארץ:

כרם דורון. שם איש שמו דורון:

כהדין לפסא דכפר חנניה. כאילפס של כפר חנניה שמחזיק סאה ובפ' בתרא דכתובות אמרינן אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר היני ואילפס כפר היני כמה הוי חמש סאין אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש:

מקפא כירתא דחרובתא. עובי הגזע המושך מן הארץ עד האמירים הגדולים קרוי כוורת בהך תלמודא כדאיתא בפ"ק דברכות לא סוף דבר נופו אלא אפילו כורתו והוא לשון קורה בחלוף כ"ף בקו"ף וגזע החרוב הזה היה עב כל כך שלא היה מספיק להקיפו השלשה אזורות של שלשה בני אדם:

קצות חד חרוב. עקצתי הפרי וחתכתי ממנו חתיכה והיה מושך דבש:

סיפסוף שאכלנו בילדותינו. אילנות היער שיש בהן קוצים עושים כמו זיתים קטנים אדומים וקרויין אותן פירות בלשון ערבי דומיש:

סאה קיבר. שאינו יפה שעושין ממנו פת קיבר שקורין אותו ראלון בלע"ז:

סאה סובין. כשהמכתשת מוציאה כשלותתין החטין לעשות סלת וחשיב מן המורסן:

מורסן. הן סובין גסין היוצאין ע"ג הנפה בשעה שמנפין הסלת דהן גרועין מאד:

סאה גנינין. פי' בערוך המורני עבה היוצא מן הקמח:

וכדון. ועכשיו:

ההיא סגולה דגו כרמך. ששמע שהיו בכרמו אשכולות גדולים מאד:

צפה בו כמין תור. הביט בו מרחוק ונדמה לו כשור מחמת גדלו והכי אמרינן בפ' בתרא דכתובות חזנהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עגלי אמר עגלים בין הגפנים:

עד שהמלך במסיבו. בעוד שהקב"ה במסיבה שלו דהיינו בקיטון שלו בשמים אפילו הכי נרדי נתן ריחו כדמפ' ואזיל בית מקדשא חריב ואת קאי בקשיותך בחוצפא שלך שפירותיך משונין נגד פירות שאר הארצות:

מבין ריש שתא לצומא רבא. שזרעום בין ראש השנה ליום הכפורים של מוצאי שביעית וגדלום כל כך באלו הימים שחשב שהיו ספיחים של שביעית שאסורין מדרבנן באכילה כדאיתא בפ' מקום שנהגו ובפ' הפיגם במס' שביעית ורבי עקיבא אית ליה דמדאורייתא הוא דאסירי כדאיתא בת"כ ובכמה מקומות:

התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. שמברכת הארץ גדל ולא בשביעית ומעובדא דהכא הוא דאמרינן בעלמא התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית:

תחת שהיינו גורפין דבש. חילוף שהיינו גורפין דבש כדלקמיה:

מקטע. דבש הקפוי שהיה מוצא ומוכרו:

שבא וקינן בראשה של לפת. ובפ' בתרא דכתובות אמרינן הכי שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים ליטרין במשקל של ציפרי ופי' רש"י ז"ל קינן בלפת נקב בו עד שעשה לידתו בתוכו אעפ"כ שקלו את המותר ששים ליטרין:

ונפשח אחד מהן. נבדל אחד מן הקלחים:

סוכת יוצרים. יוצרי כדי חרס שדרכן היה לעשות מלאכתן שם כדאיתא במס' סוכה סוכת היוצרים הפנימית חייבת:

והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה. ללקט עליו העליונים:

היה מזבן דבש דדבורין והוה ליה דבש דצליין. שהוא גרוע צליין מין שרץ שעושה ג"כ דבש והוא גרוע:

כרוב מצמק. כמו מצטמק ויפה לו דפ' כירה:

הלכה ד

המדל בגפנים. מפ' במ"ק פ"ק מדל שלופי שכורת מהן ענפים עם האשכולות להקל מעל הגפן והלחות העולה לה מן הארץ תתפזר בגזע ותתעבה וותר ולא תוציא כל כחה באשכולות:

כך הוא מדל בשל עניים. יכול לכרות עוללות של עניים גם כן כדרך שכורת האשכולות:

אינו רשאי בשל עניים. בגמ' מפ' פלוגתייהו:

אסור ליגע בהן. באשכולות שהמוכר רוצה לכרתן לשיתעבו אשכולותיו ואסור שהרי גוזל לוקח שלא יעלו:

הכל מודים בשותף. דטיבותא דמדל לגבי דחבריה כמו לגבי דידיה היא:

עבד ליה כשותף. דהא עניים רחמנא זכי להו בכרם חלקן ושותפים נינהו עם בעל הבית וטיבותא דגפן לגבי כולהו הוי:
חייב לשלם. כשאכלן בפשיעה וכמ"ד פשיעה בבעלים חייב:
תמן הוא אומר בין כך ובין כך וכו'. בפ' גדיש במתני' דאין מגלגלין בטופח:
בין כך ובין כך. בין הזיקו של עני מרובה בין של בעל הבית מרובה מניח הלקט והפאה על גדר של השדה כדי שיקחום העניים והוא ירביץ שדהו ולא יזיק להן ולא יזיקו לו משמע דחייש להפסידן של עניים והכא לא חייש:
מעבן. לגזעי הגפנים:
הן עושות יותר לשנה הבאה. וטיבותא היא לעניים שגדל חלקו בעוללות יותר:
מכיון שהוא מרביצה וכו'. ואמאי חייש התם:
לזורעה ירק ולהבריחה מן העניים. דירק פטור מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה דהן מתנות עניים:

הלכה ה

כרם רבעי. בריש פרק כיצד מברכין פליגי תנאי מר סבר בכולהו גרס כרם רבעי כדכתיב קרא בהדיא אשר נטע כרם ולא חללו וגמר לה בג"ש דתבואה תבואה כדאיתא התם ומר סבר בכלהו גרס נטע רבעי דס"ל דכל היכא דנהגה ערלה נהוג רבעי:
רבעי. בשנה הרביעית של נטיעתו אית ליה דינא דמעשר שני במילי טובא כדמפ' בשמעתין:
אין לו חומש. דמחלל פירות רבעי להעלות הדמים לירושלים אין צריך להוסיף בפדיון חומש ואפילו בעליו הוא הפודה דאין לו כ"כ קדושה כמ"ש:
ואין לו ביעור. אין צריך ביעור בשנה רביעית ושביעית שהמעשרות מתבערין מן הבית ואסור להשהותן יותר כדאיתא בפ' בתרא דמ"ש וטעמא דב"ש גבי חומש וביעור פליגי רבי ורשב"ג אביו בגמ' רבי סבר דוקא בשביעית הוא דפליגי ונ"ל הטעם של רבי דכיון דכתיבין בהדיא הני תרתי גבי מ"ש דכתיב אם גאל יגאל איש ממעשרו וכו' וכתיב מקצה שלש שנים תוציא וכו' וס"ל נמי דגמרי ב"ש קדש קדש משום הכי הוכרח לפ' דדוקא אי איתרמי רביעית בשביעית הוא דפליגי דלא נהיג שום מעשר בה ורשב"ג סבר אף בכלהו שני נמי פליגי דב"ש לא גמרי קדש קדש ממעשר:
וב"ה אומרים יש לו. למ"ד דפליגי בשביעית דוקא טעמא דב"ה דקא סברי דלחומרא הוא דילפינן קדש קדש ממעשר אבל לקולא דהיינו לפוטרו מקדושותיו דחומש וביעור משום דלא נהיג בה מעשר בזה לא ילפינן ולמ"ד בכלהו שני נמי פליגי טעמייהו כדמפ'

בפ' האיש מקדש דב"ה גמרי ג"ש דקדש קדש נאמר בכרם רבעי קדש הלולים ונאמר במ"ש וכל מעשר הארץ מזרע הארץ קדש לה' מה מעשר שני יש לו חומש ויש לו ביעור דבהדיא כתיבי ביה אף כרם רבעי נמי:

יש לו פרט ויש לו עוללות. דממון הדיוט הוי והך בבא בין לרבי בין לרשב"ג בכולהו שני שבוע איתא ואפילו במעשר שני נמי פליגי ולהודיעך כחן דב"ה שנוייה גבי כרם רבעי תדע דלרבי דגמרי ב"ש נמי בשאר שני נטע רבעי ממעשר שני הא אית ליה לר' יהודה כב"ש כדלקמן ואפינו הכי קאמר דמ"ש גופיה אע"ג דכתיב ביה קדש נכסיו הוי ומשום הכי חייבו בחלה ואית ביה קידושין ואם כן הכי נמי גבי מ"ש גופיה דהוה ליה למיתני הכי דלב"ש יש לו פרט דממונו הוי וכו' אלא משום דבבא דרישא שנוייה גבי רבעי תני סיפא נמי כרם רבעי אבל ע"כ לא פליגי הכא אלא בקדש קדש דכתיבי בהדיא במ"ש ובכרם רבעי דלא משמע להו לב"ש דמשמעות קדש משמע ממון גבוה דלעולם נכסיו נינהו ומשום הכי לרבי דסבר דגמרי ב"ש גזירה שוה ופי' דדוקא לית להו בשנה שביעית אבל בשאר שני שבוע אית להו לא פי' אלא דוקא בהני תרתי דכתיבי אבל בפרט ועוללות דלא כתיבי בשום אחד מהן דכולי עלמא לא פליגי דבשניהן פליגי ובכלהו שני פליגי דב"ש סברי דאפילו מ"ש גופיה וכ"ש כרם רבעי דנכסיו גמורים נינהו ואע"ג דהא בתרווייהו כתיב קדש במשמעות קדש הוא דפליגו דסברי דלא אתי לאורויי דממון גבוה הוי אלא לענין דבעי פדיון בגבולים והפדוון צריך להעלותו לירושלים אבל לדבר אחר לא וב"ה דפליגי היינו משום דס"ל דמ"ש ונטע רבעי ממון גבוה הוא דמשמעות קדש לה' הכי משמע כר"מ דהאיש מקדש:

והעניים פודין לעצמן. אית ספרים דגרסי ליה ואית דלא גרסי ליה ובפ' האיש מקדש ואינו בשום ספר והרשב"א ז"ל לא גריס ליה ובגמ' אפרש זה בס"ד:

כולו לגת. ואין לעניים בו כלום דקסברי כולו ממון גבוה הוא כקדשים וב"ה כר"מ:

לא אמרו ב"ש אלא בשביעית. דקסבר רבי דב"ש נמי גמרי קדש קדש ממעשר שני וכי לית להו בנטע רבעי קדושה לנטיעה היינו דוקא בשנת השמיטה דלא נהגו בה מעשר שני דשביעית פטורה ממעשרות כדאיתא לקמן בשמעתין:

יש לו חומש. כיון דאית בהו מ"ש וכתיב גבי מ"ש ולקמן פריך דאין ה"נ שנה שלישית וששית נמי דלא נהוג מ"ש בהו הוי ליה לומר דפליגי בהו ב"ש וב"ה ואמאי לא פליגי רבי ורשב"ג אלא בשביעית ומשני לה לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני בקדש קדש:

כמא דתימא אין מ"ש בשביעית. דהא הוי הפקר והפקר פטור מן המעשרות:

אין נטע רבעי בשביעית. דס"ל לב"ש אליבא דרבי דהרי הוא כמ"ש לגמרי בין לקולא בין לחומרא דבזמן שזה נוהג זה נוהג וב"ה סברי לחומרא הוא דגמרינן כגון לגבי מחיצה ופדיון וביעור וחומש ואסור לאונן הוא דגמרינן דחומרא הוי ולקולא לא גמרינן:

מעתה אל יהי לו קדושה בשנה שביעית. לא יהי צריך לא פדיון ולא מחיצה כלל לב"ש וכי תימא הכי נמי והא לא נחלקו ב"ש וב"ה אלא בחומש וביעור אבל בפדיון ומחיצה מודו:

קדושתו מאליו למדו. לגבי האי קדושה דבעי מחיצה הוא ותפסתו לא צריך למילף בגזירה שוה ממ"ש דמקרא מלא כתיב בגופיה קדש הלולים הרי הוא כקדש שקורין עליו הלל דהיינו בכורים שקורין עליהם הלל בתנופתם דטעונין מחיצה וכן הדבר הנתפס תחתיו הרי הוא כמדרגת הקדש דטעון מחיצה ואע"ג דבכורים לית להו פדיון כיון דרחמנא אפיק הלול וחילול בדיבור אחד כדאמר לקמן דריש ביה נמי דהנתפס תחתיו הרי הוא כקדש כדדרשינן בפ' מי שמתו גבי זכור ושמור דנשים חייבות בקידוש היום וכו':

ויהא מותר לאונן. באותה שנה של שביעית דלית בה מ"ש ויהא נטע רבעי קל דיהא מותר לאונן:

תני מגיד שהוא אסור לאונן. לא ידענא מהי קרא ממעט ליה ושמא מהלולים גופיה דאין הלולים אלא לשון שמחה וכן כתיב באבימלך בספר שופטים ויעשו הלולים ותרגום יונתן ועבדו חנגין ובלשון ארמי דקרו ליה מחמת הילולא:

ויהא חייב בביעור. כיון דמודו ב"ש דבשנה שביעית יש בו קדושה מטעם דכתיב ביה קדש הלולים ודרשינן כקדש שקורין וכו' א"כ יהא חייב כבכורים בביעור דבכורים טעונין ביעור:

ומשני בגין דר' שמעון פוטר מן הביעור. גבי בכורים כדתנן פ"ב דבכורים ואע"ג דקדושים הן לענין מחיצה ואיך הכי נמי נטע רבעי לב"ש אע"ג דבעי מחיצה ואסור לאונן לא בעי ביעור:

ויפדה במחובר לקרקע. כיון דב"ש סברי בשביעית דקדושת מחיצה ואיסור אונן דרמי עליה היינו מטעם קדש הלולים ולא מטעם גזירה שוה דמ"ש אם כן אע"ג דבכורים לית להו פדיון במחובר בהא לא ילפינן מבכורים דבכורים לית בהו פדיון נמי בתלוש ונטע רבעי יש לו וכיון דאין להם לב"ש מלמד בשנת ז' לענין לפסול פדיון שלו במחובר לא מבכורים ולא ממ"ש אם כן נטע רבעי נימא דמצי עביד ביה חילול בשביעית כשהוא במחובר ותפיסתו נמי להתפיס קדושתו במחובר אחר וכי תימא ה"נ אלמה תניא

בתוספתא דמ"ש כרם רבעי ב"ש וכו' הכל מודים שאין פודין אותו במחובר ובהדיא מוכח התם דאפילו בשביעית נמי אסור ובשלמא לב"ה אתי שפיר דכיון דילפינן ממ"ש לחומרא מה פדיון מ"ש אינו במחובר דאין מעשר במחובר כדאמר בפ' האומר בקידושין אף פדיון רבעי אינו במחובר אלא לב"ש דבשביעית לא גמרי מאי טעמייהו והקשה הרשב"א ז"ל דבמרובה אסיקנא אימא כל המתלקט ופי' רש"י ז"ל כל שעתידים ללקוט והיינו דפריק ליה בעודו מחובר כיון דעתידים ללקוט כדאיתא התם ונ"ל דאין כאן קושיא דשעת הדחק שאני ותנאי שאני ובידו שאני דלאצולי עניים מעבירה שגוזלים ואוכלים בלא פדיון הוא דעביד דכשבא ליד הגזלן לא מצי פריק דהא אינו ברשותו ולהכי כיון דידע שמתקיים התנאי דלקטי ודאי מתנה שיחול הפדיון במחובר שעה אחת קודם שילקטו וכיון דבידו הוא לתלשו ולהניחו על הגדר לאו מחוסר מעשה חשיב ואפילו גבי מעשר נמי מהני כהאי גוונא דגרסינן בפ' האומר דקידושין יתר על כן אמר ר' אליעזר בן יעקב אפילו אמר פירות ערוגה זו תלושין יהו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת פירות ערוגה זו מחוברת יהו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיתלשו ונתלשו דברוו קיימים ומפ' התם טעמא דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי ופי' רש"י ז"ל הואיל ובידו לתלוש ולהפריש וכדפרישית והדחק גורם לו להתנות דרגע אחת קודם תלישה פריק ליה ואין שעת הדחק ראיה וההיא שעתא כתלוש דמי דבידו לתלשו וכדפרישית ולא משני והוה מצי לשנויי לב"ש דטעמא דבזמן זה אין פודין אותו במחובר דכיון דבשאר שני שבוע לא מצי פריק דהא גמרינן גזירה שוה דקדש קדש לא פלגינן שביעית משאר שנים:

רשב"ג אומר כולה שני אין לו חומש וכו'. דס"ל לרשב"ג דכלל כלל לא גמרי ב"ש קדש קדש ממעשר שני כדמפ' ואזיל והכי פירשו בגמ' דילן פ' האיש מקדש כפי' רשב"ג:

לא מתמנעי רבנן מלמדרש בין ה"י לחי"ת. וחשיב כאילו כתובה חלולים והיינו דרשה דריש כיצד מברכין דאמרינן אחליה והדר אכליה ואע"ג דכתיב בהדיא ואיש אחר יחללנו מ"מ צריכי תרוייהו דהלולים אצטריך למדרש פרי אתה מחלל ואי אתה מחלל סמדר כדאיתא פ"ק דערלה וקרא דיחללנו איצטריך לאשמועינן דאיש אחר יחללנו ואע"ג דאינו בעליו:

פרט לנטע רבעי שאין חייבין בעליו חומש. כלומר היינו טעמא דב"ש דהא ממעשרו כתיב חומש הוא דקא ממעט אבל פדיון בעי:

שתי גאולות הן. דכתיב ואם גאל יגאל לרבות נטע רבעי וכי איתקש לפדיון איתקוש ולא לענין חומש וב"ה סברי אף לענין חומש ומשמעות דורשין איכא בינייהו מר דריש ליה

מהלולים ומר דריש ליה ממעשרו דמשמע דממעט ברבעי חומש ופדיון בעי ומר דריש ליה מגאל יגאל:

תמן תנינן. בפ' התורם קישות:

אין לנכרי כרם רבעי. בתוספתא מפ' דבסוריא מיירי דתניא התם פ"ב ר' יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא וחכ"א יש לו ובסמוך מייתי לה ולכאורה משמע לפי גרסת הספרים דר' אלעזר אשמועינן דשני דברים חסרו במשנה חדא סוריא ועוד דנכרי לאו דוקא אלא אפילו בישראל נמי דכל עיקר אין בה כרם רבעי ואין בה קדושה כלל אותה שנה ואפילו לפדיון ואונן ומחיצה ולאו לענין חומש וביעור מיתנייא בלחוד ואע"ג דנהיגי בה מעשרות היינו מדרבנן אבל רבעי אפילו מדרבנן לא ואע"ג דנהגה בה ערלה מדאורייתא דהא ע"כ הכי ס"ל להנך אמוראי דאמרינן בסמוך ר' יהודה סבר לא למדו נטע רבעי אלא ממ"ש וכמא דתימא אין מ"ש בסוריא דכוותיה נמי אין נטע רבעי בסוריא משמע משום דגמר קדש קדש הוא דהיכא דנהוג מ"ש נהוג רבעי הא לאו הכי הוה מיחייב מן התורה אלמא דאית ערלה בסוריא מן התורה דאי אין בה ערלה מהיכן רבעי וסברי הנך אמוראי דכי תנן בקידושין והערלה הלכה היינו הלכה למשה מסיני כדס"ל התם לר' יוחנן ור' יוחנן מרא דהאי תלמודא הוא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בראש ספר מדע וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה דהך סוגיא סבר כר' יוחנן דערלה בח"ל הלכה למשה מסיני ואפילו הכי אין בה קדושה כלל לגבי רבעי:

ר' יהודה כב"ש. אתא לפרושי דר' יהודה דאמר דאין בסוריא נטע רבעי מטעמא דגמר קדש קדש הוי ואפילו לישראל נמי אין בה רבעי והאי דקתני נכרי להודיעך כחן דרבנן דאפילו בנכרי נמי אסרי:

כב"ש על דעתיה דרבי. דכי היכי דרבי אשמעינן דמקלי ב"ש בזמן מטעם דגמרי נמי קדש קדש לקולא הכי נמי מקלינן נמי לדידהו במקום מטעם דגמרי נמי קדש קדש לקולא דאלו לרשב"ג אין להתיר בסוריא רבעי דלא אשכחן דב"ש גמרי קולא מקדש קדש וכיון דנהגא בה ערלה נהיג בה נמי רבעי וזו היא דעת הרמב"ם ז"ל שסובר כדפרישית שהן דברים כפשטן שאין מ"ש בסוריא כלל לא מדאורייתא ולא מדרבנן ואפילו בישראל שכן כתב בסוף פ"א דהלכות מ"ש מ"ש הואיל וטעון הבאת מקום ואין מביאין אותו מח"ל לפיכך לא חייב מ"ש בסוריא ע"כ ואי אפשר לקיים פירוש זה מכמה קושיות חדא דפליגי תנאי בספ"ק דע"ז גבי סוריא אי כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לא ע"כ לא פליגי אלא אי מעשרות דילה דאורייתא או דרבנן אבל שיהא בה שום פיטור מעשר ליכא למ"ד ועוד דתניא בפ"ק דגיטין בשלשה דברים שוותה סוריא לארץ ישראל למעשרות ולשביעית

וכו' ומוקי לה מטעם שוותה כמ"ד שמיה כיבוש ולדידיה הא לא שוותה שהרי פטורה ממ"ש ועוד דאמרינן בפ' העוקר בהדיא דפלוגתא דר' עקיבא ורבנן הויא בין בסוריא בין בהקדש בין בהבקר וסברי רבנן דאע"ג דישראל הלוקח מן הגוי בה בתר שליש פטור אפ"ה מדרבנן מיחייבי התוספות לפי חשבון ומודים חכמים לר"ע דמכל מקום המעשרות כפי סדר השנים שנה של שני שני ושנה של עני עני ע"כ לכן נראה דמן התורה הוא דאמר הכא דאין מ"ש בה ואע"ג דמה שבאנו ללמוד דאין נטע רבעי בסוריא היינו אפילו מדרבנן ואפילו נטע ישראל דהכי משמע לישנא דכל עיקר לא קשיא דלא מצינו תקנות מדרבנן בנטע רבעי דערלה בסוריא מן התורה הויא כדלעיל וכן דעת הראב"ד ז"ל שכתב ונ"ל מה שאמרו שאין מ"ש בסוריא מן התורה הויא כדלעיל שאין מ"ש בסוריא מן התורה הוא דאמרי ואם גזרו עליה מעשרות לא גזרו עליה נטע רבעי ע"כ ופי' זה דחוק לכך נ"ל נכון דמעיקרא ר' אלעזר לא מחדש אלא סוריא אבל נכרי כיון דקתני לה במתני' לא איצטריך ליה למימר אבל פשיטא והכי מוכח סוף שמעתין דבנכרי ובסוריא מוקמי לה דבנכרי הוא דמיירי ור' יהודה הכי קאמר אע"ג דרבעי נמשך מערלה לא תימא כיון דערלה [נהגא] בשל גוי כדתנן פ"ק דערלה הכא נמי רבעי נהיג בשל גוי לימא דרבעי יליף ממ"ש וכי היכי דמ"ש בגוי אין בסוריא דהא אין מעשר אלא דמטי לשליש וקיימא לן דשליש ביד גוי אע"ג דשוב ישראל לקחה פטור ואפילו התוספות נמי פטור דסתם לן תנא כר"ע וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהדיא פ"א דתרומות וכיון דאין מ"ש ביד גוי בסוריא הכי נמי אין נטע רבעי ביד גוי בסוריא דסבר כרבי דאמר בין לקולא בין לחומרא גמרי ב"ש קדש קדש והנהו בריתות דאמרי דשוה לארץ ישראל ומ"ש יש בה היינו כי הביאה שליש הראשון ביד ישראל כב"ה דלחומרא גמרינן ולא לקולא ור"ע דפ' העוקר מצי קאי כרבנן דהכא דסברי דאע"ג דמעשר אין לו יש לו נטע רבעי תדע דבארץ גופה ס"ל לרבנן דיש ערלה ורבעי בשל גוים כדאיתא בפ"ק דרבויא דכל עץ אכולה פרשתא קאי אע"ג דמעשרות אם נגמרה מלאכתן ביד גוי אין בה וטעמא דלא גמרי ממ"ש קדש קדש אלא לחומרא ולא לקולא ולישנא דנקטינן בשביעית אין מ"ש בשביעית נקטי נמי בסוריא אין מ"ש בסוריא אבל כולהו מעשרות אמרו והא דקאמר כל עיקר בשום שנה מן השנים הוא דקאמר לא בא"י דאין פיטור רבעי אלא בשביעית או בסוריא ביד הגוי בשום שנה מן השנים ושוב מצאתי בדברי הרשב"א ז"ל דגרים בר' אלעזר נמי אין לנכרי בסוריא כרם רבעי כל עיקר כנ"ל:

א"ל חמי מה אמרה וכו'. מהדר ליה ר' זירא לרב ביבי דייקא היכי תנן מתני' מי לא תנן:

אין לו חומש ואין לו ביעור. ומשמע דמודו ב"ש דבשביעית גופה קדושה יש לו כגון מחיצות ואסור לאונן ותפיסתו דבעי מחיצות ובעי פדיון ואין פודין במחובר כדלעיל הכי נמי סוריא אע"ג דמעשרות לא נהיגי בה ביד גוי הרבעי יהא נוהג בו קדושה דבשביעית גופה אית ביה קדושה ומעשר אין בה ר' אלעזר קאמר ולדידך אי ר' יהודה סבר כב"ש דמתני' היכי קאמר כל עיקר אין לו ומדאקשי ליה ר' זירא לר' ביבי מדיוקא דמתני' ולא מקשי ליה בפשיטות דקתני ועניים פודין לעצמן משמע דלא גרסינן ליה במתני':

ה"ג בכל הספרים תניא ר' יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא. ולסיועי לר' אלעזר מייתי לה:

הא ב"ש אמרי וכו'. אדרבי פריך דאמר לעיל דב"ש ממ"ש למדו קדש קדש בין לקולא בין לחומרא ובזמן דנהיג מ"ש נהיג נטע רבעי א"כ נימא נמי דמה מ"ש אינו נוהג בשנה שלישית וששית דאז דינם מעשר עני כדתנן במס' אבות אף קדושת נטע רבעי אל ינהוג בהן ומשני דלא דמי דאע"ג דאין נוהג בהן מ"ש יש בהן מעשר עני חילופו ואית בהו קדושת מעשרות אבל שביעית אין בה מעשרות כל עיקר:

דכוותיה לא למדו תרומת תודה אלא מתרומת מעשר. בפ' התודה נפקא לן דתרומת תודה אחד מעשרה הוא והויא לכהן מגזירה שוה דממנו תרומת ממנו תרומת ה' דכתיב בלחמי תודה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' ונאמר בתרומת מעשר והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר וכו' כדאיתא התם:

כמא דתימר אין תרומת מעשר במדבר. דאמרינן בכתובות בפ' שני דשבע שכבשו ושבע שחלקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו עדיין במעשרות והכי איתא נמי בסוף פ"ק דקידושין:

ודכוותיה לא תהא תרומת תודה במדבר. וגמרינן ממנו תרומת ה' ממנו תרומת ה' לכל מילי והא ליכא למימר דלא אקריבו תרומת תודה במדבר דליכא קרבן דכשר במקדש שלא היה כשר בימי משה כדאיתא בזבחים פ' בתרא והא דפריך לר' יהודה ולא פריך לר' משום דר' לא יליף נטע רבעי ממ"ש אלא לענין הזמן ותו לא אלא לר' יהודה דיליף פיטור סוריא דהוא מקום ממקום תיקשי דנימא הך ילפותא דמקום דכי היכי דבמדבר פטירי ממעשר וכדאוכחינן הכי נמי תודה לא תכשר במדבר:

אלא לשיעורין. דהיינו אחד מעשרה ולא למדו עיקר חיובה מה שאין כן לענין שביעית וסוריא דכל עיקר פיטורין גמרינן מקדש קדש:

לא נתחייבו ישראל ברבעי אלא לאחר י"ד. דאע"ג דבערלה מיחייבי מיד כדתנן בריש ערלה עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטורין נטעו אע"פ שלא כבשו חייבין ונפקא

לן מדכתיב כל עץ וקאמר ר' יוסי בר יהודה דברבעי לא היו חייבין עד י"ד של כיבוש וחילוק כמא דאין מ"ש אלא לאחר י"ד:

אמר ר' יוסי והוא בשיטת בנו סוריא למודה מי"ד. יותר נכון לומר דר' יהודה אביו קם בשיטת בנו דהא פיטור י"ד קדם לפיטור סוריא דסוריא אחר שכבשה דוד שייכי בה מעשרות וא"כ כך למד ר' יהודה כיון די"ד פטורין מנטע רבעי כיון דליכא מעשר בהו הכי נמי סוריא פטורה מרבעי כיון דלית בה מעשר:

ה"ג תניא ובשנה החמישית וכו'. ברייתא היא בת"כ:

פירות רבעי לבעלים. דנכסיו הוו כדמפ' ואזיל דקסבר ר' יוסי הגלילי כר' יהודה:

להוסיף לכם תבואתו. ומשמע ליה תוספת על העיקר דהיינו של שנה חמישית כדמפ' לקמיה:

אלא כנגד היצר. ר"ע סבירא ליה כר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא דכתיב ביה לה' הוא ובנטע רבעי נמי כתיב קדש לה' לכך נאמר להוסיף שיוסיף פירותיו בחמישית וישלם לכם כל אותן פירות של שנים שאבדו מכם לשמים:

כמא דר' יהודה עשה אותם כנכסיו למ"ש. כדתנן בהאיש מקדש ר' יהודה אומר המקדש במ"ש מקודשת והכי נמי אית ליה לר' יוסי הגלילי וקא דריש להוסיף לכם תבואתו לאורויי דנטע רבעי ממון בעלים הוא ומקודשת והדר יליף מ"ש מיניה בקדש קדש:

מהו שיהא חייב במעשרות. לר' יהודה כיון דנטע רבעי חולין הוא בארץ אצל בעלים דלית ביה קדושה אלא לענין מחיצה ואונן ופדיון:

דאמר ר' אבין בשם ריב"ל. מעלמא לא ידענא עיקר מילתיה היכא:

ואנן חמיין ציבורא לא מפרשי. מנטע רבעי מעשרות:

אילו נאמר כב"ש יש צבור כב"ש. דהא לר' יהודה הוא דאיבעי לן דס"ל כב"ש דאמרינן לעיל וא"כ מה תפשוט לענין המנהג והרי גבי ר' יהודה הוא דמספקא לן דפשיטא דאין שום צבור כב"ש ומסיק ר' אבין ממקום אחר נלמוד לר' יהודה דלית בנטע רבעי מעשרות וגמרינן ממ"ש לגמרי מה מ"ש אין בו מעשרות אלא אוכלין אותו בירושלים כמות שהוא כן נטע רבעי נמי:

לר"מ פטורה מן החלה. הכי אית ליה בפ' חלק וטעמא דס"ל בפ' האיש מקדש המקדש במ"ש אינה מקודשת דממון גבוה הוא ובחלה עריסותיכם כתיב ולא גבוה:

כר' יהודה חייבת בחלה. וטעמיה דס"ל דממון בעלים הוא ור' בא ור' חייא סברי דמיחייבא לר' יהודה בחלה בין בגבולים בין בירושלים ולא גרסינן הכא בירושלים אלא

בדר' יונה והוא תנא דפליג עליה דר"מ דמחייב בחלה ר' יהודה בר פלוגתיה הוא בפ' חלק:

לא אמרו אלא בירושלים. וההיא ברייתא דחלק דפליגי רבנן עליה דר"מ דמחייבי בחלה לאו ר' יהודה הוא אלא רבנן ולעולם דסברי כר"מ דממון גבוה הוא ובירושלם הוא דפליגי משום שאכילתו של מ"ש שם כחולין דמי לכל מילי כדכתיב ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך והכי מפ' לה התם:

אבל בגבולין לא. דכיון דאין בה היתר אכילה בשעת חיוב חלה דהיינו בשעת גלגול עיסה לא קרינן בה ראשית עריסותיכם ואפילו פדה לאחר מכאן פטורה וכן פי' רש"י ז"ל שם:

כדברי מי שמחייבו בפרט. מי אמרינן טעמיה דהך בבא לאו משום דלא גמר כי טעמא דרישא אלא אפילו במ"ש גופא דשייך ביה עיסה נימא נמי הכי דמשום טעמא דנכסיו הוא דמחייבו ומחייבו בחלה נמי הוא דס"ל לב"ש דמיחייבי נטע רבעי פרט ועוללות משום דנכסיו הוי וכן במ"ש נמי דאין בו קדושה אלא מאי דמפ' קרא בהדיא ואע"ג דפלוגתא מיתנייא גבי כרם רבעי אפילו גבי מ"ש גופיה נמי שייכא וכדפרישנא במתני': **ומשני ולאו ר' יהודה כב"ש**. כלומר מאי קא מיבעי לך מי לא ידעת דבר פלוגתיה דר"מ היינו דר' יהודה דמחייב וכבר אמרינן דבכל הך שמעתא דר' יהודה כב"ש ופשיטא דר' והודה וסיעתו מחייבי בחלה בגבולין:

כל הדא הילכתא ר' יהודה כב"ש. ולהכי פטר סוריא מנטע רבעי י"ד שנה נמי פטר לעיל. ולענין הלכה נקטינן כרשב"ג בפלוגתא דב"ש וב"ה ברישא דאין הלכה כר' לגבי אביו וב"ש לא גמרי קדש קדש ממ"ש כל עיקר וטעמא דב"ה דדרשינן קדש קדש ממ"ש ומקשינן לחומרא ולא לקולא ונהיג בשלישית וששית כל דיני מ"ש ובשביעית וכן בשאר שני שבוע ומ"ש ממון גבוה הוא ולא ממון בעלים ובתלמודא דהכא פירשו דר' יהודה וסיעתו סבירא להו כב"ש ברישא וכב"ש בסיפא ברישא כי היכי דפטרי ליה ב"ש בשביעית מחומש וביעור הכי נמי סוריא [כי היכי דלית בה חיוב] מעשרות פטורה מרבעי ובסיפא כי היכי דמחייבי ב"ש רבעי ומ"ש ופרט ועוללות משום דס"ל דאע"ג דכתיב ביה קדש נכסיו הוי וה"נ סבירא ליה לר' יהודה גבי מ"ש ומחייבו בחלה והמקדש בו מקודשת כב"ש ובגמ' דילן פירשו פ' האיש מקדש דס"ל לר' יהודה כב"ש דלא דרשי קדש קדש ופסקינן כר"מ משום דס"ל כב"ה דדרשי ליה ובמ"ש פסקו כר"מ דכתיב ביה קדש הוא לה' ומשמע דממון גבוה הוא אע"ג דלא כתיב הוא אלא קדש לה' גמר קדש קדש וכדפרישנא:

ונוהג בסוריא רבעי. דקי"ל כרבנן דפליגי עליה דר' יהודה ור' אלעזר נמי לא פסק כר' יהודה אלא פירושא דר' יהודה הוא דקאמר דר' יהודה ס"ל כרבי בפירושא דב"ש ופשיטא דלית הלכתא כב"ש ובדברים אלו יתברר לך שמה שכתב הרמב"ם ז"ל פ"י דהלכות מאכלות אסורות ופ"ט דנטע רבעי דאין רבעי נוהג בסוריא כל עיקר כד נאים ושכיב אמרה דאפילו בח"ל נמי נהגא בכרם ובגוי נמי נוהג וכבר חלקו הגאונים עליו והתוס' והרשב"א ז"ל ולענין ח"ל קי"ל כר' יוחנן דהלכה למשה מסיני היא דנהגה ערלה בח"ל ורבעי אינו נוהג בה אלא בכרם והיינו לפחות שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב דקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכן דעת הרמב"ן ז"ל ורב אחא משבחא גאון ז"ל:

הלכה ו

כרם שכולו עוללות. שאין בכרם אשכול שיהא בו כתף או נטף:

אפילו כולו עוללות כולו לעניים. דכתיב וכרמך דלכתוב כי תבצור לא תעולל:

אין לעניים בעוללות. רשות ליגע בהן עד שיבצור בעל הבית ובגמ' מפ' טעמא דר' אליעזר:

אם אין בציר אין פרט. איתקש לעוללות דכתיב וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט וכי היכי דגבי עוללות אין להם רשות לעניים עד הבציר ה"נ גבי פרט כדמפ' ואזיל דהא פרט היינו הנושר בשעת בצירה כדתנן בפרקין ועוד דריש דבעינן בציר בצד הבציר:

הא אכלתן חיה לא. דאם בצר אשכול ונפרט ממנו שני גרגרים צריך שיהא קיים הבציר שבצדו שאם אכלתן חיה לאשכולות הבציר לא הוי פרט וחייבות במעשר:

רביעית יין כדי רביעית הלוג. דחשיב לכוס של ברכה ולשיעור הוצאת שבת ויין נזיר:

הלכה ז

עד שלא נודעו העוללות. שהיו הגפנים סמדר או פחות מכן:

אין העוללות לעניים. דהקדש קדם ופטור הכרם מעוללות דכרמך כתיב ולא כרם הקדש:

עוללות לעניים. ואין נותנין שכר גידולין להקדש והשתא משמע דס"ל לת"ק כר' יהודה דתנן פ"ג דמעילה המקדיש את השדה ונתמלא עשבים אילן ונתמלא גידולין אין מעילה בגידולין ובגמ' מפ' לה:

יתנו שכר גידולין להקדש. ר' יוסי לטעמיה דסבר התם יש מעילה בגידולין:

איזו היא שכחה בגפנים בעריס. עושין מקנים כמו ערש וגפנים הרבה מודלות ע"ג כלונסות מלמעלה עליו ומתפשטין לשם שריגי הגפנים עריס מפ' בתוספתא דבעריס גדול מיירי והיינו דיש בו חמשה גפנים כדאיתא פ' עריס והיינו טעמא דתנא ליה הכא ובדין הוא דבהדי מתני' דשכחה הוה ליה למיתני אלא דתני מילי דלאו אורחיה בהדי

הדדי וכולו עוללות ומקדיש כרמו לאו אורחיה ושכחה בהרבה גפנים בבת אחא לאו אורחיה ותניא בתוספתא במה דברים אמורים בזמן שהתחיל בו אבל לא התחיל בו תיפוק לי משום שורה ולא הוי שכחה עד שיבצור כל סביביו בענין שלא ישארו שלשה גפנים מלבצור דאין כאן שורה והרמב"ם ז"ל נזדמנה לו נוסחא משובשת:

כל שאינו יכול לפשוט ידו וליטלה. אבל יכול לפשוט ידו וליטלה לא הוי שכחה אע"פ שעבר הימנה:

וברוגלית. היא גפן נמוכה כדרך גפני הכרם וקרי לה הכי שיהא סמוכה לרגלו של אדם ומשיעבור הימנה הויא שכחה ואפילו יכול לפשוט ידו וליטלה ובגמ' מפ' טעמא. וגפן המודלית ע"ג אילן. או ע"ג גדר קרויה דלית על שם דלו עיני וקתני בתוספתא בדלית ובדקל משירד מהן:

תמן תנינן. בפ' מקום שנהגו:

מתירין בגומזיות של הקדש. אנשי יריחו קאי ומפ' התם תניא אבא שאול אומר קורות של שקמה ושל חרוב היו ביריחו והיו בעלי זרוע נוטלין אותן בזרוע עמדו בעליהן והקדישום ופי' רש"י ז"ל דהקדישום מתחילה כשהן מקוצצין ונתוספו גידולין לאחר מכן וקרי להו גומזיות:

אמרו להם חכמים. לאנשי יריחו שגידולי הקדש שהן אסורין דס"ל כר' יוסי:

לא הקדישו אלא קורות מפני בעלי אגרוף. שהיו גודלין אותן שהיו חשובין לבנין:

מה רבנין סברין מימר וכו'. אאנשי יריחו פריך חכמי יריחו מה כוונתן בתשובה הזו ומפ' דהכי קאמר דלא הקדישו לא קורות ולא פירות אלא לפנים עשו כדי לגזם ולהפריש הגזלנים מהם:

פירות. היינו גומזיות דתנן והן גדולים והיינו דקאמרי דקורות הקדישו מפני בעלי אגרוף:

ואפילו תימא הקדישו. כלומר ואפילו תימא דהקדישום בכוונה:

פירות לא הקדישו. גומזיות לא הקדישו דס"ל כר' יהודה במס' מעילה דאמר אין מעילה בגידולין והכי מפ' בגמ' דילן דרבנן דמיחו ביד סברי כמ"ד אין מעילה וכו':

צריכא לרבנין. מיבעי לן לבני הישיבה אליבא דרבנין דמתני' דמשמע לכאורה דסברי כאנשי יריחו:

המקדיש וכו'. מהו שישייר לו בגידולין:

העוללות לעניים. והא ינקי מהקדש ואפילו הכי תנן לעניים הן ולא יהבי שכר גידולין להקדש כדי לחלל קדושת גידולין ודחי דלעולם לתנא קמא דמתני' לא שייר ובעי למיתב

שכר גידולין ושאני הכא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו שהן ויניקתן רחמנא אפקע זכותא דבעל הבית ויהיב לעניים:

שהוא כרם של הקדש. יצא קול של הקדש ביה ולית כאן הפקעה וכרמך כתיב:

פטור מן הערלה. דכתיב יהיה לכם ערלים משלכם פרט להקדש:

ומן הרבעי. דכיון דלית ביה ערלה לית ביה רבעי:

ומן העוללות. דכרמך כתיב:

לאכלו בלא פדיון אי אפשר. קושיא היא למאי דאמרינן דחייב בשביעית דהיכי אכלי עניים פירותיו בשמטה כיון דהוא קדוש דבלא פדיון אי אפשר דלא מצינו הקדש יוצא לחולין בלא פדיון:

כלוקח קורדום מפירות שביעית. דכיון דפודין אותו סברי דקדושת שביעית הוא דקא פרקי ויבוא הגזבר ויטעה לקנות מדמיו קורדום או אבנים כמו הקדשות בדק הבית ואסורין והתורה אמרה לאכלה ולא לדבר אחר כדאיתא במס' שביעית ובת"כ:

ומשני הגזבר מחליפו ביד אחר. נאמר לגזבר שיוציא הקדש זה מתחת ידו כי היכי דלא ליטעי ויחליפנו ביד אחר והאחר יהא שלוחא דרבנן וישמע למצות חכמים ויקבר או ישרף:

שקדם נדרו להפקרו. התם קאי בפ' אין בין המודר דתנן היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחרים לשם מתנה והלה נוטל ואוכל והוא מותר ואם אין עמהם אחר מניח על גבי הגדר או ע"ג הסלע ואומר הרי הן מופקרין וכו' ור' יוסי אוסר ומפ' התם טעמא דר' יוסי מפני שקדם נדרו להפקרו ולא מהני הפקרו לזה הא קדם הפקרו לנדרו שרי וה"נ כי נודעו העוללות הוו עוללות דעניים משום שקדם הפקר נדרו דהפקר שהפקירן הבעל הבית העוללות לעניים קדם להקדישו של זה הילכך לא חל הקדש בהם אבל אקדיש קמי דנודעו העוללות הקדישו קדם ולא צריכי לטעמא דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולעולם מצי סבר ת"ק דיש מעילה בגידולין:

והורי כר' יוסי. דיתנו שכר להקדש דלא אתי למיטעי וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד דמתנות עניים:

ור' יוחנן אמר מכיון שעבר עלוו. גבי זית לעיל פ' גדיש ואפילו יכול לפשוט ידו וליטלו דפליג אדר' אושעיא:

שדרכו לבחון. כשבוצרים בעריס בוצרין מלמטה שהאשכולות הם כבדים ותלויין למטה ולפעמים נשארין שנים שלשה אשכולות למעלה שמתחזק איזה ענף ונדבק באילן אחר ונשאר האשכול למעלה ודרכו של בעל הבית לעלות על גבה אם יש אפילו שלא שכחה

ועבר ממנה ומשום הכי בעינן שיפשוט ידו ולא יטלנו דדרכו של בוצר עריס לבחון אם יסתעף ויתאחז באילן אחר דלעולם הושם בסוף השריג שרביטין דקין וקורין להן בלע"ז טיזירא"ש:

ולא דמי לזית. שעולין על גבו לחבטו ומשעבר הימנו הוי שכחה:

ואפילו על ר' אושעיא לית היא פליגא. דאפילו לדידיה קשיא נמי מתני' הא דרוגלית דלא שייך בה דרכו לבחון כמו שכתבתי במשנתנו ואפ"ה הוי שכחה בעבר הימנה דשאני רוגלית דאי אפשר ליגע זו בזו דצריך ארבע אמות בין זו לזו כדי אורך המחרישה כדאיתא במס' כלאים הילכך לא מסייע גפן זו לזו וכל חדא וחדא הויא אילן יחידי הילכך משיעבור הימנה הוי שכחה ור' אושעיא לא קאמר אלא שבזית דאמרינן לעיל גבי פאה דכל הרוח חשיבא כאחר הילכך גבי שכחה נקל בהן קצת ופסק הר"מ ז"ל כר' יוחנן ל"ש רוגלית ולא שנא זית משעבר הימנו הוי שכחה ובריית נמי מסייע לזה ושאר כל האילנות משיפנה וילך לו:

אומן. שורה כמו ונותנין פאה מכל אומן ואומן הלכו בה ארבעה אומנין לשון שורה:

הדרן עלך פ' כל זית בס"ד

פרק ח

הלכה א

מותרין בלקט. ואפילו עשירים ופטורין מן המעשר:

משילכו בו הנמושות. בגמ' מפ' להו:

משילכו עניים בכרם ויבואו. בגמ' מפ' אמאי לא מאחר להו זימנא עד הנמושות:

ובזיתים. באילני זיתים:

משתרד רביעה שניה. פ"ק דתענית פליגי בה תנאי ולר' יוסי שניה הויא כ"ג במרחשון וקרי לה רביעה ותרגום ותרבץ תחת בלעם רבעת תחת בלעם לפי שמרבצת העפר א"נ כדמפ' פ"ק דתענית מיטרא בעלה דארעא שנאמר והולידה והצמיחה:

מוסקין. לשון מסיקה שייך בזיתים כמו בצירה בענבים:

ולא יהא מביא בארבע איסרות זיתים. דמיהן שוין ארבע איסרות דהיינו שני פונדיונין שהן דמי ארבע סעודות לחם שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו כדתנן לקמן ככר לפונדיון וככר פונדיון שתי סעודות הוא כדאיתא בעירובין פ' כיצד משתתפין ובכתובות סוף אע"פ והא דכתיבנא דשני איסרין הוי פונדיון כך מפ' בפ"ק דקידושין:

שהן באין בסוף. נ"ל דהיינו פירושא דר"ל דפ' אלו מציאות דאמר התם לקוטי בתר לקוטי ופי' רש"י ז"ל ולשון נימושות כמו לא ימושו שנוטלין ומשין הכל מלפניהן שבאין אחר חבריהם והכא נמי שהן באין לבסוף:

שהן ממשמשין ובאין. נראה דהיינו סבי דאזלי אתיגרא זקנים תשושי כח שהולכין במשענתם בידים נראין כממשמשין דכיון שאין בהן כח לילך הרבה בשדה שנכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום וטעמא משום יאוש נגעו בה דעניי העיר מייאשי שראו שהלכו בה הנמושות ועניים דעיר אחרת נמי מעיקרא אסחון דעתייהו מיניה דאמרי עניי דהתם מלקטי לה הכי מפ' בפ' אלו מציאות והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א דמתנות עניים מאימתי כל אדם מותרין בלקט מישכנסו המלקטים שניים וילקטו אחר המלקטים ראשוניים ויצאו וקשה דריש לקיש הוא דאמר לה הכי בפ' אלו מציאות דאילו ר' יוחנן סבי דאזלי אתיגרא קאמר ותלמוד בבלי עיקר בין בנוסחת האמוראים בין בפסק הלכה כמו שכתבתי בפתיחה:

הרי הן של בעל הבית. אע"פ שהוא עשיר ואפילו קודם הזמן וטעמא כדמסיק תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים וכן מפ' בפ' הזרוע:

ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. והא איכא משום לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו:

ולא תנינן נימושות. משילכו הנמושות ואמאי תני הכא שיעורא אחרינא משילכו עניים בכרם ויבואו:

ומשני ע"י שהן חביבין הן באין וכו'. שפרט ועוללות חביבין הן על בני אדם והן באין לאלתר ואין ממתיני לנימושות:

אינן יוצאין אלא בחורים. וכאבא שאול דאמר דנימושות הן הזקנים שממשמשין ובאין:

וקודם לכן אינו אסור משום גזל. לר' יהודה פריך דאמר כדי שיצא העני ולא יבוא וכו' דממילתיה דר' יהודה משמע דמאריך הזמן טפי מת"ק דקתני והלא יש שאין וכו' ואילו שיעורא דאיסרות קודם רביעה שנייה הוא דהא מסיקת הזיתים קודם רביעה שנייה הוא דהוי ועניים הולכין ומלקטים ולא משיירים לשיגיע עד לאחר רביעה שנייה וא"כ מקמי הכי אינו אסור משום גזל כל שכן אחר רביעה ומאי קאמר דר' יהודה ומשני לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידכו דמשעריתו זימנא דרביעה שנייה שיוצאין בחורים כדי לכלול מסיקת כל הזיתים והלא יש שאין מוסקין וכו' ואינכם חוששין לזה משום דאיכא יאוש ה"נ קודם רביעה נמי יש לנו לומר דאיכא יאוש:

מתוך שהוא יודע. שהעני הבחור יודע:

שאינו מביא פרנסתו. מפ' רבינו שמשון ז"ל דהיינו שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו:

אף הוא אינו יוצא. ומיאש והפקר הוי ואפילו לעשירים ואפילו קודם הרביעה:

הלכה ב

נאמנין על הלקט וכו' בשעתן. נאמנין העניים לומר חטין הללו של לקט שכחה ופאה ופטורין ממעשר ומתרומה כדתנן בריש חלה ואפילו הן עמי הארץ יכול החבר ליקח מהם ולסמוך עליהן ובעמי הארץ שאינן לא חשודין ולא נאמנין מיירי וכן כתב הרמב"ם ז"ל פי"ב דהלכות מעשר:

בשעתן. בעת הקציר:

בכל שנתו. נאמן עליו דהיינו שנה שלישית וששית שמעשר עני נוהג בה כדתנן במס' אבות פ' בתרא:

נאמן לעולם. לומר מעשר ראשון זה ונתתי לכהן תרומת מעשר ולעולם מעשר ראשון נוהג דקרוי נחלה כדאיתא פ"ק דר"ה ולית ביה משום טבל והלוקחים ממנו אין צריך לעשר מהן דמאי:

להיות נוהגין כן. כדתני סיפא דלקמיה נאמנים על החטים ואין נאמני' על הקמח וכו':

עד היכן. עד אי זה מקום יהא הגורן שיהא נאמן לומר שמשם הביא לקט שכחה ופאה מי נימא דאפילו הוי רחוק יהא נאמן לומר אחר מכרו לי:

ומסיק עד מקום שדרכו וכו'. שהיה הגורן קרוב שיצא ויבא בו ביום יתר מכאן הלוקח ממנו מעשרן דמאי:

מיכא ציבחר וכו'. שקיבץ מכאן מעט ומכאן מעט עד שהיה לו כור מעט מזעיר תרגום יונתן זעיר ציבחר:

דר' אליעזר אמר נאמן על השני נאמן על הראשון. בפ' הלוקח פירות מיתנייא פלוגתייהו דרבנן סברי דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון דאע"ג דראינוהו שהפריש מעשר שני אין נאמן לומר שהפריש מעשר ראשון דמעשר שני מפרישו לעצמו מה שאין כן במעשר ראשון ור' אליעזר סבר דנאמן דאין חשוד להקדים כדאיתא התם והכא נמי משמע דבן לוי אע"ג דתרומת מעשר ראשון לא הוי שלו נאמן לומר ללוקחו ממנו מעשר ראשון הוא ואין צריך לעשרו ומסיק ר' יוסי דלכו"ע היא מתני' דשאני הכא דאין אדם עושה בדבורו ערמה דלוי לא הוי ליה לשקר ולומר מעשר ראשון הוא דטובלו הוא בדבר חמור שיש בו תרומה דבמיתה לזרים בדבורו וצריך לו לתקן הדיבור ולומר שתרמו ואם בא לשקר לימא חולין אבל התם אינו טובלו בפיו והוא מוכרו ומחזיקו בחזקת מתוקן להשביח מקחו:

כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר. והלוקחו ממנו אין צריך לתרום הימנו דמאי:
מתני' אמרה כן בן לוי נאמן לעולם. ולטעמיה דר' אלעזר אתי שפיר דלטעמא דר' יוסי אי הכי אפילו ישראל נמי:
אפילו בשביעית. כגון עמון ומואב דהלכה למשה מסיני הוא דמעשרין מעשר עני בשביעית כדאיתא בפ"ק דיבמות ומס' ידים ובודאי דמפרישים שם מעשר ראשון דהא לנחלה איתקש ומיבעיא ליה דאע"ג דאינו נוהג בארץ וכל השדות הוו הפקר לא תימא דזילא בעיניה הילכתא ולא מהימן קמ"ל דהא לעולם קתני אי נמי בארץ בשנת השמיטה מוכר פירות שגדלו בששית ואומר מעשר ראשון הוא של שנה ששית וליחוש פירות שביעית הן ומשום דעושה סחורה בדמי שביעית קאמר הכי דמי אמר דבהא נמי נאמן לעולם:
מעשר ברור הוא לפוטרו מן השני. שאומר ראית שהפרישו אותו מן הכרי:
אבל אמר ניתן לי. בחזקת מעשר ראשון:
אינו נאמן. משום דמשקר ומתירא שלא ימצא שקרן ואינו רוצה להחזיק דבריו וכן אם אומר שלו הן מי מכחיש לו ואינו נאמן לפוטרו ממ"ש:
דו מתני' שכן דרך בני וכו'. כלומר שכן שנינו דאין נאמנין אלא על מה שדרך בני אדם נותנין להם משמע דבעינן אומדנא דדרך בני אדם שיהו נוהגין כן באותו דבר שרגילים ליתן להם ולא על פיהם אנו סומכין הילכך בעינן שלא יטמינו עצמן כדי לברר ולעמוד על דבריהם:
ה"ג כיני מתני' אין נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם נותנין כן. והיינו כדתני באידך בבא דלקמיה ובני אדם נוהגין דקתני אעשירים הנותנים להן קאי:

הלכה ג

אין נאמנין על הקמח ועל הפת. לומר קמח ופת של מעשר עני שניתן לי או של לקט הן ובעי עישורינהו דמאי:
על שעורה של אורז. קרי ליה שעורה כשהגרגיר לבוש בקליפתו קודם כתישה וכן פול בעודו בקליפתו דרך לחלקו לעניים:
גריסין. אחר שיטחנו ברחיים של גרוסות:
ואין נאמנין עליהן בין חיין בין מבושלין. משנכתשו והוו לבן מופשטים מקליפתן דבעודן בקליפתן דרך לחלקן לעניים:
זיתי ניקוף. מלשון כנוקף זית והן זיתים שמשיירין באילן ואינן ראויין דהוו הפקר והיינו דתנן במס' חלה זיתי ניקוף שנתערבו עם זיתי מיסוק ואין דרך לעשות מהן שמן:

נאמנין על ירק חי. דמעשרין ממנו מעשר ירק מדרבנן נאמן לומר מעשר עני הוא כשהוא חי אבל מבושל לא דאין דרך לתת מעשר אחר שהוא מבושל:

אלא אם כן היה דבר מועט. כן דרך בעלי בתים כששוכח מלעשר מעשר מתוך לפסו דבר מועט כדאיתא בגמ' וכתב הרמב"ם ז"ל ומתוך שיכול לומר בעל הבית נתנו לי יכול לומר נמי אני בשלתיו ממתנותי:

פשיטא לי שהוא נאמן. דהא קאמר חטין ניתן לי:

שרוב מכנסי לקט. שלקט הרבה פאה וכיוצא בזה כגון שהיו ידיו יפות ושאר העניים נותנים לו ממה שלקטו הן ממתנותיהן שרוצים להחליף או לקנות ממנו ואמר שבשלו ממכנסו:

אינו נאמן. לומר פת נתנו לי וא"ת וכיון דאי אמר ניתן לי חטים ועשיתי פת נאמן ליהמן נמי כשאומר נתנו לי פת במגו דאי בעי אמר חטים נתנו לי ועשיתיו פת וי"ל דהוי מגו במקום עדים ומגו במקום עדים לא אמרינן וכן כתב רבינו שמשון ז"ל:

להיות מוסקים זיתי ניקוף. ולעשות מהן שמן ואין הלכה כר' יהודה:

דבי אסי. עמי הארץ היו וקראו לגמליאל זוגא שהיה תלמיד חכם של אותו מקום:

אנשון מתקנתיה. שכחו מלעשרו שהיה דבר מועט ועלה גמליאל זוגא שהיה ספר ותקנו מתוך האלפס:

הלכה ד

אין פוחתין. גבאי צדקה אין פוחתים לעני:

בגורן. בשנת מעשר עני אם יש לו לבעל הבית מעשר עני בגורן הרבה לחלק ובאו עניים הרבה לגורן יהוא מחלקן אל יפחות לכל אחד משיעורא דקתני הכא כדיליף הכא מואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו ובכל השנויין כאן איכא מזון שתי סעודות או כדי ללפת בו פת שתי סעודות:

בגורן. דוקא קתני דבגורן בעינן דנותן לכל עני כדי שבעו אבל בבית נותן לו כל שהוא ואינו חושש וכך מפורש בתוספתא:

מחצי קב חטים. ואם גורן שעורים הן נותן לו קב וכפל לו בשעורים מבחטים נראה בעיני דהאי תנא מיירי באדום כדמפ' בכתובות סוף פ' אע"פ לא כפל לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום והיו השעורים רעות ובעו כפלים ור' מאיר דפליג עליה ואמר כחצי קב כשיעורא דחטים היינו בשעורים דשאר ארצות ולא פליגי ואם גורן כוסמין קב ומחצה:

גרוגרות. תאנים יבשים ובגמ' מפ' שיעורא לתאנים לחים:

ומנה דבלה. לאחר שנדרסין בעיגול קרי להו דבלה ושוב אינו מוכרן במדה אלא במשקל ושיעורה מנה דהיינו ליטרא וחצי:

פרס. חצי מנה:

אורז רובע. רובע הקב:

עוכלא תבלין. שמינית שבליטרא:

ליטרא ירק. בפ' בצל בתרומות מפ' דליטרא מאה זוז והזוז דרהם ומחצה:

עשרה אגוזים חמשה אפרסקים ב' רמונים ואתרוג אחד. מפ' בפ' בכל מערבין דטעמא דהני משום דחשיבי והן דברים ראויין לבא בקינוח סעודה ובכדי שהאדם רגיל להביא קינוח לשתי סעודות מספיק וכן פי' רש"י ז"ל שם:

ואכלו בשעריך ושבעו. גבי מעשר עני כתיב בפרשת תבא:

אהן צרורא סמך הדין בירתא. צרור אחד קטן סומך בירה גדולה שלא תפול כלומר אע"פ שאין בחמשה אפרסקין מזון שתי סעודות ולא דמי שתי סעודות מ"מ פותחין ומרחיבין לב האדם לאכול בהן או לקנח בהן הסעודה ומתיישב דעתו:

לאו כוליה מיסתור אלא מיבנו. הטעם שאמרו ראשונים אין זו גבורה לסותרו אלא לבנות ולחדש טעם אחר מדעתך:

תינייא ארבע ליטרין. תאנים לחים ארבע ליטרין:

וכן לעירוב. השעורים השנויים במשנה ובברייתא גבי מעשר עני מהני נמי לעירובי תחומין דתקון רבנן דלהוו נמי שתי סעודות:

הדא דתימא ביין. דסגי בחצי לוג כדתנן:

אבל בשמן. לא סגי לעירוב אלא צריך שיהא בו דמי מזון שתי סעודות:

לטבול בו. מזון שתי סעודות:

שתי סעודות. שיהו דמיו שוין שתי סעודות:

מן הירק הנאגד. וכי אמרינן לעיל ליטרא ירק היינו בירק שאין דרכו ליאגד:

לר' מאיר. לא ידענא היכא איתיה:

דג מליח מערבין. דחזי לאכלו כן וכן בשר מליח נמי חזי לאכלו כן:

בשר חי. נמי חזי:

דתנינן. בפ' שתי הלחם במנחות:

הבבלים אוכלים אותו חי. גבי יוה"כ שחל להיות בע"ש קאי דתנן שעיר של יוה"כ נאכל לערב דהיינו שעיר של מוסף והיינו שעיר הנעשה בחוץ דחטאת הנאכל לזכרי כהונה היא ליום ולילה כדתנן באיזהו מקומן וקאמר דנאכל לערב בליל שבת אע"פ שאין יכולין לבשלו בשבת כהנים בבלים אוכלים אותו חי כדי שלא יעשה נותר מפני שדעתן יפה

שאינם אסטניסין אלא חזקו האצטומכא אלמא דאכילה דכתיב גבי חטאת בחי מוקמינן ושמה אכילה ולא מפ' הכא כמה חיובו ושיעורו ובגמ' דילן אמרינן ששיעורו כדי לאכול הימנו שיהו כל השתי סעודות ממנו:

בלקירא. מין עשב הוא וקאמר דכיון דאוכלין אותה הכותיים חיה מערבין בה דומיא דבשר חי דגמרינן מבבליים:

פעפועין. מפ' לקמן קקולי ופי' רש"י ז"ל יוטלי"ש בלע"ז:

גודגדיות. בלע"ז כוליאנדרו והתם מסיק בחנדקוקי מדאי שהן יפות:

חלוגלוגות. וירדולאגאש בלע"ז:

הלכה ה

בכהנים. לענייי כהנים בתרומתן:

לוים במעשר ראשון. דגבייהו בעינן נמי כדי שובען:

ובישראל. מעשר עני כדאמרן:

היה מציל. לעניים קרוביו שלא באו לגורן:

מציל. מפריש תרגום ויצל אלקים ואפריש:

נוטל מחצה ונותן מחצה. פליג אאבא יוסי בן דוסאי דתוספתא דקאמר אם רצה נותן לפניהן שליש ושתי ידות לקרוביו ותנא דמתני' סבר דמיבעי ליה לאשוויינהו ככלהו עניים ולא טפי משום דנענש בנפשות הרבה ובגמ' מפ' אם יכול להציל בכשיעור או פחות מכשיעור:

מתני' ביתר מכשיעור. מתני' דשריא להציל היינו ביותר מכשיעור שיש מותר עודף על שיעור המגיע לכל העניים שבאו לגורן וכיון דאיכא מותר ונותן להציל מציל מחצה לקרוביו שלא באו:

אבל סיפא דהתם היה לו ממועט וכו'. היינו בכשיעור שאין לו מעשר עני אלא כשיעור סעודות לעניים שעומדין בגורן אז אינו יכול להציל וחשיב דבר מועט ונותנן לפניהן והן מחלקין ואע"ג דאיכא שיעור לכל חד וחד קאמר הכי כדי לצאת ידי קרוביו ואינו יכול להציל להן ור' חזקיה סבר דבכשיעור נמי יכול להציל מחצה דס"ל דענייך קודמין דקתני לעולם הוא כדאמר בפ' אי זהו נשך ודקתני היה לו דבר מועט כרוך ותני והכי קאמר דכשאין לו אלא כשיעור מתוך שמציל מחצה נעשה דבר מועט ולא נשאר לו כדי חלוקה ונותן לפניהן והן מחלקין ביניהן אבל הוא לא יתן להן דלית בה כדי שבעו דכל חד וחד:

אין נזקקין להן. לתת להן מעות מן הקופה דכיון דלמודין לחזר על הפתחים דיין בכך וכן פי' רש"י ז"ל בפ"ק דב"ב:

מן ארגלון דיליה. לשון רגילות מה שרגילין לתת לו דהיינו מתנה מועטת דאי אין נותנין לו דבר מועט דלמא יחשבו משום שנמצא רמאי ונמצא מת שנעלו לו הדלת והכי אתיא בפ"ק דב"ב:

וכא את אמר וכו' מככר לפונדיון. דהיינו חצי קב ומסיק צא מהן שליש ליציאה דכי משער מתני' הככר היינו כי לקח החנוני ארבע סאין חטים בסלע דשקיל מינייהו שכר טרחו ועמלו דהיינו טחינה והרקדה ואפייה ולישה ומים ומלח ועצים להסיק התנור והיינו שליש ואחר שנטל שליש מה שנשאר שיעור ככר לפונדיון הוי לעני אבל כי יהביה ליה חטים יהביה ליה חצי קב דכי משלם מינייהו שכר טחינה וכו' שליש בציר מינייהו וכדאמרן:

מפיק לאילן נחתומיא. כדתניא בפ"ק דב"ב רשאין בני העיר להסיע על קיצתן שישימו להן שער שלא ירויחו אלא שליש להוצאתם כדאסיקנא במתני':

יוצא מן העיר ונכנס לה. דכיון דיוצא ונכנס לא חשיב עובר ממקום למקום:

הנותן נותן. דלעולם נותנין לו אם בא ליטול אבל יש ללוקח לעכב לעצמו שלא יטריח להן כל כך דחוצפא היא:

הלכה ו

אין פוחתין. גבאי צדקה המפרנסין את העניים אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום שאינו לן בלילה אצלם:

מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע. כשהשער ארבע סאין בסלע דהיינו כ"ד קבין שהן מ"ח חצאי קבין הככר המגיע לפונדיון דהיינו חצי קב דהא פונדיון חצי מעה דסלע כ"ד מעין שהן מ"ח פונדיונין דשש מעה כסף דינר מארבע סאין לסלע ובגמ' פריך רישא לסיפא דרישא קתני דחטין כמות שהן יהבינן ליה חצי קב ומלחם אפוי יהבינן ליה חצי קב ומשני לה:

לן. בלילה אצלם:

נותנין לו פרנסת לינה. בפ' כל כתבי ובפ"ק דב"ב מפ' דהיינו פוריא ובי סדיא דליכא למימר סעודה דלילה דהא בככר שתי סעודות הוו וחד מינייהו סעודת לילה:

שבת. אם שבת אצלם בשבת:

תמחוי. קערה גדולה הוא ששופכין בה כל תבשיל הקדרה וממנה מחלקין לבני הסעודה חלקן והולכין הגבאין ואדם אחד לפניהן המשגיח בראשו שקורין טבאקי ובו שלש או ארבע וגובין בהן הגבאין מאכל מבעלי בתים ומחלקין לעניים:

שתי סעודות. מיום ליום:

לא יטול. דכיון דיש לו נמצא גוזל את העניים:
לא יטול מן הקופה. קופה היא מעות שגובין לפרנס עניים בני טובים דזילא להו מילתא דתמחוי ולוקחין פרנסתן במעות ותניא בפ"ק דב"ב ומייתי לה בגמ' דהכא דקופה מתחלקת מערב שבת לערב שבת וכיון דיש לו שתי סעודות לכל יום דהוו להו י"ד לשבוע לא יטול אבל מי שיש לו מזון י"ב יטול שהרי לא תתחלק עוד עד ערב שבת אחר והרי לשבעת ימי שבת צריכין י"ד סעודות ובפ' כל כתבי פריך דט"ו סעודות צריכין לו שלש סעודות ליום שבת ומסיק דאמרינן ליה מאי דבעית למיכל באפוקי שבתא ואכליה בשבתא פי' שהרי תאכלנה סמוך לערב ולא תצטרך לאכול בלילה ואע"ג דאמרינן התם לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת ה"מ למאן דאפשר לו:
נגבית בשנים. מפ' טעמא בפ"ק דב"ב משום דאין עושין שררה על הצבור בפחות משנים:
ומתחלקת בשלשה. מפני שהיא כדיני ממונות לעיין ולתת לכל אחד ואחד כפי טפלים התלויין עליו:
תמחוי בכל יום. בכל יום ויום נגבה:
קופה מערב שבת לערב שבת. כדפרישנא במתני':
תמחוי לכל אדם. לעניי עולם אם ירבו עליהם:
קופה. דהיינו מעות של כבוד לאנשי אותה העיר דמכירין אותן שהן בני טובים כדפירש רש"י ז"ל במס' שבת:
תמחוי בשלשה. גיבויו נמי בשלשה:
שהוא על אתר. מיד סמוך לגוביו וחלוקו דכיון דבכל יום מחלקין אותו כשיבואו לחלקו לא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי:
פרנסים. לגיבוי עניים:
ויהיו עשרים ושלשה. דדיני נפשות בעו עשרים ושלשה מומחין כדתנן בפ"ק דסנהדרין ויליף לה מדכתיב ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת ואין בית דין שקול כו' הרי כאן עשרים ושלשה:
עד דהוא מצמית לון. שעד שהוא מאספן ומקבצן לשון צומת הגידים:
ואין מעמידין שני אחים פרנסים. מפני העין ועוד דכיון דחשבינן להו דיני ממונות צריך שלא יהו הדיינים קרובים זה לזה כדאיתט בסנהדרין:
בן ביבאי על הפקיע. משנה היא בשקלים פ' הממונין:
על הפקיע. מפ' התם שהיה מזויג את הפתילות שלא ישאר שמן בלילי תמוז אלא כמו בלילי טבת דלעולם נותנין חצי לוג בכל נר בכל לילה:
ארכונין. לשון יון שרים מנהיגים:

אתת הדא סיעה. סיעה של בני אדם עניים:
ואקלונך. לשון קלון:
כדון איכא אגר טב. עכשיו יש לנו שכר טוב:
מדקדקין לכסות. בא עני ואמר כסוני בודקין אותו שלא יהא רמאי:
ואין מדקדקין במזונות. בא עני ואמר פרנסוני נותנים לו מיד ובפ"ק דב"ב מפ' טעמא דבמזונות איכא קיום נשמה וגבי כסות ליכא קיום נשמה ועוד דכתיב הלא פרס לרעב לחמך פרס לאלתר וגבי ערום כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי יראה לך שאינו רמאי:
מתניתא פליגא על מאן דאמר אף בכסות אין מדקדקין. ואין מביא הספר כאן הברייתא וטעות סופרים הוא והיא אותה ששנינו בפ"ק דב"ב דתניא התם אמר כסוני בודקין אחריו ומשני דכי אמר בודקין אחריו היינו לפי כבודו שמכירין אותו שהוא בעל צורה ונותנין לו לבוש הגון לו אע"ג דלא ידעינן אם הוא רמאי אם לאו:
למזונות שלשים יום וכו'. קס"ד דליטול קאמר שצריך שישהה בעיר שלשים יום קודם שיתנו לו מזונות כדי שיבדקוהו וידעו מה טיבו ואם הוא רמאי וכן לתת לו לכסות צריך שישהה ששה חדשים כדי שיבדקוהו ג"כ:
ומשני דליתן קא מיירי. והכי קאמר כיון ששהה אדם בעיר שלשים יום גובה ממנו לעניי העיר מזונות וכשישהה ששה חדשים מטילין עליו מס שיפרע לכסות עניי העיר:
לפסין ולצדקות י"ב חודש. לפסין היינו לפסי העיר דמפ' בפ"ק דב"ב כגון פרשא ושורא וכל צרכי משא המלך ושרי העיר וכיון דתני צדקות י"ב חודש כל מיני צדקות משמע וקשיין אהדדי אלא ודאי קמייתא ליטול והכא ליתן ומשני דהא והא ליתן ובתרייתא לאו לכסות ומזונות וקבורה אלא בשכר סופרים ומשנים הוא דמיירי:
סופרים. מלמדי מקרא:
ומשנים. מלמדי משנה:

הלכה ז

מי שיש לו מאתים זוז. אע"פ שאינו נושא ונותן עמהם:
היו ממושכנין. היו לו מאתים זוז מסחורה אלא שהיו ממושכנין לבעל חוב וכו' ובגמ' מפ' אי דוקא בעל חוב דוחק:
אין מחייבין אותו למכור את ביתו. כדי שיהו לו מאתים זוז:
הוה רבי יליף זכי עמיה חד לתלת שנין מעשר מסכינין. היה רבי למוד לתת לו מעשר עני בשני השלישית כדינו:
אית לי שיעורא. נתון לי דינר ויש לו מאתים זוז:

מכת פרושין. בעלי תורה שנראין פרושים כדי שיכבדום ואין מעשיהן לשם שמים קרויין כן בלשון משנה דתנן בהו במס' סוטה בפ' היה נוטל הרי אלו מבלי העולם:
ואעלוניה לקפילין. לבית המבשלים בלשון יון קפילין והכניסוהו שם ונתנו לו תבשיל באיסר:
חד קרט. איסר:
וזכה עמיה היך דהוה יליף. נתן לו מה שהיה למוד:
בשעריך לרבות ירושלים. דישיבתה קשה שהיו באין אליה מכל קצות הארץ ומזונותיה ביוקר ואע"פ שהיו רוצים לצאת לשאר ארצות דמזונותיהם בזול לא הניחום דכתיב בשעריך ושבעו ודרשינן לרבות ירושלים:
מעלין לזקן אחד ליטרא בשר ציפרים בכל יום. בפ' מציאת האשה לא תני לה הכי וה"ג התם מעשה בציפרי שנותנין לו ליטרא בשר בכל יום ופריך עלה מאי ריבותייהו ומשני לה בבשר של עופות ונראה דהנוסחא של הברייתא היא כמו שכתובה כאן בשר צפרים והיינו רביתא:
ואפשר כן. מי סגי ליה ליטרא בשר אם היו לו עבדים ובני בית והתורה אמרה ושבעו:
משתמש בכלי זהב נותנים לו כלי כסף. השתא מפ' לה ואזיל:
כלי כסף וכלי זהב בגופיהן. כלומר במשתמש בגופן ממש כגון כוסות וקערות היינו מתני' דאין מחייבין אותו למכור כדי שיהנוהו בדמיהם אלא בגופיהם ממש משתמש ואפילו הם כלי זהב וכסף ובריית דקתני דמורידין אותו ומוכרין תשמישיו ופוחתין לו היינו כגון דלאו גופיהן כגון מטה ושלחן:
והתניא. סייעתא היא:
נותנין לו כלי מילת. ואין מורידין אותו ממנהגו וקשיין אהדדי אלא ש"מ כאן במשתמש בגופו שלובשין ממש ובריית דמורידין ממנהגו היינו לנאות הבית דלאו גופו ובפ' מציאת האשה פריך מהך בריית אמתני' דקתני אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו והתם משני כאן קודם גיבוי כאן לאחר גיבוי ומפ' הרי"ף ז"ל ורבינו שמשון ז"ל והרמב"ם ז"ל דקודם שיגיע ליטול מיד הגבאי אלא שמפרנסין אוהביו בצנעא לא ימכור אלא נוטל לקט שכחה ופאה אע"ג דאם היה מוכר יהיו לו מאתים זוז אבל אחר שבא לידי גבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גנאי אז מחייבין אותו למכור ואפילו כדי ליטול לקט וכ"ש כדי ליטול תמחוי או קופה ורש"י ז"ל לא פירש כן ונראין דברי הרי"ף ז"ל:
והוו זכין ליה במני דחסף. כשהיו מושיבין לפניו התבשיל היה בכלי חרס והוא היה רגיל בכלי כסף וירד מנכסיו מאד:

והוה אכיל ומותיב. והיה אוכל ומקיאו תרגום מקיאו תוביה מפני שהיה נמאס לו:
לא מן גו לפסא הוא. לא תהיה כ"כ אסטניס שהרי כשמבשלין על האור באילפס הוא שהוא כלי חרס:
עד כדון בבעל חוב דוחק. שאלה היא אני לא אפרש המשנה דכשהן ממושכנין אלא בבעל חוב דוחק ומוכרח הוא למכור וזילי כסי משום הכי יטול אבל מי נימא זה הדין ואפילו בבעל חוב שאינו דוחק שהרי ממתין לו:
הא אשה. לא כבעל חוב שאינו דוחק הוא דסתמא קתני ואפילו שהיא כבר נשואה לאחר דלא צריך לה דכבר נשאת וכן פי' רבינו שמשון ז"ל:
כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור. דהא חובת הגוף הן עליה כדלקמן ואמרינן נמי בערכין דאין מחייבין אותו למכור תפיליו:
זכותי. שיש לך שעשית עמי:

הלכה ח

לא יטול. דכיון דעושין פירות והקרן קיים מתפרנס:
ברוך הגבר. שיהא מבורך בנכסיו:
והיה ה' מבטחו. כלומר והיה ה' במבטחו לבסוף יהו בוטחין בו בני אדם שהוא בעל הבטחה כמו על ה':
טבין חמשין דעבדין ממאתן דלא עבדין. דהתם כליא קרנא ומיד כשמפזר לאכול יש לו ליטול והכא לא מיכליא קרנא ורבינו שמשון ז"ל פי' כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול:
והמקפח את שוקו. כאלו שוקו נכווצת וקטועה:
המסמא את עינו. ומראה כאילו עינו סמויה:
מקפח את שוקו. טרונציר בלע"ז תרגום יפוצץ סלע מכפע כופא כ"ף במקום קו"ף עי"ן במקום חי"ת:
באגרנטין דדהבא או באגרנטין דכספא. פי' בערוך כלי חשוב שמשתמשת בו בת המלך:
דיומסין. מרחצאות שבטבריא שמימיהן חמין מאליהן קרויין דיומסית ונראה בעיני שתי מלות הן דיו מסית מאליה מרחץ מסית בלשון ארמי מרחץ ויש שפי' רפואה שנית רפואת ה' תחלה וזו שנית:
קופר. אוכל בשר ושותה יין:
דנפשיה מדתיה. אסטומכתו מדתו:
מתן בסתר. ולכך אני נותנו בלילה שלא יתבייש:
מבין ריש שתא לצומא רבא. הוון נסבין לזכות את העם באותן הימים שהן ימי תשובה:

דשתין גבן. שנתנו אצלנו כלומר השנה ארוכה ונוכל לעשות מלאכה ולהתפרנס בדוחק:
הילך טמיתה. הילך דמיה:
הוה רביה דבריה חד סגי נהורא. היה מלמד לבנו איש אחד שהיה סגי נהורא והיה למוד ר' אושעיא לאכול עם המלמדו:
בעית מיבזייה איקריה דמרי. לא רציתי לבזות כבוד קוני כדאמרינן בפ' מפנין גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה:
דין דחמי וכו'. שרואה ואינו נראה יקבל פיוסך דהיינו הקב"ה:
כמה נפשות כו' **כדמפ**' **ואזיל אי הוו בני נשין דלעיין באורייתא**. והיו המעות מקיימין נפשות לת"ת ולא כאן שאין עושין פירות:
כל מי וכו' **הרי זה שופך דמים**. ואי קשיא הא תנן במתני' אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו תירץ רבינו שמשון ז"ל דברייתא כשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומסגף את עצמו בחיים רעים ומתניתא כשמסתפק על ידי שדוחק עצמו במלאכה קודם שיתפרנס מאחרים ועל זה נאמר והיה ה' מבטחו:
הדרן עלך מאימתי וסליקא לה מס' פאה בס"ד